

OTROK *in* KNJIGA

—
124

Ekonomska teorija pravi, da ponudba oblikuje potrošnjo. Odkar imamo pri nas kapitalizem z vsemi njegovimi umazanimi zvijačami, nimamo pa urejenih mehanizmov, da bi ga ukrotili, sla po dobičku nima mej. K sreči so tu knjižničarji, Mestna knjižnica Ljubljana, Pionirska – center za mladinsko književnost in knjižničarstvo, Mariborska knjižnica in revija *Otrok in knjiga*, Bralna značka, pa Oko besede, ki po svojih močeh bistrijo pogled na to, kaj je dobro.

Slavko Pregl,

Simona Kopinšek: 80 let Slavka Pregla: »Vsi otroci imajo vedno želje in sanje; tisti, ki radi berejo, jih imajo lahko več«

Ob umetniških kvalitetah – od mojstrske likovnosti do živih likov prepričljivih značajev, sočnih dialogov in raznovrstnih prigod z vrsto domišljjskih zapletov, s scenaristično spretnostjo in stripovsko dinamiko – pa je bil status Zvitorepca vendarle porojen v sočasnem družbenem kontekstu socializma, s prvimi sodobnimi zabavnimi vsebinami v duhu zahodnega kapitalizma.

Nika Arhar,

Stripovska klasika v živahni odrski dogodivščini

NA OVITKU

Andreja Peklar: ilustracija je iz avtorske slikanice *Buba* (KUD Sodobnost International, 2020), mešana tehnika: monotipija, kolaž, digitalni kolaž, 24,6 cm × 48,6 cm.

Izšla je tudi v Italiji, Španiji, Grčiji, Makedoniji in letos na Poljskem. Prejela je priznanje na Hiii Illustration na Kitajskem (2020) in na Nami concours v Južni Koreji (2021). Leta 2023 je s podobami avtoričinih lutk in scene zaživela tudi kot lutkovna predstava na odru Lutkovnega gledališča Maribor. Letos je prejela nagrado za najboljšo predstavo po mnenju publike na FEP (Festival ekološkega pozorišča) v Bački Palanki v Srbiji.

OTROKⁱⁿ
KNJIGA

Glavna in odgovorna urednica/*Editor-in-Chief and Associate Editor*: dr. Andreja Erdlen, Mariborska knjižnica

Uredniški odbor/*Editorial Board*: Tina Bilban (Slovenija), Andreja Erdlen (Slovenija), Darja Lavrenčič Vrabec (Slovenija), Urška Potočnik Černe (Slovenija), Barbara Pregelj (Slovenija), Tatjana Pregl Kobe (Slovenija), Jerneja Stoviček (Slovenija), Tadej Vrbnjak (Slovenija), Barbara Zorman (Slovenija), Darka Tancer-Kajnih (Slovenija, častna članica), Gloria Bazzocchi (Italija), Juan Kruz Igerabide (Španija) in Dubravka Zima (Hrvaška)

Sekretarka uredništva/*Secretar*: Ana Dolinšek (Slovenija)

Lektoriranje/*Language editing*: Tadej Vrbnjak (slovenščina) in Marjeta Gostinčar Cerar (angleščina)

Izdaja/*Published by*: Mariborska knjižnica/*Maribor Public Library*

Oblikovanje/*Design*: STUDIO ALEJA, projektiranje in dizajn, d.o.o.

Grafične priloge/*Graphics material*: Viri so lastni, razen če ni navedeno drugače.

Tisk/*Printed by*: Dravski tisk, Maribor, Slovenija

Naklada/*Circulation*: 450 izvodov

Cena/*Price*: 12 EUR
ali letna naročnina 23 EUR

Dostopno na/*Available at*: <https://journals.um.si/index.php/oik/about>

Založnik/*Published by*: Univerza v Mariboru
Univerzitetna založba, Slomškov trg 15, 2000 Maribor, Slovenija
zalozba@um.si, zalozba.journals@um.si
<https://press.um.si/>, <https://journals.um.si>

Izdajatelj/*Issued by*: Mariborska knjižnica
Otrok in knjiga
Rotovski trg 6, 2000 Maribor,
tel. (02) 23-52-129, telefax: (02) 23-52-127,
elektronska pošta: andreja.erdlen@mb.sik.si
spletna stran: <https://knjiznica-mb.si/revija-otrok-in-knjiga/o-reviji>
Za Mariborsko knjižnico direktor mag. Klemen Brvar

OTROK IN KNJIGA izhaja od leta 1972. Prvotni zbornik (številke 1, 2, 3 in 4) se je leta 1977 preoblikoval v revijo z dvema številčkama na leto; od leta 2003 izhajajo tri številke letno. Stališča avtorjev prispevkov niso nujno stališča revije. Številke so dostopne v Digitalni knjižnici Slovenije oz. na portalu dlib.si. Vključenost v podatkovne baze: MLA International Bibliography, NY, USA, Ulrich's Periodicals Directory, R. R. Bowker, NY, USA, EBSCO Publishing, Inc. Redakcija te številke je bila končana decembra 2025.

The Journal is Published Three-times a Year in 450 Issues

ISSN 0351-5141
Online ISSN: 3024-0611

Publikacijo je sofinancirala Javna agencija za knjigo Republike Slovenije

Revijo lahko naročite v Mariborski knjižnici, Rotovski trg 2, 2000 Maribor, elektronska pošta: ana.dolinsek@mb.sik.si
Uradne ure: v četrtek in petek od 9.00 do 13.00.

© Univerza v Mariboru, Univerzitetna založba/*University of Maribor, University Press*

Vse pravice pridržane. Brez pisnega dovoljenja založnika je prepovedano reproduciranje, distribuiranje, predelava ali druga uporaba tega dela ali njegovih delov v kakršnemkoli obsegu ali postopku, vključno s fotokopiranjem, tiskanjem ali shranjevanjem v elektronski obliki. / *All rights reserved. No part of this book may be reprinted or reproduced or utilized in any form or by any electronic, mechanical, or other means, now known or hereafter invented, including photocopying and recording, or in any information storage or retrieval system, without permission in writing from the publisher.*

ISSN 0351-5141

OTROKⁱⁿ KNJIGA

REVIJA ZA VPRAŠANJA MLADINSKE KNJIŽEVNOSTI,
KNJIŽEVNE VZGOJE IN S KNJIGO POVEZANIH MEDIJEV

*The Journal of Issues Relating to Children's Literature, Literary Education
and the Media Connected with Books*

124

2025

VSEBINA / CONTENTS

LETNIK 52, ŠTEVILKA 124, DECEMBER 2025

UVODNIK / EDITORIAL	viii
Tina Bilban: S papirja na oder ali zaslon – in spet nazaj? <i>From Paper to Stage or Screen – and Back Again?</i>	viii
RAZPRAVE – ČLANKI / TREATISES – ARTICLES	1
Nuša Jurjevič: Barve knjige, filma in videoigre. Poskus analize barvnih shem in njihovih transformacij v fantazijskem svetu Harryja Potterja <i>The Colours of Book, Film and Video Game: An Analysis of Colour Schemes and Their Transformations in Fantasy World of Harry Potter</i>	1
Ljubica Marjanovič Umek: Vpliv skupnega branja otroških revij na razvoj in učenje otrok na primeru revije Ciciban <i>The Impact of Shared Reading of Children's Magazines on Child Development and Learning: The Case of the Ciciban</i>	16
Tina Bilban, Mateja Novak, Anže Miš, Anže Županič: Kaj pa ti bereš? Anketa o bralnih navadah slovenskih najstnikov <i>What Do You Read? A Survey on the Reading Habits of Slovenian Adolescents</i>	26
Tatjana Pregl Kobe: Slovenski knjižni ilustratorji. 11. del <i>Slovene book illustrators (Part 11)</i>	41
PREGLEDI – POGLEDI / REVIEWS – VIEWS	65
Sergej Hvala: Mladinska fantazijska literatura in videoigre kot sorodnika po monomitu <i>Young Adult Fantasy literature and Video Games as Kindred Narratives of the Monomyth</i>	65
Nada Grošelj: Pri Piki pravzaprav nikoli ne veš, toda velikih duhov to ne moti <i>With Pippi you can never tell, but it's a mere trifle</i>	71
POGLED NA SVOJE DELO	73
Maša P. Žmitek: Center ilustracije, skupnostni prostor <i>Center of Illustration as a Community Space</i>	73

INTERVJU / INTERVIEW	77
Simona Kopinšek: 80 let Slavka Pregla: »Vsi otroci imajo vedno želje in sanje; tisti, ki radi berejo, jih imajo lahko več« <i>Slavko Pregl at 80: »All children always have wishes and dreams; those who love to read may have even more«</i>	77
VEČERNICA 2025 / VEČERNICA AWARD 2025	88
Nominirana dela za večernico 2025 in kratke utemeljitve <i>Works shortlisted for the 2025 Večernica Award along with short argumentations</i>	88
Alenka Urh: Utemeljitev nagrade <i>The award argumentation</i>	90
Tjaša Gajšek: Andrej E. Skubic. Imeti prave prijatelje te lahko reši kot človeka <i>Having True Friends Can Save One as a Human Being</i>	91
Tjaša Gajšek: Tina Arnuš Pupis. Vse modrosti sem preizkusila na lastni koži <i>I Have Tested All the Wisdoms on My Own Skin</i>	94
Petra Vidali: Maša Ogrizek. Umetnost je nikogaršnje ozemlje, kjer se lahko srečujemo <i>Art as a No-Man's Land of Encounter</i>	97
Petra Vidali: Roman Rozina. Prevelika moč in premajhna srčnost sta pogubna kombinacija <i>Excessive Power and Insufficient Courage are a Fatal Combination</i>	100
Tjaša Gajšek: Peter Svetina. Včasih imam občutek, kot da sem v mrtvici na Muri <i>Sometimes I Feel Like I'm in a Backwater of the Mura River</i>	103
UDARNO S PREVODOM / TALK ABOUT TRANSLATION	107
Prevodni pranger: Avstrija na obisku: prevajanje mladinske proze. Diskusija selektorice Alje Lipavic Oštir in prevajalke Ane Grmek. (2.del) <i>Translation Pillory: Austria Visiting – Translating Youth Prose. Discussion with Curator Alja Lipavic Oštir and Translator Ana Grmek. (Part 2)</i>	107

PRIMERI DOBRE PRAKSE / CASES OF GOOD PRACTICE	116
<i>Valeria Giaquinto: Power to the Book Pirates! Adventurous Reading Promotion in the School Library at the European School Munich</i>	
Moč knjižnim piratom! Bralna pustolovščina v šolski knjižnici	
European School München	116
ODMEVI NA DOGODKE / RECENT EVENTS	122
Veronika Šoster: Konvencija ljubiteljev fantazije in znanstvene fantastike	
Na meji nevidnega (24.–25. maj 2025)	
<i>Convention of Fantasy and Science Fiction Enthusiasts: On the Edge of the Invisible (24–25 May 2025)</i>	
	122
Alexandra Natalie Zaleznik: Gostovanje Willa Gmehlinga.	
Branje je prijateljevanje.	
<i>Hosting Will Gmehling: Reading as Befriending</i>	
	125
Samo in Renate Rugelj: Zgodba o reviji Bukla – prvih dvajset let (2005–2025)	
<i>The First Twenty Years of the Bukla Magazine (2005–2025)</i>	
	128
Tatjana Pregl Kobe: Slovaški dragulj. Jubilejni 30. bienale ilustracij Bratislava	
<i>A Slovak Gem. The 30th Biennial of Illustrations Bratislava</i>	
	130
Dragica Haramija: Oko besede – že 30 let	
<i>The Eye of the Word – already 30 Years</i>	
	133
JUBILEJI	135
Simona Kopinšek: Desa Muck: 70 let	
<i>Desa Muck: 70th Anniversary</i>	
	135
Tatjana Pregl Kobe: Lilijana Praprotnik Zupančič: 70 let	
<i>Lila Prap: 70th Anniversary</i>	
	138
IN MEMORIAM	141
Slavko Pregl: Jože Zupan (5. 4. 1938 – 13. 8. 2025)	
<i>Jože Zupan (5 April 1938 – 13 August 2025)</i>	
	141
Denis Poniž: Neža Maurer (22. 12. 1930 – 20. 4. 2025)	
<i>Neža Maurer (22 December 1930 – 20 April 2025)</i>	
	143
Tilka Jamnik: Aidan Chambers (27. 12. 1934 – 11. 5. 2025)	
<i>Aidan Chambers (7 December 1934 – 11 May 2025)</i>	
	146
IBBY NOVICE / IBBY NEWS	148
Nagrada in priznanja Slovenske sekcije IBBY	
<i>Awards and recognitions of the Slovene IBBY Section</i>	
	148
Tilka Jamnik, Tina Bilban: 62. sejem mladinskih knjig v Bologni	
(31. marec–3. april 2025)	
<i>The 62nd Bologna Children's Book Fair (31 March – 3 April 2025)</i>	
	151

POROČILA / REPORTS	157
Priznanja zlata hruška 2025 <i>The 2025 Golden Pear Awards</i>	157
Dragica Haramija: Desetnica 2025 <i>The 2025 Desetnica Award</i>	162
Nagrada Vasje Cerarja 2025 <i>The 2025 Vasja Cerar Award</i>	166
Levstikova nagrada 2025 <i>The 2025 Levstik Award</i>	167
Nagrada Kristine Brenkove za izvirno slovensko slikanico 2025 <i>The 2025 Kristina Brenk Award for an original Slovene picture book</i>	172
Zlatirepec 2025 <i>The 2025 Zlatirepec Award</i>	174
OCENE / REVIEWS	176
KNJIGE / BOOKS	176
Barbara Zorman: Antologija sodobne slovenske otroške in mladinske književnosti <i>Slovenia's best contemporary literature for young readers</i>	176
GLEDALIŠČE / THEATRE	178
Nika Arhar: Stripovska klasika v živahni odrski dogodivščini (Miki Muster: Dogodivščine Zvitorepca, Trdonje in Lakotnika: Trije mušketirji) <i>A Comic Book Classic in a Lively Stage Adventure</i>	178
Maia Juvanc: Nad krasnim novim svetom žari Lisičja luna (Maša Ogrizek: Lisičja luna) <i>Above the Brave New World the Lisičja Luna Glows</i>	181
FILM / FILM	184
Gaja Pöschl: Novo filmsko življenje knjižnega junaka (Janja Vidmar: Elvis Škorc, genialni štor) <i>Giving a Literary Hero a New Cinematic Life</i>	184

UVODNIK

TINA BILBAN

S papirja na oder ali zaslon – in spet nazaj?

V letu 2025 nas je sejem otroških knjig v Bologni 'presenetil' z novico, da širše odpira vrata računalniškim igram – t. i. *Games Business Centre* je sprejel podjetja, ki se posvečajo razvoju in prodaji računalniških iger, hkrati pa omogočil predvsem sodelovanje in povezovanje med podjetji in ustvarjalci, ki se ukvarjajo z različnimi mediji. Na področju bralne kulture v slovenskem prostoru, ki pozorno spremlja sejem v Bologni kot eno od glavnih oken v svet, je bilo slišati kritične pomisleke. Je res potrebno, da prostor, namenjen knjigam in branju, tako na široko odpiramo računalniškim igram? Smo res (lahko) sodelavci, ne pa v prvi vrsti vsak na svoji strani v boju za pozornost mladih (in starejših) bralcev? Kaj nam to pove o svetu, v katerem živimo? In kako bo to za obiskovalce, ki med knjigami in ilustracijami nabiramo ideje in energijo za nadaljnje delo, preoblikovalo ta priljubljeni sejem?

Na slednje vprašanje verjetno še najlažje odgovorim(o) – izkušnja sejma se ni (bistveno) spremenila. Obiskovalci smo se lahko, kot v letih poprej, izgubljali v množicah knjig in razstav; od ilustratorske razstave gostujoče Estonije, ki je obudila nekaj spominov na lanskoletno slovensko gostovanje, in osrednje ilustratorske razstave, ki je znova predstavila kalejdoskop različnih pristopov in perspektiv, do razstave nagrajenih knjig *Bologna Ragazzi Award*, kjer smo se v širšem naboru (*The Braw Amazing Bookshelf*) lahko razveselili tudi slovenskih knjig. Med vtise, ki smo jih nabirali med knjigami in ilustracijami, v tem primeru pa v prvi vrsti med različnimi pogovornimi odri, se je vendarle zalezal tudi občutek nelagodja. A ta je bil mnogo bolj kot na odnose med knjigami in računalniškimi igrami ter drugimi mediji vezan na sam medij knjige in njen odnos z umetno inteligenco – tema, ki jo bo v prihodnje treba kompleksneje nasloviti, tudi na samem sejmu in med vrsticami pričujoče revije.

A čar bolonjskega knjižnega sejma je prav v tem, da številni nabrani vtisi ostanejo z nami še nekaj časa in sprožajo razmisleke in premisleke. Med drugim tudi premislek o odnosu med različnimi mediji, ki ga je sejem sprožil še pred svojim odprtjem, odmeva pa (tako kot sam sejem) tudi v tej številki revije *Otrok in knjiga*.

Rezultati ankete, ki smo jo s sodelavci v okviru festivala Bralnice pod slamnikom izvedli med slovenskimi najstniki, kažejo na povezanost med pozitivnim odnosom najstnikov do branja in širšim spektrom družinskih aktivnosti, na primer skupnim preživljanjem časa in pogovorom o filmih,

predstavah, družabnih igrah. Kot v svojih predavanjih in prispevkih pogosto poudarja uveljavljena psihologinja branja in opismenjevanja dr. Livija Knaflič, na otrokov razvoj na področju pismenosti ugodno vplivajo družinske dejavnosti, ki vključujejo skupno reševanje problemov in pogovor. Odnos do besede, zgodbe, umetnosti lahko gradimo tudi na skrbnem izboru, skupnem ogledu in pogovoru ob filmih in predstavah.

Zakaj pa ne tudi ob računalniških igrah?

Skrbi, da novi mediji odnašajo pozornost in sposobnosti mladih, niso nove. V Platonovem *Fajdrosu* lahko prebiramo, kako Sokrat svari Fajdrosa pred škodljivimi učinki pisave – ta bo škodila spominu, saj si bodo učenci stvari zapisali, namesto da bi se zanašali na spomin in ga tako urili; hkrati pa je prebrano znanje manj zanesljivo od tistega, ki da dobimo neposredno od avtoritete, saj mu manjkata dialog in kontekst. Zvenijo ti pomisleki znano? Kot v prispevku znotraj zbornika *Mediji in mladi* ugotavlja Ana Vogrinčič Čepič, so podobno pogubno vlogo v 18. stoletju pripisovali knjigam – romanom, ki so »kolonizirali čas in pozornost« mladih, podobno kot to danes počnejo socialna omrežja in računalniške igre.

Skrbi Sokrata, staršev 18. stoletja in nenazadnje sodobnih staršev, ki se bojimo, da preživljanje časa za ekrani odnaša pozornost, spodkopava zmožnost kritičnega mišljenja in pred mlade postavlja pasti, ki se jih starejše generacije v celoti sploh še ne zavedamo, so seveda upravičene. Pisava in romani so bistveno spremenili prihodnje generacije. Tako kot jih spreminjajo sodobni mediji. Ki pa niso tako drugačni, kot se – vedno znova – zdi nam, starejšim generacijam.

Kadar gre za kakovostne vsebine, pa tudi kakovostno recepcijo, nam lahko vsi ti raznoliki mediji omogočajo estetski užitek, prinašajo nam nova spoznanja in etični premislek.

Zgodbe, barve, strukture se prenašajo iz enega medija v drugega, pri tem pa prinašajo nove izkušnje in premisleke na vseh področjih. Pa naj gre za prenos iz knjige v film in na oder (pričujoča številka od blizu pogleda tri odlične tovrstne prenose) ali pa iz knjige v računalniško igro in film. Del narave tovrstnih prenosov v tej številki revije v svojih prispevkih odstirata Nuša Jurjevič in Sergej Hvala, s tem pa vsaj malo zapolnjujeta manko pretresa tovrstnih stičišč. Nenazadnje pa svet računalniških iger in družabnih omrežij vstopa tudi v kakovostno mladinsko književnost, ko in če ta odslikava svet, v katerem živimo, in stopa v dialog z njim. To je med drugim izjemno uspelo letošnjemu prejemniku desetnice in večernice Andreju E. Skubicu z romanom *Lahko bi umrl na tem kavču z mano*, nenazadnje pa tudi letošnji prejemnici priznanja zlata hruška za prevedeno poučno knjigo *Invazija požrešnih spodnjic* (Elise Gravel, prevod Mina Mušinič).

Nenazadnje lahko poti med mediji vodijo v vse smeri – predvsem, kadar smo pozorni na kakovost produkcije in njene recepcije, sploh ob prvih korakih, ki jih skupaj v dialogu prehodimo mladi in odrasli. Skupni čas je še posebej dragocen, ko ga preživljamo s knjigo ali tiskano revijo v roki, o čemer ob 80-letnici revije *Ciciban* piše tudi Ljubica Marjanovič Umek. Včasih pa ga lahko podaljšamo ali pa mlade bralce z drugačnimi interesi k njemu usmerimo tudi preko kakovostnih predstav, filmov ali računalniških iger – morda vam bo pri kakšnem koraku na tej poti prav prišla tudi tokratna številka revije *Otrok in knjiga*.

RAZPRAVE – ČLANKI

Univerzitetna založba
Univerze v Mariboru

TD: 1.01, UDK: 821-312.9:535.6

DOI <https://doi.org/10.18690/oik.52.124.1>

NUŠA JURJEVIČ

Barve knjige, filma in videoigre *Poskus analize barvnih shem in njihovih transformacij v fantastičnem svetu Harryja Potterja*

V prispevku kontekstualiziramo medpodročno raziskavo barv, nato pa se osredotočimo na barvne sheme v besedilu ter na izbranih naslovnih knjige Harry Potter in kamen modrosti, v istoimenski filmski priredbi in videoigri Zapuščina Bradavičarke. Ugotavljamo, da pojavnost barv variira glede na vsebino in medij, barve iz različnih priredb pa dopolnjujejo in bogatijo knjižno vesolje.

In this article we contextualise interdisciplinary research on colours, focusing on the colours in the text and on the selected covers of the book Harry Potter and the Philosopher's Stone, on the film adaptation of the same name, and on the video game Hogwarts Legacy. Our conclusion is that the appearance of colours varies depending on the content and medium, and that the colours from different adaptations complement and enrich the book universe.

Ključne besede: barve, fantazija, primerjalna analiza, knjiga, filmska adaptacija, videoigra, Harry Potter

Keywords: colours, fantasy, comparative analysis, book, film adaptation, video game, Harry Potter

(Fantazijsko obarvan) uvod

Kakšne so pravzaprav barve fantazije? Gre za zelenine šajerskih hribovij, svetle nianse dreves Valinorja ali sivine vilinskih oči, kot jih opisuje J. R. R. Tolkien?¹ Se fantazija kot žanr najbolje odraža v prepoznavnih odtenkih čarovniškega sveta J. K. Rowling² ali pa morda kar na spektru magije s ščepcem humorja Terryja Pratchetta?³ Nadalje pa; smo o teh barvah resnično brali, smo jih opazili na knjižni naslovnici, filmskem platnu, ali pa se nam je v spomin vtisnila kakšna prav posebna soba virtualnega raziskovanja sveta, ki je knjižno predlogo transformiral v novo, imerzivno doživetje? V prvih nekaj povedih namreč omenjamo le nekaj lastnih impresij na podlagi doživljanja imaginarnih svetov, ki so jih vzpostavili izbrani velikani fantazijske literature, katerih izrazito popularna romaneskna dela so doživela tako filmske priredbe kot tudi vsaj eno adaptacijo v obliki videoigre.

Pri znanstvenem raziskovanju barvnih shem v odnosu *knjiga – film – videoigra* sicer naletimo na izrazit manko raziskav na presečiščih (ali pa morda kar prelivih) med različnimi mediji. Posamezne raziskave se sicer poglobljeno ukvarjajo z raznovrstnimi analizami barv v literaturi (Zhao in Abdullah, 2024; Li, 2023), barvno analizo posameznih fantazijskih del (Susanti et al., 2024; Miller, 1981), pa tudi z barvnimi analizami različnih filmskih žanrov (Chen et al., 2012), posameznih filmov (Akdağ et al., 2024) in celo odnosom med barvno psihologijo in občutenjem imerzivnosti, celostne vključenosti v videoigro (Roohi in Forouzandeh, 2019). Kljub temu nismo našli nobene raziskave, ki bi poglobljeno obravnavala vsa definirana raziskovalna področja, tj. barvne sheme in njihovo predrugačenje v raznovrstnih oblikah literarnega sveta.

Manjšo zastopanost povezovalnih raziskav lahko pripišemo različnim dejavnikom, začenši z medpodročnostjo in subjektivnostjo koncepta barve.

Širši javnosti morda najbolj znana barvoslovca Isaac Newton (1643–1727) in Johan Wolfgang von Goethe (1749–1832), ki sta z raziskovanjem fizikalne oziroma doživljajske narave barve pridobila kulturni sloves ideoloških protipolov (Barsan in Berticariu, 2016), sta bila le dva od mnogih entuziastov, ki so se navduševali nad

-
- 1 Nanašamo se na dela, ki se odvijajo v Srednjem svetu J. R. R. Tolkiena (1892–1973). Njegova romaneskna dela so izhajala med letoma 1937 in 1955 (*Hobit*, trilogija *Gospodar prstanov*), avtorjev opus v istem dogajalnem prostoru pa obsega tudi kratke zgodbe, poezijo ipd. *Hobit* je v slovenščini prvič izšel pri založbi Mladinska knjiga (1986, prevod Dušan Ogrizek), najnovejši prevod Tolkienovega dela pa so *Nedokončane povesti: o Númenorju in Srednjem svetu*, izdane pri isti založbi (2025, prevod Sergej Hvala). Knjige so doživele raznovrstne priredbe; od animiranega filma (*Gospodar prstanov*, 1978, režija Ralph Bakshi), dveh filmskih trilogij (*Gospodar prstanov*, 2001–2003; *Hobit*, 2012–2014, režija Peter Jackson), družabne igre (2000, *Gospodar prstanov*, razvoj Reiner Knizia), množice videoiger (začenši z *Gospodar prstanov*, 1990, razvoj Interplay Productions) ipd.
 - 2 Dela J. K. Rowling (1965–) bomo natančneje analizirali v nadaljevanju prispevka. Izvirna zbirka sedmih knjig je sicer izhajala med letoma 1997 in 2007, v slovenščini pa je prvih 6 knjig izšlo pri založbi Epta (prevodi od 1. do 5. knjige Jakob J. Kenda, prevod 6. knjige Branko Gradišnik), nov prevod 6. knjige, prevod 7. knjige in ponatisi serije pa pri založbi Mladinska knjiga (vsi omenjeni prevodi Jakob J. Kenda).
 - 3 Poigravamo se z naslovom *Barva magije*, prve knjige iz serije *Discworld* Terryja Pratchetta (1948–2015). 41 knjig iz vesolja 'ploščatega sveta' je izhajalo med letoma 1983 in 2015, serija pa ni v celoti prevedena v slovenščino. Omenjena prva knjiga je izšla pri založbi Vale-Novak (2004, prevod Maja Novak), naslednjih pet pa pri založbi Učila International (2007–2009, prevod Saša Požek). Avtorjevo prvo prevedeno delo v slovenščini so sicer *Kamionarji: prva knjiga o nomih*, ki je izšla pri Mladinski knjigi (1994), trenutno zadnje v slovenščino prevedeno delo pa *Miceni svobodni možje: roman o Faniki Trpin* (prevod Boštjan Gorenc) pri isti založbi.

takšnim ali drugačnim aspektom barve. Pri tem je Newton med drugim definiral barvni krog, sestavljen iz sedmih spektralnih barv, ki jih je mogoče razločiti s pomočjo prizme, njegova teorija pa je postala temeljno izhodišče za naslednje raziskovalce (Patron et al., 2024). Goethe, ki je v barvni krog vključil šest barv, raziskoval odnose med njimi in doživljanje le-teh, je svoje delo sicer poimenoval *Teorija barv*, sodobna znanost pa njegova dognanja smatra predvsem kot zanimive poskuse celostne obravnave barv, ki pa niso popolnoma objektivni (Barsan in Berticariu, 2016).

Goethejev model kljub temu vsebuje barve, ki jih likovni teoretiki opredeljujejo kot primarne (rdeča, modra, rumena)⁴ in sekundarne (zelena, oranžna, vijolična), pojavljajo pa se tudi v Ittnovem barvnem krogu, ki izpostavlja odnose med različnimi barvnimi vrednostmi in lastnostmi (npr. nasičenostjo, intenzivnostjo) in vključuje tudi terciarne barve (Patron et al., 2024). Uporabna vrednost barvnih krogov je pogojena z izrazi za barve, ki jih spremlja vizualna reprezentacija, vendar tudi ta ne zagotavlja objektivnega doživljanja posamezne barve.

Likovni teoretik Albers (2013) v večkrat ponatisnjem delu *Interaction of Color* (prvi natis 1963) poleg odnosnega razmerja barvnih vrednosti omenja hipotetično izkušnjo, pri kateri ob besedi *rdeča* vsi slušatelji pomislijo na *rdečo*; toda vsaka *rdeča* je drugačna. Zunanji opazovalec ne more doživeti in/ali definirati impresije, ki se ob besedi *rdeča* oblikuje v posameznem slušatelju. Vizualni sistem – in posledično celostno doživljanje barve – je namreč pri vsakem človeku nekoliko drugačen (Fox, 2023). Ko se torej prevprašujemo o naravi *rdeče*, *modre*, *rumene* ipd., običajno razmišljamo o doživljanju, skritej za dogovorjenimi imeni barvnih kategorij, ki zajemajo določeno območje percepcije (Mylonas in Macdonald, 2016).

Potreba po uporabi določenih barv, s tem pa tudi temeljnih barvnih izrazov,⁵ je variabilna in se spreminja glede na kulturo (Twomey et al., 2021). Tako je lahko odsotnost besednega izraza za specifično barvo zgolj lingvistične narave in ni povezana z vizualno percepcijo oz. nezmožnostjo zaznave dotične barve. Kronološko gledano sta se izraza za belo in črno v jeziku posamezne kulture navadno razvila najprej, sledil je izraz za rdečo, nato pa izraza za zeleno in rumeno, ki sta včasih zamenjali mesti na jezikovni časovnici (Berlin in Kay, 1969, v Fox, 2023). Modra barva se običajno pojavlja za vsemi naštetimi ali pa sploh ne (prav tam, 2023). Kulturno pogojeni so tudi simbolni in metaforični pomeni barv (Zhao in Abdullah, 2024) v različnih zgodovinskih obdobjih in na različnih geografskih področjih (Fox, 2023).

Če se pri tem dotaknemo barv v pravljicah, iz katerih pisci fantazije pogosto črpajo motive, so pravljice na evropskem področju znane po jasnih barvah, ki so lahko individualne (rdeča, modra, rumena), kovinskega leska (zlata, srebrna idr.) ali nevtralne/neindividualne (Lüthi, 2011). Lüthi (prav tam, 2011) v literarnoteoretski obravnavi evropske pravljice kot najbolj izrazito med individualnimi barvami izpostavlja rdečo, ki naj bi najhitreje vzbudila pozornost otroka. Glede na zgoraj omenjen razvoj temeljnih barvnih izrazov je rdeča tudi prvi ne-nevtralni barvni izraz, ki se razvije v posamezni kulturi (Berlin in Kay, 1969, v Fox, 2023).

4 V anglosaksonskem svetu shema RYB ('red, yellow, blue'), ki jo je že v 17. stoletju uporabljal tiskar in slikar Jacob Christoph Le Blon kot model subtraktivnega mešanja barv. Shema RYB, vezana na fizično mešanje barvil, je kasneje prešla v tiskarsko shemo CMYK. Shema RGB ('red, green, blue') za razliko od RYB in CMYK temelji na aditivnem mešanju svetlobnih komponent in je danes značilna za ekrane (Patron et al., 2024).

5 V anglosaksonskem svetu BCT ('basic color terms').

Podrobnejše urejanje barvnih odtenkov je običajno povezano s strokovnimi področji, za katera niso relevantni le temeljni barvni izrazi ali osnovne sheme mešanja barv, temveč razvijajo referenčna poimenovanja za katalogiziranje posameznih odtenkov (Varichon, 2024). Tako so srednjeveški zdravniki katalogizirali odtenke urina za lažje prepoznavanje bolezenskih stanj (prav tam, 2024); ilustratorji pa so kasneje izdelovali lastne barvne lestvice⁶, v katerih so številčili in razvrščali barvne odtenke, s čimer so si olajšali delo na terenu (Doyle et al., 2019). Tovrstna katalogiziranja so bila pogosto vezana na čas in prostor, distinktivne barvne sheme pa pogojene z dostopnostjo barvil in pripomočkov (Simonini, 2018).

Ob zgodovinsko manj relevantnih barvnih shemah (npr. barvnih lestvicah, ki so oglaševale akvarelne barve) so druge pomembno vplivale na razvoj strokovnih področij. *Wernerjeva nomenklatura barv* (1814) je denimo vsebovala najrazličnejše barvne odtenke s sklici na pojavnost posamezne barve v naravi, s tem pa tudi standardizirano terminologijo za znanstvene opise, ki so jo uporabljali številni raziskovalci (Simonini, 2018). Za razliko od uporabne funkcije dogovorjenih izrazov za barvne odtenke so v sodobni znanosti priporočene tudi distinktivne barvne sheme za vizualno komuniciranje (Crameri in Hason, 2024), ki naj bi zagotavljale učinkovito distribucijo raziskovalnih izsledkov.

Podobno so urejeni barvni odtenki, ki so z razširitvijo tiska v Evropi postopoma postajali prepoznavni atributi podjetij in združenj (denimo vzorci obarvanega tekstila, značilni za določeno modno hišo (Varichon, 2024)), na področju oblikovanja in oglaševanja prešli v specifične barvne sheme, ki danes predstavljajo enega izmed pomembnih elementov celostne grafične podobe podjetij oziroma izdelkov (Kostiuchenko in Mykhailova, 2022).

Če tako določene barve (skupaj z ostalimi elementi celostne grafične podobe) povezujemo s specifičnim podjetjem, (lahko) ob drugih pomislimo na točno določeno knjižno zbirko. Na originalnih naslovnih serije *Discworld*⁷ denimo zaznamo prisotnost žafranovo rumenega odtenka, ki povezuje kaotične mojstrovine ilustratorja Josha Kirbyja. Naslovnice tetralogije *Zrcalka*⁸ s črnimi ilustracijami Bridget Howard prevevajo pastelni, manj nasičeni toni relativno svetle barvne palete, obratno pa na naslovnih sage *Eragon*⁹ opazimo temne tone, s katerimi ilustrator John Jude Palencar ustvarja skrivnostno vzdušje z nekaj atmosferskimi svetlitvami.

Čeprav je barvna shema knjižnih naslovnih¹⁰ hitro prepoznavna, je manj očitno, ali je povezana z barvami, ki se pojavljajo v samem besedilu. Ko omenjamo barvne izraze v literarnem besedilu, namreč ne govorimo o ilustracijah, temveč o besedah kot barvnih kodih (Zhao in Abdullah, 2024). Pojavnost barv v knjigi, filmu in videoigri je namreč vezana na različne kode sporočanja, ki so značilni za multimodalne medije (Haramija in Batič, 2025). Pojavnost barve kot koncepta v raziskovalnem kontekstu tako ni nujno del vidne percepcije; raziskovalec

6 V besedilu uporabljamo izraza barvne sheme in barvne lestvice, pri čemer se pri shemah nanašamo na nabor uporabljenih barv, pri lestvicah pa na smiselno barvno zaporedje (npr. lestvica različnih odtenkov modrin), ki je lahko tudi shema.

7 Terry Pratchett, več podatkov v opombi št. 3.

8 Christelle Dabos, zbirka je izhajala pri založba Sanje med letoma 2019 in 2021 (prevod Živa Čebulj).

9 Christopher Paolini, zbirka je izhajala pri založbi Grlica med letoma 2004 in 2012 (različni prevajalci).

10 V primeru (barvno) ilustriranih knjig pa tudi notranjih ilustracij.

lahko barvo *vidi* (vizualni kod), o barvi *bere* (jezikovni kod), *sliši* (zvočni kod). Raznorodni kodi sporočanja spreminjajo tudi doživljanje barvnih pojavnosti; medtem ko prebrana beseda »rdeča« v bralcu ne vzbudi izrazitega odziva, lahko prisotnost nasičene rdeče v igralcu računalniške igre sproža negativna čustva (Joosten et al., 2010), harmonična barvna shema pa nanj vpliva pozitivno (Roohi in Forouzandeh, 2019).

Za dodatno odslikavo si bomo izposodili Kierkegaardovo (2003, izv. 1843) poetično misel, da je vsak izraz za idejo (najsi bo to v kiparstvu, slikarstvu ali celo glasbi) pravzaprav jezik. Predpostavljamo, da ima barva v tako imenovanih jezikih knjige, filma in videoigre svoje raznorodne pojavnosti, ki jih zaradi različnih kodov sporočanja ne moremo dobesedno prevesti (Dayan, 2011). Težavnost obravnave *nečesa*¹¹, kar je torej prisotno v raznovrstnih jezikih (oziroma kodih sporočanja), je posledično neizogibna, kljub temu – ali pa morda prav zato – pa predstavlja zanimiv raziskovalni problem.

Definiranje raziskovalnega problema

Raziskovalni problem smo delno nakazali z razčlenbo retoričnih vprašanj iz uvodnega dela – zanimajo nas barve in njihovo (morebitno) predrugačenje v različnih interpretacijah (fantazijskega) sveta iz literarnega besedila, pri čemer se želimo osredotočiti na priredbe v obliki filmov in videoiger. Ker smo pri teoretski kontekstualizaciji ugotovili, da je referenčnih virov malo, raziskavo pa želimo obogatiti z obstoječo literaturo, smo književno delo in njegove priredbe za podrobnejšo analizo iskali med najbolj popularnimi (prevedenimi) naslovi v slovenskem knjižnem prostoru.¹² Pri tem smo naleteli na konflikt med priljubljenostjo in kakovostjo; izrazito popularna fantazijska dela namreč v strokovnih krogih pogosto pridobijo status trivialne, manj kakovostne literature (Bucik Vavpetič, 2015). Kljub temu se pogosto zgodi, da popularne knjige niso niti vsebinsko trivialne niti slabo napisane, kar (med drugim) na podlagi visokih ocen Hobita in Harryja Potterja v *Priročniku za branje kakovostnih mladinskih knjig* opaža Bilban (2016). Poleg tega se fantazijska dela pogosto povezuje z eskapizmom, pobegom iz stvarnosti, čeprav odpirajo problematike realnega sveta, iz katerega izvirajo in v katerega se vračajo (Burcar, 2007). Problematiziranje eskapizma v fantaziji sicer ni (izključna) značilnost 21. stoletja. Ameriški založnik Smith (1948) opaža porast izidov fantazijskih, predvsem znanstvenofantastičnih knjig v povojnem obdobju, interes bralstva za fantazijo pa pripisuje visoko industrializirani družbi, ki ne zadovoljuje čustvenih in imaginativnih človeških teženj. Tematiziranje eskapizma danes zaznamo tudi na področju videoiger, pri čemer določene študije ugotavljajo, da ima lahko eskapizem dualne, pozitivne in negativne učinke (Hussain et al., 2021).

Ker je za nadaljevanje naše raziskave pomemben predvsem fantazijski svet, izvorno zastavljen v literarnem besedilu, nato pa izražen v različnih medijih, ter (vsaj osnoven) referenčni okvir obstoječih raziskav, smo za analizo izbrali knjigo

11 V našem primeru barv.

12 Slovenskih fantazijskih serij, ki bi bile adaptirane v film in videoigro, nismo našli.

*Harry Potter in kamen modrosti*¹³ (izv. 1997, slo. 1999) in istoimenski film (2001). Pri izboru povezane videoigre¹⁴ smo se odločili za trenutno aktualno RPG¹⁵ igro *Zapuščina Bradavičarke* (2023). Ker se pri naši raziskavi ukvarjamo s poskusom analize barvnih shem, izraženih z različnimi kodi, se ne bomo opredeljevali niti do kakovosti besedila niti do tematiziranja vsebinskih tematik, ki niso povezane z likovno- in literarnoteoretsko analizo barvnih shem.

Raziskovalna vprašanja

Na podlagi izoblikovane problematike smo si zastavili naslednja raziskovalna vprašanja:

1. Kakšna je pojavnost barv v besedilu knjige *Harry Potter in kamen modrosti*?
2. Kako se pojavnost barv iz besedila odraža na izbranih knjižnih naslovnih?
3. Kako se pojavnost barv iz besedila odraža (ali spremeni) v filmu in videoigri?
4. Ali lahko način primerjalne analize apliciramo na druga fantazijska dela?

Metodologija in postopek zbiranja podatkov

Obravnavali smo prevod knjige *Harry Potter in kamen modrosti*, ki je v slovenščini (prevod Jakob J. Kenda) izšla leta 1999, pri čemer smo si ponekod pomagali tudi z izvirnikom¹⁶. V besedilu smo označili besede, ki so povezane s posameznimi barvami¹⁷, ter jih razvrstili v kategorije. Pri izboru besed smo se omejili na tiste, ki so neposredno povezane s poimenovanji barv (vključno z odtenki). Tako smo denimo upoštevali pridevnike, kot so *rdeč*, *rdečelas*, *škrlaten*, po premisleku pa tudi glagol *zardel*, saj (tudi) morfološko jasno nakazuje na obarvanje. Nasprotno pa v oblikovane barvne kategorije nismo razvrstili denimo besede *krvavi* (*baron*), ki jo primarno povezujemo s snovjo (kri), sekundarno pa sicer tudi z barvo (rdeča), vendar se implikacija nanjo ne pojavi v sami strukturi besede. Ko smo posamezne označevalce barv razvrstili v barvne kategorije, smo podatke kvantificirali, izračunali deleže pojavnosti posamezne barve na nivoju celotnega besedila in število barvnih označevalcev na nivoju posameznega poglavja ter grafično prikazali nekatere barvne odnose. Opisno smo analizirali tudi lastnosti izstopajočih barvnih kodov, denimo povezavo besednega označevalca barve z dragocenimi kovinami ali kamninami, nasičenost (oz. živahnost, intenzivnost) oz. nenasičenost (umirjenost, neizržitost) posamezne pojavnosti barve ipd.

13 J. K. Rowling, 1999 (prevod Jakob J. Kenda), izv. 1997.

14 Obstaja namreč več videoiger v omenjenem fantazijskem svetu.

15 Kratica označuje 'role playing game' in je v splošni rabi, v dobesednem prevodu pa bi lahko govorili o 'računalniški igri igre vlog' – torej o igri, v kateri igralec lahko sprejema odločitve, si sestavi svoj lik in z njim upravlja. Komel (2024) uporablja kratico v originalni obliki.

16 Pri tem smo ugotovili, da pojavnost barvnih kod v izvirniku in prevodu nekoliko variira (kot napiše Araujo (2017), je vsak prevod ustvarjanje nečesa novega), vendar za naš poskus iskanja učinkovitega načina primerjave med pojavnostjo barv v treh različnih medijih ne predstavlja bistvenih razlik. Pozorni pa smo bili denimo na to, da besede *moder* kot lastnosti nekoga, ki je pameten, preudaren (ang. *wise*), nismo razvrstili v barvne kategorije.

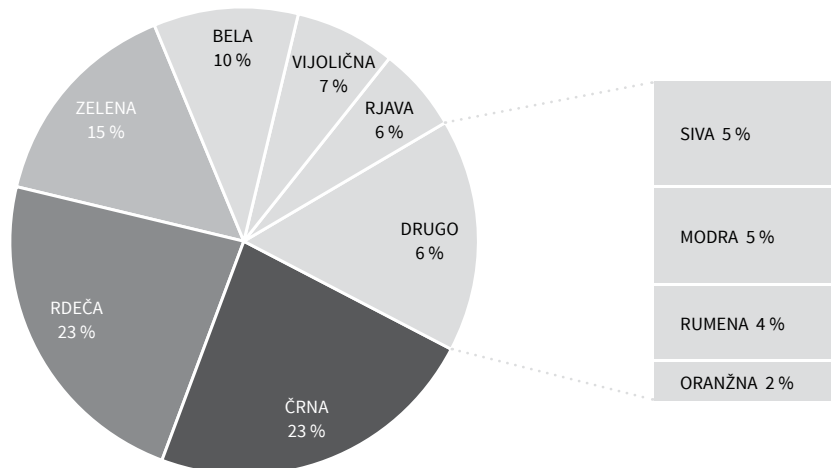
17 V nadaljevanju bomo uporabljali izraz (besedni) označevalci barv.

Barvne odnose iz besedila smo nato primerjali z barvami dveh različnih naslovnici in opazovali, kako se prisotnost barv iz besedila knjige odraža na naslovnici, ter podali opisno oceno skladnosti, pri čemer smo izhajali iz povprečja odnosov med barvnimi kategorijami iz besedila. Podobno likovno-teoretsko primerjavo smo naredili ob izbranih odlomkih iz filma *Harry Potter in kamen modrosti* (2001) in videoigre *Zapuščina Bradavičarke* (izv. *Hogwarts Legacy*, 2023), pri čemer smo nekatere odlomke povezali s konkretnimi poglavji iz knjige. V zadnjem delu raziskave smo na podlagi zbranih podatkov in referenčne literature ugotavljali, ali je oblikovan primerjalni način analize barvnih shem aplikativen za analizo drugih fantastičnih del in njihovih medijskih transformacij.

Analiza z interpretacijo zbranih podatkov

Analiza literarnega besedila je pokazala, da lahko barvne pojavnosti umestimo v kategorije. Definirali smo barvne kategorije **modra, rdeča, rumena, oranžna, zelena, vijolična¹⁸, rjava, črna, siva in bela**. Pri tem prvih šest kategorij predstavlja primarne in sekundarne barve, značilne za subtraktivne barvne kroge, rjava mešanico več primarnih in/ali sekundarnih barv, zadnje tri pa nevtralne oz. neindividualne barve.

Ugotovili smo, da se največkrat pojavljajo označevalci za rdečo (23%), črno (23%) in zeleno (15%), pri čemer pa je pojavnost rdeče barve izrazito prisotna v šestem poglavju in vezana na družino Weasley. Zeleni in rdeči (ki med vodilnimi tremi, za razliko od črne, nista nevtralni), je sicer skupna tudi povezava z dragocenostmi; zelena se pogosto skriva pod besednim označevalcem *smaragdna* (dragi kamen), rdeča pa pod besednim označevalcem *škrlatna* (dragoceno barvilo).¹⁹ Skupni delež vseh ostalih barv (39%) je manjši od skupnega deleža vodilnih treh (61%).

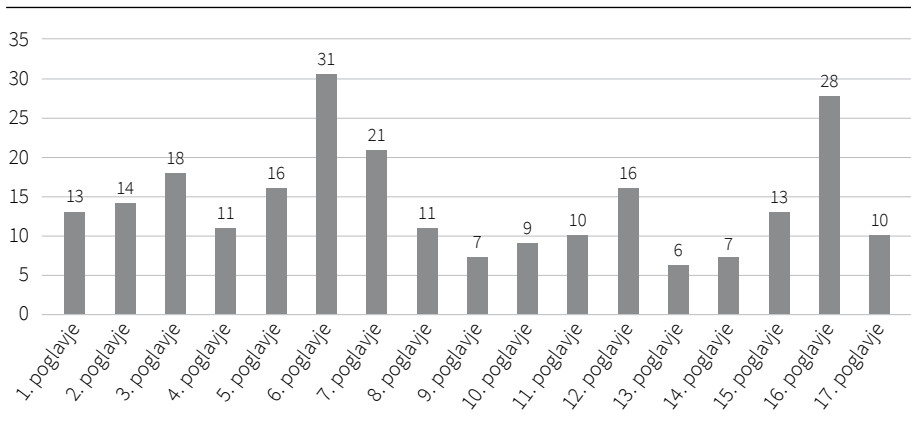

Grafični prikaz 1: Prikaz odnosov med pojavnostmi barvnih kategorij v besedilu knjige *Harry Potter in kamen modrosti* glede na zastavljene kriterije.

¹⁸ Vključeni so tudi roza odtenki.

¹⁹ Oba izraza sta vezana izključno na čarovniški svet.

Šesto poglavje (*Odhod s perona devet in tri četrtime*) izstopa tudi po največji zastopanosti barvnih označevalcev, kar pripisujemo predvsem predstavitvi omenjene rdečelase družine in drugih mladih čarovnikov s pripadajočimi atributi. Opazili smo tudi, da se barve, ki so manj zastopane, pogosto pojavljajo v enakih kontekstih ali s podobnimi konotacijami (Dudley ima v novi šolski uniformi oranžne pumparice, Harry ne mara puloverja z oranžnimi cofki).

Grafični prikaz 2: Prikaz števila (besednih) barvnih označevalcev po posameznih poglavjih iz knjige *Harry Potter in kamen modrosti* glede na zastavljene kriterije.

Pri podrobnejši analizi barvnih shem nas je zanimalo tudi, ali so besedni označevalci barv (lahko) pokazatelj fantazijskega preoblikovanja sveta – J. K. Rowling namreč neresnično ustvarja s preoblikovanjem resničnega (Zorman, 2021). Na ravni analize posameznih barvnih kategorij smo ugotovili, da se vijolična barva pojavlja izključno v povezavi s čarovniki in čarobnim, medtem ko so roza odtenki (ki smo jih prav tako umestili v vijolično kategorijo) prisotni tudi v svetu brez čarobne intervencije. Na ravni zastopanosti vseh barvnih kategorij po posameznih poglavjih smo ugotovili, da v razmerju med barvami, povezanimi z običajnim oziroma čarobnim, najbolj izstopa 4. poglavje (*Veliki ključar*²⁰), v katerem se pojavi 11 označevalcev barv, vsi pa so vezani na Hagrida ali njegove attribute (dežnik, torta). Svet, ki ni magično preoblikovan, je v tem poglavju tako popolnoma brez označevalcev barv; vsi prisotni označevalci barv so vezani na osebe, predmete in pojave, pogojene s čarovnijo. Tudi v 5. poglavju (*Prečna ulica*) smo opazili, da je svet pred prehodom skozi steno za *Počeni kotlom* opisan brez barvnih označevalcev, po prehodu pa so le-ti zelo zgoščeni. To sicer ni prisotno v vseh poglavjih (v 3. poglavju je denimo več barv povezanih z običajnim svetom), so pa barve v običajnem svetu manj nenavadne (manj živih barv in nična pojavnost barvnih odtenkov, asociiranih z dragimi kamni in/ali dragocenimi pigmenti). Menimo, da lastnosti posameznih pojavnosti barv kot *subtilno pripovedno orodje* (Susanti et al., 2024) pripovedujejo tudi o tem, kdaj in kako se literarni svet čarobno preoblikuje.

Na nivoju celote posebno pozornost namenjamo tudi modrim odtenkom, kajti opazili smo, da je modra barva izrazito redko zastopana ter vezana predvsem na a) *opisovanje atmosfere*, b) *Hermionin urok modrih plamenov* in c) *kentavre in*

²⁰ Poglavje, v katerem Hagrid Harryju pove, da je čarovnik.

samoroge. Prav tako modra barva v prvi knjigi ne definira *Drznvraana* (omenjen je le orlovski simbol, ne pa tudi barvni označevalec doma), rumena barva pa ne *Pihpuffa* (omenjen je le jazbec, ne pa rumena barva).

Ob primerjavi barv iz besedila in Lüthijeve (2011) analize barv v evropskih pravljicah lahko vidimo, da je visoka pojavnost rdeče in črne skladna s pojavnostjo barv v pravljicah, medtem ko odstopa visoka pojavnost zelene, ki se v pravljicah (kot barva žive narave) pojavlja redko. Avtor sicer (prav tam) med značilnimi barvami evropske pravljice omenja tudi barve dragih kovin. Če pri naši raziskavi kot barvno kategorijo vključimo tudi združeno kategorijo *drage kovine*, v katero smo vključili besedne označevalce za zlato in srebrno, lahko vidimo, da njen delež (20 %) preseže celo delež rdeče oz. črne kategorije (obe 18 %). Barve kovin se torej izrazito pogosto pojavljajo, pri čemer pa je treba omeniti, da ne moremo natančno določiti, kdaj je besedni označevalec vezan na barvo in kdaj na snov (razločevanje je jasno v primeru *srebrnosive brade*, medtem ko je v primeru *zlatega zviza* ločnica med snovjo, površinsko lastnostjo ali obojim manj razvidna). Posledično barve dragih kovin omenjamo le kot zanimivost v tem raziskovalnem segmentu.²¹

Če ugotovljene deleže barv primerjamo z barvami na naslovni ilustraciji prve izdaje knjige *Harry Potter in kamen modrosti*, ki jo je ilustriral Thomas Taylor, lahko vidimo, da je najbolj izrazita prisotnost rdeče barve, kar je skladno s količino barvnih označevalcev v knjigi. Opazni (toda manj izraziti) sta prisotnost zelene in rumene barve, pri čemer pa menimo, da je rumena v naslovnici povezana z barvami dragih kovin, torej z zlato, ki je prav tako pogosto prisotna v izhodiščnem besedilu. Ker pri ilustraciji in oblikovanju ne gre za dobesedno preslikavo besedila, temveč vsak ilustrator bralcu predstavi svojo interpretacijo prebranega (Koiusha, 2024)²², smo si ogledali še prvo v slovenščino prevedeno izdajo Harryja Potterja, ki ima drugačno vizualno podobo. Na naslovni ilustraciji Mary GrandPré so rdeči odtenki sicer prisotni, ampak v bistveno manjši meri, zelenih odtenkov pa skoraj ni (oziroma so mešani, nenasičeni in, za razliko od zelenih označevalcev v knjigi, povezani z naravo). Opazna je visoka pojavnost rumene in rjave, za kateri ponovno sklepamo, da sta povezani z besednimi označevalci barv dragih kovin. Če obe naslovnici analiziramo z vidika nasičenosti barv, so barve prve izdaje močne, čiste in visoko nasičene, medtem ko druga obravnavana izdaja vsebuje manj nasičene in mešane barve. Obe naslovnici sta barviti in vsebujeta malo nevtralnih barv.

Ker nas je zanimalo, kako se pojavnost besednih označevalcev iz besedila in knjižne naslovnice prenese tudi na filmsko platno in računalniški ekran, smo si analitično ogledali film *Harry Potter in kamen modrosti* (2001, Warner Brothers, režija Chris Columbus), za katerega študije kažejo, da je – glede na svetlost in barvo – bistveno svetlejši in barvno toplejši od nadaljevanj (El-Keilany et al., 2022). Barvna shema filma je resda topla, obenem pa je bolj umirjena, kot bi lahko sklepali na podlagi besednih označevalcev barve iz književnega besedila. To je opazno predvsem pri oblačilih – če so namreč oblačila čarovnikov v knjigi opisana kot barvita, nasičena in nenavadna (npr. plašč barve sleza, ki ga nosi madam Malkin), so barve v filmu sicer nekoliko nenavadne, toda manj ekscentrične. Če se ob tem navežemo na 5. poglavje

21 Odpiramo pa možnost nadaljnje raziskave, ki bi se ukvarjala tudi z metalizacijo in mineralizacijo, ki je sicer značilna za evropske pravljice (Lüthi, 2011), v fantastičnih delih.

22 Z ozirom na ciljno publiko, jezik in državo/kulturo, v kateri knjiga izide (prav tam, 2024).

iz knjige (*Prečna ulica*), lahko tudi v filmu opazimo, da je Počeni kotel barvno izrazito nevtralen²³, medtem ko je ulica, iz katere Harry in Hagrid vstopata vanj, običajnih barv. Po vstopu na Prečno ulico sicer lahko opazimo čarovnike v vijoličnih, zelenih in rdečih plaščih, ki pa niso izrazito nasičeni in posledično ne pretirano izstopajoči. Spremembo barvne sheme, ki je sicer prisotna, zasenčijo oblikovne spremembe – ulica je ozka, linije so dinamične, izrazito malo je ravnih vertikal – v katere pa se zaradi narave naše raziskave ne bomo poglobljali.

Po prihodu na Bradavičarko lahko opazimo, da se nekatere barve, ki so vezane na določen lik ali atribut, na filmsko platno ne prenesejo na enak način, čeprav so še vedno zastopane ali celo pogoste. Zelena kategorija – v knjigi ni vezana na rastlinstvo – je v filmu izrazito prisotna v nasičeni zeleni trati, na kateri poteka vaja letenja z metlo, modra pa se sorazmerno veliko pojavlja kot atmosferska barva (nebo). Modrina je popolnoma odsotna v kontekstu kentavrov in samorogov, ki so v 15. poglavju knjige (*Prepovedani gozd*) nosilci označevalcev za modro barvo. V filmu je postavljena tudi barvna shema dijaških domov na Bradavičarki – poleg Gryfondoma (rdeča) in Spolzgada (zelena) svoji prepoznavni barvi dobita tudi Pihpuff (rumena) in Drznvraan (modra). Sklepamo lahko, da je filmska adaptacija bistveno vplivala na to, kako gledalci doživljajo dogodke in junake iz knjige (Goldie, 2019).

Goldie (prav tam, 2019) sicer še navaja, da je izid filma *Harry Potter in kamen modrosti* vplival tudi na ilustracije knjige v novih izdajah (spremenila sta se denimo položaj znamenja strele in barva Harryjevih las). Film je tako vplival na ilustracijo, ilustracija pa je vplivala na nove generacije bralcev²⁴, kajti tudi ilustracija multimodalnih literarnih del bistveno vpliva na bralčevo doživljanje književnega junaka (Batič in Haramija, 2015).

Če tako filmska (vključno z animiranim filmom) priredba posredno ali neposredno vpliva na gledalčevo doživljanje vidnega (Unsworth, 2024), pa danes ne razmišljamo le o filmskih priredbah literarnih besedil, kajti raznolikost medijev, prek katerih lahko pripovedujemo zgodbe, se neprestano širi (Goldie, 2019). Odnos med zgodbo in »bralcem« se spreminja, kajti svet zgodbe se širi (prav tam, 2019) – ne zgolj linearno, ampak v vse smeri. Ustrezno zasnovana videoigra tako igralca vpelje v imerzivni svet, ki ga le-ta doživi z mnogoterimi čutili (Komel, 2024), obenem pa mu ponuja možnost ustvarjanja in preoblikovanja sveta, katerega integralni del je tudi sam (Araujo, 2017).

Tudi svet Harryja Potterja se je od prvega izida knjige bistveno in nelinearno razširil ter doživel številne priredbe v obliki videoiger, pri katerih imata pomembno vlogo (drugačna) struktura in način igranja (Gunder, 2003). Kot opisuje Limeira Vieira (2023) na primeru igre *Hogwarts Mystery*, videoigre v določenih segmentih sledijo toku pripovedi iz knjige, vizualne elemente in splošno estetiko pa črpajo iz filma. Računalniška igra *Harry Potter and the Philosopher's Stone* (2001, razvoj KnoxWonder, studio Electronic Arts) je izšla v istem letu kot prvi film, njena barvna shema pa je resnično zelo podobna barvni shemi prvega filma, pri čemer izstopa (še) več toplih tonov, ki variirajo med rumeno, oranžno in rjavo. Igre v našem raziskovalnem kontekstu nismo podrobneje analizirali, saj smo se osredinili na najnovejšo RPG igro *Zapuščina Bradavičarke* (izv. *Hogwarts Legacy*, 2023, razvoj

23 Razen Smottanovega turbana, ki pa se v knjigi kot profesorjev atribut pojavi šele na Bradavičarki.

24 Tudi na bralce, ki morda niso gledali filma.

Avalanche Software, studio Warner Bros. Games), ki je, predvidevamo, najbližja sodobnemu bralcu, gledalcu oziroma igralcu.

Igra ne sledi zgodbi iz knjige²⁵ in ima lastno notranjo zgradbo, kljub temu pa je postavljena v enak dogajalni prostor – na Bradavičarko (ne pa tudi v čarobno nepreoblikovan, človeški svet). Igralec lahko svoj lik ustvari sam, posledično pa sam vpliva tudi na del barvne sheme v igri, kajti zgodba poteka iz zornega kota tretje osebe (kot igralec junaka gledaš v hrbet in ga vodiš po prostoru). Če torej predpostavljamo, da smo uvrščeni v Gryfondom in da izberemo zunanje karakteristike, podobne Harryju Potterju, bo prisotnost rdeče v igri zagotovo zastopana. Pri tem je sicer vredno omenbe, da je gryfondomska uniforma v prvih dveh filmih drugačna, kakor v nadaljevanjih – videoigra izhaja iz uniforme z rdečo notranjo podlogo, kar je značilnost kasnejših filmov. Tudi siceršnja barvna shema videoigre je podobna barvni shemi iz filmskih nadaljevanj, medtem ko je povezava s prvim filmom, ki smo ga analizirali, manjša. Na to dejstvo vpliva tudi to, da se je vizualni svet v filmskih nadaljevanjih bistveno spremenil v primerjavi s prvima dvema filmoma; ob oblikovnih spremembah gradu so drugačni tudi Hagridova kočja, prepovedani gozd, notranji hodniki idr.

V odnosu do barvnih kategorij, ki smo jih definirali v prvem delu tega poglavja, lahko opazimo, da so v videoigri *Zapuščina Bradavičarke* zelo pogosti nevtralnimi odtenki, sploh sivine, ki so v knjigi redko omenjene. To pripisujemo predvsem multiplim kodom sporočanja, ki se pojavljajo v videoigri. Pripovedi videoigre so namreč sestavljene iz multidisciplinarnih elementov, ki prispevajo h kompleksnemu dialogu med igralcem in igranim (Araujo, 2017). Igralec v videoigri doživlja podobno izkušnjo kot pri branju, hkrati pa je soudeleženec dogajanja, ki vpliva na smer, v katero se zgodba razvija (prav tam, 2017). Posledično lahko igralec kot aktivni udeleženec raziskuje (tudi) prostor, ki za linearno zgodbo v knjigi ni osrednjega pomena. Pri tem pridejo do izraza denimo sivine hodnikov Bradavičarke, ki v knjigi kot nevtralni del prostora niso omenjene, pa vendar si jih bralec lahko predstavlja²⁶.

Nasičenost barv v videoigri je nizka (sploh v primerjavi z videoigro iz leta 2001), kar pa je lahko povezano z razvojem sodobne tehnologije in spremembo ciljne publike; računalniški ekrani omogočajo vedno bolj realistične barve, igra pa nagovarja (tudi) odraslo publiko. Poleg tega določene raziskave kažejo, da (lahko) nasičene barve, predvsem rdeča, v igralcih sprožajo negativna čustva (Joosten et al., 2010), medtem ko lahko harmonična barvna shema z upoštevanjem barvne psihologije (pozitivno) vpliva na igralca (Roohi in Forouzandeh, 2019).

Če torej poskušamo primerjati barve knjige, filma in videoigre, lahko ugotovimo, da nam trije mediji nagovarjajo na unikatne načine. Način obravnave, pri katerem pojavnost barv v knjigi primerjamo s pojavnostjo barv v drugih medijih, je sicer zanimiv in aplikativen tudi na druge fantazijske knjige in njihove adaptacije, pri tem pa bi morali za celostno obravnavo vključiti še več znanstvenih disciplin – poleg omenjene psihologije tudi (vsaj) semiotiko, s katero bi razlagali tudi pomene vidnega in prebranega ter (v našem primeru barvne) simbole povezali z neskončnim komunikativnim potencialom virtualnih okolij (Aroni, 2025).

25 Odvijala naj bi se pred dogodki, ki jih spremljamo v knjigi, predvidoma v 19. stoletju.

26 Podobno se zgodi tudi z odtenki iz narave, denimo z modrino neba in zelenimi niansami gozda (prva je v knjigi omenjena dvakrat, slednje pa nikoli).

Odgovori na raziskovalna vprašanja

Ugotovili smo, da se v knjigi J. K. Rowling Harry Potter in kamen modrosti pojavlja široka paleta barv, pri čemer najbolj izstopajo črna, rdeča in zelena, ki skupaj predstavljajo več kot polovico barvnih označevalcev v besedilu. V primeru, da kot barvno kategorijo vključimo tudi barve dragocenih kovin (zlato, srebro), so le-te na prvem mestu. Pri posameznih primerih barvnih odtenkov iz besedila lahko opazimo, da so odtenki, povezani z dragocenimi pigmenti in kamninami, vezani izključno na svet, preoblikovan s čarobnimi elementi, ne pa tudi na nepreoblikovan, vsakdanji svet. Pojavnost barvnih kategorij iz besedila se v veliki meri odraža tudi na izvorni naslovnici (1997) z ilustracijami Thomasa Taylorja, pri čemer pa so prisotne predvsem živahne, nasičene barve, črna pa je manj zastopana. Naslovnica prve izdaje v slovenskem jeziku (1999) z ilustracijami Mary GrandPré je pri tem manj dosledna, obenem pa ustvarja novo vizualno interpretacijo literarnega sveta, kar je značilno za vse avtorske ilustracije književnih del (Koiusha, 2024). Film Harry Potter in kamen modrosti ponuja manj nasičeno barvno shemo toplih barv, opazimo pa lahko prisotnost barvnih odnosov iz knjige z nekaj večjimi spremembami (npr. odsotnost modre barve v povezavi z magičnimi bitji). Barvni označevalci v knjigi denimo večkrat opisujejo močne, nenavadne barve, ki pa jih film nekoliko predrugači. Barve so v filmu manj živahne – tako tudi prisotnost barv in sprememba barvne sheme nakazujeta na to, da pri adaptacijah ne gre za dobesedne prevode med mediji (Araujo, 2017), adaptacije pa vplivajo na gledalčevo doživljanje videnega (Unsworth, 2024). Barvna shema je še bolj umirjena v videoigri Zapuščina Bradavičarke, v kateri lahko sicer igralec z oblikovanjem lastnega lika in njegovih karakteristik vpliva tako na zgodbo kakor tudi na barvno strukturo, ki jo vidi pred seboj (zorni kot je namreč z vidika tretje osebe). Ob tem ugotavljamo tudi, da se videoigra vizualno bolj naslanja na filme kakor na knjigo, s tem pa se potrjujejo tudi razmisleki o tem, da so različne interpretacije literarnega besedila večkrat soodvisne ena od druge in vplivajo na nadaljnje predstave in doživljanja novih generacij bralcev (Goldie, 2019). Na podlagi izvedene raziskave menimo, da je tovrstno raziskovanje smiselno, saj odstira širše polje raziskovanja transformacij barvnih lestvic v različnih medijih.

Sklep

Raziskava, v kateri smo poskušali raziskati pojavnost barv na primeru enega imaginarnega sveta na križišču knjiga – film – videoigra, je pokazala, da pojavnost barv v besedilu variira glede na poglavja. Splošno najbolj zastopane so rdeča, zelena in črna barvna kategorija, ob spremembi kriterijev pa tudi (in najbolj izrazito) barva kovin. Barvne kategorije, definirane na podlagi pojavnosti označevalcev barv v izhodiščnem besedilu, se precej dosledno preslikajo v vizualno podobo naslovnice, kljub temu pa jim vsak ilustrator vdahne svojo interpretacijo literarnega sveta. Na ilustracije (in obratno) lahko vplivajo tudi filmske priredbe (Goldie, 2019), pri čemer na konkretnem primeru opazimo predvsem to, da se je film nekoliko odmaknil od barvne sheme iz knjige ter ustvaril lastno estetiko. Manj nasičena

barvna shema je vplivala na barvno shemo v videoigri, ki pa ne sledi več zgodbi iz knjige, temveč je postavljena v isto fantazijsko vesolje in namenjena tudi odrasli publiki, ne (le) mladim bralcem. Posledično menimo, da je polje raziskovanja barv v različnih medijih kompleksno in hkrati izjemno zanimivo, pristop pa si želimo nadgraditi in preizkusiti tudi na drugih fantazijskih delih.

Če se torej vrnemo na naše izhodiščno vprašanje, kakšne so barve fantazije, lahko z gotovostjo trdimo le, da tega ne vemo. Vesolje fantazije je namreč že znotraj enega (literarnega) sveta tako barvito in raznovrstno, da bi z odgovorom fantaziji kot žanru naredili krivico. Barve fantazije so vsi odtenki, ki si jih lahko predstavljamo – in morda tudi kakšen, ki si ga šele bomo.

Povzetek

V prispevku raziskujemo barve in njihovo pojavnost v fantazijski literaturi, njenih filmskih priredbah in adaptacijah v obliki videoiger. Izpostavljamo manko na področju primerjalnih raziskav in predstavimo kratek pregled obravnave barv z zornega kota različnih disciplin. V nadaljevanju analiziramo pojavnost barvnih kategorij v besedilu knjige J. K. Rowling Harry Potter in kamen modrosti ter jih grafično prikažemo. Rezultate analize primerjamo z barvno pojavnostjo na izbranih knjižnih naslovnih, v istoimenski filmski priredbi in v videoigri Zapuščina Bradavičarke. Ugotovljamo, da se med uporabo barv v treh različnih reprezentacijah fantazijskega sveta pojavljajo razlike, ki lahko vplivajo na bralčevo, gledalčevo oziroma igralčevo doživljanje le-tega. Fantazijski svet je v vsakem izmed izbranih medijev svojstven, bralca nagovarja prek različnih kodov sporočanja ter dopolnjuje in drugači obravnavano fantazijsko vesolje. Na podlagi teoretske kontekstualizacije in primerjalne analize tako odpiramo prostor za nadaljnja raziskovanja fantazijske literature in njenih priredb, ki postajajo vsakdanjik marsikaterega mladega bralca, ob tem pa tudi gledalca oziroma igralca.

Literatura

- Akdağ, M., Yetimova, S. in Öztürk, S. (2024). Visual Aesthetics and Mathematics in Cinema: Comparative Content and Cultural Analysis of Harry Potter and the Philosopher's Stone and The Conquest 1453. *Galactica Media: Journal of Media Studies*, 6(1), 124–155. <https://doi.org/10.46539/gmd.v6i1.416>
- Albers, J. (2013). *Interaction of color, 50th anniversary edition*. Yale University Press.
- Araujo, N. S. (2017). Literature and Videogames: Adaptation and Reciprocity. *Revista Letras Raras*, 6(3), 222–232. <http://dx.doi.org/10.35572/rlr.v6i3.872>
- Aroni, G. (2025). The semiotics of video game spaces. *Signata*, 2025(16). <https://doi.org/10.4000/14rho>
- Barsan, M. in Berticariu, A. (2016). Goethe's theory of colors between the ancient philosophy, middle ages occultism and modern science. *Cogent Art and Humanities*, 3(1), 1–29. <https://doi.org/10.1080/23311983.2016.1145569>
- Batič, J. in Haramija, D. (2015). The importance of visual reading for the interpretation of a literary text. *CEPS journal : Center for Educational Policy Studies Journal*, 5(4), 31–49. <https://doi.org/10.26529/cepsj.112>

- Bilban, T. (2016). Mladinska književnost med Scilo in Karibdo kvalitete in priljubljenosti. *Otrok in knjiga*, 43(97), 27–41. <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:doc-CJ77DXGM>
- Burcar, L. (2007). Slovenska fantazijska književnost na prehodu v 21. stoletje: primer britanskega prostora. *Primerjalna književnost*, 30(2), 1–17. <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-DAXMIMBM>
- Bucik Vavpetič, K. (2015). Popularna mladinska fantazijska književnost in njen položaj v slovenskem literarnem prostoru. *Otrok in knjiga*, 42(93), 19–37. <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:doc-CWANTOUO>
- Chen, I.-P., Wu, F.-Y. in Lin, C.-H. (2012). Characteristic color use in different film genres. *Empirical Studies of the Arts*, 30(1), 39–57. <https://doi.org/10.2190/EM.30.1.e>
- Cramer, F. in Hason, S. (2024). Navigating color integrity in data visualization. *Pattern: a cell press journal*, 5(5), 1–4. <https://doi.org/10.1016/j.patter.2024.100972>
- Dayan, P. (2011). *Art as Music, Music as Poetry, Poetry as Art, from Whistler to Stravinsky and Beyond*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315567969>
- Doyle, S., Grove, J. in Sherman, W. (ur.). (2019). *History of illustration*. Bloomsbury Publishing.
- El-Keilany, A., Schmidt, T. in Wolff, C. (2022). Distant Viewing of the Harry Potter Movies via Computer Vision. *Digital Humanities in the Nordic and Baltic Countries Publications*, 4(1), 33–49. <https://doi.org/10.5617/dhnpub.11273>
- Fox, J. (2023). *The world according to colour*. Penguin Books.
- Goldie, D. (2019). Harry Potter and the battle of adaptation. *Ekphrasis Images Cinema Theory Media*, 22(2), 113–130. <https://doi.org/10.24193/ekphrasis.22.7>
- Grunder, A. (2003). Harry Ludens: Harry Potter and the Philosopher's Stone as a Novel and Computer Game. *Human IT*, 7(2), 1–137. <https://humanit.hb.se/article/view/128>
- Haramija, D. in Batič, J. (2025). Razumevanje retoričnih figur skozi multimodalno branje slikanic. V D. Haramija (ur.), *Preučevanje otroške in mladinske književnosti*, 127–146. Univerzitetna založba Univerze v Mariboru. <https://press.um.si/index.php/ump/catalog/book/936>
- Hussain, U., Jabarkhail, S., Cunningham, G. B. in Madsen, J. A. (2021). The dual nature of escapism in video gaming: A meta-analytic approach. *Computers in Human Behavior Reports*, 3, 100059. <https://doi.org/10.1016/j.chbr.2021.100081>
- Joosten, E., van Lankveld, G. in Spronck, P. H. M. (2010). Colors and Emotions in Video Games. V A. Ayeshe (Ed.), *Proceedings on the 11th International Conference on Intelligent Games and Simulation GAME-ON 2010* (str. 61–65). Eurosis, Ostend.
- Kierkegaard, S. (2003). Ali - ali: I. in II. del. Študentska založba.
- Kosiuha, O. O. (2024). The book cover as a non-verbal means of narrative creating (based on J. K. Rowling's "Harry Potter and the Goblet of Fire"). *Mova*, 2024(41), 93–100. <https://doi.org/10.18524/2307-4558.2024.41.311217>
- Kostiuchenko, O. in Mykhailova, R. (2022). Colour strategies in modern brand design. *Demiurg: ideji, tehnologiji, perspektivi dizajnu*, 5(2), 228–242.
- Komel, M. (2024). *Osma umetnost: estetika videoiger*. Jazbina.
- Li, S. (2023). Color me intrigued: Quantifying usage of colors in fiction. *arXiv*. <https://arxiv.org/abs/2301.03559>
- Lüthi, M. (2011). *Evropska pravljica: forma in narava*. Sophia.

- Miller, M. Y. (1981). The green sun: A study of color in J.R.R. Tolkien's *The Lord of the Rings*. *Mythlore*, 7(4), 3–11. <https://dc.swosu.edu/mythlore/vol7/iss4/1/>
- Mylonas, D. in Macdonald, L. (2016). Augmenting basic color terms in English. *Color: research and application*, 41(1), 31–42 <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/col.21944>
- Patron, E. C. P., Zegarra, M. A. G. in Elias, J. D. (2024). A Historical Approach to Understanding Differentiation of RYB vs RGB. *Journal of Visual Art and Design*, 16(1), 81–108 <https://doi.org/10.5614/j.vad.2024.16.1.5>
- Roohi, S. in Forouzandeh, A. (2019). Regarding color psychology principles in adventure games to enhance the sense of immersion. *Entertainment Computing*, 30(2019) 100298. <https://doi.org/10.1016/j.entcom.2019.100298>
- Simonini, G. (2018). Organising colours: Patrick Syme's color chart and nomenclature for scientific purposes. *Revue de la Société d'études anglo-américaines des XVIIe et XVIIIe siècles*, 75(17–18). <https://journals.openedition.org/1718/1327>
- Smith, H. (1948). The rise of fantasy in literature. *The American Scholar*, 17(3), 305–312. <https://www.jstor.org/stable/41205054>
- Susanti, S., Ezir, E. in Anayati, W. (2024). The symbolic meaning of colors in Harry Potter and the deathly hallows. *Journal of language*, 6(2), 383–391. <https://doi.org/10.30743/jol.v6i2.9612>
- Twomey, C. R., Roberts, G., Brainard, D. H. in Plotkin, J. B. (2021). What we talk about when we talk about colors. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, 118(39), 1–10. <https://doi.org/10.1073/pnas.2109237118>
- Unsworth, L. (2024). Multimodal Literacy in a New Era of Educational Technology: Comparing Points of View in Animations of Children's and Adult Literature. *ECNU Review of Education*, 7(2), 384–405. <https://doi.org/10.1177/20965311231179738>
- Varichon, A. (2024). *Color charts: a history*. Princeton university Press.
- Wittgenstein, L. (2023). *Opazke o barvah*. Krtina.
- Zhao, Q. in Abdullah, A. (2024). Metaphorical meanings of color symbols in literature. *Chinese Semiotics Studies*, 20(4), 625–646. DOI:10.1515/css-2024-2030
- Zorman, B. (2021). Slovenska mladinska proza med posnemanjem dejanskega in ustvarjanjem možnih svetov. *Primerjalna književnost*, 44(3), 97–111

TD 1.01, UDK 050-053.2(497.4):37.015.31

DOI <https://doi.org/10.18690/oik.52.124.2>

LJUBICA MARJANOVIČ UMEK

Vpliv skupnega branja otroških revij na razvoj in učenje otrok na primeru revije *Ciciban*

Otroška revija *Ciciban*, ki je namenjena starejšim predšolskim in mlajšim šolskim otrokom, v letu 2025 praznuje 80-letnico neprekinjenega izhajanja. V članku predstavljamo pomen kakovostnih otroških revij za skupno branje odraslih in otrok ter upoštevajoč razvojnopsihološko analizo raznolikih vsebin, vključenih v revijo *Ciciban*, razložimo njihovo vlogo in pomen za razvoj in učenje otrok v družinskem, vrtčevskem in šolskem okolju.

The children's magazine Ciciban, designed for older preschool and younger school-age children, will celebrate 80 years of uninterrupted publication in 2025. This article examines the importance of high-quality children's magazines for shared reading between adults and children and, drawing on a developmental-psychological analysis of the magazine's diverse content, explores their role and significance in supporting children's development and learning within family, preschool, and school contexts.

Ključne besede: skupno branje, otroške revije, revija *Ciciban*, otrokov celovit razvoj, besedila in ilustracije

Keywords: *shared reading, children's magazines, Ciciban magazine, children's holistic development, texts and illustrations*

Uvod

Odgovor na vprašanje, kdaj je treba začeti otroku brati, je dobro poznan že zadnjih deset, dvajset let in se glasi: v prvem letu njegove starosti (Bus, 2003; Van der Will idr., 2022; Vander Woude idr., 2009). Poznani so tudi izsledki vedno večjega števila raziskav (Cain idr., 2004; Lenhart idr., 2021; Marjanovič Umek idr., 2017; McNally idr., 2024), ki potrjujejo pozitivne kratkoročne učinke kakovostnega skupnega branja predvsem na

malčkov besednjak in začetno slovnico, socialno razumevanje, čustveno doživljanje, domišljijo ter pozitivne dolgoročne učinke na kasnejši govorni razvoj (pripovedovanje, metajezik), empatijo in teorijo uma otrok, ustvarjalno izražanje, zgodnjo in kasnejšo bralno pismenost ter šolsko uspešnost. Zelo redke pa so študije, ki bi se v kontekstu skupnega branja ukvarjale zgolj z otroškimi revijami, ali tiste, ki bi analizirale učinke skupnega branja otroških revij, bodisi samostojno ali primerjalno z otroškimi knjigami.

Namen našega prispevka je pokazati vlogo, ki jo lahko ima kakovostna revija za razvoj in učenje otrok, in sicer na podlagi razvojnopsihološke analize, ki je med drugim v ozadju priprave zasnove in vsebin v reviji *Ciciban*, pri katerih tudi sama kot razvojna psihologinja že desetletja sodelujem. *Ciciban*, najstarejša otroška revija pri nas, prav letos obeležuje osemdeset let neprekinjenega izhajanja – častitljivo obletnico, ki sama po sebi govori o kakovosti revije, ki, kot kaže, dobro razume potencialne bralce in bralke. V prispevku nas bo zanimalo, zakaj in kako je revija skozi desetletja ostala sopotnica predšolskih in mlajših šolskih otrok, ki so jo vzeli za svojo, kakšne možnosti nudi za spodbujanje razvoja in učenja otrok v družinskem, vrtčevskem in začetnem šolskem okolju. Treba je tudi izpostaviti, da revija še vedno izhaja zgolj v analogni obliki in da je septembra leta 1998 dobila mlajšega bratca, otroško revijo *Cicido*.

Podobnosti in razlike med otroškimi knjigami in otroškimi revijami

Tako pri otroških knjigah kot pri otroških revijah je v zgodnjih razvojnih obdobjih ključnega pomena skupno branje, proti koncu predšolskega obdobja pa tudi porajajoče se oz. začetno samostojno branje otrok oziroma stik s pisanim besedilom in oblikovanje bralne kulture. Ne glede na to pa se otroške revije razlikujejo od otroških knjig predvsem po obliki, ciljih, interaktivnosti in dinamičnosti, starostni primernosti, načinu izdajanja ter vsebini (Adamski, 2019; Saksida, 2016; *Ten amazing benefits of journaling for kids*, 2024). Otroška revija je v primerjavi z otroško knjigo praviloma tanjša, v mehki vezavi in izhaja periodično (tedensko, mesečno). Pogosto pokriva širši starostni razpon otrok in ima glede na težavnost opredeljeno starostno primernost, otrok ima praviloma svoj lastni izvod, v katerega lahko riše in piše, naloge rešuje z urejanjem, barvanjem, lepljenjem. Cilji otroške revije so v večji meri usmerjeni tako v sprotno kot ponavljajoče se branje vsebin, bralcem ponujajo krajša literarna besedila (npr. pravljice, zgodbe, pesmi), tudi besedila, ki se nadaljujejo, sorodne vsebine (npr. slikopisi, stripi) ter bolj specifična in krajša poučna oziroma poljudnoznanstvena besedila z različnih področij, na primer s področij družboslovja, naravoslovja, humanistike. Vključujejo tudi interaktivna besedila, kot so uganke, miselne naloge, križanke, ideje za pripovedovanje in igro, informativna besedila o aktualnih kulturnih, športnih ter drugih dogodkih za otroke. V otroški reviji imajo velik pomen tudi raznolike ilustracije in fotografije za otroke. V otroški reviji imajo velik pomen tudi raznolike ilustracije in fotografije, ki skupaj z besedilom predstavljajo gradnike za otrokove pojmovne konstrukte in so tudi podlaga za njegove kasnejše estetske preference. Izbrana in kakovostna besedila v otroških revijah se pogosto uporabi kot 'vstopnico' v določeno temo, ki jo lahko otrok kasneje, upoštevajoč tudi lastni interes, skupaj z odraslo osebo ali sam nadgradi s knjigo. Otroška revija bolj kot otroška knjiga zasleduje raznolike interese posameznega otroka oziroma otrok. Pri tem pa Adamski (2019, str. 169) posebej izpostavlja, da lahko različne cilje dosega zgolj kakovostna otroška revija, kakovostna po izboru besedil, ilustracij, fotografij in celostne podobe revije.

Otroška revija *Ciciban* in različne pismenosti otrok

Z vidika razvojne psihologije *Ciciban* kot kakovostna otroška revija spodbuja različne pismenosti otrok – bralno, matematično, naravoslovno, glasbeno, likovno, državljansko, medijsko, čustveno, socialno. Te so povezane z različnimi področji razvoja in učenja otrok, kot so govor in jezik, mišljenje (konvergentno in divergentno), izvršilne funkcije, teorija uma, socialne zmožnosti, čustveno doživljanje in izražanje ter gibanje. Ker gre v ozadju za različne didaktične metode in oblike dela, so nekatere vsebine prevladujoče povezane z nekaterimi področji otrokovega razvoja, druge vsebine pa z drugimi.

Za namene podrobnejše predstavitve smo vsebine v *Cicibanu* razvrstili v dve skupini, in sicer v literarne in poljudnoznanstvene ter interaktivne vsebine.

Literarne vsebine

Literarne in sorodne vsebine, na primer pesmi, pravljice, zgodbe, slikopisi, zgodbe v slikah, stripi, so v pomembnem deležu vključene v revijo in so v svoji raznolikosti neprecenljiva besedila za skupno branje odraslih in otrok, nekatere med njimi tudi za začetno samostojno branje otrok v srednjem otroštvu oziroma na začetku šolanja. Literarne vsebine najbolj pogosto povezujemo z razvojem govora in jezika otrok, čeravno je za razumevanje in interpretacijo besedil pomembno tudi čustveno doživljanje, uporaba domišljije in razumevanje socialnih odnosov. Podatki raziskav kažejo, da kakovostna literarna besedila na primer vključujejo za eno tretjino večji in bolj raznolik besednjak, kot ga v vsakodnevem sporazumevanju z otroki uporabljajo odrasle osebe z razvitim jezikovnim kodom (Montag idr., 2015; Stanovich, 1986). Literarna besedila pa vključujejo tudi količinsko več čustvenega besednjaka, ki je bolj raznolik kot govor odraslih, namenjen otrokom (Green in Sun, 2025). Besede, ki opisujejo čustva, ter tiste, ki opisujejo druga mentalna stanja – na primer misli, želje, namere, socialne odnose – so del metabesednjaka, ki se relativno redko pojavlja v vsakodnevem govoru odraslih, namenjenem otroku, veliko pa v kakovostnih literarnih vsebinah.

Zakaj je zgodnje in stalno skupno branje literarnih besedil ključnega pomena za razvoj govora in jezika otrok? Govor in jezik otrok se v zgodnjih razvojnih obdobjih zelo hitro razvijata, tako količinsko kot kakovostno. Gre za t. i. občutljivo obdobje v razvoju in učenju, kar pomeni, da se malček oziroma otrok takrat na vseh področjih (gibalno, zaznavno, miselno, govorno, socialno in čustveno) najhitreje razvija in v procesu učenja z najmanj napora doseže pomembne količinske in kakovostne spremembe v razvoju. Posebej bomo izpostavili nekatera področja govora, in sicer razvoj besednjaka, metajezikovnega zavedanja in pripovedovanja zgodbe otrok, saj imajo literarna besedila na navedenih področjih ključno vlogo. Malčki, stari dve leti, uporabljajo od 250 do 400 besed; pri treh letih od 900 do 1.000 besed, petletniki pa že od 2.000 do 2.200 besed. Vzporedno z večanjem besednjaka se le-ta vedno bolj diferencira. Podatki slovenske raziskave (Marjanovič Umek, Fekonja Peklaj in Podlessek, 2010) kažejo, da malček do 30. meseca starosti sicer še vedno uporablja največji delež samostalnikov in glagolov, hkrati pa so v njegovem besednjaku tudi druge besedne vrste slovenskega jezika:

medmeti, pridevniki, prislovi, členki, predlogi. S starostjo otrok se, zlasti po četrtem, petem letu, večja število metabesed, abstraktnih besed, nadpomenk in podpomenk, tako na ravni otrokovega razumevanja kot rabe. Prav tako izsledki raziskav (Devescovi idr., 2005; Marjanovič Umek in Fekonja, 2019; Marjanovič Umek idr., 2013) kažejo, da se z večanjem besednjaka malčkov oziroma otrok razvija tudi slovnica jezika, in to neodvisno od njihove starosti. Malčki in otroci, ki imajo večji besednjak, oblikujejo daljše in bolj celovite povedi, poleg enostavnih uporabljajo tudi sestavljene povedi. Tako razvoj besednjaka kot slovnice sta povezana s še enim področjem govora, ki se hitro razvija v obdobju zgodnjega in srednjega otroštva, to je otrokovim pripovedovanjem zgodbe. Otrok pripoveduje različne zgodbe: resnične, domišljjske, ki pa so z naraščajočo starostjo vedno bolj jezikovno kohezivne in vsebinsko koherentne. Postopoma usvaja konvencionalno strukturo zgodbe, ki vključuje uvod, jedro in zaključek; razume, da zgodba vključuje odnose med junaki_njami, ki imajo svoja čustva, želje, prepričanja, razume, da je za zgodbo pomemben niz dogodkov v času in prostoru. V pripovedovane zgodbe otrok pogosto vključuje domišljjske elemente, saj se domišljija hitro razvija zlasti po četrtem letu otrokove starosti. Domišljija je otrokova sposobnost oblikovati mentalne predstave in koncepte o stvareh, osebah, živalih idr., ki niso resnične, ki jih še ni videl, sposobnost življati se v druge, izmišljene ljudi – gre torej za mišljenje in ustvarjanje zunaj konvencionalnega okvira (Kohm, 2016). Razvoj otrokovega samostojnega pripovedovanja zgodbe, resnične in domišljjske, je v veliki meri povezan s skupnim branjem zgodb in pravljic, ki vključujejo pripovedno strukturo, otroških pesmi, ki so odprte za otrokovo čustveno doživljanje in izražanje, ter z vzporednim 'branjem' različnih ilustracij. Te odslikavajo vsakdanje in domišljjske svetove, ki so podpora otrokovemu razumevanju vsebine (Dolya, 2010).

V otroški reviji *Ciciban* gre za kombinacijo verbalnega in vizualnega pripovedovanja zgodb. Pripovedno strukturo 'svoje' zgodbe otrok razvija ob poslušanju oz. branju pravljic, zgodb, tudi ob slikopisih, stripih ter zgodbah brez besed. Vsebinsko dopolnjujejo umetniške ilustracije, ki so enako kot besedila zgodb in pravljic raznolike glede na stopnjo izdelanosti in prikazano vsebino. Ilustracije so pomembne za otrokovo učenje novih besed, otroku pokažejo nenapisane podrobnosti in ga nagovarjajo k 'branju med vrsticami', opazovanju in poimenovanju, identifikaciji z narisanimi junaki_njami, spraševanju in osebnemu pripovedovanju (Marjanovič Umek idr., 2022).

Otrokovo razumevanje literarnih besedil in ilustracij ter samostojno pripovedovanje zgodb je povezano tudi z razvojem teorije uma. Teorija uma je otrokova zmožnost razumevanja lastnih mentalnih stanj in mentalnih stanj drugih ljudi, kot so npr. želja, namera, prepričanje, ki se odražajo v posameznikovem vedenju. Teorija uma je temelj otrokovega razumevanja socialnega sveta (Baron-Cohen, 2001). Podobno kot drugi spoznavni procesi se tudi teorija uma razvija postopoma od drugega leta starosti, kakovostni preskok pa se zgodi po četrtem letu starosti, ko otrok razvija interpretativno teorijo uma in razume, da imajo lahko različni ljudje različne misli, čustva, stališča o istih osebah, odnosih, dogodkih. Interpretativna teorija uma otroku omogoča razumevanje prebranih zgodb in pravljic ter drugih literarnih besedil in pripovedovanje zgodb, v katerih se prepletajo različni pogledi junakov_inj. Gre za dekontekstualizacijo mišljenja,

razumevanje mišljenja in čustev različnih junakov_inj v zgodbi, osredotočanje na vzročne in časovne posledice različnih dogodkov, ciljev in namena junakov_inj v zgodbi, razumevanje zapletenih socialnih odnosov med njimi, moralno presojanje dejanj junakov_inj, razumevanje in rabo metajezika ter s tem tudi razumevanje humorja, zaznavnih in odnosnih metafor (Massaro idr., 2013; Nicolopoulou in Richner, 2007). Vzporedno in v soodvisnosti z razvojem teorije uma se razvija tudi socialno-čustvena empatija otrok. Gre za sposobnost prepoznati in doživeti čustva drugih, se na njih odzivati in nuditi ustrezno podporo in pomoč tistemu, ki jo potrebuje. Skupno branje – zlasti leposlovnih besedil – povečuje empatijo otrok in jih spodbuja k doživljanju, izražanju ter nadzorovanju čustev literarnih likov (Aram in Shapira, 2012).

Kot podpora otrokovemu razvoju domišljije, teorije uma ter socialnemu in čustvenemu razvoju otrok so v *Ciciban* uvrščene kakovostne literarne in poljudnoznanstvene vsebine, ki vključujejo prijateljstvo, reševanje socialnih konfliktov, pomoč drugim, medgeneracijsko pozitivnost, prosocialnost v vsakdanjem življenju, prepoznavanje nasilja; besedila, ki vključujejo različne junake_inje, npr. otroke s posebnimi potrebami, ljudi različne zunanosti, ljudi iz različnih kultur in okolij. Gre za vsebine, pri katerih mora otrok, če naj vsebino razume, sočasno razumeti dogajanje s perspektive več junakov_inj; tovrstne vsebine pri njem praviloma spodbudijo močna čustva in empatijo. Nekatere vsebine so 'opremljene' s primeri spodbud oziroma didaktičnih priporočil, kot so »Kaj misliš, kako se počuti junak_inja...?«; »Kako bi se počutil_a ti, če bi se ti zgodilo kaj podobnega ...?«; »Kako bi ti zaključil_a zgodbo, ki si jo slišal_a?«; »Lahko še ti poveš svojo zgodbo z istimi junaki_njami?«, ki še posebej spodbujajo otroka k pripovedovanju, opisovanju, zavzemanju perspektive drugega, razumevanju njihovih in svojih čustev, domišljiji in nenazadnje rabi metajezika. V tem kontekstu velja posebej izpostaviti otroške pesmi, ki otroke nagovarjajo z rimo, ritmom in vsebino, otrok jih lahko po svoje razume, hkrati pa so bolj odprte za otrokovo izražanje čustev in razpoloženja, popeljejo ga v lastne svetove, tako resnične kot domišljjske, svetove radosti, ljubezni, veselja, žalosti, jeze, strahu.

Poljudnoznanstvene in interaktivne vsebine

K razumevanju poljudnoznanstvenih vsebin z različnih področjih, načrtovanju in reševanju miselnih problemov, ugank, križank ter k razvoju zgodnjega in začetnega opismenjevanja pomembno prispevajo izvršilne zmožnosti otrok. Izvršilne zmožnosti, ki se razvijajo predvsem po otrokovem četrtem letu starosti, so višji samoregulacijski spoznavni procesi, ki nadzirajo in spremljajo posameznikovo mišljenje, govor, čustva in vedenje. Med izvršilne zmožnosti uvrščamo načrtovanje, delovni spomin, inhibicijo, prožnost mišljenja, nadzor pozornosti, postavljanje ciljev, oblikovanje pojmov, analizo nalog, nadzor in spremljanje strategij reševanja problemov (Blair, 2016). Razvoj izvršilnih zmožnosti otrok se lahko izboljša z različnimi spodbudami in dejavnostmi, kot so otrokovo načrtovanje in prevzemanje različnih vlog v simbolni igri; vztrajanje v igri in reševanju miselnih ter drugih problemov od začetka do zaključka;

skupno branje in razumevanje besedila, ki ga odrasli berejo otroku ali kasneje otroci sami; učenje fonološkega zavedanja; poslušanje in sledenje navodilom pri rutinskih dejavnosti in pri učenju; recitiranje pesmi ali drugih krajših besedil. Izsledki raziskav (Meixner idr., 2019) kažejo, da gre za dvosmerni odnos med razvojem izvršilnih zmožnosti otrok in razumevanjem besedila, ki ga otrokom berejo odrasli, prožnostjo mišljenja, vzdrževanjem informacij v delovnem spominu, reševanjem problemov, rabo metajezika. Zanimivi so izsledki raziskave, v kateri sta Pellegrini in Galda (1998) preučevala, kako različne vrste otroške literature določajo značilnosti govora, ki ga otrok in njegovi starši uporabljajo v pogovoru med skupnim branjem. Ugotovila sta, da so mame ob branju poučnih besedil, ki praviloma niso pisana v obliki zgodbe, ampak so informacije, podane v obliki ilustracij ali fotografije in spremljajočega besedila, otrokovo pozornost usmerile na poučno besedilo predvsem z opisovanjem ilustracij in so posledično uporabljale več metajezika kot ob branju literarnih besedil.

V *Cicibanu* so predstavljene poljudnoznanstvene vsebine s področij biologije, kemije, tehnike, matematike, geografije, zgodovine, zdravstva, psihologije, redno so obravnavane tudi družbeno občutljive vsebine, kot so na primer zdravje, smrt, vojna, nasilje, istospolne družine, zasvojenost. Vsebine, ki so praviloma pripravljene v kombinaciji besedilo – ilustracija oziroma fotografija, upoštevajo značilnosti mišljenja predšolskih in mlajših šolskih otrok, ki postaja ponotranjeno oziroma predstavno, sociocentrično ter gre v smeri naivne znanosti, ko otroci postopoma oblikujejo vsakodnevne in znanstvene pojme. Vse bolj je izpostavljena tudi povezava med razvojem mišljenja in govora otrok, zato je pomembno, da so besedila pripravljena strokovno brezhibno ter didaktično in jezikovno ustrezno. Besedila in ilustracije otrokom posredujejo nove informacije in znanja, spodbujajo jih k razvoju strokovnega besednjaka (na ravni razumevanja in rabe) ter rabe metajezika, k lastni dejavnosti, npr. opazovanju, opisovanju, pripovedovanju in drugim načinom simbolnega izražanja ter zapisovanja (risanje, grafični prikazi), načrtovanju in spremljanju, pomnjenju, povezovanju, postavljanju ciljev, preizkušanju, iskanju različnih rešitev in s tem k prožnosti mišljenja ter, kar se zdi še posebej pomembno, k iskanju novih virov informacij in znanja ter vključevanjem v druge dejavnosti, kot so otroška igra, obisk muzeja, kina, gledališča, gozda in travnika, športnega igrišča. Interaktivne vsebine, kot so uganke, miselne naloge, križanke, usmeritve in priporočila za gibanje ter likovno izražanje in oblikovanje, so stalnica v reviji in so, tako kot vsa druga besedila, ustrezno opremljena z ilustracijami in/ali fotografijami.

V *Cicibanu* avtorji_ice posebno pozornost namenjajo zgodnji pismenosti otrok, kar je strokovno utemeljeno, tako z vidika razumevanja, da razvoj otroka na vseh področjih poteka zvezno in da so prav zgodnja razvojna obdobja občutljiva za razvoj govora, ki je ključni element bralne pismenosti otrok (Marjanovič Umek idr., 2020), kot z vidika podatkov mednarodnih primerjalnih raziskav bralne pismenosti (Šterman Ivančič in Mlekuž, ur., 2023), ki tudi za slovenske starejše otroke in mladostnike_ice kažejo na relativno slabo bralno pismenost. Ključni element zgodnje pismenosti je razvoj splošnih govornih in jezikovnih zmožnosti malčkov in otrok, o katerih smo pisali pri razlagi pomena kakovostnega skupnega branja literarnih vsebin, zlasti v povezavi z otrokovim

razvojem besednjaka, slovnice, metajezika, pripovedovanja zgodbe. Za razvoj otrokove zgodnje pismenosti pa so pomembna tudi druga besedila in naloge v *Cicibanu*, ki spodbujajo otrokove predbralne in predpisalne zmožnosti, kot so na primer pogosti stik s tiskanim gradivom, za katerega otrok spozna, da ga je nekdo napisal, narisal, vidno in slušno razločevanje, povezovanje črk in glasov, razlikovanje med risanjem in pisanjem, risanje vzorcev, prerisovanje in pisanje posameznih črk, 'branje' ilustracij, pripovedovanje ob posameznih ilustracijah ali pripovedovanje zgodbe ob nizu ilustracij, samostojno branje krajših besedil, slikopisov, stripov.

Sklep

Kot smo pokazali, *Ciciban*, katerega zasnova med drugim temelji na razvojnopsiholoških premislekih, vključuje vsebine, ki so verbalno in slikovno povezane in kot take omogočajo, da otroci pridobivajo pismenosti na različnih področjih, predvsem na področju govora in jezika, umetnosti, gibanja, naravoslovja in družboslovja ter čustvenih in socialnih spretnosti. Otroška revija, namenjena starejšim predšolskim in mlajšim šolskim otrokom, ki praviloma še niso samostojni bralci ali pa so začetni bralci, je konceptualno zasnovana tako, da z izborom različno zahtevnih vsebin (npr. krajša in daljša besedila in/ali navodila; besedila, ki se nadaljujejo; dodatne razlage ali vprašanja ob besedilih; ideje, ki zahtevajo, da otrok nekaj naredi, preizkusi, se poveže z vrstniki in odraslimi) in ilustracij, ki na različne načine podpirajo besedila, sledi osnovnim zakonitostim celovitega razvoja ter učenja različno starih otrok ter upošteva, da imajo otroci različne interese, znanja in izkušnje. Tako besedila kot ilustracije so odprte in dinamične in kot take otrokom ne omogočajo zgolj intelektualne, ampak tudi osebno interpretacijo, v katero dodajajo svoja čustva, doživljanja in domišljijo. Prav to jih nagovarja k večkratnemu vračanju k istim besedilom ter ilustracijam. V reviji gre za nabor literarnih besedil različnih avtorjev_ic ter ilustracij različnih ilustratorjev_k, ki so ena prvih umetniških del, s katerimi se otrok sreča. Praviloma jih zabeleži v svoj spomin in kot taka so pogosto podlaga za kasnejše estetske preference.

Ciciban je otroška revija, ki igra pomembno vlogo v razvijajočem se procesu skupnega branja odraslih in otrok ter pomembno prispeva k oblikovanju otroka kot samostojnega bralca. Zakaj? *Cicibana* lahko otroci berejo povsod: doma, v vrtcu, šoli, na igrišču, ob reki, na vlakcu ..., sporočila v obliki besedila in ilustracij oziroma fotografij jih vodijo od skupnega k začetnemu samostojnemu branju, ki postaja dogodivščina, užitek in zabava ter hkrati čustveno varen prostor za pogovor, iskanje odgovorov na 'težka' vprašanja, pridobivanja idej za igranje in ustvarjanje.

Ciciban vsa desetletja izhaja v papirnati obliki. To pomeni, da imajo otroci, ki ga berejo, neposreden stik z revijo, v kateri obračajo liste, se za krajši ali daljši čas ustavijo pri različnih vsebinah, se k posameznim vsebinam ponovno vračajo, rešijo naloge, ki od njih zahtevajo risanje, pisanje, petje, lepljenje, gibanje, pripovedovanje, poiščejo ideje za igro, kuhanje, tehnično ustvarjanje. Otrokova pozornost in osredotočenost je pri branju tiskane revije večja kot pri branju revije

na zaslonu. Gibljive slike na zaslonu ne ponujajo enakih možnosti kot statične slike v reviji (ilustracije in fotografije), ki so podlaga za otrokovo postavljanje vprašanj med gledanjem, nagovarjajo jih k poslušanju različnih opisov in mnenj drugih otrok in odraslih, čustvenemu doživljanju, ki se spreminja glede na otrokovo razpoloženje in širši socialni kontekst, v katerem poteka branje (Clinton-Lisell idr., 2024). Raziskovalci (Adamski, 2019; Furenes idr., 2021) izpostavljajo, da skupno branje tiskane revije v primerjavi z e-revijo prispeva tudi k preživljanju kakovostnega časa z družino, povezovanju otroka s starši in vrstniki ter s tem k zmanjševanju odvisnosti od digitalnih zaslonov ter da so otroci na splošno bolj dejavni pri branju besedil na papirju kot na zaslonu, kar posledično pomeni, da tudi več razumejo ter si več zapomnijo.

Povzetek

Skupno branje revij za otroke ima zaradi dinamike izhajanja, ponavljajoče se uporabe, specifične vsebinske in vizualne zasnove nekatere prednosti v procesu otrokovega učenja in razvoja v primerjavi z otroškimi knjigami. Kakovost otroške revije *Ciciban* se z razvojnopsihološkega vidika zagotavlja z vključevanjem raznolikih vsebin, ki spodbujajo celovit razvoj otrok oziroma različne pismenosti, pri čemer upoštevajo tudi starostni razpon potencialnih bralcev, ki jim je revija namenjena ter individualne razlike v njihovem razvoju in učenju. To se doseže s samim izborom (vsebino in slikovno podobo) literarnih in poljudnoznanstvenih vsebin kot tudi z dodatnimi usmeritvami in idejami za otrokovo samostojno ali sodelovalno dejavnost, ki gredo predvsem v smer spodbujanja interpretativnega mišljenja, domišljije ter metaspoznavnih zmožnosti.

Otroška revija *Ciciban* je primerna za družinsko branje in branje v vrtcu ter šoli. Vsebine so posredovane na način, ki omogoča – bodisi implicitno bodisi eksplicitno – prepoznavo strategij kakovostnega skupnega branja, kot so pripovedna struktura leposlovnih vsebin, spodbujanje otrok k pripovedovanju, čustvenemu doživljanju, prepoznavanju medsebojnih odnosov, domišljjskemu izražanju v igri, petju, risbi, gibu, iskanje novih informacij. Ob skupnem in ponavljajočem se branju otroške revije *Ciciban* in drugih kakovostnih slovenskih revij, ki niso predmet predstavitve v tem prispevku, začnejo otroci razvijati bralne navade, ki so ključni kulturni kapital za njihov vstop v prostore kulture, znanja, razumevanja medsebojnih odnosov ter domišljije.

Prednosti, ki jih ima skupno branje odraslih in otrok in/ali začetno samostojno branje tiskanih v primerjavi z zaslonskimi vsebinami, govorijo v prid ohranjanja revije *Ciciban* v tiskani različici. Ob vseh že navedenih pasteh branja z zaslonov želimo še posebej izpostaviti, da gre pri *Cicibanu* za najmlajše bralce, ki poleg spoznavnih razvijajo tudi čustvene ter socialne zmožnosti, za kar potrebujejo čustveno varno okolje ob skupnem branju 'v živo', dovolj časa za procesiranje informacij ter neposredne govorne spodbude in pogovore.

Literatura

- Adamski, A. (2019). Children's magazines as tools for (not only) reading education. *Acta Universitatis Lodzianae Folia Litteraria Polonica*, 58(3), 151–172.
- Aram, D. in Shapira, R. (2012). Parent-child shared book reading and children's language, literacy, and empathy development. *Revista Italiana di Educazione Familiare*, 2, 55–65.
- Baron-Cohen, S. (2001). Theory of mind in normal development and autism. *Prisme*, 34, 174–183.
- Blair, C. (2016). Executive function and early childhood education. *Current Opinion in Behavioral Sciences*, 10, 102–107.
- Bus, A. G. (2003). Social-emotional requisites for learning to read: V: A van Kleeck in A. A. Stahl (ur.), *On reading books to children: Parents and teachers* (str. 3–15). Erlbaum.
- Cain, K., Oakhill, J. in Bryant, P. (2004). Children's reading comprehension ability: Concurrent prediction by working memory, verbal ability, and component skills. *Journal of Educational Psychology*, 96(1), 31–42.
- Clinton- Lisell, V., Strouse, G. in Langowski, A. M. (2024). Children's engagement during shared reading of e-books and paper books: A systematic review. *International Journal of Child-Computer Interaction*, 39(1), 1–13.
- Devescovi, A., Caselli, M. C., Marchione, D., Pasqualetti, P., Reilly, J., in Bares, E. (2005). A crosslinguistic study of the relationship between grammar and lexical development. *Journal of Child Language*, 32(4), 759–786.
- Dolya, G. (2010). *Vygotsky in action in the early years*. Routledge.
- Green, C. in Sun, H. (2025). Picturebooks increase the frequency and diversity of emotion vocabulary in children's language environments: Modeling potential benefits of emotional literacy, with pedagogical resources. *Early Education and Development* 36(3), 568–586.
- Furenes, M. I., Kucirkova, N., in Bus, A. G. (2021). A comparison of children's reading on paper versus screen: A meta-analysis. *Review of Educational Research*. <https://doi.org/10.3102/0034654321998074>
- Kohm, K. E., Holmes, R. B., Romeo, L. in Koolidge, L. (2016). The connection between shared storybook readings, children's imagination, social interactions, affect, prosocial behavior, and social play. *International Journal of Play*, 6(2), 128–140.
- Lenhart, J., Suggate, S. P. in Lenhard, W. (2021). Shared-reading onset and emergent literacy development. *Early Education and Development*, 33(4), 589–607.
- Marjanovič Umek, L. in Fekonja, U. (2019). *Zgodbe otrok: Razvoj in spodbujanje pripovedovanja*. Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta.
- Marjanovič Umek, L., Fekonja, U. in Hacin Beyazoglu, K. (2020). *Zgodnja pismenost otrok: Razvoj, spremljanje in spodbujanje*. Znanstvena založba Filozofske fakultete v Ljubljani.
- Marjanovič Umek, L., Fekonja, U. in Hacin Beyazoglu, K. (2022). *Skupno branje odraslih in otrok. Otrokov vstop v svet domišljije, čustev, besed in zgodb*. Mladinska knjiga.
- Marjanovič Umek, L., Fekonja Peklaj, U. in Podlesek, A. (2010). Razvoj pripovedovanja zgodbe v zgodnjem otroštvu. *Psihološka obzorja*, 19(4), 35–53.
- Marjanovič Umek, L., Fekonja Peklaj, U. in Podlesek, A. (2013). Characteristics of early vocabulary and grammar development in Slovenian-speaking infants and toddlers: A CDI-adaptation study. *Journal of Child Language*, 40(4), 779–798.

- Marjanovič Umek, L., Fekonja Peklaj, U. in Sočan, G. (2017). Early vocabulary, parental education, and the frequency of shared reading as predictors of toddler's vocabulary and grammar at age 2;7: A Slovenian longitudinal CDI study. *Journal of Child Language*, 44(2), 457–479.
- Massaro, D., Valle, A. in Marchetti, A. (2013). Irony and second-order false belief in children: What changes when mothers rather than siblings speak? *European Journal of Developmental Psychology*, 10(3), 301–317.
- McNally, S., Leech, K. A., Corriveau, K. H. in Daly, M. (2024). Indirect effects of early shared reading and access to books on reading vocabulary in middle childhood. *Scientific Studies of Reading*, 28(1), 42–59.
- Meixner, J. M., Warner G. J., Lensing, N., Schiefele, U. in Elsner, B. (2019). The relation between executive functions and reading comprehension in primary-school students: A cross-lagged-panel analysis. *Early Childhood Research Quarterly*, 46, 62–74.
- Montag, J. L., Jones, M. N. in Smith, L. B. (2015). The words children hear: Picture books and the statistics for language learning. *Psychological Science*, 26(9), 1489–1496.
- Nicolopoulou, A. in Richner, E. S. (2007). From actors to agents to persons: The development of character representation in young children's narratives. *Child Development*, 78(2), 412–429.
- Pellegrini, A. D. in Galda, L. (1998). The development of school-based literacy. A social ecological perspective. Routledge.
- Saksida, I. (2016). Je popularno vedno trivialno in trivialno vedno popularno? *Otrok in knjiga*, 43(97), 22–26.
- Stanovich, K. E. (1986). Matthew effects in reading: Some consequences of individual differences in the acquisition of literacy. *Reading Research Quarterly*, 21(4), 360–407.
- Šterman Ivančič, K. in Mlekuž, A. (ur.) (2023). *Nacionalno poročilo PISA, 2022*. Pedagoški inštitut.
- Ten Amazing benefits of journaling for kids*. (2024). Kidsville Pediatrics.
- Van der Will, F., Smits van-der Nat, C. in van der Veen, C. (2022). Shared book reading in early childhood education: Effect of two approaches on children's language competence, story comprehension, and causal reasoning. *Early Education and Development*, 36(4), 592 – 610.
- Vander Woude, J., van Kleeck, A. in Vander Veen, E. (2009). Book sharing and the development of meaning. V: P. M. Rhyner (ur.), *Emergent literacy and language development* (str. 36–77). The Guilford Press.

TINA BILBAN, MATEJA NOVAK, ANŽE MIŠ, ANŽE ŽUPANIČ

Kaj pa ti bereš? Anketa o bralnih navadah slovenskih najstnikov

Raziskava o bralnih navadah slovenskih najstnikov kaže pomembno povezanost med družinskim odnosom do branja in bralnimi navadami najstnikov. Zgledi vlečejo, pozitiven odnos do branja pa je povezan tudi s širšim spektrom družinskih aktivnosti, na primer s skupnim preživljanjem prostega časa in pogovori ob knjigah, filmih in družabnih igrah.

A study on the reading habits of Slovenian teenagers shows a strong correlation between the family's attitude towards reading and the reading habits of teenagers. Role models matter; a positive attitude towards reading also correlates with a broader range of family activities, such as spending free time together and engaging in conversations about books, movies, and board games.

Ključne besede: bralne navade, najstniki, družinsko okolje
Keywords: *reading habits, teenagers, family environment*

Uvod

V praksi se najstniško obdobje pogosto kaže kot kritično, kar zadeva upadanje bralne kulture, a hkrati je pogosto ključno za formacijo bralcev za vse življenje. O tej tematiki poročajo tisti, ki se z mladimi in njihovimi bralnimi navadami dnevno srečujejo (šolski knjižničarji, učitelji, mentorji branja, starši in skrbniki), odmeva na strokovnih posvetih¹, pa tudi v programih in projektih, ki poskušajo

1 Specifično npr. na posvetu *Branje in najstniki* v organizacije Sekcije za mladinsko knjižničarstvo pri ZBDS, v letu 2023, sicer pa poudarjeno tudi v okviru simpozijev Mestne knjižnice Ljubljana, Pionirske, v okviru simpozijev ABC bralne pismenosti / Pismenost na prepihu v organizaciji Centra za spodbujanje

upadanje zajezi (npr. Rastem s knjigo, GG4A, Prebrane celice², če izpostavimo nekaj večjih in vidnejših). Nekoliko bolj strukturiran vpogled v stanje omogočajo ankete mentorjev bralne značke, ki kažejo na velik upad sodelujočih na prehodu iz 5. v 6. razred – če je v šolskem letu 2013/2014 v prvem razredu sodelovalo še 97 % vseh učencev, ta delež do petega razreda postopoma pade na 78 %, nato pa bolj sunkovito – na 58 % v šestem razredu. Padec se nadaljuje vse do konca osnovne šole, ko v 9. razredu pri bralni znački sodeluje le še 41 % vseh učencev na 431 šolah, ki so sodelovale v anketi (Potočnik in Perko, 2019, str. 30). Soroden trend upadanja so sodelavci Društva Bralna značka Slovenije – ZPMS izpostavljali tudi ob praznovanju 60-letnice gibanja v letu 2021 – prvi upad v drugem triletju, nato pa ponoven večji padec v tretjem triletju (glej npr. Pušnik Brezovnik, 2021).

Pri ugotavljanju upada bralne kulture v najstniškem obdobju gre torej za uvid, večinoma skupen delujočim na področju mladinske književnosti in bralne kulture, ki pa je bil malokrat sistematično potrjen in/ali analiziran. Študije, ki bi zajele večji vzorec najstnikov in se ozrle na njihove bralne navade in/ali morebitne vzroke zanje, so redke. Poleg pregleda Društva Bralna značka Slovenije – ZPMS, ki nenazadnje neposredno nagovarja mentorje (in ne mladih bralcev), osrednjo pozornost pa daje predvsem sodelovanju v okviru programa bralne značke, je v našem prostoru gotovo najbolj celovit pregled bralnih navad združen v publikacijah *Knjiga in bralci* (glej npr. Gerčar idr., 2024 in Rupar idr., 2019), ki v petletnih razmikih analizirajo bralne navade v slovenskem prostoru, kar pa zajema odrasle bralce (od 18 do 75 let), bralne kulture mlajših pa se tako dotaknejo le posredno preko vprašanj, kot je, ali starši berejo otrokom (Rupar idr., 2019).

Festival Bralnice pod Slamnikom ima vse od svoje ustanovitve v letu 2011 v svojem fokusu promocijo branja med mladimi, pri tem pa pozornost namenja tudi najstnikom, tako z gostovanji domačih in tujih avtorjev, z natečajem ter s strokovnimi srečanji, namenjenimi zainteresirani strokovni javnosti na področju bralne kulture, mladinske književnosti, dela z mladimi in širše. V želji odpiranja tem in analiziranja izzivov, s katerimi se tisti, ki povezujemo knjige in mlade bralce, najpogosteje srečujemo, je kar nekaj strokovnih srečanj naslovljeno teme, povezane z branjem najstnikov – bodisi s posameznimi predavanji, ki so na primer odpirala vprašanje motiviranja najstnikov ali ustvarjanja za najstniške bralce, bodisi s širšimi sklopi, npr. v okviru strokovnega srečanja *Knjige – v pomoč pri odraščanju* iz leta 2017 in zadnjih dveh srečanj, ki sta se osredinili prav na tematiko bralne kulture, pri tem pa posebno pozornost namenili najstniškemu bralcem. Da bi pridobili vpogled v to, koliko in kaj najstniki berejo ter kaj vpliva na njihove bralne navade, smo izvedli anketo – prvo že v januarju 2024, v njej je sodelovalo 428 otrok in mladostnikov, starih med 11 in 13 let. V skladu z naslovom festivala *Kaj pa ti bereš?*, ki se je osredotočil na bralne izbire mladih bralcev, smo anketirance spraševali, koliko berejo, ali radi berejo in kakšne knjige najraje, pa tudi, koliko berejo drugi v njihovem gospodinjstvu in kdo jim najpogosteje priporoča knjige v branje. Zanimalo nas je tudi, če so jim všeč – in zakaj – knjige, ki jih prebirajo za domače branje, ter kaj bi predlagali vodstvu šole, ki si želi, da bi bilo na šoli več bralcev. Analiza odgovorov je pokazala statistično

bralne pismenosti v Mariborski knjižnici, simpozijev revije *Otrok in knjiga* itn.

2 Več o omenjenih projektih in programih si lahko zainteresirani bralec prebere v publikaciji Slovenija rada bere: <https://www.bralnaznacka.si/sl/slovenija-rada-bere/>

pomembno povezanost med bralnimi navadami otrok in staršev, kar je usmerilo tudi naša vprašanja v letu 2025, ko smo izvedli obsežnejše anketiranje med najstniki.

1. Metoda: Anketa o bralnih navadah slovenskih najstnikov

V začetku leta 2025 (sodelujoče šole oz. koordinatorji sodelovanja na šolah so povezave do ankete prejeli decembra 2024, anketiranje je bilo nato izvedeno med 1. in 20. januarjem 2025) smo izvedli anketo na vzorcu slovenskih najstnikov, preko katere smo želeli dobiti vpogled v njihove bralne navade.³ Pri sestavljanju vprašanj smo sodelovali Tina Bilban, Anže Miš in Mateja Novak, ki je koordinirala tudi sodelovanje z vključenimi šolami. Statistično analizo podatkov je pripravil Anže Županič, interpretacijo podatkov pa je pripravila Tina Bilban.

Anketirali smo 851 najstnikov, starih med 12 in 16 let (oziroma učence tretjega triletja osnovnih šol in prvega letnika srednjih šol)⁴. Anketirani najstniki prihajajo z različnih koncev Slovenije, tako iz mestnih kot podeželskih okolij⁵.

Spletno anketo so najstniški bralci izpolnjevali v času pouka v računalniških učilnicah. Anketa je bila anonimna.

Anketni vprašalnik dodajamo kot prilogo prispevku.

V prvem delu ankete so nas zanimale predvsem morebitne povezanosti med bralnimi navadami najstnikov (koliko in ali radi berejo) ter širšim družinskim kontekstom (koliko knjig imajo doma, koliko bereta mama in oče, se doma pogovarjajo o knjigah ali filmih, skupaj igrajo računalniške ali družabne igre, obiskujejo muzeje, galerije in koncerte itn.).

V drugem delu smo želeli dobiti tudi vpogled v bralni interes najstniških bralcev – katere knjige jih najbolj pritegnejo glede na žanr, tematiko ali naslovnico. Izbrali smo sedem v preteklih mesecih izdanih knjig založbe Miš, ki so bile ob izidu s strani ustvarjalcev in založbe namenjene (tudi) starostni skupini anketirancev in so kot take mdr. predstavljene tudi na spletni strani založbe. Gre za žanrsko in tematsko zelo različna dela, tako prevode kot izvorna dela, leposlovje in poučne knjige. Zanimalo nas je, katera dela bi najstniki izbrali za branje, pa tudi, kako se odzivajo na različne podatke o knjigi.

Knjig jim tako nismo predstavili z imeni avtorjev in naslovi, temveč:

- S kratkimi opisi, ki so zajeli predvsem njihov žanr in izvor (npr. »Fantazijska knjiga sodobnega angleškega avtorja.« ali »Slovenski problemski roman.«; glej Prilogo) in smo jih pripravili sestavljavci ankete.
- Z naslovniciami.
- S kratkimi predstavitvami, ki so izhajale iz besedil, ki se jih tudi sicer uporablja za promocijo izbranih del, npr. na spletu in na platnicah knjig.

Knjige so bile predstavljene vsakič v drugačnem zaporedju.

3 Anketa je bila izvedena v okviru festivala Bralnice pod slamnikom, ki se je v letu 2025 odvijal pod naslovom *Kaj pa ti bereš?*

4 Od tega 29 % 12-letnikov, 18 % 13-letnikov, 16 % 14-letnikov, 32 % 15-letnikov in 5 % 16-letnikov.

5 Pri anketi so sodelovale OŠ Vencija Perka, Domžale; OŠ Komenda Moste; Prva OŠ Slovenj Gradec; OŠ Franceta Prešerna, Ribnica; OŠ Litija, Gimnazija Ledina, Gimnazija Ptuj, Šolski center Ptuj, OŠ Šmartno v Tuhinju, OŠ Brdo pri Lukovici, Prva gimnazija Maribor.

Za opisi, naslovnici in predstavitvami stojijo naslednja dela (podatek, ki anketirancem ni bil neposredno na voljo (glej Prilogo)):

- Jonathan Stroud: *Kričeče stopnišče*, prevod Andrej Hiti Ožinger, ilustracija na naslovnici Matija Medved, Miš, 2024.
- Igor Karlovšek: *Ognjeni trije – Dom*, ilustracija na naslovnici Milanka Fabjančič, Miš, 2024.
- Jennifer N. R. Smith: *Svetlikanje: Divja čudesa bioluminescence*, ilustracije Jennifer N. R. Smith, prevod Tina Bilban, strokovni pregled Marina Dermastia, Miš, 2024.
- Mateja Perpar: *Psiha mi niha*, Miš, 2024.
- Mette Vedsø: *Happy, happy*, prevod Darko Čuden, Miš, 2024.
- Damijan Stepančič: *Avtomoto mravlje*. Po knjigi Jožeta Snoja za strip priredil Igor Saksida; likovna izvedba Damijan Stepančič, Miš, 2024.
- Janja Vidmar: *Koliko še?*, Miš, 2024.

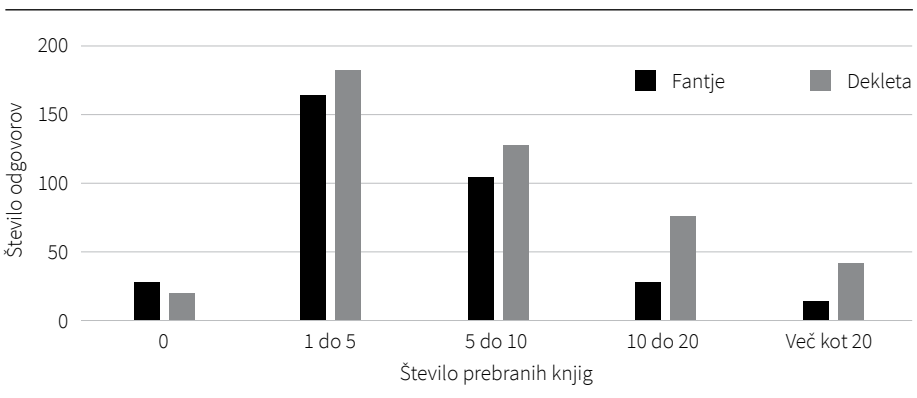
2. Rezultati

Med 851 anketiranci jih je 401 (47 %) odgovorilo, da radi berejo, 438 (52 %) pa, da ne berejo radi, 12 jih je bilo neodločenih oz. niso odgovorili na anketno vprašanje⁶.

Delež se je razlikoval glede na spol (med anketiranci je bilo 350 (41 %) fantov in 493 (58 %) deklet, 8 (1 %) se jih ni opredelilo): med fanti je bilo takšnih, ki ne berejo radi, 63 %, takšnih, ki radi berejo, pa 34 %; med dekleti je bilo takšnih, ki ne berejo rade, 41 %, takšnih, ki rade berejo, pa 57 %.

Med vsemi odgovori o številu prebranih knjig jih je 50 (6 %) odgovorilo, da v enem letu ne preberejo nobene knjige, 361 (44 %) jih prebere 1–5 knjig, 234 (29 %) 5–10 knjig, 104 (13 %) 10–20 knjig in 68 (8 %) več kot 20 knjig.

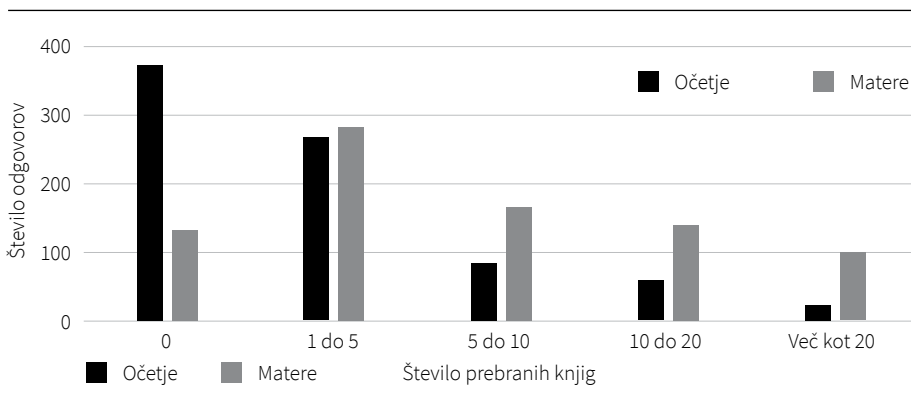
Kot je razvidno iz slike spodaj, se med fanti in dekleti pokaže razlika tudi pri številu prebranih knjig.

Slika 1: Koliko knjig prebereš v enem letu?

6 Nekateri anketiranci niso odgovorili na vsa vprašanja ali pa so bili njihovi odgovori dvoumni, delež tovrstnih manjkajočih odgovorov je pri posameznih vprašanjih segal do 4 %.

Razlika je še mnogo večja, če primerjamo bralne navade mater in očetov. Delež očetov, ki – po poročanju najstnikov – v enem letu ne preberejo niti ene knjige, je kar 46 %. Med mamami je takšnih 16 %.

Slika 2: Koliko knjig prebereta v enem letu tvoja mama in oče?

Na vprašanje, koliko knjig imajo doma, je 49 anketirancev (6 % odgovorov) podalo odgovor 0–10 knjig, 361 (44 %) 10–50 knjig, 235 (29 %) 50–100 knjig, 105 (13 %) 100–200 knjig in 69 (8 %) več kot 200 knjig.

Kar 701 vprašanih (82 %) trdi, da so jim redno brali, ko še niso znali brati sami, 373 (44 %) najstnikom pa so družinski člani brali še kasneje (oz. jim še vedno berejo). Izmed vseh vprašanih se jih 256 (30 %) doma občasno pogovarja o knjigah, 630 (74 %) si jih doma večkrat skupaj pogleda film in se včasih o njem pogovarja, 165 (19 %) jih doma večkrat skupaj igra računalniške igre in se včasih o njih pogovarja, 541 (64 %) jih večkrat doma skupaj igra družabne igre in se včasih o njih pogovarja, 251 (30 %) jih gre z družino občasno v galerijo, muzej, na koncert ali predstavo in se o ogledanem včasih tudi pogovarja, pri 395-ih (46 %) družinski člani na počitnicah berejo.

Pri analizi rezultatov nas je posebej zanimalo, ali obstaja statistično pomembna povezanost med spremenljivkami, kot so bralne navade staršev, število knjig, ki jih imajo doma, skupno branje in pogovarjanje o knjigah itn., ter odnosom najstnikov do branja – priljubljenostjo branja in številom prebranih knjig.⁷

7 V ta namen smo opravili H_i^2 test; sledeč splošni praksi na področju statistike smo kot statistično značilno upoštevali P-vrednosti pod 0,01. Kadar so bile vrednosti P nižje še za eno decimalno mesto, smo to posebej označili (torej $P < 0,001$, $P < 0,0001$), vse do vrednosti $P < 0,00001$, še nižjih vrednosti P nismo posebej označevali.

Iz spodnjih dveh tabel je razvidno, kje lahko govorimo o statistično značilni povezanosti med dvema kategoričnima spremenljivkama:

	Kol. prebranih knjig - mama	Kol. prebranih knjig - oče	Št. knjig doma	V otroštvu so jim brali	Tudi kasneje so jim brali	Doma se o knjigah pogovarja	Družina bere na počitnicah
Najstniki radi berejo	P < 0,01 χ^2 : 15,2	P < 0,001 χ^2 : 21,1	P < 0,00001 χ^2 : 62,7	P < 0,00001 χ^2 : 21,4	P < 0,00001 χ^2 : 21,5	P < 0,00001 χ^2 : 59,9	P < 0,00001 χ^2 : 105,6
Kol. prebranih knjig	P < 0,00001 χ^2 : 67,6	P < 0,00001 χ^2 : 77,6	P < 0,00001 χ^2 : 129,0	P < 0,001 χ^2 : 22,5	Ni statistično značilne povezanosti χ^2 : 9,1	P < 0,00001 χ^2 : 68,4	P < 0,00001 χ^2 : 115,7

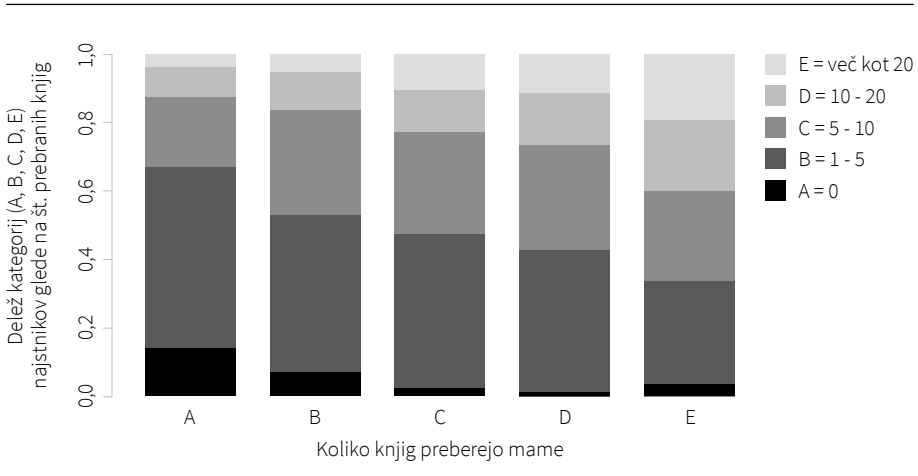
Tabela 1: Povezanost priljubljenosti branja in količine prebranih knjig na eni strani ter kategorij, ki se nanašajo na družinski odnos do branja (za točna vprašanja, ki so v tabeli skrajšana, glejte Prilogo). Statistično značilne povezanosti so obarvane (temnejša kot je barva, manjša je vrednost P).

Družina skupaj preživlja čas ob:				
	Filmih	Računalniških igrar	Družabnih igrar	Na kulturnih dogodkih
Najstniki radi berejo	P < 0,0001 χ^2 : 16,0	Ni statistično značilne povezanosti χ^2 : 0,8	P < 0,001 χ^2 : 12,0	P < 0,00001 χ^2 : 35,7
Kol. prebranih knjig	Ni statistično značilne povezanosti χ^2 : 6,7	Ni statistično značilne povezanosti χ^2 : 9,3	P < 0,01 χ^2 : 16,2	P < 0,01 χ^2 : 15,3

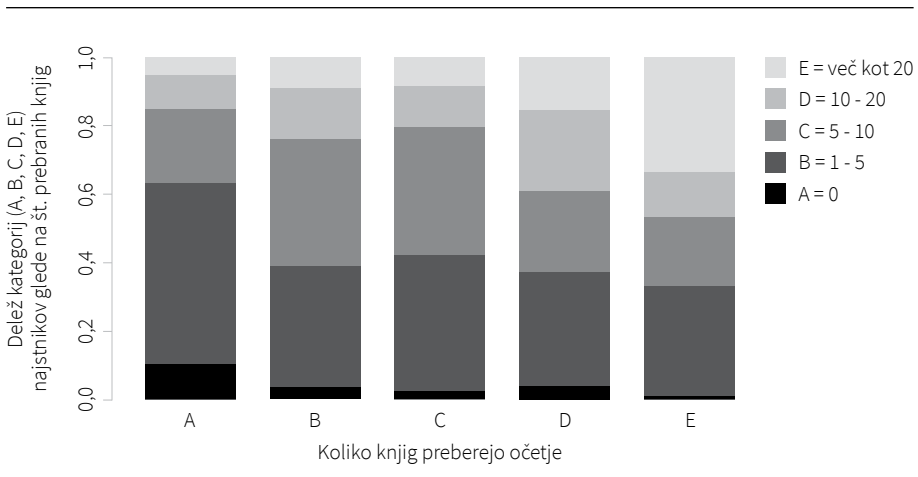
Tabela 2: Povezanost priljubljenosti branja in količine prebranih knjig na eni strani ter kategorij, ki se nanašajo na družinski odnos do drugih oblik skupnega preživljanja časa (za točna vprašanja, ki so v tabeli skrajšana, glejte prilogo). Statistično značilne povezanosti so obarvane (temnejša kot je barva, manjša je vrednost P).

Verjetno ni presenetljivo, da statistično značilno povezanost opazimo med priljubljenostjo branja in količino prebranega ter skoraj vsemi kategorijami, ki nakazujejo pozitiven družinski odnos do knjig in branja. Izjema je le povezanost med količino prebranega in dejstvom, da se je najstniškim bralcem glasno bralo tudi, ko so že znali brati sami.

Pri izračunih povezanosti med številom prebranih knjig najstnikov in njihovih staršev sta zanimivi tudi sliki 3 in 4, ki nam pokažeta razporeditev števila prebranih knjig.

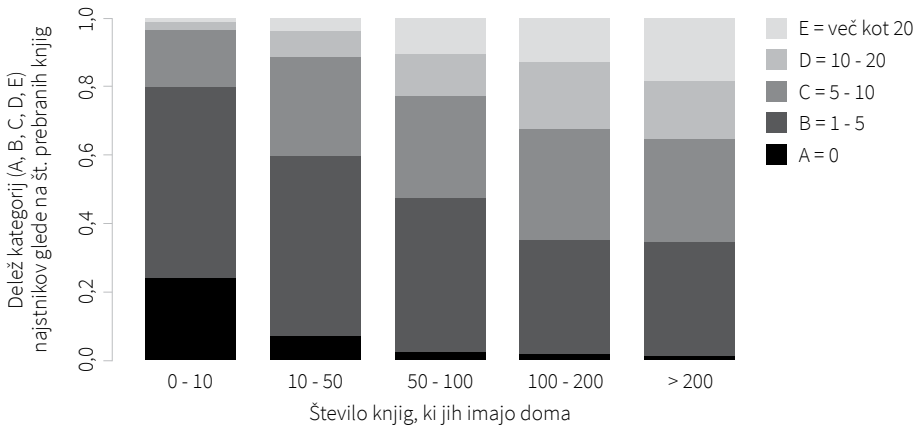
Slika 3: Koliko berejo najstniki glede na to, koliko berejo njihove mame?

Slika 4: Koliko berejo najstniki glede na to, koliko berejo njihovi očetje?

Vidimo, da kategorija najbolj zavzetih najstniških bralcev raste s številom prebranih knjig staršev. V stolpcu, ki zajema najbolj zavzete očete-bralce, sploh ni več kategorije najstniških nebralcev, medtem ko kategorija najbolj zavzetih bralcev zavzame več kot tretjinski delež.

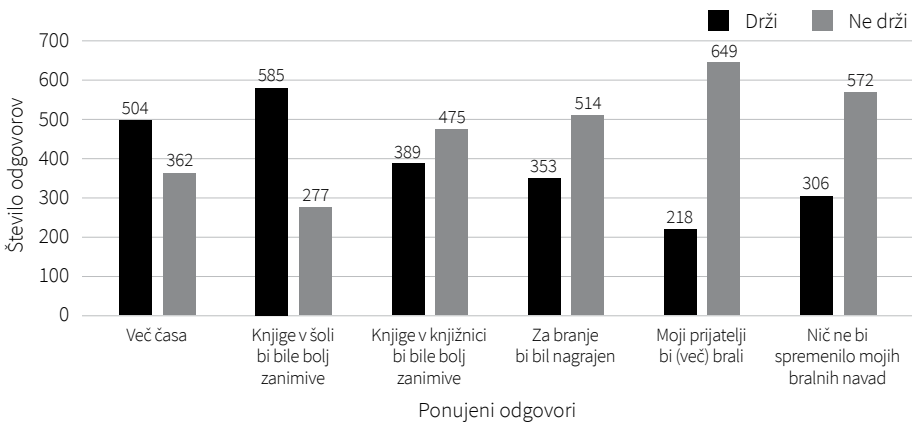
Sorodno zgovorna je slika 5.

Slika 5: Koliko berejo najstniki glede na to, koliko knjig imajo doma?

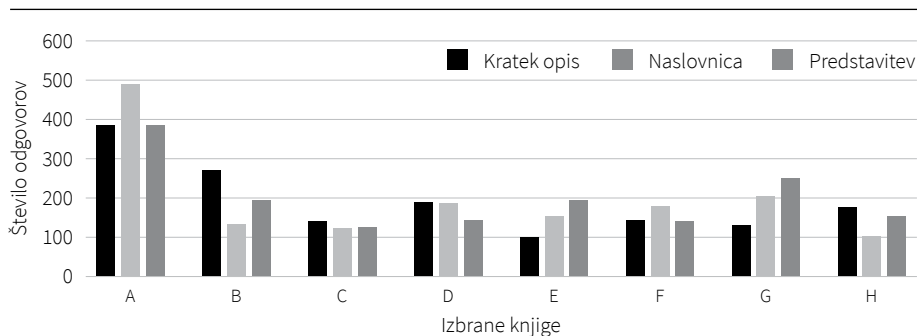
Vidimo, da z naraščanjem števila knjig doma upadeta skupini nebralcev in bralcev, ki preberejo na leto do 5 knjig, raste pa skupina najbolj zavzetih bralcev.

Frekvence odgovorov anketiranih najstnikov na vprašanje, kaj bi lahko spremenilo njihove bralne navade, so razvidne iz slike 6.

Slika 6: Kaj bi po mnenju najstnikov lahko vplivalo na to, da bi brali več?

Iz slike 7 so razvidne frekvence odgovorov o bralskih preferencah najstnikov.

Slika 7: Katero knjigo bi izbrali najstniki na podlagi kratkega opisa, naslovnice ali predstavitve: Za črkami se skrivajo naslednji naslovi: A – J. Stroud: *Kričeče stopnišče*; B – I. Karlovšek: *Ognjeni trije: Dom*; C – J. N. R. Smith: *Svetlikanje: Divja čudesa bioluminescence*; D – M. Perpar: *Psiha mi niha*; E – M. Vedso: *Happy, happy*; F – D. Stepančič: *Avtomoto mravlje*; G – J. Vidmar: *Koliko še?*; H – Nobene: *ne berem knjig*.

Pri teh vprašanjih so lahko anketiranci izbrali več odgovorov. Kot vidimo, v vseh kategorijah (še posebej pa v kategoriji naslovnice) vodi fantazijski roman Jonathana Strouda. Na podlagi kratkega opisa mu sledi Karlovškov *Dom*, v kategorijah naslovnice in predstavitve pa *Koliko še?* Janje Vidmar.

3. Razprava

Raziskava je pokazala, da v družinah, ki aktivno gojijo pozitiven odnos do knjig in branja, najstniki raje in več berejo. Pokazala je statistično značilno povezanost med priljubljenostjo branja in branjem v otroštvu ter kasneje, pogovori o knjigah in družinskim branjem na počitnicah.

Rezultati kažejo na večjo povezanost med količino knjig, ki jih preberejo starši, in količino knjig, ki jih preberejo najstniki, kot pa med količino knjig, ki jih preberejo starši, in priljubljenostjo branja pri najstnikih. Morda zgledi vlečejo v specifično smer: z akcijo, torej z veliko branja, spodbujamo predvsem akcijo – branje, z navdušenjem (skupno branje, pogovori, branje na počitnicah) nad branjem pa spodbujamo sorodno navdušenje pri najstnikih.

Zanimalo nas je tudi, kako so z ljubeznijo do branja in količino prebranih knjig povezane nekatere druge družinske prostočasne aktivnosti, ki jih po eni strani lahko razumemo kot branju sorodne (estetski užitek v umetnosti, spoznavne in etične komponente, ki so lahko tudi podlaga za družinski pogovor, druženje), hkrati pa jih pogosto razumemo kot branju konkurenčne – v vprašalnik smo zajeli skupno družinsko preživljanje časa in pogovor ob: filmih, računalniških igrah, družabnih igrah in kulturnih dogodkih (predstave, koncerti, galerije). Kot vidimo, lahko statistično značilno povezanost opazimo med ljubeznijo do branja in skoraj vsemi izpostavljenimi oblikami skupnega preživljanja prostega časa.

Kot mdr. v svojem prispevku ugotavlja Livija Knaflič (2002), na otrokov razvoj na področju pismenosti (in širše) ugodno vplivajo družinske ali medgeneracijske dejavnosti, ki vključujejo skupno reševanje problemov in verbalno interakcijo, razvijanje kognitivnih funkcij, »ki omogočajo miselno nadgradnjo (povezovanje s čustvi, iskanje podobnosti in razlik, vzročnopolosedične zveze itn.) tako v pogovorih o dogodkih iz življenja kot o prebranih knjigah.« (Ibid, str. 40). Pri raziskovanju vpliva staršev oz. družinskega življenja na otroke, »gre pogosto za subtilne mehanizme prenosa motivacije, stališč, vrednot.« (Ibid.)

Povezanost priljubljenosti branja in družinskega življenja, ki vključuje obiskovanje kulturnih prireditev, preživljanje skupnega prostega časa ob družabnih igrah ali pa skupni ogled in pogovor ob izbranih filmih, tako ni presenetljiva in bi jo lahko razumeli kot povezanost priljubljenosti branja z družinskim življenjem, ki spodbuja pozitiven odnos do umetnosti, verbalne interakcije, skupno reševanje problemov ...

Statistično značilne povezanosti ne opazimo le med priljubljenostjo branja in skupnim družinskim igranjem računalniških iger. Dejstvo je, da je o skupnem igranju računalniških iger poročalo tudi najmanj anketirancev, bistveno večji je delež skupnega sodelovanja pri drugih aktivnostih, na primer pri ogledu filma (74 %), družinski člani pa skupaj igrajo računalniške igre in se včasih o njih pogovarjajo le pri 19 % vprašanih. Očitno je igranje računalniških iger med slovenskimi najstniki še vedno razmeroma individualno oz. generacijsko zamejeno početje, z malo medgeneracijskega povezovanja.⁸

Če za vse izpostavljene aktivnosti – z izjemo igranja računalniških iger – velja statistično značilna povezanost z ljubeznijo do branja, pa je slika drugačna v primeru povezanosti med skupnim družinskim preživljanjem prostega časa ob filmih, igrah, predstavah ipd. ter količino prebranih knjig (glej tabelo 2). Prav tako je branje otrokom v kasnejših letih statistično značilno povezano s priljubljenostjo branja pri najstnikih, medtem ko ni statistično značilne povezanosti med branjem otrokom/najstnikom v kasnejših letih in količino prebranih knjig pri najstnikih. Morda tudi tu lahko ugotovljamo, da družinsko okolje, ki spodbuja pozitiven odnos do umetnosti, spodbuja pogovore, tudi razmislek o literaturi, preživljanje časa ob literaturi itn., spodbuja predvsem pozitiven odnos do branja, akcijo (samostojnega) branja pa, kot smo že ugotavljali, predvsem neposreden zgled akcije (samostojnega) branja.

Če se vrnemo k prvim vprašanjem v anketi – opaziti je razliko med priljubljenostjo branja in količino prebranih knjig pri fantih in dekletih. Še bistveno večja je ta razlika, če primerjamo količino knjig, ki jih preberejo mame, in količino knjig, ki jih preberejo očetje. Morda bi na te podatke lahko pogledali s potencialno pozitivne plati: bi mlade bralce, ki v najstniških letih v večjem deležu še radi in (razmeroma)

8 Nekateri tuje študije prepoznava tudi vlogo videoiger pri medgeneracijskih povezovanjih – po podatkih ameriške raziskave iz leta 2025 naj bi 70 % anketiranih staršev poročalo, da igrajo videoigre, od tega 82 % s svojimi otroki, kar jih 52 % počne vsaj na tedenski ravni (Entertainment Software Association, 2025), slovenska študija iz leta 2025 pa se je dotaknila le medvrstniškega druženja ob videoigrah – 75 % vprašanih najstnikov naj bi igralo videoigre z vrstniki po pouku (Žvegljč Mihelič in Debeljak, 2025, str. 199). Kot zaključita avtorici prispevka, je v slovenskem prostoru »igranje videoiger še zelo slabo raziskano področje« (Žvegljč Mihelič in Debeljak, 2025, str. 206). Nedvomno gre za področje, ki bi ga bilo že spričo deleža prostega časa mladih, ki ga zavzema (po podatkih Žvegljč Mihelič in Debeljak (2025) kar 46 % mladih igra videoigre več kot dve uri dnevno) in pomena, ki se mu ga pripisuje, potrebno bolj raziskati.

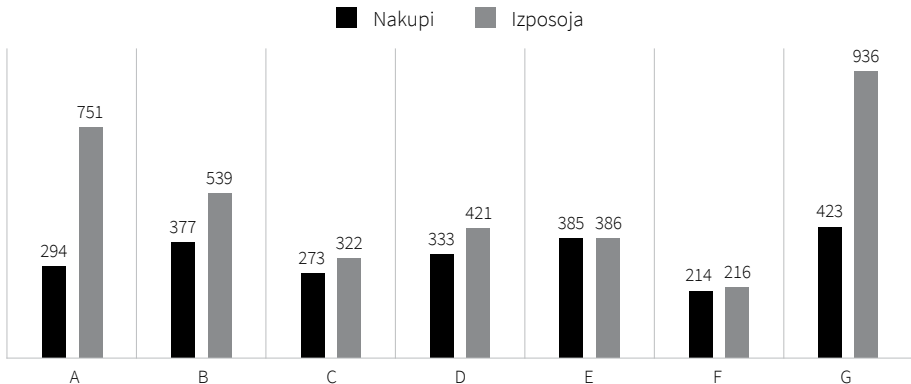
veliko berejo, lahko zadržali ob knjigah, da ne bi stopali po poteh svojih očetov? Bi lahko vplivali na to razliko? Del odgovora se morda skriva med tistimi segmenti knjig, ki naj bi jih, po poročanjih mentorjev branja in drugih, ki prihajamo v stik z mladimi bralci, fantje še posebej radi jemali v roke – na primer poučne knjige in stripi, a še vedno nimajo svojega mesta v šolskem sistemu, nekateri mentorji branja pa (kljub podpori različnih projektov in programov na področju bralne kulture, npr. gibanja Bralna značka, ki spodbuja vključevanje stripov in poučnih knjig na priporočilne sezname) še vedno zadržano spodbujajo njihovo prebiranje v prostem času. Nenazadnje med najstniškimi bralci prevladuje mnenje, da bi brali več, če bi bile knjige, ki jih berejo v šoli, bolj zanimive (glej Sliko 6).

V smeri večjega upoštevanja želja mladih pri izbiri obveznega branja v šolah tako razmišlja tudi strokovna javnost, ki in ko поблиže spoznava sodobne mlade in njihove bralne navade. Avtorica prispevka o branju pri osnovnošolcih na podlagi poglobljenih oz. *kvalitativnih intervjujev*, kot jih poimenujejo v prispevku, z mladimi bralci v okviru projekta *Medijski repertoarji mladih* tako na primer priporoča, da se obvezno branje »izbira še s toliko večjo občutljivostjo in skrbjo za tiste, ki do branja nimajo posebne afinitete. Zabavno branje, branje s problemsko, mladostniško vsebino, teme, ki jih prepoznajo za svoje, fantazija ...« (Vogrinčič Čepič, 2025, str. 62). O nujnosti, da se pri sestavljanju novih učnih načrtov bolj upošteva potrebe mladih in se delo pri pouku književnosti prilagodi njihovim interesom, potrebam in sposobnostim, je na podlagi vsakodnevnega dela z dijaki in temeljite analize stanja v reviji *Otrok in knjiga* pisala tudi Mateja Gomboc (2024, str. 74).

In kaj bi najraje brali najstniški bralci? Sodeč po opravljeni anketi predvsem fantazijske knjige. *Kričeče stopnišče*, prva knjiga iz serije Jonathana Strouda *Lockwood & Co.*, je prepričala največ anketirancev tako s kratkim opisom kot s predstavitvijo, sploh pa z naslovnico, ki že z barvami in motivom razkriva žanr, ki mu pripada, ter je hkrati premišljeno estetsko oblikovana (naslovnico je oblikoval eden vodilnih sodobnih ilustratorjev in oblikovalcev Matija Medved, večkrat mednarodno nagrajen tudi za svoje oblikovanje naslovnice).⁹

Če si поблиže pogledamo izbore najstniških bralcev, nas lahko presenetijo, da si je mnogo več najstnikov izbralo »slovenski problemski roman« kot pa »danski problemski roman«, kar morda nakazuje, da jih zanimajo predvsem problemi mladostnikov iz njim (čim bolj) sorodnega okolja. Slovenski problemski roman – *Koliko še?* Janje Vidmar – je mlade bralce navdušil predvsem z opisom, kjer se je na drugem mestu najbolj približal *Kričečemu stopnišču*. S tem se deloma ujemajo tudi nakupi in izposoje izpostavljenih del (za vsako delo smo preverili prodajo (baza Miš založbe, ki zajame vse prodajne poti) in izposoje (sistem Cobiss) šest mesecev po njegovi izdaji), kot vidimo na sliki 8.

⁹ Matija Medved je oblikoval tudi naslovnico revije *Otrok in knjiga*, številka 121. (op.ur.)

Slika 8: Število nakupov in izposoj izbranih del v šestih mesecih po izdaji. Za črkami se skrivajo naslednji naslovi: A – J. Stroud: *Kričeče stopnišče*; B – I. Karlovšek: *Ognjeni trije – Dom*; C – J. N. R. Smith: *Svetlikanje: Divja čudesa bioluminescence*; D – M. Perpar: *Psiha mi niha*; E – M. Vedsø: *Happy, happy*; F – D. Štepančič: *Avtomoto mravlje*; G – J. Vidmar: *Koliko še?*; H – Nobene: *ne berem knjig*.

Tako pri izbiri najstniških bralcev kot pri prodaji in izposoji lahko iz slik (Slika 7 in Slika 8) razberemo jasne favorite najstnikov, sodelujočih v anketi, in bralcev, ki si izposojajo ali kupujejo knjige, med ostalimi književnimi deli pa so razlike manjše. Slednje, menimo, govori v prid skrbi za raznoliko kakovostno produkcijo za mlade bralce, kjer imajo tudi manj brana dela neko temeljno bazo bralcev, pa naj gre za sladokusce, bralce zahtevnejših besedil ali pa bralce s specifičnimi zanimanji.

Vidimo lahko, da je bil roman *Koliko še?* med izbranimi deli najbolj prodajan in izposojan. Po izposoji mu sledi *Kričeče stopnišče*, ki bi ga najpogosteje izbrali najstniški bralci v anketi, je pa slednji po prodaji v spodnji polovici med vsemi deli. Ob tem lahko sklepamo tudi na to, da so najstniški bralci tisti, ki večkrat odločajo o izposoji, manjkrat pa o nakupu.

Morda bi morali večkrat ne le vzeti v roke knjige ter se o njih pogovarjati z mladimi, temveč tudi najstnike same povprašati kaj (radi) berejo.

4. Sklep

Rezultati ankete so znova potrdili, da zgledi vlečejo, da akcija – branje, spodbuja k akciji – branju. Navdušenje, ki ga lahko družine, nenazadnje pa tudi širše okolje, spodbujajo na različne načine: od pogovora o knjigah do skupnega preživljanja prostega časa ob drugih oblikah umetnosti in podajanja zgodb. Tovrstni pogovori nam bodo verjetno hkrati razprli vpogled v svetove najstniških bralcev – njihove interese, vrednote, motivacije – in nam s tem omogočili, da jim v branje ponudimo knjige, ki niso le kvalitetne, temveč hkrati lahko najstnike nagovorijo; knjige, ki lahko rezonirajo z njihovim svetom in hkrati širijo njegove meje.

Povzetek

V letu 2025 je bila izvedena anketa med 851 slovenskimi najstniki (12–16 let). Osrednji namen raziskave je bil preučiti povezanost med priljubljenostjo branja, količino prebranih knjig in širšim družinskim kontekstom.

Raziskava o bralnih navadah slovenskih najstnikov kaže močno povezanost med družinskim odnosom do branja in bralnimi navadami anketiranih najstnikov. Zgledi vlečejo; kvantiteta prebranega pri anketiranih najstnikih je statistično značilno povezana s količino prebranega pri starših in s številom knjig v domači knjižnici; pozitiven odnos do branja pa je povezan tudi s širšim spektrom družinskih aktivnosti, na primer s skupnim preživljanjem prostega časa in pogovori ob knjigah, filmih in družabnih igratih.

Dekleta berejo raje in več kot fantje, razlika med spoloma pa se še izraziteje kaže v odgovorih, koliko berejo starši anketirancev – matere berejo bistveno več kot očetje, med katerimi jih kar 46 % v enem letu ne prebere niti ene knjige (pri mamah je ta delež 16 %).

Najstniki so, kar se sklada tudi z ugotovitvami stroke, mnenja, da bi brali več, če bi jim bile knjige, ki jih berejo v šoli, bolj zanimive, oziroma bližje njihovim interesom. Med izborom knjig, ki so bile predstavljene s kratkim opisom, naslovnico in predstavitvijo, se je večina anketirancev odločala predvsem za fantazijsko delo Jonathana Strouda *Kričiče stopnišče*; ob izbiri glede na naslovnico in predstavitev mu je sledil slovenski problemski roman *Koliko še?* Janje Vidmar, ki je bil med izbranimi knjigami v šestih mesecih po izdaji tudi najbolj prodajan in izposojan. Stroudovo delo ji izsledi po izposoji, ne pa tudi po prodaji, kjer je v spodnji polovici izbranih del. Ob tem lahko sklepamo, da so najstniški bralci tisti, ki večkrat odločajo o izposoji, manjkrat pa o nakupu. Morda bi odrasli morali večkrat ne le vzeti v roke knjige ter se o njih pogovarjati z mladimi, temveč tudi najstnike same povprašati kaj (radi) berejo.

Literatura

Entertainment Software Association (2025). *Essential Facts about the U.S Video Game Industry*. The ESA. <https://www.theesa.com/about-esa/>.

Gerčar, J., Kovač, M., Blatnik, A., Rugelj, S. (2024). *Knjiga in bralci VII*. UMco.

Gomboc, M. (2024). Novi izzivi pri poučevanju književnosti v gimnaziji. *Otrok in knjiga*, 51(119), 63–75.

Knaflič, L. (2002). Kako družinska pismenost vpliva na pismenost otrok. *Psihološka obzorja*, 11(2), 37–52.

Potočnik, P. in Perko, M. (2019). Bralna značka in razvoj knjižnih moljev. *Vzgoja in izobraževanje*, 50(4), 29–31.

Pušnik Brezovnik, V. (2021). *Bralna značka že 60 let spodbuja k prostovoljnemu branju v prostem času*. STA misli. <https://mislis.sta.si/2902048/bralna-znacka-ze-60-let-spodbuja-k-prostovoljnemu-branju-v-prostem-casu>.

Rupar, P., Blatnik A., Kovač, M., Rugelj, S. (2019). *Knjiga in bralci VI*. UMco.

Vogrinič Čepič, A. (2025). Branje pri osnovnošolcih: vrednotenje, izbire, prakse in smernice. V Oblak Črnič T. (ur.), *Mediji in mladi* (str. 49–74). Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede.

Žvegljič Mihelič, M. in Debeljak, T. (2025). Psihološki, družinski in šolski vidiki igranja videoiger. V Oblak Črnič T. (ur.), *Mediji in mladi* (str. 187–209). Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede.

Priloga: Anketni vprašalnik

KAJ PA TI BEREŠ?

Kratka anketa o branju med mladimi

1. Katero šolo obiskuješ?

2. Koliko si star(a)?

3. Kateri razred obiskuješ?

4. Spol:

ženski moški

5. Ali rad(a) bereš?

Da Ne

6. Koliko knjig prebereš na leto?

0

1 - 5

5 - 10

10 - 20

Več kot 20

7. Več bi bral(a), če:

	drži	ne drži
Bi imel več časa	☐	☐
Bi bile knjige, ki jih beremo v šoli, bolj zanimive.	☐	☐
Bi bile knjige v knjižnici bolj zanimive.	☐	☐
Bi bil(a) za branje nagrajen(a)	☐	☐
Bi (več) brali tudi moji prijatelji	☐	☐
Nič ne bi spremenilo mojih bralnih navad	☐	☐

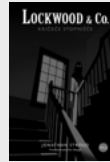
8. Katero knjigo bi izbral(a), če bi imel(a) na voljo samo spodnji opis: Izbereš lahko do tri knjige.

- Fantazijsko knjigo sodobnega angleškega avtorja.
- Zgodovinski, pustolovski roman slovenskega avtorja.
- Stvarno knjigo iz sveta živih bitij iz Velike Britanije.
- Kratke zgodbe slovenske avtorice o najstnikih in njihovih težavah.
- Danski problemski roman.
- Slovensko fantastično mladinsko pripoved v stripovski izvedbi
- Slovenski problemski roman.
- Nobene: ne berem knjig

9. Katero knjigo bi izbral(a), če bi imel(a) na voljo samo naslovnice? Izbereš lahko do tri knjige

a

b

c

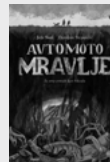
d

e

f

g

Nobene, ne berem knjig.
 h

10. Katero knjigo bi izbral, če bi prebral del njihovih predstavitev? Izbereš lahko do tri knjige

a

Kemične reakcije znotraj določenih živali, gliv in bakterij omogočajo, da se ta bitja svetlikajo. Zakaj svetijo in česa se od njih lahko naučimo? Spoznaj lignja, ki na napedalce izliva svetlečo se sluz.

b

Glavni junak živi v »ušivi bajti« nelaskave soseske. Potem pa po nenavadnem spletu okoliščin prejme drag komplet za golf in začne obiskovati golf klub. Ker njegov oče trdno verjame, da je golf samo za »prasice bogate«, bi rad skrivnost obdržal zase..

c

Briljantna zmes detektivskega romana in strašljive zgodbe. Napeta pripoved, polna duhov in humorja. Še veliko boljša kot po knjigi posneta Netflixova serija.

d

Napet pustolovski roman se odvija v času naselitve Slovanov na območju današnje Slovenije. Zgodovinska dejstva se prepletajo z zgodbo o odrasčanju, (prvi) ljubezni, iskanju svojega mesta v svetu in boju za obstanek.

e

V knjigi mladi zastavljajo vprašanja, ki jih tarejo in jim ne dajo miru (izmišljenemu) psihoterapevtu. Ta jim odgovarja in jim poskuša nuditi nek širši uvid v težavo ali zagato, najstniki pa mu nato poročajo tudi o razpletu dogodkov.

f

Brata Vid in Jošt ter njun pes Repek doživijo pomanjševalni tek in se znajdejo v svetu mravelj, kjer vladajo stroga, tudi nasilna pravila, vse je pod natančno kontrolo in podrejeno delovanju v prid kraljice in predsednice.

g

Iza, razredna frajerka, edinka iz premožne družine, se spravi na Lucijo, sošolko, ki živi z mamo samohranilko in sestro. Konflikt preraste v pretep, ki terjaja ukrepe – Izini starši pošljejo razvajeno hči na pohod po Krku, kot nekakšno kompenzacijo pa plačilo pohoda ponudijo tudi Luciji.

h

Nobene, ne berem knjig.

11. Koliko knjig na leto preberejo tvoji starši?

Če ne veš točno, podaj približno oceno.

nobene 1-5 5-10 10-20 20 ali več

Mama

Oče

12. Koliko knjig imate doma?

0 - 10

10 - 50

50 - 100 (približno pol knjižne omare)

100 - 200 (približno ena cela knjižna omara)

več kot 200 (več knjižnih omar)

13. Kaj velja za tvojo družino:

drži ne drži

Ko še nisem znal(a) brati sam(a), so mi redno (več kot enkrat na teden) brali drugi družinski člani.

Tudi kasneje so mi kakšno knjigo včasih še na glas brali drugi družinski člani ali pa smo brali skupaj.

Doma se včasih pogovarjamo o knjigah, ki smo jih prebrali.

Družinski člani si večkrat skupaj pogledamo film in se večkrat o njem pogovarjamo.

V naši družini večkrat skupaj igramo računalniške igre in se včasih o njih tudi pogovarjamo.

V naši družini večkrat skupaj igramo družabne igre in se včasih o njih tudi pogovarjamo.

Člani naše družine gredo občasno skupaj v gledališče, na koncert ali v galerijo, o ogledanem se včasih tudi pogovarjamo.

Člani naše družine na počitnicah pogosto beremo knjige.

Hvala za sodelovanje!

Vsi odgovori so anonimni, osebnih podatkov se ne zbira in se jih ne hrani.

TATJANA PREGL KOBE

Slovenski knjižni ilustratorji

11. DEL

V reviji *Otrok in knjiga* v nadaljevanjih predstavljamo sodobne slovenske likovne umetnike, ki s svojimi ilustracijami pomembno sooblikujejo knjige za otroke in mladino. V tem prispevku namenjamo pozornost ilustratorskim opusom Cite Potokar, Mojce Cerjak in Tine Volarič.

Contemporary Slovene visual artists, whose illustrations significantly contribute to the co-creation of books for children and young readers, have been presented in several issues of the journal Otrok in knjiga. The present article focuses on the illustration oeuvres of Cita Potokar, Mojca Cerjak, and Tina Volarič.

Ključne besede: slovenski ilustratorji, knjižne ilustracije, slovenski likovni umetniki, ilustracije
Keywords: Slovene illustrators, book illustrations, Slovene visual artists, illustrations

Uvod

Vsaka generacija ilustratorjev na višku ustvarjalne moči v svojem času tlakuje pot naslednjim rodovom. Zato je nepogrešljivo tudi nenehno strokovno spremljanje, raziskovanje in primerjanje avtorskih poetik različnih generacij tega vizualnega področja. V današnjem prehiteljavočem se času tehnologij in prodoru umetne inteligence moramo poznati temelje, da lahko suvereno spremljamo nove likovne rešitve.

Ilustratorji ves čas prenavljajo slikarske tehnike, uvajajo elemente filma, stripa, animiranega filma, elektronskih medijev in drugih sodobnih tehnologij. Zato je – še posebej danes, ko raven bralne pismenosti upada – njihov prispevek k razvijanju otrokove motivacije za branje pomembnejši kot kdaj prej.

Cita Potokar

Slikarka in ilustratorica Cita Potokar¹ je izhajala iz znane in nadarjene ljubljanske rodbine Potokar. V času druge svetovne vojne je bila internirana v koncentracijsko taborišče Ravensbrück. Po vrnitvi v domovino je bila telesno popolnoma izčrpana in bolehná. Še dolgo pozneje je motive svojih ilustracij – v tistem času precej cenjenih del o medvojnem obdobju – črpala iz izkušenj, ki jih je doživela kot članica Osvobodilne fronte. V tem kontekstu izstopata knjigi *Vanka partizanka* pisatelja Franceta Bevka (Založba Borec, 1963) in *Ukradena mladost* ljudske pisateljice Erne Starovasnik (Založba Borec, 1970). So pa sočasno z ilustriranjem partizanske tematike nastajale tudi ilustracije za druge knjige, npr. O fantu, ki je znal žvižgati po besedilu slovenskega mladinskega pisatelja Venceslava Winklerja (Mladinska knjiga, 1969).

Kmalu po zaključenem študiju se je odločila za svobodni poklic umetnice, kar je bilo tedaj še posebej pogumno dejanje. Zato je za preživetje portretirala po naročilu – bila je izjemna portretistka – in kasneje tudi veliko ilustrirala.

V slikarstvu Cite Potokar se otroška naivnost in hrepeneče upanje mešata s trpkimi spoznanji odraslega, kar se kaže v nizu njenih avtoportretov in portretov družinskih članov, predvsem matere in hčere. Tako kot avtoportreti razkrivajo slikarko, razkrivajo naslikane podobe matere tudi njun medsebojni odnos. Klasična slika *Materin portret* (1951) prikazuje sedečo mater z jabolki v naročju; upodobljena mati deluje kot splošni simbol dobrote in ljubezni. Ekspresivni *Portret matere s klobukom* (1952) predstavlja slikarkin nov pogled nanjo, saj ponosno izstopa iz svetlih in temnih kontrastov. Nekaj let pred materino smrtjo je nastala barvno poenostavljena *Kompozicija z mamo* (1954), na kateri pa iz ozadja izstopa slutnja materine brezmočnosti. Čeprav je v šestdesetih letih, ko se je zaradi preživetja že dodobra ukvarjala z ilustriranjem knjig za otroke, naredila kar nekaj otroških portretov, sta bila zanj najpomembnejša dva portreta hčerke: *Dojenček* (1956) in *Moja hči* (1965/66). Njen prvi *Avtoportret* (1941) predstavlja visokoraslo študentko, ki stoji s čopičem v levi roki pred neizrazitim ozadjem in zamaknjeno zre v gledalca. Zazrta v svojo izbrano prihodnost, v svoje poslanstvo. Drugi *Avtoportret* (1951), ki ga hranijo v SAZU v Ljubljani, je doprsna podoba rdečelaske z bujno pričesko, črnim obročem v laseh in čutnimi ustnicami, na kateri je vedra in lepa in pred katero se bohotno razpira življenje. Ko je pričela z ilustriranjem, je slikarstvo morala v dveh obdobjih postaviti ob stran. Ob prvi prekinitvi to njeno težko odločitev deloma predstavlja tudi pretresljiv *Avtoportret / Noli me tangere* (1967), na katerem slepa žena dviga roko kvišku, proti soncu – ne hrepeneče, temveč v nezadržni želji, da bi zginila za črnimi tančicami, ki jo počasi obdajajo.

1 Rodila se je 28. novembra 1915 v Dragatušu materi Feliciti, po kateri je dobila ime Cita. Oče Frane Potokar je bil ravnatelj osnovne šole v Dragatušu, v Beli krajini. V družini je bilo šest otrok, iz Bele krajine so se preselili v Ljubljano. Cita je študirala na ljubljanski Filozofski fakulteti, vendar je slikarstvo prevladalo. Po uspešno opravljenem sprejemnem izpitu na beograjski Akademiji za likovno umetnost je leta 1938 postala redna študentka, njen profesor je bil hrvaški slikar, pedagog in likovni kritik Jerolim Miše. Študija ni dokončala. Kot aktivistka OF je bila internirana v koncentracijska taborišča. Še oslabela je nadaljevala študij na novoustanovljeni Akademiji za likovno umetnost v Ljubljani pri profesorju Gojmirju Antonu Kosu in pri njem leta 1947 tudi diplomirala. Samostojno je Cita Potokar občasno razstavljala, leta 1985 pa je imela ob svoji 70-letnici večjo retrospektivno razstavo slik in ilustracij. Proti koncu življenja je bila zaradi bolezni že tako oslabljena, da je potrebovala zdravniško pomoč v bolnici. Umrla je 27. novembra 1993, na svoj 78. rojstni dan.

Vihravost mladosti, medvojne in povojne izkušnje ter kasneje stvarna zrelost so ji omogočili, da je portretirala brez iluzij in brez zagrenjenosti, jasno in enostavno, a na podlagi bogatih izkušenj z vrhunskim likovnim jezikom.² Nekatere portrete bolj, druge manj zaznamuje zastrti pogled, ki ga upodobljenci bolj kot v zunanjega upirajo v notranji svet svojih razmišljanj, radosti in strahov. Portreti so razpoznavni, ustvarjeni na osnovi natančnih opazovanj in psiholoških značajskih analiz, kar je bilo značilno tudi za njeno sočasno ilustriranje.

Širši javnosti je bila Cita Potokar najbolj znana po ilustracijah knjig za otroke in mladino, sodelovala pa je tudi s televizijo pri ustvarjanju animiranih filmov. Številna in raznoliko bogata ilustratorska dejavnost se je na začetku njene poti morala izviti čaru secesijske igrivosti, a ko je postala njena stilizirana risba čista in lirična, so nastala izjemna dela.

Istranke (Mladinska knjiga, 1950) je bila prva knjiga, ki jo je prejela v ilustriranje. Izbor istrskih pripovedk je še pred smrtjo pregledal hrvaški pisatelj Vladimir Nazor (1876–1949) sam, za naslovno stran pa je bila izbrana ilustracija zgodbe *Vrnitev v Motovun*, le da je natisnjena v modri barvi skupaj s tipografijo črk in oblikovalskim dodatkom, ki simbolizira morje. Glavni junak prve pripovedi *Veli Jože*³, nastale po ljudskih pripovedkah in folklornih motivih, je pogumni in dobrsrčni velikan iz okolice istrskega mesta Motovun, kjer je nekdanj služil beneški gospodi. Zanj je nastalo štirinajst ilustracij in že na prvi predimenzionirana podoba dominantno nastopajočega velikana s stisnjeno pestjo obvladuje celostranski prostor v knjigi. Tudi v vseh ostalih črno-belih risbah s tušem je ilustratorica nazorno sledila liku glavnega junaka, upornika, ki je bil simbol hrvaške Istre, alegorična podoba nacionalne preteklosti, njenega trpljenja in ponižanja, a tudi moči, s katero se je stoletja upirala raznarodovanju. Izstopa še bolj čvrsta risba množice orjakov pri uporih, z zgoščeno črtkano risbo pa je upodobljen zmaj ob srečanju velikana s to triglavo pošastjo na Pesjanskem vrhu. O tem, kako je italijanska manjšina nekoč gospodarila v Istri, je nastala tudi pripovedka *Boškarina*, ki ji je Cita Potokar namenila štiri ilustracije. Na vseh štirih celostranskih perorisbah je v ospredju majhna kravica Boškarina, ki je postala simbol blaginje kmetov v istrski deželi, in dokaj realistično izrisano vaško dogajanje.

Pesnik, prevajalec, lektor in novinar Jože Šmit (1922–2004) je kot urednik *Cicibana* (1964–1977) nadaljeval delo Kristine Brenkove in Branke Jurca ter pritegnil k sodelovanju najboljše pisateljice in pisatelje ter ilustratorke in ilustratorje. Cita Potokar je ilustrirala njegovo drugo knjigo za otroke *Kaj nam je popisal Jakec* (Mladinska knjiga, 1953). Zdi se, da je v osmih kratkih proznih poglavjih opisan

2 Poleg številnih portretov znanih ljudi je upodobila tudi nečakinjo Bernardo Lorenz (por. Jeklin), nečaka Tomaža Lorenza in njegovo ženo Alenko Šček Lorenz. Iz širše družine je leta 1954 portretirala igralko Majdo Potokar, s čimer je nadaljevala vrsto velikih upodobitev gledaliških in filmskih igralok. Prav ona je leta 1982 prevzela nedokončan portret igralke Duše Počkaj.

3 Izvirnik je izšel leta 1908 z originalnimi ilustracijami slovenskega slikarja Saše Šantla (1883–1945). V drugi letnik zbirke *Moja knjižnica* je urednik Bogomil Gerlanc uvrstil dve deli: *Veli Jože & Kanjoš Macedonović* (Mladinska knjiga, 1967), ki sta ju napisala Vladimir Nazor in Stjepan Mitrov Ljubiša. Ilustrirani sta s črno-belimi risbami Saše Šantla in Cite Potokar, ki je za naslovno stran ilustracijo kolorirala. Prvi prevod v angleščino (prev. Martin Mayhew) iz leta 1924 je izdala hrvaška založba Modernist nakladništvo, prva predstavitev knjige in razstava izvornih ilustracij je bila v Motovunu 23. 4. 2024, na svetovni dan knjige.

spomin na pisateljevo odraščanje, čeprav bi bil lahko Jakec, kot sam pove v uvodu knjige, katerikoli otrok. V prvoosebni pripovedi se glavni junak Jakec spominja svojega ranega otroštva, slikarka ga na prvi ilustraciji upodobi kot golega dvoletnega otroka. Vsako od osmih poglavij spremlja podoba odraščajočega dečka, ob koncu poglavja pa sledi vinjeta. Vseh šestnajst je izvedenih z rahlo perorisbo v naivno opisni maniri, ki je tedaj še prevladovala v slovenski ilustraciji. Bosopetec, zdaj že v obleki, preizkuša prve korake, nato je prvič v šoli, kjer sadi drevesca v goličavi. Čeprav je priden, mu življenje ne prizanaša s krivicami. Zadnja ilustracija prikaže ponosnega fanta z roko v žepu, ki se mu obeta šolanje na gimnaziji v Ljubljani. Prav ta podoba je našla pot na naslovnico, le da je natisnjena v sepia barvi ostale tipografije črk na belini ovitka. Tudi pisatelj je osnovno šolo obiskoval pod Donačko goro, kjer so učitelji zgodaj prepoznali njegovo nadarjenost in pesniški talent, in prav tako kot Jakec v zgodbi je šolanje nadaljeval na klasični gimnaziji v Ljubljani.

Drobno slikanico *Eskimček* (Mladinska knjiga, 1955) je po predlogi Kathryn Jackson poslovenila Cita Potokar in jo tudi ilustrirala. Čeprav je to bila šele tretja knjiga, ki jo je dobila v upodobitev, je že razvidno, da je bila Cita Potokar slikarka, ki je v svojem izražanju obvladala likovne zakonitosti, a jih je v tej veji likovne umetnosti uporabljala drugače. Svoj individualni likovni izrazni sistem ilustriranja je gradila bolj sproščeno, večinoma z risbo, ki jo je mestoma že plemenitila s poenostavljenimi ploskovitimi podlagami v modri barvi tako, da vseh osemnajst dvobarvnih ilustracij intenzivno nagovarja najmlajše bralce. Prav tako zgovorna je tudi naslovna stran, notranja naslovna s portreti Eskimčka, mame in očeta ter uvodna celostranska ilustracija s simboličnim prikazom osnovnih opravil na severnem tečaju. Prikazano je drugačno življenje daleč od civilizacije, kjer za preživetje moški poleti lovijo tjulnje, mrože, severne medvede, losose, ženske pa ob pomoči otrok lovijo manjše ribe, kuhajo, sušijo meso in šivajo obleke za preživetje v zimskem obdobju. Ilustracije nazorno nadgrajujejo skopo besedilo, ki s svojo racionalnostjo poudarja tudi osredotočenost Eskimov na najnujnejše opravke za preživetje. V vse bolj uveljavljajoči se zbirki *Knjižnica Čebelica*⁴ je slabo desetletje kasneje izšla slikanica *Srnjaček* (Mladinska knjiga, 1964), za katero je prisrčno besedilo o srnji družinici napisal slovenski zdravnik in pisatelj Danilo Lokar (1892–1989). Tokrat so dvobarvne ilustracije večinoma ploskovite, prevladuje oker v barvi zemlje. Zgodbo o preživetju v gozdu sredi zime na vsaki strani ob besedilu nazorno spremljajo podobe, ki enakovredno besedilu z velikimi črkami razkrivajo, da se v burji srnjaček izgubi in pristane v vodnem jarku, ki vodi v tovarno – kar razkriva edina dvostranska ilustracija na sredini knjige. Po tem dramaturškem vrhu se prizori gozda umaknejo stiliziranim portretom delavk, ki imajo vse obraze s poudarjeno velikimi očmi ovite z rutami. Ena izmed njih, Tilka, najde srnjačka, ga po službi odnese domov, a ga kljub burji kmalu izpusti nazaj v gozd, kjer najde starše in bratca. Preplet dveh enostranskih in štirinajstih dvostranskih ilustracij ponekod omili risba, ne da bi posegla v ploskovite like. Prisrčna počitniška pripoved *Zgodba o črnobeli ovčki* (Mladinska knjiga, 1971) s taborniškimi počitnic pod Triglavom je še danes aktualna. Pisatelj Anton Ingolič (1907–1992) je trem taborniškimi čebelicam dal vlogo rešiteljic drobne bele ovčke, ki jo je imel kuhar ob zaključku taborjenja namen speči na žaru. Pripoved ima srečen konec, kar

4 V tej zbirki sta z ilustracijami Cite Potokar izšli še dve slikanici: *Povestice o živalih* (Mladinska knjiga, 1962) ruskega pisatelja in pedagoga Konstantina Dimitrijeviča Ušinskija in *Babica in trije vnučki* (Mladinska knjiga, 1964) Vere Albreht.

napove ilustracija stiliziranih ptičic z vejicama v kljunčkih, ki se ponovi v zaključku knjige. Ilustratorica je z enostavnimi, dokaj realističnimi, a pri upodobitvah figur sebi zvestimi linijskimi risbami na eni enostranski in sedmih polstranskih ilustracijah sledila temu sporočilu. Povsem idilična pa je naslovna barvna ilustracija bele ovce v objemu rožnatih cvetov na trati pred modro vzpenjajočimi se gorami, za katero pa ne bi mogli reči, da verodostojno napoveduje hudomušno, navihano in zelo človeško občuteno vsebino.

Ilustrirana knjiga *Vesela abeceda* (Mladinska knjiga, 1955) pesnice in pisateljice Vere Albreht (1895–1971) je imela zaradi priljubljenosti obeh avtoric več ponatisov že v prvem desetletju (1956, 1959, 1962). Pri najavi so zapisali, da bo *Vesela abeceda* izšla pri Mladinski knjigi v popolni obliki (po več pesmic za vsako črko) in bogato ilustrirana.⁵ Dve otroški figuri in enajst živali – nekatere so povezane s tanko vrstico – je zbranih okoli z velikimi rdečimi črkami napisanega naslova *Vesela abeceda*. Na naslovni strani avtorici nista navedeni; za humorno in igrivo vsebino pa je črno ozadje precej nenavadno. Notranjost za najmlajše otroke, ki se učijo brati, je igriva in prisrčna, kar velja tudi za zadnje verze v knjigi: »*Zdaj je konec abecede: / kdor vseh črk še ne pozna, / znova naj prične pri A, / pa ne bo več v glavi zmede.*«

Po drugi svetovni vojni je Branka Jurca (1914–1999) nekaj časa delala kot učiteljica, svoje delo je nadaljevala kot urednica revij *Ciciban* in *Otrok in družina*, kasneje pa se je posvetila predvsem pisanju. Večina njenih realističnih pripovednih del je polno doživetij otrok in mladostnikov, saj pisateljica izhaja iz dogodkov in vtisov, ki jih je doživela v svoji mladosti in v obdobju poučevanja. Ker je pri pisanju znala prisluhniti sodobnemu življenju mladih generacij, si je med njimi pridobila mnogo bralcev. Med skoraj štiridesetimi prvič objavljenimi deli za otroke in mladino je pet njenih del ilustrirala Cita Potokar.⁶ Slikanica *Bratec in sestrica* (Mladinska knjiga, 1956) v petindvajsetih poglavjih prinaša prav toliko različnih zgodb, vsaka pa je opremljena tudi s celostransko ilustracijo.⁷ Uvodna črno-bela ilustracija z rdečim akcentom perorisbe sledi zgodbi o bratcu, ki se pogovarja z luno in od nje pričakuje odgovor, kako naj pride k sestrici, da bo ozdravela. Ob njej so ritmično razvrščene celostranske ilustracije v dveh barvah, rdeči in črni, včasih je rdeč samo najpomembnejši detajl pripovedi, drugje je z rdečo bogato dramatično naseljena površina. Le dve ilustraciji sta črno-beli. Ovitek je živo rdeč, iz beline izstopata perorisbi brata, sestrice in štirih živali, na zadnji strani pa mesto. Kratke zgodbe prinašajo spoznavanja različnih otrok s polžem, srako, veverico, muho in z golobi, govorijo o njihovem odnosu do gozda, dneva, noči in prijateljev, jim približajo čarobni svet snežink, zvezd, odmeva in vetra, so navzoče pri njihovih igrah z žogo in jih pospremljajo na prvem šolskem dnevu. Tudi ilustracije nazorno sledijo pripovedi o tem, kar so desetletje po drugi svetovni vojni doživljali tedaj najmlajši otroci. S svojo preprosto risbo, obogateno le z eno barvo, pričajo o času, ki je bil tako zelo drugačen od današnjega, a poln pristne radosti. Črtice v slikanici *Okoli in okoli* (Mladinska knjiga, 1960) so polne originalnih domislic, neprisiljeno

5 Slovenski poročevalec, 30. 1. 1955, št. 24, str. 6.

6 Vse štiri knjige Branke Jurca, ki jih je za založbo Mladinska knjiga prva ilustrirala Cita Potokar, so izšle tudi z ilustracijami drugih avtorjev. V zbirki Moja knjižnica so tako izšle *Okoli in okoli* (1967), *Lizike za vse* (1971) in *Bratec in sestrica* (1972) z ilustracijami Lidije Osterc; Marjanka vseznalka pa z ilustracijami Jelke Godec Schmidt (1980).

7 Slikanica *Stekleni grad* (Cankarjeva založba, 1958) je bila njun drugi skupen projekt, ki je vsebino nakažal že z nežno svetlomodro naslovnico.

vzgojne in prikupne že zaradi snovi iz otroškega življenja. Po eni izmed šestnajstih črtic nosi knjiga naslov, glavne osebe v njej so otroci. Cita Potokar, ki je knjigo tudi oblikovala, je poleg svoje ilustracije, ki v belini žari iz modrega ovitka, dala prostor le naslovu in ne tudi imenu in priimku avtorice, kar za tisti čas ni bilo nič nenavadnega. V slogu pravljič so živahne tudi ilustracije, v katerih kot sekundarna znova dominira plaskovito nanesena modra barva. Knjiga je neverjetno bogato ilustrirana, saj se na dvaindvajsetih celostranskih ilustracijah in prav tolikih minucioznih vinjetah dogaja domala vse, kar je tisti čas razveseljevalo otroke. Zanimivo je, kako povsem drugačne od dosedanjih so ilustracije najrazličnejših prizorov, ki se malčkom dogajajo vse naokoli. O igrah v sobi ali razredu, o tekmovanjih, porednem zajčku in zavrženih črkah, celo o tatu, ki je okradel šolo. Neverjetno je, kako je do najdrobnejše potankosti ilustratorica upodobila, kako je, če se otroci selijo, če je maja sneg in kako se veselijo prvega aprila, ko se vsem odraslim, otrokom in še mucim izpolnijo najbolj skrite želje. Kako docela je osrečenost otrok v skromnih razmerah časa razumela in nadgradila! Tokrat je za večino enostranskih ilustracij značilen horror vacui⁸, kar je harmonično izpeljala z upoštevanjem pravega ravnovesja med pozitivnim in negativnim slikovnim prostorom. Perorisbe do zadnjega kotička napolnjujejo strani, ki bi na videz prenatrpane s številnimi podrobnostmi lahko gledalčevo pozornost odvrnile od glavnega sporočila, a ga ne. Mladi bralec je skrajno osredotočen na množico dogodkov in podrobnosti, ki jih pogosto ne najde niti v besedilu. Naslov slikanice *Hišica ob morju* (Obzorja, 1962) je povzet po drugi od pripovedi, ki v knjigi tečejo ena za drugo in se ne začnejo vsaka na svojem listu. Na naslovni strani je tribarvna ilustracija na belem ozadju, ki že nakazuje založniško razkošje, a z valujočimi linijami morskih valov in otrokovih las nakazuje tudi svobodnejši in vse bolj oseben ilustratorin stil. To se kaže tudi na osemnajstih črno-belih perorisbah, ki spremljajo prav toliko poglavij – od sodobne pravljice o poti do zvezd pa vse do dežele Lenuharije. Ilustracije se ne pojavljajo urejeno ritmično, pri nekaterih poglavjih jih je več, pri drugih besedilo spremlja zgolj ena. Cita Potokar, ki je knjigo tudi oblikovala, se je za takšno razporeditev lahko svobodno odločala. V ilustrirani knjigi so zbrane različne pripovedi o otroških dogodivščinah, med njimi sta tudi dve⁹, ki sta bili pozneje v novi likovni podobi izdani samostojno kot slikanici.

Sodobna pripoved Branke Jurca *Lizike za vse*¹⁰ (Mladinska knjiga, 1962) je enostavna. V vrtcu pri vzgojiteljici Trobenti Polonca in Matjaž delata nalogo za šolo. Kar potruditi se morata, da je zadovoljna. Ko se končno odpravita v šolo, vzgojiteljica Matjaža pokliče nazaj, saj si ni dobro zavezal vezalk. Jasno je, da sta zamudila – pred šolo ni nikogar, težka šolska vrata so zaprta. V besedi in sliki so opisana radoživna doživetja, ob koncu pouka pa sta prinesla lizike za vse; za tovarišico kar deset, ker ima doma dva otroke in ker jih uči. Konec je predvsem v vizualni predstavi za najmlajše bralce igriv, s spletenimi venčki iz travniških rož grejo vsi na trg in zaplešejo. Jutri se bodo naučili pesmico in šli v svoje kraljestvo. Kakšen raj za radožive podobe, za katere se zdi, da kar poskakujejo po belini papirja! Čeprav je vseh šestnajst celostranskih ilustracij v črno beli perorisni tehniki, zaradi iskričnosti in lahкотnosti vizualne spremljave besedila niti ne pogręšajo barv. Tanke,

8 Horror Vacui (latinsko: strah pred praznim prostorom) v likovni umetnosti označuje polnjenje celotne površine slikovnega prostora umetnine s podrobnostmi.

9 Sodobno pravljico *Hišnikov dan* je ilustrirala Roža Piščanec (Mladinska knjiga, 1961), pripovedko *Do zvezd* (Mladinska knjiga, 1967) pa Ančka Gošnik Godec.

10 Leta 1962 je Cita Potokar za ilustracije v slikanici *Lizike za vse* prejela Levstikovo nagrado.

valujoče linije so vse bolj postajale ilustratorkin razpoznavni znak. Veliko slikanico *Marjanka Vseznalka*¹¹ (Mladinska knjiga, 1966) je Cita Potokar ilustrirala in opremila. Dvanajst različno velikih barvnih ilustracij, ki na naslovni strani vključuje tudi podobo deklice Marjanke, ki vse zna, se vzporedno z besedilom dramaturško atraktivno razporeja po straneh. Le na predlistu in ob notranji naslovni strani se dve ilustraciji, ki napovedujeta nenavadno dogajanje, ponovita. Rdeča rumena hišica z rdečimi okni in rdečo streho, kamor glavna junakinja napiše oglas, da šiva obleke, izdeluje klobuke, dela sončnike in otrokom slamnike, privabi otroke, ki bi vse to želeli imeti. Ilustratorka barvitemu pripovedovanju sicer sledi, a njena risba je uglašena na preprosto, mestoma dekorativno simboliko. Tudi ko v neurju, poudarjenem z velikanskimi modrimi valovi, hišica razpade. Živahna pripoved za najmlajše o deklici Marjanki Vseznalki, ki ji na koncu nihče ne verjame, je uravnoteženo upodobljena. Ni naključje, da se na naslovnici prvič pojavi tudi ime ilustratorke.

Še posebej sproščeno je Cita Potokar kot ilustratorka sledila kratkim pripovedim Zofke Kveder v knjigi *Veliki in mali ljudje* (Mladinska knjiga, 1960), ki jo je uredila Erna Muser in opremil Jože Brumen. Te črtice so prvič v knjižni obliki¹² objavljen drobn izsek iz obširnega pisateljičinega dela in čisto drugačen, sončen svet, kakršnega je sicer malo v njenem opusu. Ob njem je tudi ilustratorka lahko razkrila zapleteni in pretanjeni svet svojega razmišljanja in snovanja. Tanke črte se kot pajčevinaste mreže tihotapijo med strani knjige, čeprav so na prvi pogled igrive, jasno izražajo tudi izrazit interes za prostor. Ne le prek prostorskih vodil, temveč iz celotne postavitve posameznih prizorov. Vseh devetindvajset velikih ilustracij, ki se pojavijo ob naslovih poglavij, dovolj zvesto sledi pripovedi in so klasično umeščene na bele strani knjige. Gotovo danes o ilustraciji razmišljamo drugače in jo na novo opredeljujemo, saj se je odnos med podobo in besedo od osemdesetih let dalje močno spremenil ter sopotnici besedila namenil široko paleto vizualnih obratov. V času nastanka teh krhkkih risb pa je bila ilustratorka že zelo prepoznavna po svojem slogu valujočih linij, v katere je umeščala tudi poznavanje umetnostnozgodovinskih slogov v slikarstvu, ki jih je na svoj izviren način uporabljala pri svojih ilustracijah. Morda je tak pristop pogojevala vsebina črtic, saj je Zofka Kveder med prigode svojih treh hčerk vpletla lastna doživetja, spomine in življenjske izkušnje. Ob njih ilustracije nagovarjajo s pomnoženim likovnim prostorom. Eno prek druge je izrisanih več plasti podobe, tako da iz dveh motivov tvorijo en prizor, ki se gledalcu razjasni le ob sočasnem branju besedila. Struktura podobe je kljub gracilni izvedbi zapletena in primerna za starejše gledalce, otrokom pa je lahko vir radovednega čudenja in nevsakdanjih senzacij.

Najpomembnejše delo italijanskega pisatelja Edmonda de Amicisa (1846–1908) je sentimentalna zgodba za osnovnošolske otroke. Roman *Srce*¹³ (Mladinska knjiga, 1964), ki je v Sloveniji izšel s prefinjenimi ilustracijami Cite Potokar, je njegovo najbolj znano delo do danes, navdihnila sta ga lastna otroka Furio in Ugo,

11 Slikanica je izšla v sodelovanju založb: Mladinska knjiga, Ljubljana; Kočo racin, Skopje; Naša djeca, Zagreb; Vuk Karadžić, Beograd. Uredniški odbor: Kristina Brenkova, Uglješa Krstić, Vasil Kunoski, Anđelka Martić.

12 Črtice o svojih treh hčerkah Vladki, Mitki in Mirici so izšle med obema vojnoma v dveh drobnih knjižicah. Pisateljica jih nikoli ni izdala v knjižni obliki, temveč jih je večinoma sproti objavljala v mesečniku *Domači prijatelj*, ki ga je urejala deset let – do prve svetovne vojne.

13 Z naslovom *Cuore* je roman prvič izšel leta 1886, preveden je v več kot petindvajset jezikov.

ki sta bila takrat še šolarja. Za najmlajše bralce je v isti knjižni zbirki izšla tudi ilustrirana knjiga *Čenča Marina* (Mladinska knjiga, 1965), katere avtorja sta pesnik Janko Samec (1886–1945) in Cita Potokar, ki je tokrat k branju starejše literature pritegnila z živobarvno, rdeče-modro naslovnico. Osrednji lik na njej je podoba glavne junakinje s poudarjeno velikimi očmi. Portreti nastopajočih, otrok in odraslih, na ilustracijah različnih knjig kažejo na to, da je bila odlična portretistka in je karakterne lastnosti junakov zlahka prenašala v svoje figuralne ilustracije.

Na barvnih ilustracijah v slikanici *Mlada Breda* (Mladinska knjiga, 1978), ki jo je po slovenskih ljudskih motivih napisal Dane Zajc (1929–2005), prevladujejo enotne, jasno zamejene ploskve, na katerih posamezne poteze večinoma niso poudarjene, kar so nakazovale že ilustracije za slikanico *Marjanka Vseznalka* Branke Jurca. Barvno virtuozne, obogatene s pestrejšo črtno strukturo pa z različne gostoto črt tvorijo zahtevnejše vzorce in ne izrazito jasnih meja med barvo in obliko. Slika je prava paša za oči ter omogoča otrokom, da lahko preizkušajo in krepijo lastno likovno občutljivost. Izjemna harmonija, ki jo je ustvarila z razlikami in podobnostmi uporabljenih likovnih izrazil, vodi mladega bralca od enostavnega h kompleksnejšemu, celovitejšemu zaznavanju, občutenju in razumevanju likovnih vsebin, prostora in pripovedi.

Cita Potokar je bila med tistimi slikarkami in slikarji povojnega časa, ki so po naročilu veliko ilustrirali predvsem iz finančnih razlogov¹⁴, a zato nič manj pošteno in kvalitetno. Zato je bila še posebej hvaležna za uradno priznanje, Levstikovo nagrado, ki jo je leta 1963 prejela za ilustracije v knjigi pisateljice Branke Jurca *Lizike za vse*. A ob tem njena bolečina o neuresničenih slikarskih sanjah ob koncu šestdesetih let ni bila nič manjša.

Leta 1967 se je udeležila Groharjeve slikarske kolonije v Škofji Loki, kjer je naredila več akvarelov z motivi mesta in njegove okolice ter jih kasneje upodabljala tudi v olju. Večinoma je delala v samoti, v javnosti se ni rada pojavljala. Kljub medvojnemu delovanju se s poznejšo komunistično oblastjo ni ujela. Veliko svojih del je sicer podarila različnim državnim ustanovam, a tam niso spoštovali njene želje, da bi ostala v njihovi lasti, saj so številna izginila brez sledu. Z desetimi celostranskimi risbami v prefinjeno domišljenih kompozicijah in z lasno tankimi valujočimi potezami je poetično ilustrirala obsežno zasnovano knjigo *Pesmi 1865* (Obzorja, 1974) pesnika Simona Jenka (1835–1869).

Epilog. Spogledovanje s secesijo v njenih prvih ilustracijah je pripeljalo do posebne stilizacije dolgih, elegantno valovitih črt, ki jo je razvila do popolnosti. Črno-bele risbe s tušem prevladujejo še posebej pri ilustracijah za pravljice, tako v slovenskih pravljicah *Sto belokranjskih* (Mladinska knjiga, 1965) kot mnogih tujih. Ob ilustriranju pravljic raznih narodov je skrbno preučevala značilnosti okolja, ki ga je upodabljala. To se odraža predvsem v zbirkah naslednjih pravljic: *Švedske pravljice* (Mladinska knjiga, 1958), *Danske pravljice* (Mladinska knjiga, 1965), *Armenske pravljice* (Mladinska knjiga, 1966),

¹⁴ Sem spadajo tudi časopisne ilustracije (Hrabri Nuvat, 1975), ki s črno-belimi ploskvami dosegajo izrazito grafične učinke, in sodelovanje v skupnih projektih – pri knjigi *Sončnica na rami* (Mladinska knjiga, 1975, str. 210) je bila ena izmed 21-ih ilustratorjev – ter poljudnoznanstvena naročila, kot so bile ilustracije za publikacijo *Kaj vse že zmoreva, pomagava sebi in staršem* (Republiški odbor Rdečega križa Slovenije, 1979).

Romunske pravljice (Mladinska knjiga, 1970), *Najlepše turkmenske pravljice* (Mladinska knjiga, 1974) in severno indijanske pravljice *Govoreči kamen* (Mladinska knjiga, 1976). Stalnica upodobljenih likov so izstopajoče sanjave oči, pa tudi vilinsko vitke dekliske postave z valujočimi, dolgimi lasmi.

Mojca Cerjak

Ilustratorka Mojca Cerjak¹⁵ se je prvič поблиže srečala z ilustracijo v srednji šoli pri profesorjih Tomažu Kržišniku in Francetu Peršinu, s knjižnim slikarstvom in slikanico pa v drugem letniku študija na Visoki šoli za uporabno umetnost na Dunaju, ko si je pri profesorju Paulu Kurtu Schwarzu za nalogo izbrala pravljico *Pesnik* nemško-švicarskega pisatelja Hermanna Hesseja (1877–1962). Med študijem je priložnostno sodelovala na skupinskih razstavah¹⁶. Ilustracije pravljice *Pesnik* so že leta 1981 prejele plaketo zlato pero Beograda 81. Nato je leta 1982 pridobila nagradno štipendijo avstrijske vlade za peto leto študija in po zaključku študija leta 1983 naslov magistrice umetnosti. Leta 1984 je prejela priznanje zlato pero za diplomsko delo – ilustracije k pravljici Hansa Christiana Andersena *Prav gotovo* – in leta 1985 zahvalo zlato pero ter vabilo za sodelovanje v projektu JCA Tokio 1987. Poleg od vsega začetka značilnega lepotnega pristopa k ilustracijam za najmlajše je posledica njenega šolanja na dunajski visoki šoli za oblikovanje tudi občutek za estetiko pri oblikovanju plakatov, ovitkov plošč, koledarjev in razglednic. Sledilo je vabilo k sodelovanju z mladinsko revijo *Galeb* (Založništvo tržaškega tiska), kjer je med letoma 1993 in 2015 redno objavljala v sodelovanju s takratno urednico Majdo Železnik. Posamična besedila, ki so izhajala v reviji, je urednica kasneje zbrala in izdala v obliki slikanic v sodelovanju z založbo *Novi Matajur*.¹⁷ Za ilustracije slikanice *Pravljice* (Zadruga Novi Matajur Čedad, 2004) pisatelja Franja Frančiča je prejela posebno nagrado žirije Schwannenstadt 2008. Temno rdeča in vijolična ilustracija k zgodbi *Ne dekllica ne fant*, ki v homogeno celoto poveže stilizirano podobo drevesa, gradu in v centru podobe jezdeca v galopu, se je

15 Rodila se je 18. novembra 1959 v Mariboru in odraščala v Slovenskih Konjicah. Na Šoli za oblikovanje (danes Srednja šola za oblikovanje in fotografijo) v Ljubljani je leta 1978 maturirala na oddelku za grafiko. Na Visoki šoli za uporabno umetnost na Dunaju je diplomirala leta 1983 v razredu za uporabno, ilustracijsko in foto-grafiko ter zaključila bolonjski magisterij. V letih 1987–94 je bila zaposlena v podjetju Konus v Slovenskih Konjicah, kjer je delovala v Službi za razvoj marketinga, skrbela za pravilno izvajanje celostne grafične podobe podjetja (mentor in avtor GP Konus: prof. Peter Skalar) in zasnovala grafične podobe novonastalih podprogramov za široko potrošnjo. Od leta 1994 je imela status samostojne kulturne delavke na področju likovnega ustvarjanja. Proti koncu leta 2024 se je upokojila. Iz naslova knjižničnega nadomestila Javne agencije za knjigo (JAK) je prejela delovno štipendijo leta 2006 in 2016. Leta 1995 je postala članica Zveze društev svobodnih likovnih umetnikov (ZDSLJU), kjer je bila tudi članica odbora za organizacijo ilustratorjev. Med letoma 1997 in 1999 je bila članica mednarodne organizacije likovnikov AIGA. Poleg ilustracij v revijah za otroke je opremila številne slikanice, revije, berila, voščilnice, pravljicne koledarje, magnetke, bralne zaznamke. Imela je številne samostojne razstave in sodelovala na mnogih skupinskih razstavah doma in po svetu. Živi in ustvarja v Slovenskih Konjicah.

16 Kot so potujoče razstave plakatov za UNESCO 1980, Ja zu A 1981, Zlato pero Beograda 1981–88, predstavitev študentov akademije leta 1982, predstavitev v galeriji Stubenbastei Dunaj leta 1983 itd.

17 Slikanica *Deček in sonce* Srečka Kosovela (1999) je izšla v treh prevodih: v slovensko-nemškem (*Der Knabe und die Sonne*, prevedla Maja Haderlap, cop. 2000), italijanskem (*Il ragazzino e il sole*, prevedla Michele Obit, 1999) in furlanskem jeziku (*Il frut e il soreli*, prevedel Stiefin Morat). V naslednjem desetletju so pri Zadrugi Novi Matajur Čedad z ilustracijami Mojce Cerjak izšle tudi slikanice: *Muckovi copatki* Janeza Bitenca (2002), *Pravljice* Franja Frančiča (2004), *Pravljice s sivim oblakom na nebu* Tatjane Kokalj (2006), *Uganke modrijanke* Zvezdane Majhen (2006) in *Trikrat bravo za naravo* Zvezdane Majhen (2008).

prepričljivo udomačila tudi na naslovnici. Sodelovala je tudi z uredništvu drugih revij za otroke: *Ciciban*, *Cicido*, *Kurirček* in *Mavrica*.

Leto 1994 je bilo prelomno. Zapustila je zaposlitev in se podala na samostojno pot ilustratorke in oblikovalke. Odtlej je ilustrirala za različne založbe: Sidarta, Mohorjeva družba, Državna založba Slovenije (leta 1993 DZS d.d.), Rokus, Obzorja, Didakta, Študentska založba, Ajda, Modrijan, Sanje in Morfemplus. Nekajkrat je kot avtorica likovne podobe sodelovala tudi pri lutkovnih predstavah.¹⁸

Leta 2007 jo je založba Bosanska riječ izbrala za gostjo na mednarodnem otroškem festivalu *Vezeni most Tuzla 2007* v Bosni in Hercegovini, ki združuje vse najpomembnejše ustvarjalce za otroke iz nekdanje Jugoslavije; predstavila se je na razstavi z izborom svojih originalnih ilustracij. Leta 2008 je bila predstavljena v katalogih Javne agencije za knjigo v publikaciji najboljših izbranih slovenskih avtorjev (pisatelji, pesniki, ilustratorji) *Slovenia's Best for Young Readers*. V sezoni 2009/10 jo je Društvo Bralna značka Slovenije – ZPMS uvrstilo na listo Umetniki sezone.

Prvo naročilo za ilustriranje je bila mala slikanica *Rojstni dan Pikapolonice Pike*, ki sta jo napisali Kirsti Kivinen in Annami Poivaara, prevedla pa Jelka Ovaska Novak (Mladinska knjiga, 1986). Na svoj rojstni dan je mala Pikapolonica povabila vse prijatelje in tudi sršena Srečka, o katerem se je govorilo, da je hudoben. Izkazalo se je, da to ne drži, saj ji je na čudovitem praznovanju zaigral na piščalko iz ljubja. Nevsiljivo poučna slikanica se konča s sporočilom, da ne smemo slepo verjeti vsega, kar govorijo o drugih. Z desetimi akvarelnimi, lirično obarvanimi ilustracijami je Mojca Cerjak presenetljivo suvereno vstopila v svet najkvalitetnejših podob za otroke. V skoraj presojnih silhuetah se komajda lahko prepozna nastopajoče živalske like, prav to pa tako čarobno pritegne najmlajše k poglobljanju v sporočilo. Po malih slikanicah *Dušica iz oblaka*¹⁹ (Mladinska knjiga, 1993) Erne Gregorič in kratkih pripovedih Simone Čufer v slikanici *O pravljici, ki se je izgubila* (Mladinska knjiga, 1996), so človeške figure glavnih junakov prisotne tudi v mali slikanici *Zgodbe o Tinu* (Mladinska knjiga, 1997), ki jo je napisala avstrijska pisateljica Lene Mayer-Skumanz. Že živordeča atraktivna naslovnica napoveduje igrivo radovednost glavnega junaka, ki nastopa v vseh štirih kratkih pripovedkah. Slikanica, v kateri so tri dvostranske in osem celostranskih ilustracij, povsem zapolnjuje slikovni prostor, v katerega je z veliki črkami vpisano besedilo. Kljub figuralni vizualni pripovedi ima enakovredno vlogo pokrajina, ki naj bi v tej pravljici sicer bila spremljevalka v ozadju, a že napoveduje slikarkino intimno povezanost z naravo v različnih knjigah. V slikanici *Mali rakec* (Mladinska knjiga, 1999) po kratkem besedilu poljske pisateljice Anne Swirszczynske (1909–1984) imajo morje in življenje pod vodo že povsem dominantno vlogo. Tri celostranske in štiri dvostranske akvarelne ilustracije, če upoštevamo tudi ovitek drobne slikanice, razkrivajo skrivnostno zgodbo z domišljijško prefinjenim liričnim jezikom. Zgodbo, ki z minimalistično izreko govori o majhni bolhici, ki je ugriznila

18 Feri Lainšček – *Deklica in angel* (Lutkovno gledališče Maribor, 2004–2007), Matjaž Loboda – *Predstavljajte si* (Lutkovno gledališče Ljubljana, 2005) in lutkovna igriva življenjske zavarovalnice NLB Vita – *Vito in Svit* (Planet Tuš, Celje, 2008–2010).

19 Pravljica je bila predvajana v oddaji Lahko noč, otroci.

rakca, da je ta poskočil in se je premaknil kamenček, v katerem je imel sobico, kar je na koncu prignalo do orkana, ki bi skoraj potopil ladjo z mornarji. Ilustratorica je uspela pripoved, ki aludira na pojem 'metuljev učinek'²⁰, prikazati brez človeških figur. Kot pri vseh njenih slikanicah v tej zbirki je tudi tu vstopna in zaključna vinjeta droben poudarek ob večjih ilustracijah.

Ilustracije za zbirko enaintridesetih pravljic *Zvezdni prah: pravljice za lahko noč*,²¹ ki sta jih napisali psihologinja Kirsti Kivinen in logopedinja Annami Poivaara ter prevedla Jelka Ovaska Novak (Mladinska knjiga, 1991), so nastajale v popoldnevih po službi. Kot pedagoginji sta avtorici sklenili, da morajo biti njune pravljice tudi vzgojno naravnane – da otroka ne le razveseljujejo, temveč tudi vplivajo na njegov notranji svet in spodbujajo njegov razvoj. V ospredje sta postavili najpogostejše stiske, težave, bojazni in strahove predšolskih otrok, jih razčlenili in obdelali tako, da so postali razumljivi tudi najmlajšim bralcem. Knjiga, ki je tako gradila trdnjše vezi med starši in otroki, je doživela velik uspeh že na Finskem. *Pravljice za lahko noč* so kratke, primerne za branje ene na večer skozi ves najdaljši mesec. Ilustratorica se je držala vodila avtoric, da se tistega, kar razumeš, ne bojiš več. S svojo mehko akvarelno tehniko je domala podoživela čustveno intimna sporočila in jih preoblikovala v lastno vizualno pripoved. Kot sta pisateljici najtežje in zelo zapletene stvari znali povedati povsem preprosto, si je za ilustracije ob zgodbah zamislila preproste, a najbolj ustrezne like otrok, čarobnih dogodivščin, sanjskih podob in pravljичnih mest ter gradov, upodobljenih na petnajstih celostranskih ilustracijah. Poleg vse bolj razpoznavnega kolorita na sedmih ritmično razporejenih barvnih ilustracijah se v knjigi pojavijo njeni akvareli tudi v osmih črno-belih izvedbah, kar je nedvomno njena oblikovalska odločitev.²²

Posebno poglavje v ustvarjanju Mojce Cerjak so ilustracije za slikanico *Zvezdica Zaspanka*²³ (Mladinska knjiga, 1992) Franeta Milčinskega – Ježka²⁴ (1914–1988). Stkane so bile iz osebne in slikarske občutljivosti ilustratorke, ki se je »tenkočutno približala pisateljevi fantaziji, lepoti, dramatičnosti in vzgojnosti, da se zde slike povsem potopljene v literarno predlogo«²⁵. Nedvomno je to slikanica, ki bo z njenimi ilustracijami še dolgo zapisana v spomin mladih bralcev več generacij. Tega so se pri založbi Mladinske knjige zavedali, saj so jo že leta 1993 posebej izpostavili na svojem razstavnem prostoru mednarodnega bolonjskega sejma za otroke in mladino. Ilustracije v vilinsko presojnih nežnih akvarelnih barvah so različno velike, a dramaturško smiselno razpostavljene po polju cele slikanice. Petindvajset različno velikih spremljevalk pisateljeve čarobne pripovedi – polstranskih, celostranskih, dvostranskih ilustracij ali podob čez dve strani obešenih na zgornji rob slikaniških strani – se krhko kot sanje ponuja otrokom pred spanjem. Po vseh dogodivščinah *Zvezdica Zaspanka* na koncu spet sveti tam gori na nebu, kamor jo je prinesel komet

20 Uporablja se v teoriji kaosa: gre za učinek, ko nežen zamah metuljevih kril na enem koncu sveta lahko povzroči orkan na drugem.

21 Za ilustracije knjige *Zvezdni prah* je ponovno prejela plaketo zlato pero 88 in nagrado Radomir Stević Beograd. Ilustracija iz knjige je dobila mesto tudi na naslovnici revije *Otrok in knjiga*, 1993, 20(36).

22 Knjigo je likovno uredil in opremil Pavle Učakar.

23 Slikanica je bila leta 2002 uvrščena med izvirne slovenske slikanice po izboru Mladinske knjige in revij *Ciciban* in *Cicido* skupaj s slikanicama *Pojemo, pojemo* (Katja Virant Iršič) in *Žogica nogica* (Jan Malik).

24 Prvotna verzija besedila je nastala že leta 1946, pisatelj je kasneje povedal, da je daljša verzija nastala šele čez dve leti.

25 Avguštin, M. (1993). Mehkoba podob Mojce Cerjak. *Otrok in knjiga*, 20(36), 54–56.

Repatec, in je večerno nebo z botrom Mesecem spet v vsem svojem sijaju. Na Zemlji je vse prav, otroci lahko zaspijo, predvsem pa verjamejo v dobroto in ljubezen, kjer nihče nima kamna namesto srca. Tolikšna milina, kot je v akvarelno krhki upodobitvi te slikanice, je težko ponovljiva. Slikarkino izrazito lirično občuteno slikarstvo se poslej napaja iz njenih začetkov, ki so postali sidro vseh kasnejših vrhunskih upodobitev besedil različnih slovenskih in tujih mojstrov besed za najmlajše.

Ob delu so nastajali še poster *Živ Žav*, gledališki list *Zmaj* (Slovensko ljudsko gledališče Celje, 1990, oblikovanje Jože Domjan) in ilustracije za slikanico *Popravljalnica igrač* (Bina Štampe Žmavc, Mladinska knjiga, 1994)²⁶. Hkrati s presojno govorico barve se prefinjeno prečiščeno med besedilom prepletajo ilustracije, največkrat enostranske in polstranske, ki pa izmenično dramaturško pritegnejo tudi z dvema dvostranskima podobama in kar nekajkrat z vinjetnimi dopolnili. Majhne figure odraslih in otrok z vselej bujno nakodranimi lasmi se z enakovrednimi velikostmi – kar dovoljuje samosvoja umetniška interpretacija – pojavljajo v parku Velikega mesta. Tam je stal star, vegast in zaprašen paviljon, za katerega se ljudje niso zmenili in je sameval sredi košatih dreves. Lirična pripoved o prijaznem dedku, ki v mestnem parku obnovi star in zaprašen paviljon v popravljalnico igrač, govori o odraslih in njihovem odnosu do zavrženih igrač – s tem pa tudi do lastnega otroštva, igre, domišljije in ustvarjalnosti. Ilustratorica sledi nenavadnim kompozicijam, v katerih odrasli poskušajo dedka napoditi iz mesta, a se v spanju soočijo s svojimi skritimi otroškimi željami. Njihovo spoznanje dopolnjujejo spomini na lastno otroštvo in pozabljene, polomljene igrače. Postopoma se dedkovi nasprotniki spreminjajo v njegove podpornike in zaveznike otrok. Rafinirano mehke podobe glavnih junakov, upodobljene v komaj zaznavnih konturah, so umeščene v pravljico privlačno okolje, ki nežno oživlja zgodbo.

Leta 1996 je izšla kulturna slikanica *Žogica Nogica* (Mladinska knjiga, 1996), ki jo je napisal češki zgodovinar in lutkar Jan Malik (1904–1980), prevedel Pavel Holeček in za slikanico priredil Milan Dekleva. Glavni osebi, babica in dedek, ki sta si v svoji osamljenosti želela fantka ali punčko, sta v ilustracijah različnih velikosti in oblik prijazno pomanjšana, tako kot tudi drugi nastopajoči odrasli v slikanici. Poosebljena govoreča žoga, ki je k njima priskakljala kar skozi okno, je preprosto okrogla, karakterne značilnosti v določenem trenutku (sitnoba, presenečenje, strah, radost) je ilustratorica izslikala kar z obraznimi grimasami. Papirnati zmaj Tolovaj in njegovi sinovi niso prav nič strašni, s svojimi dolgimi repi so skoraj ljubki. Tudi dramatično iskanje žogice Nogice, ki jo je odnesel papirnati zmaj Tolovaj, je prikazano v mehkih akvarelnih prelivih značilnih slikarkinih barv, tokrat za nianso bolj močnih in z razširjeno barvno paletto, v kateri roza, lila in vijolična še vedno prevladujejo. S subtilnim posluhom za dogajanje je ilustratorica s petindvajsetimi ilustracijami uspelo vzbuditi zanimanje in radovednost, saj se dogajanje vse do konca slikanice in celo preko veznih listov stopnjuje.

Vsebinsko pesmi, objavljenih z notnim zapisom, je Mojca Cerjak približala najmlajšim otrokom v dveh slikanicah. Prva je v reviji *Ciciban* (1997/98) nastajala

26 Druga izdaja te sodobne pravljice je leta 2009 izšla pri isti založbi, a v knjižni zbirki Zakladi otroštva.

v rubriki *Pojemo, pojemo*, kjer so se otroci vsak mesec naučili pesmice, ki je bila predstavljena tudi na Radiu Slovenija v oddajah *Ringaraja*. Za slikanico *Pojemo, pojemo* (Mladinska knjiga, 2000) je deset pesmi slovenskih skladateljev in pesnikov zbrala in uredila muzikologinja in glasbena pedagoginja Katja Virant Iršič. Spremljajočih deset dvostranskih ilustracij povezuje besedilo pesmi na levi strani in notni zapis na desni strani v privlačno celoto. Kompozicije se med seboj popolnoma razlikujejo, da je slikanica dinamična, otrokom privlačna tudi z vzporedno likovno pripovedjo, ki ni le prevod besedila v podobo. Da je skladatelj, glasbeni pedagog, tudi pisatelj in pesnik Janez Bitenc (1925–2005) mojster glasbene pravljice, ki jo je kot vrsto pravljice uvedel v slovensko mladinsko književnost, kaže tudi slikanica *Zlata hišica*²⁷ (Mohorjeva, 2003), ki ji je ilustratorica Mojca Cerjak z navdihom dodala tople in prisrčne slike, polne fantazije, ki ganejo vsako otroško srce. V polžji vasici se je nekega dne zgodil napol čudež. Polž Slinček, ki od rojstva ni spregovoril niti besedice, je nekoč na glas zapel: »*Mamica, mamica moja, kupi mi hišico zlato, da bo sijala kot sonce, ki nam posije na trato / .../*«. Na enajstih dvostranskih ilustracijah (od teh se ena ponovi na ovitku) se primerno dogodivščinam pojavlja stilizirani polž lazar brez hišice, glavni junak zgodbe. Figure palčkov in dedka, ki mu je pobarval hišico z zlato barvo, se pojavijo le štirikrat, a dominantno tudi na ovitku slikanice. S težko upodobljivimi glavnimi junaki – invazivnimi polži lazarji, ki so pri nas največji polži brez hišice – se je raziskovalno poglobila v različne predstavitvene podobe in oblike likovnega izraza, ne da bi se izognila literarni predlogi in tudi ne lastnemu ustvarjalnemu vzgibu.

Pisati kakovostna besedila za otroke in hkrati prispevati enakovredno slikovno pripoved za avtorje ni enostavno. S to mislijo je nastala tudi slikanica *Naježene prigode*²⁸ (Didakta, 2003) po besedilu pisateljice Tatjane Kokalj. Dvojnih strani z eno- ali dvostranskimi ilustracijami je enajst, likovno knjigo smiselno dopolnjujejo še štiri vinjete, vključno s podobo zajca na predlistu knjige. Večina horizontalnih ilustracij teče po vseh straneh, največkrat v sredini slikovne površine, ki jo spodaj in zgoraj dopolnjujejo velike tiskane črke besedila, da se zdi, kot da zgodba homogeno dopolnjuje slikovno pripoved. Morda zato ni presenetljiva izjava pisateljice, da ima pri pisanju že »*zgodbo v glavi v besedi, slikah in barvah, a to je moj notranji svet. Ko oddam besedilo, prav z navdušenjem vedno čakam na slike, saj moje pravljice svojo končno podobo dobijo prav z ilustracijo.*«²⁹

Prvi izid slikanice *Sr(e)čna dežela*³⁰ s pesmicami za najmlajše književnice in psihologinje Zvezdane Majhen³¹ je nastal v sodelovanju založbe Ajda in IBO Gomboc leta 2015. Leta 2018 je v drugačni oblikovni zasnovi naslovne strani v

27 Slikanica *Zlata hišica* je leta 2003 prejela žig KUNST (Zvezno ministrstvo za izobrazbo, znanost in kulturo, Dunaj) in bila med rednimi knjigami knjižnega daru Celovške Mohorjeve založbe za leto 2004.

28 Leta 2004 je bila na seznamu Izvirne slovenske slikanice po izboru Ministrstva za kulturo RS in bila izbrana kot najbolj primerna slikanica za obdaritev novorojenčkov.

29 Jasna Paladin: *Otroci so najboljši kritiki*, Gorenjski glas Plus, 4. 6. 2009 <https://arhiv.gorenjskiglas.si/article/20090604/C/306049994/otroci-so-najboljsi-kritiki>

30 Leta 2021 je slikanica za ilustracije dobila priznanje Hinka Smrekarja na 14. Slovenskem bienalu ilustracije.

31 Skupaj sta v knjigah za otroke nastopili še petkrat: z ilustracijami petdesetih ugank v slikanici *Uganke modrijanke* (Revija *Galeb*; Zadruga Novi Matajur, 2006), ob pesmih in prozi v slikanici *Zivimo blizu tebe* (Obzorja, 2007), ob slikanici pesmi *Trikrat bravo za naravo* (Revija *Galeb*; Zadruga Novi Matajur, 2008), ki je bila nominirana za najlepšo mladinsko ekološko knjigo, in ob prozni slikanici *Hiša glasbe: o glasbenikih Ipavcih* (Ajda, IBO Gomboc, 2010), ki je naslednje leto prejela zlato hruško.

založbi Ajda in IBO Gomboc izšel ponatis in prevod v angleščino *A hearty & happy land: poems* (prevedel Andrej Rijavec). V njej z akvarelno izbrano barvno paletu ilustratorica tke lastne domišljajske pripovedi ob verzih pesnice, s katero sta že dolgo ustvarjalno povezani. Njen tokrat poetično modro obarvani svet predstavlja naravno okolje in malega bralca. Skupaj z verzi nežno opominja, da moramo zanj poskrbeti. Ilustracije pa vedno ne sledijo dobresednemu pomenu pesmi, temveč njenim namigom in razpoloženju – iz njih nastajajo miniaturni pravljlični svetovi, v katerih se pogosto razvije drobna zgodba, neodvisna od besedila, ob katerem je ilustracija nastala. Ilustratorica je čist, jasno razprostrt likovni prostor oblikovala po načelu razvidnosti, ki je najmlajšim otrokom blizu.

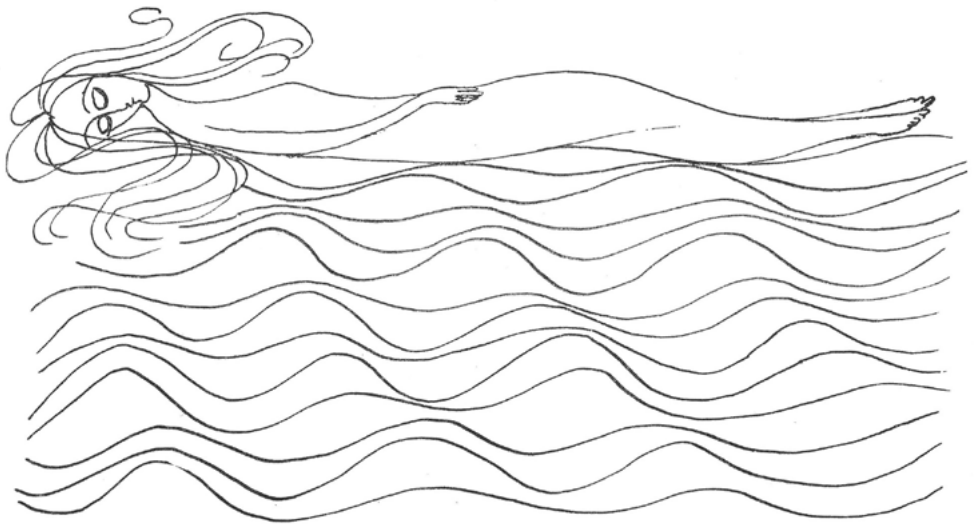
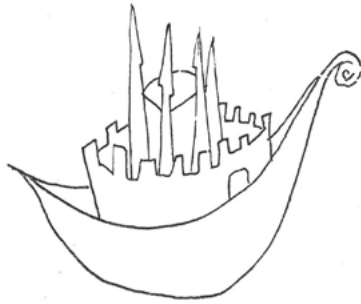
Pri literarnih besedilih za najmlajše, pa tudi pri ljudskih pripovedih z ilustracijami, gre za dejavnost, ki ima tudi vzgojno in izobraževalno vlogo. Slikovna govorica pomembno prispeva k duševnemu in osebnostnemu razvoju otroka. Ljudska pravljica *Vzhodno od sonca in zahodno od meseca: norveška ljudska pravljica*³² (Mladinska knjiga, 1998) pripoveduje o deklici, ki je prekršila besedo, dano svojemu družabniku, saj je bila radovednost prehuda. S svojo vdano ljubeznijo je uspela prestati najtežje preizkušnje, premagati zle sile in rešiti tako sebe kot svojega princa. Slovensko ljudsko pripovedno snov *Zlatorog* (Sidarta, 1997), za katero je besedilo priredila Dušica Kunaver, je ilustratorica upodobila izrazito lirsko občuteno. Dogajanje je upodobljeno s tonsko niansiranimi ozadji trinajstih, v glavnem dvostranskih akvarelnih ilustracij. Tudi sicer je pogosto za različne založbe ilustrirala slovenske ljudske pripovedke, pravljice in basni z značilnimi modrimi, zelenimi, vijoličnimi, roza in rdečimi barvnimi odtenki, v katere je vgrajevala pravljlično dogajanje. Med njimi je tudi obsežna knjiga *Sto slovenskih ljudskih* (Morfemplus, 2023), v kateri je predstavljen bogati svet slovenske narodne dediščine in ga je prav tako izbrala Dušica Kunaver. Med petindvajsetimi vrhunskimi ilustratorji knjige, ki je na 39. Slovenskem knjižnem sejmu prejela veliko nagrado slovenskega knjižnega sejma – knjiga leta 2023, je bila tudi Mojca Cerjak.

Epilog. »Slik ne slikam sama, slikajo jih pravljice in pesmi«, je povedala Mojca Cerjak že pred več kot petindvajsetimi leti v rubriki *Predstavimo ilustratorko* za majsko številko revije *Ciciban za starše* (2000).³³ Ta njena izjava razkriva poseben pomen ilustracije, predvsem pa avtoričino naravo. »Velikokrat ponovljena trditev, da ilustrator pri svojem delu ne more zaobiti besedila in tudi ne tistega, ki mu je ilustracija namenjena, še daleč ne pove o ilustraciji vsega. Ilustracija vključuje tudi avtorjev odnos do snovi, ki naj jo ilustrira, in njegov avtorski rokopis,«³⁴ je ob tem zapisala umetnostna zgodovinarica Maruša Avguštin, poznavalka njenega ilustratorskega opusa. Ilustracije Mojce Cerjak pomenijo zavestno negovanje lepega, nežno lahkotnega upodabljanja mehkih podob ob pesmih in besedilih za najmlajše bralce, kar ji še vedno uspeva z risanjem in izbrano barvno lestvico, ki aludira na sanjskost in pretanjeno občuteno pravljličnost.

32 Ilustracije slikanice *Vzhodno od sonca in zahodno od meseca: norveška ljudska pravljica* so leta 1999 prejele pohvalo BIB Selected 65 in bile zato naslednje leto uvrščene na potujočo razstavo Bratislava Word Illustrations 2000 na Japonskem.

33 Hanuš, B. (2000). Mojca Cerjak. *Ciciban za starše*: brezplačna priloga revij *Ciciban* in *Cicido* za starše, vzgojitelje in učitelje, 2(9), 11.

34 Avguštin, M. (2000). Poetično obarvan svet Mojce Cerjak. *Otrok in knjiga*, 27(50), 38–40.

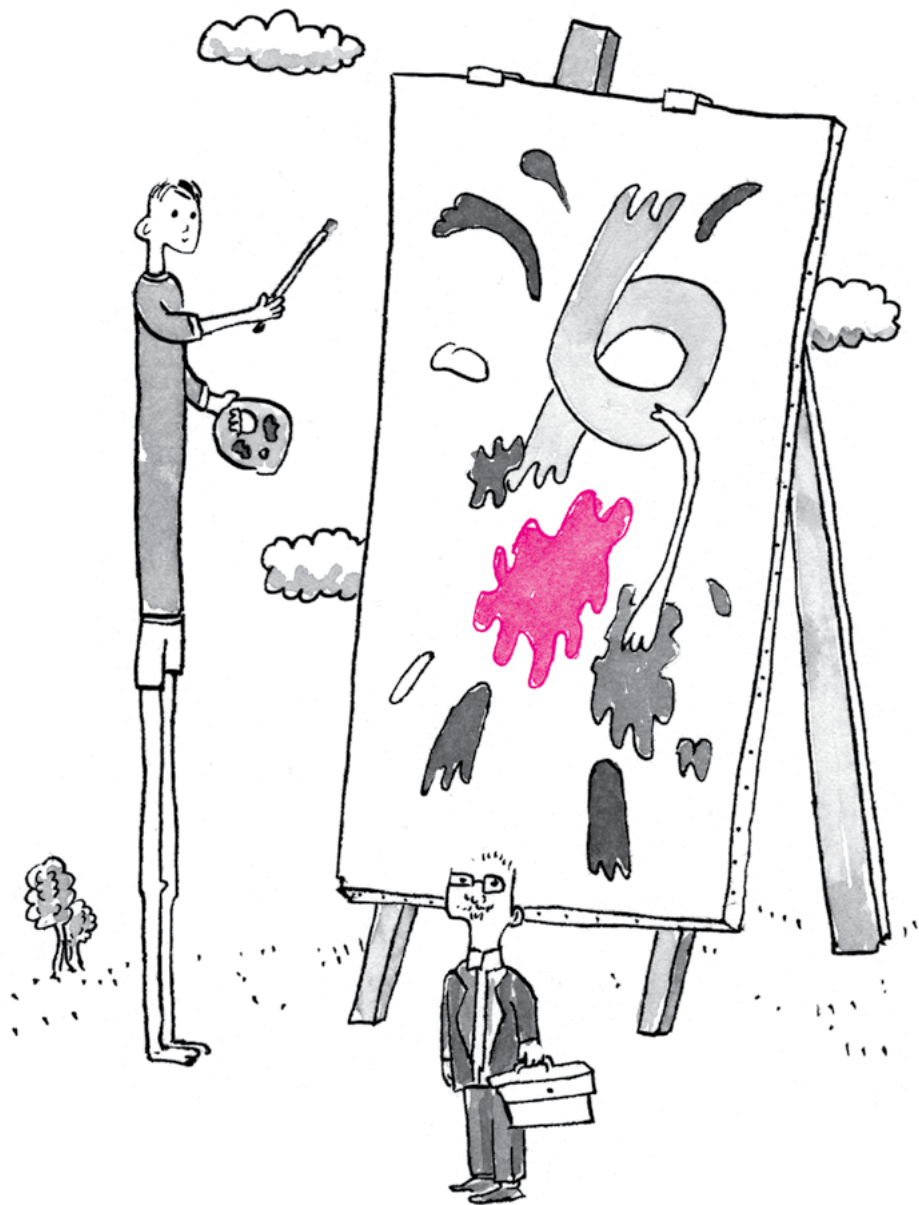
Cita Potokar, Ilustracija pesmi *Obrazi VI* za knjigo *Pesmi 1865*
(Simon Jenko, Obzorja, 1974, str. 55): perorisba na papirju, 15,8 cm x 17,5 cm.

Mojca Cerjak, ilustracija *Ljuba mama* za slikanico *Zvezdica Zaspanka* (Frane Milčinski, Mladinska knjiga, 1993): akvarel in barvni svinčniki, 14 cm × 19 cm.

Mojca Cerjak, ilustracija pesmi *Zimski večer* za slikanico *Sr(e)čna dežela* (Zvezdana Majhen, Ajda, IBO Gomboc, 2018): akvarel, suhi pastel in barvni svinčniki, 12,1 cm × 17 cm (detajl iz originala: 22,7 cm × 42,7 cm).

Arjan Pregl. Ilustracija pesmi *Ko bom velik* za knjigo *Cesta iz mesta* (Tatjana Pregl Kobe, Morfemplus, 2025): tuš na papirju in digitalna obdelava barve, 31 cm × 20 cm. Deset izbranih ilustracij iz knjige je razstavljenih na 30. bienalu ilustracije Bratislava (3. 10. 2025–11. 1. 2026).

Tina Volarič

Ilustratorica in pesnica Tina Volarič³⁵ od leta 2015 deluje kot samozaposlena umetnica v kulturi.

Med študijem je opravljala lektorsko delo za založbo Sanje, kjer so opazili, da ji roka dobro teče tudi v risbi. V ilustracijo so ji leta 2007 najprej ponudili naslovno stran za *Zgodbe kraljeviča Marka* pisatelja in dramatika Frana Milčinskega (1867–1932), za katero je napisala tudi spremno besedo. Čez nekaj let je ilustrirala drugo duhovito pripoved, *Zgodbo o zamorčku Bambuleju in vrtoglavi žirafi* (Sanje, 2010), ki jo je napisal njegov sin Frane Milčinski – Ježek. V tem času je že oblikovala gledališki list in muzejsko brošuro. Poleg ilustriranja knjig objavlja ilustracije tudi v revijah za otroke (*Ciciban, Cicido, Galeb, Mavrica, Kecek*) in odrasle (*Razpotja, Ljubljana*); za glasbene albume, muzejske vodnike (*Tolminski muzej, Goriški muzej*) in kataloge ter različne knjižne naslovnice leposlovnih in humanističnih del (Založba Sophia, Založba V. B. Z., Mladinska knjiga). Ustvarila je celo ilustracije za animacijo glasbenega videa (Teo Collori in Momento Cigano, El paraíso, glasba Matija Krečič, 2021). Kantavtorski dvojec Katarina Juvančič in Dejan Lapanja je leta 2012 izdal album *Selivke*, posvečen ženski moči, srčnosti, modrosti in pogumu. Ovitek in spremno knjižico je ilustrirala Tina Volarič, ki je pri ustvarjanju tesno sodelovala s pevko.

Leta 2014 je knjigo kratkih zgodb *Nočne pokrajine* (Mladinska knjiga) pisateljice Gabriele Babnik ogrnila v rdeče nebo, na naslovni strani je upodobila stilizirano drevo, na zadnji pa dekle, ki na beli postelji zre naravnost v bralca. Za založbo Sophia, katere glavni področji sta socialna zgodovina in socialna filozofija ter usmerjenost k ljudem in družbi, je s svojimi ilustracijami opremila kar petnajst knjig. Za založbo V. B. Z., ki slovenski javnosti predstavlja novejšo hrvaško literarno produkcijo in tudi drugo literaturo o položaju sodobnega človeka, je s svojimi ilustracijami opremila tri različne knjige.

Svoja dela je razstavljala na več samostojnih in skupinskih selekcioniranih razstavah v Sloveniji in drugod (Italija, Hrvaška, Srbija, Slovaška, Poljska, Portugalska, Finska, Kitajska). Udeležila se je bienalov ilustracije v Ljubljani (2012, 2014, 2024), Zagrebu (2020), Beogradu (2019) in Bratislavi (2013, 2022, 2025). Leta 2016 je njene ilustracije iz neobjavljene avtorske slikanice *Fortuna* opazila žirija na Poljskem, ki jih je na mednarodnem tekmovanju *Jasnowidze/Clairvoyants 2016* uvrstila med najboljše izbrane avtorje in avtorice za razstavo.

Slikanica *Zgodba o zamorčku Bambuleju in vrtoglavi žirafi*³⁶ je zasnovana na do zdaj skoraj nepoznani pripovedi priljubljene avtorja nepozabne *Zvezdice*

³⁵ Rodila se je 7. aprila 1980 v Šempetru pri Gorici. Po končani osnovni šoli na Mostu na Soči je šolanje nadaljevala na Srednji šoli za oblikovanje in fotografijo Ljubljana. Nato se je odločila za študij etnologije in kulturne antropologije na ljubljanski Filozofski fakulteti, kjer je leta 2005 diplomirala in študij leta 2011 zaključila z znanstvenim magistriranjem. V času študija je delala kot lektorica in redaktorica v založbi Sanje, vzporedno je pričela tudi ilustrirati. Od leta 2010 objavlja ilustracije v knjigah in revijah za otroke in odrasle. Sočasno je ilustrirala tudi številne naslovnice za različne umetniške zvrsti. Doslej sta izšli dve njeni pesniški zbirki z lastnimi ilustracijami. Razstavljala je na več samostojnih in skupinskih selekcioniranih razstavah v Sloveniji in drugod. Je članica Društva likovnih umetnikov Severne Primorske, Zveze društev slovenskih likovnih umetnikov in Sekcije ilustratorjev. Nekaj časa je svoja dela podpisovala s psevdonimom *Tinka*. Z Mosta na Soči se je preselila na Kras, kjer živi in ustvarja.

³⁶ Na 26. Slovenskem knjižnem sejmu je slikanica *Zgodba o zamorčku Bambuleju in vrtoglavi žirafi* leta 2010 prejela nagrado za najlepšo knjigo za otroke in mladino.

Zaspanke. Med pristrčne zgodbe velikega besednega snovalca se je uvrstila še ena miniaturna literarna mojstrovina, ki ji je ilustratorka večče sledila. Na drugi strani morja, tam, kjer se sonce brez usmiljenja poigrava s svojimi žarki, si Bambulej v vročem pesku mehko kuha nojevo jajce. Bil bi le še en dan med mnogimi, če se iz daljave ravno tedaj ne bi primajala žirafa, tako drugačna od drugih žiraf. Kaj vse se ji je na poti do afriške puščave že primerilo? In kako prijatelja odkrijeta rešitev za na videz nerešljive težave? Slikanica najmlajšim bralcem na nevsiljiv način prinaša sporočilo o pomenu neprekosljive moči prijateljstva. Izvirne metafore, ironične domislice, nepričakovani dramaturški zasuki in jezikovni premeti so ilustratorki ponudili mnogovrstne možnosti za upodobitev pravljice o žirafi, ki zaradi višinske boleznitava po svetu z brisačo, zavezano okrog oči, dokler svojih tegob ne podoživi z afriškim dečkom. Duhovita je kombinacija živobarvnih ilustracij in risb s tušem v belem prostoru slikovnega nosilca vsake podobe, ki se razkrije že na naslovni strani, kjer afriški deček visoko med oblaki objema vrat žirafe in z levico ponuja hrano pticam. Prizor je ponovitev zadnje ilustracije v slikanici. Na predlistu dominirajo barve, rdeča kot afriški pesek ob ekvatorju, sinjemodra z belino oblakov in temno rjava za debela stoletnih dreves sredi puščave. Vezni list na koncu je zrcalna podoba predlista. Trinajst dvostranskih ilustracij, ki na različne načine vključujejo besedilo, ustvarja dramatično dogajanje tudi tako, da je za razumevanje ilustracije treba knjigo včasih obrniti tudi za 180 stopinj. Odločitev za dvostranske ilustracije v slikanici ležečega formata je nenavadna, saj so kompozicije dosti bolj zahtevne, zato je v tem kontekstu pristop za posamezne ilustracije v dveh različnih tehnikah logičen.

Optimistično zgodbico o premagovanju težav, vztrajnosti, potrpežljivosti, prijateljstvu in ustvarjanju *Hrošček Vid zmore* (eBesede, 2013) je napisala Vesna Česen. Utrip življenja malih bitij, ki živahno vabijo, da se jim najmlajši bralci pridružijo v njihovem svetu, je tokrat v likovno pripoved prenesla Tina Volarič z novim pristopom. Mikrosvet vseh štirinajstih izrazito slikarsko zastavljenih dvostranskih ilustracij se dobesedno koplje v bogatih barvah. Tretja dvostranska ilustracija, ki prav izstopa z bogato zgoščeno podobo gozda, pa nastopa tudi v enobarvni zeleni različici predlista in zaključnega veznega lista. Kaj zgodba skozi gozdne podrasti pripoveduje? Hrošček Vid je nekega dne doživel nesrečo in so ga morali odpeljati v bolnišnico za žuželke, kjer je dobil opornico. Izvedel je, da bo okrevanje dolgo in naporno, toda na koncu bo lahko znova preletaval svoje najljubše travnike. In kaj naj počne med tem prisiljenim počitkom? Ni se predal obupu in strahu, pri čemer so ga vseskozi spodbujali mali gozdni prijatelji. Skupaj z mnogimi žuželkami je spoznal moč pripovedovanja med večeri, polnimi zgodb, glasbe in veselja. Pokrajina prve dvostranske ilustracije, kjer je glavni motiv gozda postavljen v sončne barve dneva, se na zadnji dvostranski ilustraciji ponovi v barvah spokojne noči, v kateri se na nebu iskrijo zvezde, v gozdličku sredi temne modrozelenke pokrajine pa kresnice.

Prva avtorska slikanica Tine Volarič *Nonotov zid* (Park Škocjanske jame) je izšla leta 2021. Leta 2013 je Javni zavod Park Škocjanske jame izbral prav njo, da si zamisli lik varuha suhega zidu za delavnice vrtčevskih otrok v okviru projekta Živa krajina Krasa. Zamislila si ga je kot njihovega prijaznega in veselega prijatelja, ki jim suhe zidove približa kot vrednoto ter jim jih pomaga varovati in ohranjati. Delovna skupina za informiranje in ozaveščanje javnosti Partnerstva je leta 2019 s sodelujočimi učiteljicami in vzgojiteljicami s Krasa sklenila, da se suhozidna večšina vrtčevskim otrokom in učencem nižje stopnje osnovne šole približa še

z varuhovo slikanico. Pripoved in ilustracije so glavno junakinjo Nino popeljale skozi poučno³⁷ spoznavanje živega in neživega sveta kraške kulturne krajine ter z njo povezanega kraškega duhovnega izročila. Slikanica je sodoben pripomoček za ozaveščanje o naši kulturni dediščini, njenega varovanja in ohranjanja.³⁸ Na koncu slikanice je tudi slovarček narečnih izrazov.

Pripoved je pravljica, deklica Nina se ob kamnitem zidu odpravi iskat ovčko, ki se je izgubila. Čeprav jo pri tem strah močno stiska za grlo, se pogumna deklica v rdečem krilcu kljub strašni coprnici ne vda. Ob pomoči gozdnih prijateljev in varuha suhih zidov coprnica na koncu popusti in premakne zid, da lahko Nina pride do izgubljene ovčke. Navidezno preprosta zgodba v vseh ilustracijah spremlja dogajanje ob zidu, ki je na večini podob dominantno izpostavljen. Na predlistu iz črno-bele ilustracije zidu iz teme zre le dvojje očesc, na zadnjem veznem listu pa po njem pleza zeleni martinček. Pet izstopajočih dvostranskih ilustracij najmlajšim bralcem približa mogočnost zidu, še posebno na prvi, ki iz ptičje perspektive kaže vas, v kateri ostane dedek, in na drugi strani deklico, ki se poda na pot ob zidu. Temen kolorit in zlovesča podoba coprnice poudarjajo skrivnostnost zgodbe, v katero je prefinjeno vpleten pomen starodavne kraške kulture. Razsežnost in pomen zidu se stopnjujeta tudi v štirinajstih enostranskih ilustracijah, posamične podobe nastopajočih junakov pa se svobodneje gibljejo na štirinajstih manjših, bolj svetlo obarvanih ilustracijah. Pri upodobitvah se avtorica niti malo ne ustraši nepričakovanih zasukov in groteskni podob, ki odpirajo številne možnosti za strašljive upodobitve, saj je prepričana, da so se otroci zmožni z grotesko soočiti celo bolje kot odrasli.

Slikanica brez besedila *Črta*³⁹ (Miš, 2021) je takoj po izidu prejela veliko priznanj. Skozi slikanico teče rdeča nit, ki v prenesenem pomenu povezuje dogajanja na dvostranskih ilustracijah, tehnično pa zahteven inovativen poseg⁴⁰. Ko otrok v roke vzame slikanico, sledi tej rdeči enostavno vpleteni niti, ki se skozi vizualno pripoved razbohoti kot vezena na prt, ustvarjena s križkanjem⁴¹. Drobna črnolasa deklica gre čez mesto. Rdeča nit zgodbe gre čez prehod za pešce, mestni vrvež, prazne ulice in hiše, prazno stanovanje s papigo, mačko in čajnikom, sledi vrhovodcu na enem kolesu visoko med stolpnici, opozori na ristanca na pločniku, vlak in ladje, gre mimo klopce iz živahnega otroškega igrišča in se odplazi čez živalski vrt, od koder jo živahni zajček prinese k telovadki, ki z njim kot s trakovi na palici nastopa, tu pa

37 Poučna slikanica je nastala ob strokovni podpori članic Partnerstva: mitologinje dr. Katje Hrobat Virloget, akademske slikarke Karin Lavin, biologinje Vanje Debevec in etnologinje Darje Kranjc. Projekt je ves čas finančno podpiral Javni zavod Park Škocjanske jame iz svojega proračuna, k izidu slikanice leta 2021 pa so pripomogla še dodatna projektna sredstva Slovenske nacionalne komisije za UNESCO in Ministrstva za kulturo. Leta 2023 je slikanica doživela prvi ponatis.

38 Darja Kranjc: *Nonotov zid: od slikanice do ustvarjalnega natečaja*. V soboto, 4. 6. 2022, je bila na vrtu Nanetove domačije v Regijskem parku Škocjanske jame sklepna slovesnost ustvarjalnega natečaja Nonotov zid, ki je potekal med 1. februarjem in 15. aprilom 2022 kot logično sosledje izdaje istoimenske slikanice Tine Volarič, namenjene ozaveščanju najmlajših o suhozidni gradnji. Na natečaju je sodelovalo skoraj dvesto otrok od Kostanjevice na Krasu do Pirana. <https://www.hisa-odlicnosti-bok.si/slo>

39 Leta 2021 je slikanica *Črta* prejela znak za kakovost zlata hruška, bila uvrščena med nominiranke na Hiii International Competition na Kitajskem in v IBBY-jevo knjižnico slikanic brez besed na Lampedusi. Leta 2023 jo je izdala tudi arabska založba Kalimat Group iz Združenih arabskih emiratov.

40 Ilustratorka, ki je črto vezla na papir z višjo gramaturo, da se je izognila mečkanju papirja, je to počela zelo previdno. Najprej je dokončala ilustracijo, nato s šivanko naluknjala linijo (pri tem papir podložila z mehko, a čvrsto podlago) in na koncu izvezla z rdečim sukancem. Tehnična izvedba tako ustvarjenih ilustracij je analogna, brez digitalnih popravkov.

41 Križkanje je ena od oblik vezanja, pri katerem se uporablja samo križni vbod.

jo za svoje telovadne večine prevzame deklica, ki je na poti k babici. Na predzadnji dvostranski ilustraciji iz rdeče niti babica plete zgodbe, ki se ena za drugo nizajo na devetnajstih dvostranskih ilustracijah. Resda ima v slikanici glavno vlogo črta – navsezadnje nosi po njej tudi naslov – saj z izvirnostjo pripoveduje zgodbo, ki najmlajšim bralcem omogoča, da si jo po svoje predstavljajo in razlagajo. Ob podobah lahko sami spletajo pripoved, sledijo deklici na njenem radovednem popotovanju ter se skozi prve vtise vživljajo v raznolike oblike življenja.⁴²

Ilustrirana pripoved *Karlo in Stanko: zgodovinska domišljajska pripoved*⁴³ (Goriški muzej Kromberk, 2023), ki sta jo zapisala Marko Klavora in David Kožuh, vabi mlade bralce na neverjetno potovanje, na katerem Karlo izve marsikaj o svojem pranonotu, pranononi in vsej družini. Zgodba pelje bralce skozi burno zgodovino Primorske, od Trsta na začetku 20. stoletja do pridružitve Slovenije Evropski uniji. Deček Karlo in osliček Stanko s svojimi skoki v različna časovna obdobja pričarata napeto, skoraj detektivsko pripoved, namenjeno predvsem najstnikom. Izhodišča epizod so resnični predmeti in zgodbe, ki jih hranijo v Goriškem muzeju in nekaterih drugih primorskih muzejih, zato je ilustratorica morala loviti ravnotežje med zgodovinskimi dejstvi in svojim domišljajskim izrazom. Na obeh veznih listih isti motiv predstavljajo predvsem risbe ljudi, ki v knjigi nastopajo, s kolažem in barvo umeščenih v prostor tako, da predstavljajo razpon časa. Besedilo na 69 straneh spremljajo številne celostranske ilustracije ter množica manjših risb in vinjet.

Slikanica *Rime na veter*⁴⁴ (Založništvo tržaškega tiska, 2024) ima s hudomušnimi pesmicami Milana Šelja in domiselnimi ilustracijami Tine Volarič vonj po kraškem vetru in naravi, saj oba avtorja živita na Krasu. Pesmi so polne čutnih vtisov, ki otroke spodbujajo k opazovanju narave, od drobne kapljice med praprotjo do veličastne mavrice na nebu. Drobne rime nosijo sporočilo o pogumu, radoživosti in prijateljstvu. Pesmi, med njimi tudi uganke, objema devetnajst dvostranskih ilustracij, vključno z notranjo naslovno stranjo. Ilustratorica je s pristno likovno govorico mojstrsko ustvarila ritmične kompozicije in prepričljivo globino prizorov. Izrazite barve, stilizacija dreves, hiš, predmetov in drobno črktastih površin ter izvirne podobe oseb in živali so zgrajene tako, da vizualno dopolnjujejo vsebino posameznih pesmi. Natisnjene so z velikimi tiskanimi črkami, prijazne do najmlajših bralcev, tudi tistih, ki jih pestijo težave z branjem. Skupaj z ilustracijami so predhodno izhajale v reviji *Galeb*.

Knjigo *Samogovori* Majde Mencinger (Publicistično društvo ZAK, Društvo za proučevanje zgodovine, antropologije in književnosti, 2013) je Tina Volarič ilustrirala, ker jo je pritegnila njena vsebina in pristen stik z avtorico. Besedilo, prežeto z lepoto in bolečino, je nadgradila s subtilno stiliziranimi ilustracijami v umirjenih tonih in sanjskih vinjetah.

42 Enak naslov ima tudi turška poučna slikanica *Črta* (Sodobnost International, 2020), ki jo je napisala Gülşah Yemen in ilustriral Çağrı Odabaşı, kjer nastopa črta kot vabilo k ustvarjanju in neverjetna igra, iz katere lahko nastane karkoli: trikotniki, kvadrati in krogi, notno črtovje, hiše ali kak kornet za sladoleđ.

43 Ilustracije za slikanico *Karlo in Stanko: zgodovinska domišljajska pripoved* so leta 2024 na 15. Slovenskem bienalu ilustracije prejele plaketo Hinka Smrekarja.

44 Slikanica *Rime na veter* je bila leta 2024 nominirana za nagrado Kristine Brenkove za najlepšo izvirno slovensko slikanico.

V letih med 2019 in 2023 je sodelovala pri mednarodnem raziskovalnem projektu pod vodstvom finske filozofije dr. Miire Tuominen, v katerem so se filozofi raziskovalno ukvarjali z naravo in moralnim statusom živali v antiki in srednjem veku. Značilnost pesmi in podob v njeni drugi izdani pesniški zbirki *Nekje notri je uho* (Goga, 2025) je na prvi pogled popolna zvestoba motivom, ki jih je pričela preigravati v svoji bogato ilustrirani dvojezični poetični knjigi umetnice *Sosedje in tovariši / Neighbours and companions*⁴⁵, ki je – na dvesto straneh! – v samo triindvajsetih izvodih v samozaložbi izšla leta 2023. Tako vzpostavljeno drugačno razmerje do sveta, ki človeka na poseben način osvobaja, jo je s pozornim notranjim posluhom umetniško vznemirilo kot ilustratorko in pesnico. Čeprav sprva le redkim, je Tini Volarič s to bogato ilustrirano unikatno knjigo uspelo osvojiti srca bralcev; sofinancirala jo je fundacija Kone iz Finske. Zbirka *Nekje notri je uho* – s petnajstimi pesmimi iz pesnišine bibliofilske knjige, dopolnjenimi s petintridesetimi novimi – je morala ugledati luč sveta, da bi s svojo zvočno čutnostjo poletela med bralce. Pesmi in podobe v tej knjigi nagovarjajo k drugačnim oblikam bivanja, so etična zaveza k spoštovanju vsega bivajočega. Tako pesmi občutkov, ki si jih delimo z vsem bivajočim na zemlji, kot pričujoče ilustracije izhajajo iz občutja narave kot brezčasnega prostora, v katerem avtorica vzpostavlja svoj red simbolnega odnosa do vsega bivajočega. Podobe gozdnih pokrajin ne predstavljajo sveta, ampak njegov duhovni odzven, fraktalno povezanost, vsenavzočnost, vsepovezanost. Zato avtoričine temno simbolne ilustracije z vejami medsebojno objemajočih se dreves ne potrebujejo ne razlage ne naslovov, njihov pomen je ravno v odsotnosti konkretnega. Vse, kar je, je občutek povezanosti med človekom, živalmi, rastlinami in pokrajino. Ne kot razmerje, temveč kot enovitost. V teh pesmih in podobah Tine Volarič se uresniči redka umetniška alkimija, ki povezuje naravo, čas, svetlobo in človeka v en sam trenutek tišine.

Epilog. Tina Volarič je ilustratorka, pesnica in aktivna opazovalka svojega procesa ustvarjanja. V slikanicah, ki jih oblikuje v enovite celote, je značilna njena gradnja pripovednega loka z dvostranskimi ilustracijami, v poljudnoznanstvenem polju pa izvirno prepletanje tehnike, ritmičnosti kompozicij in preiščeno usklajevanje tako stiliziranih kot realističnih podob z besedilom. Pri svojih pesniško-ilustratorskih stvaritvah ostaja v žanrskem polju narave, vendar ne gre za zgolj vizualno upodabljanje življenja ali idealizirano lovljenje svetlobnih razpoloženj. Tako ilustracije kot verzi utelešajo metafore njenega intimnega notranjega sveta in tišine, ki se lahko bere tudi kot refleksija njenega kritičnega odnosa do sodobnega dogajanja.

Povzetek

Generacije pravljicark v začetku druge polovice minulega stoletja so zasidrane v pravljicnem svetu. Podobe drugih ilustratorok in ilustratorjev tistega časa so prav tako logično zasnovane po tem principu. Dogajajo se drugače kot v resničnem življenju, a imaginarni svet je vedno v dialogu z realnim. Umik iz vsakodnevne pragmatičnosti ostaja značilen tudi pri vrhunskih avtorjih vizualnih podob vse do sodobnosti. Širši javnosti je bila Cita Potokar najbolj znana po ilustracijah knjig za otroke in mladino, sodelovala pa je tudi s televizijo pri animaciji risank in slikanic.

⁴⁵ Ilustracije iz knjige umetnice *Sosedje in tovariši / Neighbours and Companions* so se leta 2022 uvrstile med nominiranke na Hiii International Competition.

Raznolika ilustratorska dejavnost se je na začetku njene poti morala izviti čaru secesijske igrivosti, a ko je postala njena stilizirana risba čista in lirična, so nastala izjemna dela na osnovi dolgih, elegantno valovitih črt. Značilna stalnica so tudi izstopajoče sanjave oči upodobljenih likov, prav tako tudi vilinsko vitke dekliške postave z valujočimi, dolgimi lasmi. Posebno poglavje v ustvarjanju Mojce Cerjak so ilustracije za slikanico *Zvezdica Zaspanka* Frana Milčinskega - Ježka. Stkane so bile iz osebne občutljivosti slikarke, ki se je tenkočutno potopila v pisateljevo fantazijo, lepoto, dramatičnost in vzgojnost ter ostala s svojimi ilustracijami zapisana v spomin mladih bralcev več generacij. Ilustracije v številnih knjigah, ki jih je ilustrirala, pomenijo zavestno negovanje lepega, nežno lahkotnega upodabljanja mehkih podob ob pesmih in besedilih za najmlajše bralce, kar ji še vedno uspeva z risanjem in izbrano barvno lestvico, ki aludira na sanjskost in pretanjeno občuteno pravljичnost. Tina Volarič – ilustratorka, pesnica in aktivna opazovalka svojega procesa ustvarjanja – pri lastnih pesniško-ilustratorskih stvaritvah ostaja žanrsko v polju narave. V drugih slikanicah, ki jih oblikuje v enovite celote, je značilna njena gradnja pripovednega loka z dvostranskimi ilustracijami, v poljudnoznanstvenem polju pa izvirno prepletanje tehnike, ritmičnosti kompozicij in premišljeno usklajevanje tako stiliziranih kot realističnih podob z besedilom.

Literatura

- Avguštin, M. (1993). Mehkoba podob Mojce Cerjak. *Otrok in knjiga*, 20(36), 54–56.
- Avguštin, M. (1994). Izrazito osebni likovni izraz Mojce Cerjak. *Otrok in knjiga*, 21(38), 62–63.
- Avguštin, M. (1999). Dvoje likovnih upodobitev trentarske ljudske pripovedke Zlatorog. *Otrok in knjiga*, 26(47), 44–49.
- Avguštin, M. (2000). Poetično obarvan svet Mojce Cerjak. *Otrok in knjiga*, 27(50), 38–40.
- Haramija, D. in Batič, J. (2013). *Poetika slikanice*. Franc-Franc.
- Javernik, L. (19. 10. 2021). Sledi rdeče niti. *Vrabcenarhist*. <https://vrabcenarhist.eu/2021/10/19/sledi-rdece-niti/>
- Kozorog, M. (2012). Tina Volarič: O nedelji: zgibi časovnosti in nekaj etnografskih izhodišč. Ljubljana : Slovensko etnološko društvo, 2010, 116 str., ilustr. (Knjižnica Glasnika Slovenskega etnološkega društva; 44). *Etnolog*, 22 = 73, 391–394.
- Nikolajeva, M. (2003): Verbalno in vizualno: slikanica kot medij. *Otrok in knjiga*, 30(58), 5–26.
- Potokar, C. (1970). Moja kota, smer in vrednost: pogovor z akademsko slikarko Cito Potokar. *Tedenska tribuna*, 18(14), 6.
- Pregl Kobe, T. (1979). *Slovenska knjižna ilustracija: ob razstavi Slovenska knjižna ilustracija 1979/1980*. Mladinska knjiga.
- Pregl Kobe, T. (1998). *Upodobljene besede*: [razvoj ilustrirane knjige]. Mondena.
- Volarič, T. (2014). „Če ne bom delala tega, kar delam, bom umrla“: intervju s Tinko Volarič. *Mentor*, 35(1), 38–46.
- Zupančič, T. (2012). Kakovostna književna ilustracija za otroke. *Otrok in knjiga*, 39(85), 5–16.

PREGLEDI – POGLEDI

SERGEJ HVALA

Mladinska fantazijska literatura in videoigre kot sorodnika po monomitu

Branje je dver v druge svetove. V boljše, lepše in manj krute, slabše, grše in okrutnejše, vsekakor drugačne od našega, istočasno pa dovolj podobne, da se iz njih poučimo o lastnem. Sprašujem se, ali omara v *Narniji*¹ in železniška postaja v *Harryju Potterju*² v prenesenem pomenu ne predstavljata prav branja. Junaki najprej živijo v sivem angleškem vsakdanjiku, dokler ne najdejo magičnega portala, ki jih prestavi v čarobno deželo z govorečimi levi, magičnimi napoji in vsem, kar sodi zraven. Lewisova prisposoba v *Levu, čarovnici in omari*³ je tolikanj močnejša, saj mladi protagonisti fizično odprejo vrata omare, kot bi odprli platnice knjige, jih zaprejo za sabo in po poti skozi temo naposled pokukajo na svetlobo. Sam sem se v mladosti dostikrat počutil tako. Vsakdanjik v rudarskem mestecu in precejšnji revščini ni bil rožnat, zato sem uteho našel v knjigah. Dobro se spomnim, kako mi je mama iz knjižnice prinesla zbirko *Perzijske pravljice*⁴ in *Moj dežnik je lahko balon* Ele Peroci⁵ ter mi s tem tlakovala življenjsko pot. Bral sem celo na poti domov in zdoma, zaradi česar so pravili, da bom postal fajmošter. No, to se ni uresničilo, vsekakor pa vse tiste prebrane pravljicne povesti še vedno živijo v meni.

Še več, kot nekakšen magnet me privlačijo pravljice moderne dobe, ki jih zato še vedno zajemam z veliko žlico, predvsem tiste, ki bi jih lahko označili s krovnim izrazom mladinska fantazijska književnost. Ja, tisto, kar so bile včasih Grimmove in Andersenove pravljice, sta danes prav *Harry Potter* in *Zgodbe iz Narnije*, poleg njiju pa še dolga vrsta drugih zanimivih in vznemirljivih zgodb.

Fantazijske pripovedi se s pravljicami sicer prekrivajo, a so obenem samosvoje. Medtem ko pravljice pogosto koreninijo v ljudskem izročilu in sta pri prenekateri pomembna elementa predvsem didaktičnost in morala, so fantazijske pripovedi praviloma daljša in kompleksnejša avtorska dela, v katerih avtorji tvorijo podrobne alternativne svetove z jasno in pojasnjeno notranjo logiko. V njih dobro sicer še

1 Lewis, C. S.: *Zgodbe iz Narnije*. Serijo sedmih knjig je med leti 1994–1997 izdajala Mohorjeva družba (prevod Jakob Emeršič), od leta 2005 pa Mladinska knjiga (prevod Miriam Drev).

2 J. K. Rowling: *Harry Potter*. Zbirko sestavlja sedem del. Prvih šest je med letoma 1997 in 2006 izšlo pri založbi Epta. Prevajalec prvih petih delov je Jakob J. Kenda, šestega pa je prevedel Branko Gradišnik. Izdajo sedmega dela in ponatise prejšnjih je kasneje prevzela Mladinska knjiga, ki je izdala vsa dela v prevodu Jakoba J. Kende, tudi šesto knjigo.

3 Prva izdaja v slovenščini: Lewis, C. S. (1994). *Zgodbe iz Narnije*. [#Del #2], *Lev, čarovnica in omara*. Mohorjeva družba.

4 *Perzijske pravljice*. (1962). Mladinska knjiga.

5 Peroci, E. (1955). *Moj dežnik je lahko balon*. Mladinska knjiga.

zmerom prevlada nad zlom, a imata obe plati dosti sivin, medtem ko liki niso tako stereotipni in enodimenzionalni, kot je to praviloma v pravljicah. Še bolj je fantazijska pripoved sorodna mitom in legendam, na katere se avtorji fantazije pogosto opirajo pri izgradnji svojih svetov. Ti so po kompleksnosti medosebnih odnosov in domišljenosti sveta, v katerega je postavljena (osrednja) zgodba, sorodni svetovom mitov in legend.

Fantazija za otroke in mladino je obenem most do zahtevnejših fantazijskih del, kot je *Gospodar prstanov*⁶. Ta so zaradi fantastičnih elementov resda videti kot 'pravljice za odrasle', a se lahko v njih skriva ravno toliko kompleksnosti, globine in razglabljanja o človeški duši kot v kakovostni literaturi izven tega žanra.

Nekaj let po tistem, ko so mi pravljice in fantazijske pripovedi kakor luč razsvetlile življenje, so se pred mano odprla še ena vrata na prostost. A tedaj sem – namesto zelenih planjav kot junaki *Zgodb iz Narnije* – zagledal mavrico. K hiši je namreč prišel računalnik ZX Spectrum, mavrica v njegovem spodnjem desnem kotu pa je simbolizirala sposobnost izrisovanja barvne grafike, kar je bilo za tisti čas dejansko nekaj posebnega. In čeprav se je dalo s Spectrumom programirati, sem na njem kot domala vsi sošolci s to ali podobno napravo najraje igral videoigre. Resda sem čislal strelske in strateške igre, toda najbolj so se mi priljubile z zgodbo podprte pustolovščine in igranja vlog. Prepričan sem, da ne po naključju. Tako kot me je otroško navdušenje nad pravljicami kasneje usmerilo h kompleksnejši fantazijski književnosti, je vplivalo tudi na moj okus za igre, med katerimi so mi bile še posebej domačne igre, v katerih sem reševal princeso, zavdal hudobnemu nekromantu in podobno. Takšnih že takrat, sredi osemdesetih let minulega stoletja, ni bilo prav malo, to pa zato, ker so tudi njihovi avtorji odraščali ob sorodnih pravljicnih in fantazijskih besedilih.

Dober primer je Roberta Williams, soustanoviteljica podjetja Sierra On-Line in pionirska avtorica številnih računalniških pustolovščin, ki jih je udejanjala z možem in programerjem Kenom Williamsom. Igre iz njene serije računalniških iger *King's Quest* so dobesedno pravljice v igralni obliki, saj je Roberta pretežno 'zgolj' predstavila tipske pravljicne elemente v igralno obliko. Zato je serija *King's Quest*, ki je izhajala med letoma 1984 in 1998, polna kraljev, gradov, vitezov, urokov, čudežnih dežel, izgubljenih zakladov, govorečih živali, velikanov, čarovnic s kotli, duhov v svetilkah, princes v stolpih, magičnih čevljev in v nebo rastočega fižola. V prvencu smo postali vitez Graham, ki išče tri artefakte – zrcalo, skrinjo in ščit – s katerimi bo rešil kraljestvo Daventry, v nadaljevanju pa je ta novopečeni princ stopil po nevesto. Če *King's Questov* ne bi igrali, bi jih verjetno brali! Če potegnemo vzporednice s književnostjo, bi ta serija bila pravljica, ne fantazijska književnost.

Naredimo torej – kakor Graham – tudi mi korak naprej. Premaknimo se od pravljic v svetu videoiger k fantazijskim delom in navedimo izvrsten primer, ki dejansko obstaja tako v svetu književnosti kot videoiger. To je Tolkienov *Hobit*,⁷ ki vsebuje pravljicne elemente, a jih nadgradi. Po eni strani v njem beremo o pravljicnih življenjskih vrstah, kot so škratje in hobiti, ki jih dobri čarodej odvede

6 Prva izdaja v slovenščini: Tolkien, J. R. R. (1995). *Gospodar prstanov*. [samozal.] D. Doblanovič; Quatro. Prevajalec trilogije *Gospodar prstanov*, ki je leta 2023 izšla pri Mladinski knjigi, je Sergej Hvala.

7 Tolkien, J. R. R. (1986). *Hobit ali Tja in spet nazaj*. Mladinska knjiga. Prevajalec Dušan Ogrizek.

proti brlogu strahotnega zmaja, da bo dobro porazilo zlo. Po drugi strani pa je *Hobit* konkretizacija tistega, kar ameriški akademik Joseph Campbell v delu *Junak tisočerih obrazov*⁸ imenuje *monomit* – univerzalni vzorec za zgodbo o junaku, ki ga najdemo v številnih mitih in legendah.

Vsak, ki videoigre pozna, ve, da je monomit klasično izhodišče za mnoge primere s tega področja. A preden skozi prizmo monomita konkretnije primerjamo področji fantazijske književnosti in videoiger, si moramo ta pojem ogledati natančneje.

‘Junakovo popotovanje’, kot mu pravi Campbell, je splošni odsev notranje rasti, zorenja in spoznavanja življenja, podan skozi številne (arhe)tipske elemente, ki so bili tolikokrat prevzeti in povzeti, da so prerasli v klišeje – a so znova in znova aktualni. V zgodbah o junakih vidimo sebe; v pripovedih o zlu tisto, kar nam grozi; in v pripovedih o bogovih tisto, česar ne moremo spremeniti. Monomit sledi jasni strukturi, v kateri junak prejme klic po pustolovščini, nakar se – dostikrat ob pomoči mentorja – odpravi nanjo. Na poti prestane številne preizkušnje in premaga ovire, se spopade s sovražniki in spozna zaveznike, nakar se sooči z največjim strahom oziroma preizkusom. Če (ko) je zmagovit, pridobi veličasten dar ali moč, nakar se vrne domov, kjer dar ali moč koristi za pomoč drugim, toda sam je nepovratno spremenjen.

Ta tokokrog pustolovščine, preizkušnje, preobrazbe in povratka je značilen za številne časovno in prostorsko oddaljene kulture. V zahodni kulturi, kjer je monomit najprepoznavnejši pripovedni vzorec, ga zasledimo v starodavnih epih, kot je *Odiseja*⁹, in v sodobnih epopejah, kot je *Vojna zvezd*.¹⁰ V slednji je Luke Skywalker – čeprav je nepopisno sposoben jedi – sprva tlačan na oddaljenem planetu, nakar se poda na avanturo, reši ogroženo ambasadorko – dobesedno kraljično –, dobi prijatelje, se pomeri s ‘črnim vitezom’ in spozna, kako prostran je v resnici svet, pravzaprav galaksija, v kateri si nasprotujejo številne sile, o katerih se mu sprva ni niti sanjalo.

Vojna zvezd je lep primer sodobnega monomita in fantazije, ki se je udejanjila na filmskem traku namesto v knjigi, ker je bil njen avtor George Lucas pač režiser in ne pisatelj. Je pa že dolgo jasno, kako močno se je Lucas pri pisanju scenarija naslonil na fantazijski megaroman *Gospodar prstanov*, še en primer monomita, v katerem *Hobit* ni le uvod v bistveno obsežnejši in kompleksnejši mitološki svet Srednjega sveta, temveč prava mitologija, ki se onkraj *Gospodarja prstanov* dopolni v *Silmarillionu*¹¹ in *Nedokončanih povestih*¹². V vsem tem se spet in spet ponavlja monomit, kot ga je opredelil Joseph Campbell.

Zdaj, ko vemo, kakšno je tipično junakovo popotovanje, lahko skozi to prizmo osvetlimo številne vzporednice med fantazijsko mladinsko književnostjo in

8 Campbell, J. (2007). *Junak tisočerih obrazov*. Eno. Prevedla Vera Čertalič.

9 Homerus. (1951). *Odiseia*. Državna založba Slovenije. Prevedel Anton Sovre.

10 Film je bil prvič predvajan 25. maja 1977. Režiser in scenarist George Lucas.

11 Tolkien, J. R. R. (2003). *Silmarillion*. Gnostica; Karantanija. Prevedel Uroš Kalčič. Tolkien, J. R. R. (2024). *Silmarillion* (1. izd.). Mladinska knjiga. Prevedel Sergej Hvala.

12 Tolkien, J. R. R. (2025). *Nedokončane povesti: o Númenorju in Srednjem svetu* (1. izd.). Mladinska knjiga. Prevedel Sergej Hvala.

videoigrami. Ta simbioza je dolgotrajna in daleč od tega, da bi se že zaključila. Še danes nas mnoge videoigre postavijo v vlogo junaka z jasno določeno nalogo, na primer maščevanje za zločin ali osvoboditev naroda izpod jarma, podelijo nam čaroben predmet, na poti nas spremlja mentor, srečamo družabnike, s katerimi se borimo proti zlobnežem, včasih pa se spopadamo sami.

To je dostikrat zakodirano v standardno ‚erpegejsko napredovanje‘¹³, v katerem s spopadanjem, opravljanjem nalog in reševanjem ugank nabiramo izkušnjske točke in nabiramo boljšo opremo. S tem se krepimo in se lažje merimo z močnejšimi sovražniki, vse do zadnjega ‚šefa‘.

Ta navezava videoiger na monomit se je začela razgrajevati šele nedavno, ko so jih začeli ustvarjati akademsko izobraženi oblikovalci. Ti so v stiku z moderno literarno teorijo in razumejo decentralizacijo oziroma dopolnitev monomita s številnimi drugimi elementi, ki jih je prispevalo preučevanje videoiger kot področja umetnosti. Povrhu znajo vse to – bodisi razumsko bodisi instinktivno – prevesti v igralno obliko. Dober primer tega je *Dark Souls*, v katerem junak z zaključno izbiro prekine večni cikel monomita – in ga obenem ne. Debata o tem, ali je njen avtor Hidetaka Miyazaki to storil namenoma ali pa je deloval kulturno predestinirano na podlagi azijske verske tradicije o krogu trpljenja, ostaja odprta in presega okvir tega prispevka. Za potrebe dotičnega ostanimo v okviru monomita, ki se naravno posoja strukturi videoiger – zato, ker ga tako videoigre kot fantazijska književnost uporabljajo že od samega začetka. Toda zastaviti si velja vprašanje, kako lahko videoigre obogatijo ta ‚literarni‘ monomit.

V nadaljevanju bomo navedli nekaj primerov.

J. K. Rowling: *Harry Potter*

J. K. Rowling bojda ne igra videoiger, ampak njene povesti o Harryju Potterju so oblikovane tako, da jih je mogoče brez težav predelati v videoigro. Seveda je tako tudi zato, ker se same po sebi zvesto držijo monomita. Moč potterjevskih videoiger niti ni v spreminjanju strukture in dodani interaktivni vrednosti kot v videoigri *The Hobbit*¹⁴, ampak v tem, da nam naposled omogočijo postati mlad čarovnik na Bradavičarki in zunaj njenih zidov. Pri tem vse, kar je v knjigah in filmih neke vrste balast oziroma tvori (sicer pisano) ozadje, od urokov in njihove izvedbe ter kuhe napojev do lova na zviz v quidditchu, tvori bistvo interaktivnega udejstvovanja. Prav zato so videoigre *Harry Potter* tako čarobne – ker prav zaradi igralne obravnave tistega, kar v literarnem delu sicer ne pride toliko do izraza, vzbudijo občutek, da študiramo na Bradavičarki, in ne, da spremljamo zgodbo o enem od učencev na njej, naj bo ta še tako poseben in zaznamovan. Mimogrede, najboljša potterjevska videoigra, *Hogwarts Legacy*¹⁵, ironično sploh ne vsebuje samega Harryja Potterja, saj se dogaja v drugem času ter z drugimi junaki in ne temelji na knjigah pisateljice J. K. Rowling, temveč je izvirno delo.

13 RPG pomeni Role Playing Game, igranje domišljjskih vlog.

14 Melbourne House, 1982.

15 Warner Interactive, 2023.

Christopher Paolini: *Eragon*¹⁶

Mladinski fantastični roman *Eragon* je po mojem mnenju veliko povzegal po svojih vzornikih, od Tolkienu do *Le Guin*¹⁷. A če bi bilo slednje kar težko spremeniti v videoigro – tudi zato je še niso – z *Eragonom* ni bilo nobenih problemov. Igra je izšla vzporedno z istoimenskim filmom leta 2006 in seveda smo se v njej z mečem in magijo bojevali iz pogleda od zadaj ter leteli z zmajevko Saphiro. Povezava med literarnim delom in videoigro v *Eragonu* preskoči monomit, saj je bojvniško-zmajska tematika tako intimno videoigralska, da bi se človek čudil, če Christopher Paolini ne bi igral videoiger. Seveda jih je, čeprav se jim je po rojstvu hčere moral odpovedati.

Lewis Carroll: *Alica v čudežni deželi*¹⁸

Fantastični roman *Alica v čudežni deželi* je letos star nič manj kot 160 let.¹⁹ Morda bi kdo pomislil, da tako staro delo nima več veliko povedati, še manj pa, da bi lahko služilo kot podlaga za videoigro. A ker se tudi *Alica* drži vzorca monomitov, ni presenetljivo, da je navdihnila več videoiger. Kot smo povedali v osrednjem besedilu, so si fantastične povesti in videoigre v žlahti po monomitu, in ker mu pretežno sledi tudi *Alica*, je sledilo več ustreznih videoiger. Junakinja doživlja zagate in premaguje prepreke, ki jih ni težko pretvoriti v videoigro; naj bo to sledenje zajcu v suknjiču, padanje v zajčjo luknjo, spreminjanje v velikanko in liliputanko, reševanje ugank pri gosenci in mački Režalki, kriket s kraljico ali lažni sodni proces na koncu knjige. Vse našete dejavnosti so neposredno prenesene v videoigro, od teka in skakanja do reševanja ugank in pogovarjanja z drugimi liki, izpolnjevanja nalog ter reševanja miselnih orehov. Ameriškega oblikovalcu videoiger Americanu McGeeju pa tudi to ni bilo dovolj; izmislil si je lastno, temnejšo in bolj okrutno inačico Aličinega sveta in ga udeležil v videoigri *American McGee's Alice*²⁰. Na njeni naslovnici je *Alica* upodobljena z nožem v rokah in okrvavljenim predpasnikom, z režečo mačko ob sebi. Dežela, ki je pri Carrollu sanjska, pa odraža moteno, zatravirano psiho te novodobne *Alice*.

J. R. R. Tolkien: *Hobit*

Na naše vprašanje, ali so igre 'samo' interaktiven podaljšek pravljic, fantastičnih pripovedi, mitov in legend, je že davnega leta 1982 z izredno odločnim 'Ne!' odgovorila računalniška pustolovščina *The Hobbit* za ZX Spectrum. Kot prevod Tolkienove knjige v interaktivni medij je igra sicer precej polovičarska in vsebuje številne čudaške rešitve. Ko stopimo iz dupline v *Hobitovem*, nam igra pove, da smo se znašli »na pusti goličavi z mrkim hribovjem v daljavi«. To je seveda neumnost, saj je hobitska Dežela krasna in rodovitna. Da ne omenjam tega, da pajke v *Mračnem lesu* pretentamo tako, da večkrat vpišemo ukaz 'Wait' ('Čakaj'). A pod borno zunanostjo in rokohitrskimi potezami se skriva napredna igra z gradniki, iz katerih rastejo nepredvidene situacije. Igra namreč teče v realnem

16 Paolini, C. (2004). *Dediščina. Knj. 1, Eragon*. Grlica. Prevedla Ivana Gradišnik.

17 Ursula K. Le Guin je avtorica serije *Saga o Zemljemorju*, ki je izhajala pri Mladinski knjigi med letoma 2005 in 2015. Prevajalec Dušan Ogrizek.

18 Carroll, L. (1951). *Alica v Deveti deželi*. Mladinska knjiga. Prevedel Bogo Pregelj.

19 Ob 150. obletnici je bilo veliko dogodkov, posvečenih temu jubileju. Gre za delo, ki kontinuirano nagrajuje bralce – dandanes zlasti odraslo publiko – in prehaja v različne literarne in izvenliterarne svetove.

20 EA Games, 2000.

času in vsakič na novo razpostavi like, od vilincev prek vargov do goblinov in celo članov tvoje odprave. Ti liki imajo lastno 'pamet' ter se brez naše vednosti in navodil gibljejo po svetu. Gandalf našega Bilba zapušča in se vrača k njemu, kar botruje zanimivim situacijam. Bradatega čarodeja lahko zapremo v trolsko jamo, kar ima daljnosežne posledice, čeprav ne takšnih, kot jih lahko ima to, da že na začetku ubijemo Thorina, brez katerega ne moremo končati igre. Iz Meglenega gorovja pa lahko prilomastijo goblini in nas vržejo v ječo; če se to zgodi, preden od Golluma dobimo Edini prstan, se znajdemo v škripcih. Na tak način je *The Hobbit* pred več kot štiridesetimi leti jasno pokazal, da interaktivnost ni podaljšek ali zapuščina pisanja, marveč svojevrstna lastnost in dodana vrednost, ki jo lahko prispevajo samo videoigre.

Knjige in filmi so, izvzemši eksperimente, ki se niso prijeli, linearni, predestinirani, zakoličeni in zakovičeni. Videoigra pa je po svoji naravi interaktivna in nudi možnost izbire – bodisi na mikroravni, ko se odločamo, kako bomo obračunali z zlobnežem (*Avara kedavra* ali *Zroxis?*), bodisi na makroravni, ko Thorin zaradi naših dejanj umre in Gandalf ne pospremi hobitov k Samotni gori. To pa je obenem tudi priložnost, da se videoigre bolj očitno ločijo od monomita, na katerega se opirajo skupaj s fantazijsko književnostjo, oziroma ga oplemenitijo vsaj na tak način, kot ga je slednja. Videoigre ne živijo v senci fantazijske književnosti, temveč so njen podaljšek – če so pravljice in fantazijske pripovedi nekoč prebujale domišljijo otrok, potem videoigre danes omogočajo, da jo živimo. In v tem smislu se krog pripovednega izročila ne zapira, temveč odpira – v novo, interaktivno mitologijo.

NADA GROŠELJ

Pri Piki pravzaprav nikoli ne veš, toda velikih duhov to ne moti

Letos praznuje osemdeseti rojstni dan ena najbolj priljubljenih literarnih junakinj na svetu: Pika Nogavička, 'hči' švedske mladinske pisateljice Astrid Lindgren. Okroglo obletnico, le za desetletje nižjo, pa praznuje še eden od Astridinih priljubljenih literarnih likov: Kljukec s strehe, v izvorniku Karlsson. Kakor sestavljajo pripoved o Piki tri knjige (*Pika Nogavička*, *Pika Nogavička se vkrca na ladjo*, *Pika Nogavička na Južnem morju*), je trilogija tudi pripoved o Kljukcu, saj obsega knjige *Bratec in Kljukec s strehe* (izvirnik prvič izšel leta 1955), *Kljukec spet leta* in *Najboljši Kljukec na svetu*. In ker se je ob praznovanju okrogle obletnice daleč največ žarometov usmerilo na Piko, ne bo odveč, če v tem zapisu spomnimo tudi na Kljukca, ki se je slovenskim bralcem prav tako predstavil v izdajah Mladinske knjige. S Piko si namreč ne deli zgolj okrogle obletnice, temveč še marsikatero lastnost – tudi to, da je poleg Pike nemara najbolj kontroverzna Astridina stvaritev.

Oba, Pika in Kljukec, sta, pa naj to zveni še tako pompozno, nadnaravni bitji. Pika je najmočnejši in verjetno najgibčnejši človek na svetu, praktično neranljiv in brezdanje bogat – nekakšen ničejanski nadčlovek, kot menijo nekateri. Še očitnejša fantazijska figura je Kljukec, doma v hišici na strehi Bratčeve hiše, saj sodi k njegovi anatomiji propeler, s pomočjo katerega lahko leti. Oba sta idealna družabnika za osamljene in zdolgočasene otroke: Pika z dogodivščinami, komičnim govorjenjem in zgodbicami tako rekoč osmisli obstoj sosedovima otrokoma Tomažu in Anici, medtem ko Kljukec z vragolijami (*»tiritiranjem«* – iritiranjem – odraslih) in zabavnimi replikami poživlja življenje sedemletnemu Bratcu, najmlajšemu otroku v družini, ki mu je večkrat pusto. Eno Pikinih neštetih komičnih zgodbic denimo najdemo v poglavju Pika zabava teto Lavro:

»Točno tako kot moja babica po mami,« je pripomnila Pika in energično pomočila prepečenec v kozarec s sokom. »Tudi ona je postala vsa živčna in razburjena za vsako figo. Če je šla po ulici in slučajno fasala na glavo strešnik, je začela skakati in vreščati in ravsajati – človek bi že pomislil, da se je zgodila kakšna nesreča. Samo predstavljajte si, nekoč sta bila z mojim očetom na plesu in sta plesala švedsko polko. Oče je pravi silak, pa je babico na vsem lepem tako odsunil, da je zletela čez celo plesno dvorano in obsedela v kontrabasu. In v hipu je spet začela vreščati in ravsajati. Potem jo je oče z iztegnjeno roko podržal skozi okno v četrtem nadstropju, zato pač, da bi se malo pomirila in bi jo minila živčnost. Kje neki! »Tako me izpusti!« je zavreščala. In oče jo je seveda ubogal. Pa si morete misliti – tudi to ji ni bilo prav!

Oče je rekel, da še svoj živ dan ni videl starke, ki bi tako javkala zaradi malenkosti. »Uh, ja, težko je, če imajo ljudje slabe živce,« je sočutno sklenila Pika in pomohila v sok novo rezino prepečenca. (Prev. N. Grošelj, 2015)

Podobno zabavno govori Kljukec, le da se pri njem ponavlja nekaj tipičnih manierizmov: samega sebe rad opisuje kot »lepega, zelo razumnega in ravno prav debelega moža v srednjih letih«, za vsako dejavnost trdi, da je v njej najboljši na svetu, in njegova priljubljena replika je: »*To ne moti velikih duhov.*« (Prev. K. Brenk, 2007)

Seveda so med literarnima likoma tudi očitne razlike. Piko si je Astrid po lastnih besedah zamislila kot najmočnejšo, a tudi najprijaznejšo deklenco na svetu: nekoga, ki ga moč in bogastvo ne moreta pokvariti, temveč je darežljiv in se je zmeraj pripravljen postaviti v bran človeku ali živali v stiski. Nasprotno pa kaže Kljukec več hib: predvsem je nagnjen k potegavščinam, je samovšečen in požrešen, vedno pripravljen speljati priboljšek Bratcu ali komu drugemu. Zanj ne bi mogli reči, da se ponuja kot možni vzornik, temveč je predvsem vir komike, medtem ko je Pika s svojo odločnostjo, samozavestjo in izvirnostjo navdihovala številne bralke in tudi bralce. Kljub temu pa je po začetnem toplen sprejemu izzvala nekaj kritik in pomislekov. Med prvimi se je po izidu druge knjige v Pikini trilogiji oglasil literarni kritik John Landquist in junakinjo v članku 18. avgusta 1946 označil kot nenaravno, celo duševno bolno, njene dogodivščine kot neokusne, knjige o njej pa kot »*nekaj neprijetnega, kar te popraska po duši*«. Pikino duševno zdravje je burilo duhove tudi pozneje: na več spletnih straneh beremo 'diagnozo', da njeno družbeno neprilagojeno vedenje kaže nekaj podobnosti z ADHD, nevrološko motnjo s hiperaktivnostjo in impulzivnostjo.

To razmišljanje lahko sklenemo še z eno podobnostjo med obema trilogijama: z njuno kritiko v novejšem času. Obe sta naleteli na pomisleke, ki jih ob njunem nastanku in še desetletja zatem ni mogel predvideti nihče. Pri Piki se to kaže v sodobni, že kar bolester politični korektnosti, ki poskuša retuširati starejša besedila in jih prililiti sodobnim merilom. Tako je bil izraz *neger*, ki ga je pisateljica v skladu s tedanjo rabo uporabljala povsem samoumevno, brez slehernega slabšalnega podtona, izločen iz knjige; Pikin oče v novejših švedskih izdajah ni več 'negerkung', 'zamorski kralj', temveč 'južnomorski kralj'. Ta naziv je seveda vsebinsko povsem ustrezen, vendar kaže na zaskrbljujočo težnjo k likanju literarnih stvaritev do politične korektnosti, s tem pa tudi k brisanju in potvarjanju preteklosti v očeh prihajajočih generacij. Še absurdnejša usoda je doletela knjige o Kljukcu: znašle so se na nekem ameriškem seznamu 'prepovedanih knjig', in sicer z utemeljitvijo, da otrokom vcepljajo 'subverzivne poglede na varuške'; to verjetno leti na upodobitev Emilije Kozel, čemerne gospodinjske pomočnice pri Bratčevi družini, ki jo Kljukec s posebnim veseljem »*tiritira*«. Povrhu sem zasledila odziv ameriškega bralca, ki je bil zgrožen nad knjigami o Kljukcu, ker naklonjeno opisujejo, kako se majhen fantek skrivaj družiti s starejšim neznancem – skratka, bralec je zaznal nevarnost indirektnih navezave na pedofilijo, na kar avtorica zanesljivo ni pomislila. Toda ti glasovi so v veliki manjšini: Pika in Kljukec v očeh večine ostajata klasična predstavnika alternativnega, osvobajajočega, karnevalskega sveta in neusahljiva vira humorja.

POGLED NA SVOJE DELO

MAŠA P. ŽMITEK

Center ilustracije, skupnostni prostor

Ilustracija nas spremlja od najzgodnejših otroških let, še preden znamo brati. Preko podob vstopamo v svet zgodb, spoznavamo junake, kraje in čustva, ki se vtisnejo globoko v nas. A ilustracija ni zgolj okras besedila, je samostojna umetniška zvrst, ki pripoveduje, poimenuje in odpira novo razumevanje sveta.

V Sloveniji ima ilustracija dolgo in bogato tradicijo. Čeprav danes pogosto pomislimo predvsem na knjižno otroško ilustracijo, so njene korenine, zlasti na področju znanstvene ilustracije, mnogo starejše. Že v 15. stoletju najdemo primere rokopisov in tiskanih del, opremljenih s skrbno izdelanimi podobami rastlin, živali in zemljevidov, ki so služile kot nepogrešljivo orodje za popisovanje in širjenje znanja. Ti zgodnji primeri, pogosto delo neimenovanih mojstrov, so bili tesno povezani z razvojem humanizma in tiskarstva na naših tleh ter so postavili temelje vizualni kulturi, na kateri stoji tudi sodobna ilustracija.

Danes slovenska ilustracija nadaljuje to dediščino, od pionirskih avtorjev in del 20. stoletja do izjemno živahne sodobne produkcije. Pri nas delujejo številni tudi mednarodno uveljavljeni ustvarjalci in ustvarjalke, v svetovnem merilu je slovenska ilustracija prepoznana, nagrajevana in v izjemni formi. Dela domačih ilustratorov in ilustratorjev se predstavljajo na uglednih mednarodnih sejmi in selekcioniranih razstavah po celem svetu. Ob tem se, kot drugod po svetu, soočamo s težavo, ki je posledica tega, da se področju celostno doslej nismo posvečali in ga razvijali.

Osrednja dogodka na področju ilustracije pri nas sta Slovenski bienale ilustracije (ZDSLJU) in Decembrski sejem ilustracije. Oba predstavljata tekočo produkcijo, različne generacije in pristope. Neodvisni bienale pa prinaša na ogled kreativne pristope slovenske ilustracije, ki presega svoje meje in postaja multižanrska. Mednarodno prepoznavnost ustvarjalcev podpira sodelovanje ZDSLJU z bienalom v Bratislavi (BIB). Najbolj odmevna oziroma izstopajoča razstavna projekta s področja ilustracije – Centra ilustracije z vlogo producenta – sta nastala v okviru častnih gostovanj Slovenije na knjižnem sejmu v Frankfurtu (2023) in v Bologni (2024). Prvič so bila namreč v takšnem obsegu v tujini predstavljena dela (konkretno 66) aktivnih avtorjev in avtoric s spremljajočim katalogom, ki bo še dolgo služil kot relevanten pregled področja, saj združuje biografije, portrete in primere del najrelevantnejših ter trenutno aktivnih ustvarjalcev s področja.

Center ilustracije zapolnjuje vrzel – vzpostavlja in gradi skupno, predstavitevno in povezovalno mesto za ilustratorsko skupnost, ki podpira in izobražuje ustvarjalce, ob tem pa skrbi za promocijo ilustracije kot samostojne umetniške zvrsti ter jo približuje širši javnosti.

Center na različne načine podpira ustvarjalce, s posebno skrbjo pa se posveča mladim, ki po končanem študiju ne vedo, kako vstopiti na trg dela ali galerijske umetnosti, saj pri nas ni ustreznih mostov, ki bi uspešno povezovali akademsko sfero in galerijski ali komercialni trg. Izgradnja prav teh mostov je med našimi osrednjimi cilji.

Od ideje do skupnosti – nastanek Centra ilustracije

Še pred nekaj leti slovenska ilustracija ni imela enotnega mesta, kjer bi se ustvarjalci, kustosi, založniki, knjižničarji, pedagogi in občinstvo srečevali ter sodelovali. Potreba po takem središču je zorela več let, tako pri meni kot med ilustratorji in institucijami.

Ideja, da bi bilo dobro ustvariti skupni prostor, skupnost, se je pri meni valila že med magistrskim študijem ilustracije na ALUO, ko sem začutila potrebo po skupnem nastopanju in povezovanju. Navdih so mi bila ilustratorska mednarodna združenja in prostori, kot so Society of Illustrators v New Yorku, Quentin Blake Centre for Illustration v Londonu, slovaški ASIL in portugalska Ó! Galeria, ki združujejo galerijsko, pedagoško, raziskovalno in promocijsko dejavnost na enem mestu. Zamišljala sem si pretočni prostor, kjer se dogajajo sodelovanja tako med avtorji kot tudi galerijami, založniki idr. na tem področju, nenazadnje tudi z občinstvom. Kasneje, ko sem že vodila Galerijo Vodnikove domačije, so pobude začele prihajati tudi s strani kolegic, ilustratorok in ilustratorjev. Idejo pa je podprla tudi Javna agencija za knjigo, s tedanjo direktorico Renato Zamida, saj so se na agenciji intenzivno pripravljali na predstavitev Slovenije na sejnih v Bologni in Frankfurtu. Tako je septembra 2022 zaživel Center ilustracije v obliki spletnega portala (www.centerilustracije.si), ki v fizični prostor vstopa z rednimi internimi srečanji, dogodki, izobraževanji.

V okviru portala smo vzpostavili pregleden katalog aktivnih domačih avtoric in avtorjev, ki ga dopolnjujemo in osvežujemo na letni ravni. Začetna baza ob vzpostavitvi portala je vsebovala kuriran izbor 50 avtorjev, izbranih na podlagi javnega poziva in predlogov strokovnega programskega odbora. Predstavlja katalog avtorjev, ki so predstavljeni z biografijami, izbranimi deli (portfolii) in kontaktnimi podatki. Portal poleg kataloga in novic za strokovno in splošno javnost (o tekočih razstavah, pozivih, nagradah, razpisih, rezidencah ...) združuje predstavitve prostorov ilustracije pri nas ter strokovna gradiva za ustvarjalce. Za tujino predstavlja vstopno točko v slovensko ilustracijo; za domače okolje pa arhiv in informacijsko vozlišče. Portal danes raste in vsako leto z javnim razpisom sprejme nove ustvarjalce, pri čemer ohranja kakovostno raven in raznolikost predstavitev.

Temelji delovanja Centra ilustracije

- Povezovanje skupnosti: Ustvarjanje mreže, kjer se srečujejo ustvarjalci, institucije, izobraževalci in občinstvo.
- Enotna predstavitve ilustratorjev doma in v tujini (portfolio, reference in kontaktni podatki).
- Promociji in vidnosti tako avtoric in avtorjev kot Centra ilustracije – kot relevantnega producenta – se posvečamo predvsem vsebinsko: z razstavno-prodajnimi sejmi in drugimi dogodki ter razstavnim programom za splošno javnost.

- Ob mednarodnih gostovanjih Center pogosto prevzame koordinacijo slovenske delegacije, npr. s pripravo katalogov, z organizacijo dogodkov in usklajevanjem z gostiteljskimi institucijami. S tem razbremeni posamezne avtorje in zagotovi enotno podobo slovenske ilustracije.
- Razvoj stroke ter strokovnih, pedagoških in raziskovalnih vsebin: Spodbujanje pedagoške, raziskovalne in kritiške dejavnosti ter odpiranje prostora za nove tehnologije in interdisciplinarne povezave.

Programska raznolikost Centra ilustracije

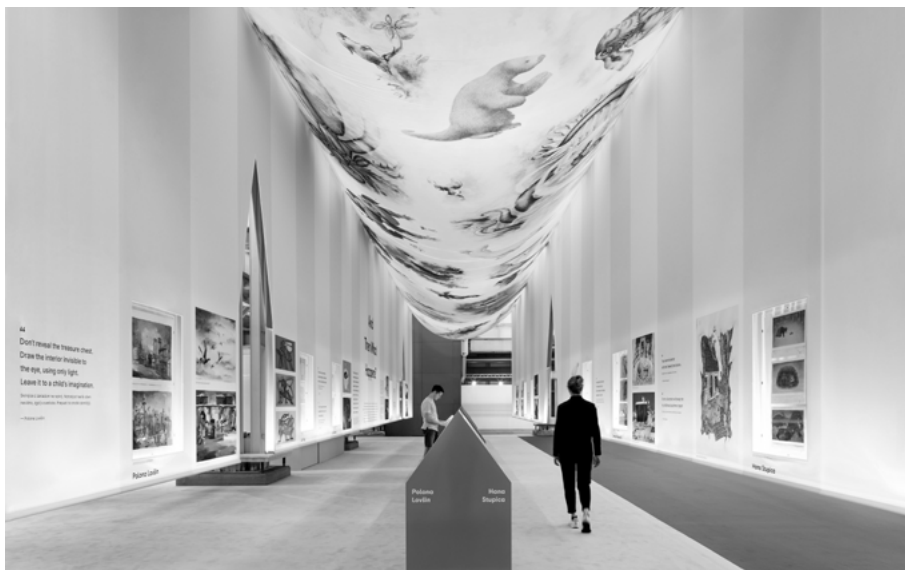
Center ilustracije deluje na več ravneh:

- **Razstavni program:** Od avtorskih in tematskih razstav do mednarodnih gostovanj. Posebno mesto ima Decembrski sejem ilustracije, ki združuje prodajni in festivalski značaj. Center sodeluje s Cankarjevim domom, Ljubljanskim gradom, Šivčevo hišo, Lutkovnim gledališčem Maribor, Minoriti, UGM in drugimi prizorišči, kjer ilustracijo predstavlja v različnih kontekstih, tudi izven knjige.
- **Pedagoški program:** Delavnice in predstave ter drugi programi za otroke, mladino, odrasle in učitelje prinašajo izkušnjo ustvarjanja, razumevanja in interpretacije podob. Program Nedelce, učne mape in sodelovanja s šolami ter knjižnicami gradijo mostove med umetnostjo in izobraževanjem. Cilj je krepitev vizualne pismenosti.
- **Strokovni dogodki:** Masterclassi (mojstrski tečaji) z domačimi in tujimi strokovnjaki, predavanja, okrogle mize in seminarji, ki obravnavajo teme, kot so avtorske pravice, prodaja del, produkcijske strategije. S tem želimo opolnomočiti ilustratorje v kariernem razvoju. Center ponuja tudi mentorstva in mreženja z mednarodnimi partnerji.
- **Snovanje digitalnih vsebin:** Portal, video serija Pogledj to! in občasno tudi interaktivne spletne razstave ter razvoj multižanrskih projektov odpirajo ilustraciji prostor v sodobnem digitalnem okolju.
- **Pomemben del dejavnosti je mentorstvo:** Povezovanje mladih ustvarjalcev z izkušenimi ilustratorji, uredniki in kustosi. Cilj je olajšati prehod iz študija v profesionalno prakso.

Trajnost in povezovanje

Center posebno pozornost namenja trajnosti. Modularna razstavna oprema, ki jo je zasnovala arhitekturna dvojica Sara & Sara, omogoča večkratno uporabo in prilagodljive postavitve, kar bistveno zmanjšuje odpad in spodbuja odgovorno rabo virov. Vse pogostejše so razstave zasnovane v koprodukcijah, kar zagotavlja višjo kakovost izvedbe in širši doseg. Tako lahko razstave, ki nastanejo v produkciji Centra ilustracije, potujejo po Sloveniji in tujini ter se umeščajo v različne kontekste, s čimer se vsebine decentralizirajo in približajo raznolikim občinstvom.

Oprema, ki jo Center skozi leta nenehno razvija, je prejela tudi več uglednih priznanj: nagrado Brumen, prvo mesto na Design Week Zagreb ter uvrstitev v ožji izbor arhitekturno-oblikovalske platforme Dezeen. Razstava, ki smo jo producirali za knjižni sejem v Bologni, pa je nominirana za nagrado zlati svinčnik, nagrado za najboljše arhitekturne realizacije v zadnjih petih letih, ki jo podeljuje Zbornica za arhitekturo in prostor Slovenije.

Izzivi prihodnosti

Ena ključnih nalog prihodnjih let bo utrditev fizičnega prostora Centra ilustracije – galerije, učnega in družbenega prostora, kjer bi se prepletali razstavnici, pedagoški, raziskovalni in prodajni programi. Center si prizadeva za vključitev ilustracije v nacionalni kurikulum vizualne pismenosti ter za njeno priznanje kot samostojno umetniško zvrst v kulturni politiki.

Hkrati bo moral odgovoriti na tehnološke izzive – od digitalnih zbirk in spletnih razstav do etičnih vprašanj umetne inteligence v ilustraciji. Tu se odpirajo priložnosti za eksperimentalne projekte in nove oblike hibridne ilustracije.

Ilustracija kot skupni jezik

Slovenska ilustracija je zgodba kontinuitete in prenove. Od znanstvenih ilustracij iz 15. stoletja do digitalnih interaktivnih projektov 21. stoletja je ohranila temeljno funkcijo – vizualno prevajati svet, ga osmisliti in obogatiti.

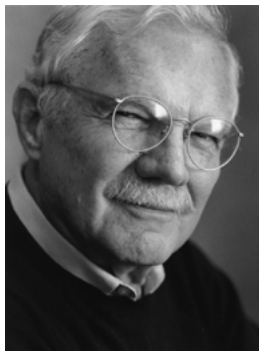
Center ilustracije v tej zgodbi deluje kot vezni člen med preteklostjo in prihodnostjo, med ustvarjalcem in občinstvom, med Slovenijo in svetom. Njegovo poslanstvo presega zgolj promocijo; gre za gradnjo skupnosti, ohranjanje dediščine in odpiranje novih poti. Čeprav so izzivi številni, od finančnih omejitev do sprememb v produkciji in distribuciji, je prihodnost slovenske ilustracije svetla. Z močnimi posamezniki, povezovalno platformo in zavedanjem o lastni vrednosti lahko ilustracija še naprej ostane eden najbolj prepoznavnih ambasadurjev slovenske kulture.

Center ilustracije danes raste skupaj z ilustratorji, založniki, kuratorji, pedagogi in bralci vseh starosti. V njem se srečujejo tradicija in inovacija, lokalno in globalno, umetniško in pedagoško.

V svetu, kjer podobe vsakodnevno preplavljajo naše zaslone, je kakovostna ilustracija dragocena kot nikoli prej. Ne zgolj zato, ker je privlačna, temveč zato, ker nas uči gledati, razumeti in čutiti.

INTERVJU

FOTO BOBO

SIMONA KOPINŠEK

80 let Slavka Pregla: »Vsi otroci imajo vedno želje in sanje; tisti, ki radi berejo, jih imajo lahko več.«

9. septembra 1945 se je v Šentvidu pri Ljubljani rodil Slavko Pregl, legendarni slovenski pisatelj, urednik, založnik, ki je v slovensko mladinsko književnost vnesel realistično nagajivost, humor, sledi otroške in najstniške iznajdljivosti ter spretnosti, s katerimi mladi vsakodnevno izzivajo sovrstnike in odrasle. Njegov opus je izjemen. Napisal je že čez šestdeset knjig in vsaka si zasluži posebno omembo, a izpostavljam legendarno *Odpravo zelenega zmaja* (Mladinska knjiga, 1976), *Priročnik za klatenje* (Borec, 1977), *Genije v kratkih hlačah* (Mladinska knjiga, 1978), *Srebro iz modre špilje* (Mladinska knjiga, 2003), *Usodni telefon* (Prešernova družba, 2004), zbirko basni *Petelin na gnoju* (Didakta, 2008) ... Iskrivost, nadvse inteligenten humor, slogovna spretnost in časovna univerzalnost so le nekatere značilnosti Preglovih knjig, ki so prejemnice najpomembnejših slovenskih nagrad za mladinsko književnost, ponašajo se s številnimi knjižničnimi izposojami, prevodi v tuje jezike ter uvrstitvijo na častno listo IBBY. Po formalni izobrazbi ekonomist je ob pisateljstvu deloval kot urednik, založnik, predsednik Društva slovenskih založnikov in Društva Bralna značka, direktor Javne agencije za knjigo. Za izjemen prispevek k slovenski kulturi in bralni kulturi mladih je prejel Red za zasluge ter Levstikovo nagrado za življenjsko delo, v letu častitljivega jubileja se mu poklonim(o) tudi s tem intervjujem.

Spoštovani gospod Pregl, nedavno so na eno od slovenskih brezplačnih filmskih platform naložili serijo *Odprava zelenega zmaja*, nastalo po navdihu vašega legendarnega mladinskega dela. Vedno sem vas želela vprašati (in zdaj imam priložnost), kako ste izbirali imena članov odprave? Miha, Pipi, Bob ... Kateri izmed njih ste bili vi (smeh)?

Imena sem nabral kar v naši družini na dvorišču in v šoli. Miha je bil dolg, suh in odločen, pa sem ga spremenil v majhnega, rahlo prestrašenega debelinka.

Pipi (v resnici se je pisal Pipan) je bil navihan in duhovit, sijajno je risal. Kasneje v življenju je bil elektro inženir in je v rehabilitacijskem centru Soča izdeloval umetne roke in noge. Bob je bil odločen in samozavesten, kasneje eden direktorjev v podjetju Slovenija ceste. Jaz sem vsakemu kaj dodal, da je lahko lepo sodeloval v zgodbi. Prav vsi so dobili tudi kakšen košček mene, a zdaj, četudi so minila že leta, bom za vsak slučaj izpustil podrobnosti.

Imena so še vedno zanimiva, a dogodivščine se zdijo neka oddaljena sanjarija za premnoge današnje otroke. Kot kaže, so otroške radosti, pustolovski duh in vedoželjnost univerzalni spremljevalci otrok vseh generacij, če le imajo priložnost.

Vsi otroci imajo vedno želje in sanje; tisti, ki radi berejo, jih imajo lahko več.

Družba se je v sedmih desetletjih zelo spremenila. Vaša generacija je nadaljevala in obenem utirala pot otroški, mladinski literaturi, knjigi za mlajše, njenemu pomenu in pomembnosti ter vplivu na posameznika in seveda družbo. Ste se v mladosti zavedali tega?

Mene je k pisanju za mlade povabil urednik takratnega Pionirskega lista Valter Samide. Pisanje *Odprave zelenega zmaja* in *Velike pustolovščine* je bilo zame čisto veselje, povratek v dogodivščine družčine pred blokom, v katerem sem kot otrok in šolar stanoval. Temu sem nato dodal še *Priročnik za klatenje*. Literarna teoretičarka Marjana Kobe, ki je nisem poznal, je takrat zapisala, da ta besedila pomenijo prelom z dotedanjim pisanjem za mlade bralce. Navihani mulci in smrklje so razigrano vstopili v svet literature. K soustvarjanju sem povabil Marjana Mančka in zabava je bila popolna. Jaz literarne teorije nisem ne spremljal ne študiral in se nisem ravnal po njej. Zame so se takrat začela nešteta popotovanja na slovenske osnovne šole, kjer sem zelo rad srečeval dekleta in fante, svoje bralce, pa mentorice in mentorje seveda tudi. Kljub temu, da sem končal ekonomsko fakulteto, so mi te osnovne šole dale ogromno.

Kako ste kot deček prihajali v stik s knjigo? V času vašega otroštva namreč ni bilo tvorstnega "razkošja". Danes je produkcija bliskovita.

Pri nas doma smo bili trije bratje, jaz sem bil srednji. Oče je bil sirota iz Suhe krajine, mama kmečka hči z Dolenjske. Svojim otrokom sta želela omogočiti vse, kar se je dalo. In smo bili naročeni na *Ciciban*, na *Pionirski list* in kasneje na knjige iz *Knjižnice sinjega galeba* in *Kondorja*. Stanovali smo v Šentvidu nad Ljubljano. Tam je bila knjigarna (danes je namesto nje prodajalna čevljev) in v njej ljubezniva gospa Možek. Imela me je rada in smel sem sam med police s knjigami, kar običajnim strankam ni bilo dovoljeno. Svoj prvi zaslužek (kot osnovnošolec sem delal v bližnjem skladišču trgovskega podjetja) sem porabil za knjige. Da imam svoje knjige, sem bil zelo ponosen. Mislim, da imamo pri nas premalo dobrih knjigarn in daleč preveč slabih knjig, za otroke še posebej.

Kako dejansko zorijo vaše zamisli v besede? Gre v večini primerov za vaše izkušnje otroštva, mladosti in kasneje starševstva, ste tudi dedek. Navdih je torej "pri roki".

Na šolah sem na to vprašanje vedno odgovarjal: pol vsake zgodbe je resnične, pol izmišljene. Bralke in bralci morajo sami ugotoviti, kaj je kaj. Kar pomeni, da v svojih zgodbah nisem želel pobeigniti ne iz otroštva ne iz starševstva in zdaj

kajpak ne od dejstva, da sem dedek. Zamisli dolgo oblikujem v glavi, in ko je glava povsem popisana, sedem in zgodbo prepisem v računalnik.

Za gnetenje zgodbe v glavi potrebujete mir, tišino? Se sprehajate?

Za pisanje ne potrebujem kakšnega posebnega miru: ko sledim zamisli oziroma ona meni, okolice ne vidim in ne slišim. Zelo rad pešaçim in se vozim s kolesom. Ljubljana je s svojo Potjo spominov in tovarištva za kaj takega idealna.

So vam družabna srečanja navdih?

Rad se udeležujem pisateljskih srečanj in gojim lažno upanje, da pomagam pri razvijanju cehovske solidarnosti. Navdih pa ta srečanja zame niso nikoli.

Ob branju vaših knjig sem vselej imela občutek, da kukam skozi vaše domače okno.

Upam, da tega niste počeli ponoçi.

Kdaj veste, da ste napisali dobro besedilo?

Takrat, ko ga dam iz rok.

Se mi zdi, da z vašimi rokopisi urednice in uredniki niso imeli in nimajo veliko dela. Prosim, ne odgovorite mi, naj vprašam njih (rahal smeh). Veste, kako poteka uredniško delo. Ste do svojega dela lahko kritični v vsaj podobni meri, kot ste bili do besedil kot urednik in založnik in seveda kot bralec?

Moji uredniki so bili Ivan Potrç, Ivan Minatti, Vasja Cerar ... in zdaj Gaja Kos in Andrej Blatnik ... Drži, veliko dela z menoj ni bilo potrebnega. Svoje uredniško delo sem začel kot urednik *Mladine* in to je bila zame velika šola. Do svojega pisanja sem seveda kritičen, kolikor sem paç sposoben. Verjamem, da slabih besedil ne dajem iz rok.

Po izobrazbi ste ekonomist. Ste kot študent zato pisali za *Mladino*?

Sprva sem pisal gospodarske komentarje za *Mladino*, saj mi kot zagnanemu levo nabrušenemu študentu ni bilo všeç, kako se ekonomija odvija pri nas. Verjel sem, da socializem vodi v ekonomijo, ki bo v službi ÷loveka, in ne v razmere, da bo ÷lovek služil ekonomiji. Ker ni šlo tako, sem se s pisanjem upiral. Ampak, resno pisanje ni zaleglo, pa sem se zatekel v humor in satiro in pisal za *Pavliho*. To je bil list za pametne Slovence, zato je zaradi nizke naklade propadel. In od tu je bil korak, da preidem k pisanju za otroke in mladino, res le majhen korak. Branje jih bo naredilo pametnejše in svet, ki smo ga starejši zavozili, bodo spremenili v življenja vrednega.

Prav fina in zanimiva se zdi kombinacija ekonomske in ustvarjalne plati vašega dela.

Tudi meni se zdi, da biti med pisatelji in vedeti nekaj o ekonomiji, ni slabo, četudi me to praviloma napolnjuje z jezo. Iz glave sem jo malo stresel v knjigah *S knjigo po svetu* (Cankarjeva založba, 2003), *Prerok na tankem ledu* (Cankarjeva založba, 2015) ter *Široko zaprta vrata* (Cankarjeva založba, 2025).

Predavate kdaj o tem? Študentom, študentkam na primer, vsem ... Izkušnje imate, izjemno znanje in vedenje. Tudi poslušati vas je doživetje.

O tem, kakšno doživetje me je poslušati, bi več povedali moji štirje otroci: hçi Sanja, pa sinovi Arjan, Klemen in Gal. Študentom sem pri nas o založništvu

predaval le enkrat: mednje me je na Filozofsko fakulteto v Ljubljani povabil dr. Uroš Grilc, o sebi sem na pobudo dr. Dragice Haramija govoril študentkam in študentom na Pedagoški fakulteti v Mariboru, o avtorskih pravicah sem razmišljal na evropskem kongresu igralskih sindikalistov na Bledu, o slovenski kulturi govoril študentom ekonomije na Ekonomski fakulteti v Saratovu, o založništvu v Sloveniji na mednarodnem kongresu prevajalcev v Moskvi, o založništvu v Vzhodni Evropi po padcu Berlinskega zidu založnikom iz mednarodne Motovunske grupe v Dresdnu ... Ker sem precej visok in nosim očala, se mi zdi, da si med mojim govorjenjem nihče ni upal zadremati.

Leto 2025 je za vas prelomno zaradi jubileja. Kako je po vseh teh desetletjih z vašo pisateljsko kondicijo? Če bi vaše knjige postavila drugo na drugo, bi se jih nabralo za več kot dober meter ...

Na jubilej so me pravzaprav opozorili koledar, zdravniki in prijatelji, sam teh desetletij niti nisem opazil. Knjig druge na drugo ne postavljajte, saj če boste želeli kakšno prebrati, jo boste morali potegniti iz stolpa in se vam bo vse podrlo. S pisanjem pa k sreči res nimam težav. V zadnjem obdobju ga delim na tri dele: na kratke zgodbe, ki jim potem Anka Kočever in Marjan Manček v slikanicah dasta končno podobo; na rahlo jezno opisovanje razmer v slovenskem založništvu in o položaju avtorjev, saj sem iskreno prepričan, da država z vsem tem dela narobe, četudi bi z malo napora (in denarja), ker smo relativno majhen bralski avditorij, vse skupaj z znanjem in dobro voljo lahko hitro uredila; pa seveda, kadar me kaj posebej prizadene ali zjezi, napišem basen; nabralo se jih je kar precej.

Spomnim se neumnih (ker so zares neumni) komentarjev, da je mladinska literatura manjvredna oziroma ni enakovredna "pravi literaturi", torej knjigam za odrasle. A knjiga za otroka je v resnici najpomembnejša. Vas je kdaj prizadelo to podcenjevanje mladinske književnosti?

Jaz sem zelo hitro dobil svojo "lekcijo". Po številnih nagradah za mladinsko literaturo mi je ugledni literarni kritik na vrtu DSP zatrdil, da ko bom napisal kakšno resno knjigo, bo pisal tudi o meni. Sprva mi je vzelo sapo, potlej pa sem se na take pripombe požvižgal. So pa kasneje prišle na vrsto tudi "resnejše" kritike, poleg tega pa se tudi z mnenji svojih mladih bralcev počutim kar v redu.

Prosim za naslov zadnje knjige za mladež, ki ste jo prebrali oziroma morda nekemu brali.

S svojim najmlajšim vnukom v naročju sem prebiral in ogledoval *Mačka Murija* (Mladinska knjiga, 1975) Kajetana Koviča in Jelke Reichman pa *Mehurčke* (Mladinska knjiga, 1952) Otona Župančiča in Marlenke Stupica. Sicer pa vsako leto med drugimi priporočim eno knjigo skoraj deset tisočim devetošolcem, "zlatim bralkam in zlatim bralcem", pa eno slikanico kakšnim dvajset tisoč prvošolkam in prvošolčkom; to so vsakoletna darila Bralne značke, povabilo mladim bralcem, naj postanejo bralci za vse življenje. Naslovov v tej količini – doslej že tričetrt milijona knjig – je preveč, da bi naštel vse.

Čokolado z motivom mačka Murija (na ovitku) bi kupili? Recimo v letu 2025, ko tudi najznamenitejši slovenski muc Muri praznuje in se založniki na vse načine trudijo pritegniti bralce in bralke. Tudi vi praznujete. In s Kovičem sta se poznala.

Imam *Mačka Murija*, knjigo in kaseto, in vnuk Leon ju ima zelo rad. Z lahkim srcem bi kupil tudi čokolado z motivom mačka Murija. S Kovičem sva se poznala. Nekoč sem ga prosil za podatke in v dolgem pogovoru in računanju sva prišla do številke, da je za vse svoje knjige (za otroke in odrasle) prejel manj honorarja kot Dan Brown od njegovih v slovenščino prevedenih knjig. Mimogrede, kot je zapisal Andrej Blatnik, Brownova *Da Vincijeva šifra* je knjiga, ki je (tudi zaradi množičnih nakupov knjižnic) v naši novejši zgodovini prejela največ javnega denarja.

Nad čim v tem obdobju “ostrih zavojev človeštva” najbolj zmajujete z glavo?

Zgrožen sem nad tem, da tehnološko vrhunsko opremljena vojska hrabro pobija dojenčke, otroke in ženske v Gazi, mori novinarje in humanitarce, ruši bolnišnice in šole in da najmočnejša država na svetu ob podpori evropskih mešč to omogoča tudi s svojim orožjem. Ne morem verjeti, da nekateri slovenski politiki vojne zločince podpirajo ter jim segajo v krvave roke in si želijo oblasti tudi pri nas.

Sami ste v enem od odgovorov omenili, da je preveč slabih knjig. Nekdo me je enkrat zaradi podobne trditve izzval z vprašanjem: ali ni bolje, da ljudje berejo slabe knjige, kakor pa da sploh ne berejo? Tudi avtorice, avtorji odličnih del napišejo kdaj kaj “slabšega”.

Ekonomski teorija pravi, da ponudba oblikuje potrošnjo. Odkar imamo pri nas kapitalizem z vsemi njegovimi umazanimi zvijačami, nimamo pa urejenih mehanizmov, da bi ga ukrotili, sla po dobičku nima mej. K sreči so tu knjižničarji, Mestna knjižnica Ljubljana, Pionirska – center za mladinsko književnost in knjižničarstvo, in Mariborska knjižnica, revija *Otrok in knjiga*, Bralna značka, pa Oko besede, ki po svojih močeh bistrjo pogled na to, kaj je dobro. Vsak avtor ali avtorica imata kdaj slab dan, je pa to nekaj drugega kot očitna proizvodnja za zaslužek.

Založništvo je postalo tudi hobi program. Danes pač lahko vsakdo uresniči sanjarijo in napiše ter izda knjigo, kar je povsem dopustno. Težava nastane, ko se zares dobra, odlična knjiga izgubi med kupi vsečnih in bleščavih platnic.

Že pred mnogimi leti sem se zavzemal, da bi uvedli licenco za založnike. Za frizerja je treba imeti strokovni izpit, za izdajanje knjig pa nič. Ko sem bil na Javni agenciji za knjigo, smo v prvi razpis napisali, da mora biti knjiga, ki kandidira za javni denar, narejena po visokih založniških standardih. Nek založnik me je takoj napadel, da nikjer ne piše, kaj je to. Potem me je zatožil tudi ministrici za kulturo: v njegovem pismu, sestavljenem iz 18 stavkov, je bilo 32 slovničnih napak. Še vedno podpiram zamisel o založniških standardih; to bi precej uredilo tudi knjižni trg.

Založbe brez subvencioniranega programa JAK so povsem odvisne od trga. Založniki posegajo po raznovrstnih trikih, ki vodijo kupca s knjigo v roki do blagajne. Imamo pa tudi kakšno založbo, ki jo JAK financira, a so knjižne izdaje vsebinsko obupne, zgodi pa se nič.

Do napak prihaja povsod. V sedanjem sistemu JAK v bistvu financira dobro argumentirane obljube. Sijajno bi bilo, če bi lahko z vmesnim financiranjem

podpirali del "hladnega pogona" založb in potem za nazaj nagrajevali uresničevanje projektov in programov.

V Sloveniji je redkokdo lahko "le" poklicni avtor, avtorica.

Drži. Zelo drugače bi bilo, če bi poleg višjih honorarjev spodobno uredili tudi plačevanje intelektualne lastnine (knjižnično nadomestilo, fotokopiranje, pametni telefoni, kraje za jezikovne modele UI itd.). Narobe je, da avtor z nekaj deset kvalitetnimi deli in nagradami ob plačilu položnic strahoma pogleduje na svoj tekoči račun; bankirji, ki se krmijo z razliko med aktivnimi in pasivnimi obrestmi, teh težav nimajo. Prav bi bilo, da dobro živijo tisti, ki ustvarjajo, ne pa tisti, ki jemljejo.

Bili ste prvi direktor JAK. Kakšne so bile takrat želje, potrebe, cilji glede urejanja založniškega področja, izboljšanja pogojev za avtorje, avtorice, prevajalke, prevajalce in ilustratorke, ilustratorje, urednike, urednice, tudi lektorice, lektorje, skratka za vse, ki sodelujejo v procesu nastajanja dobre knjige? Spomnim se, da ste se zelo trudili ... Če samo pomislim na trenja, kritike ter pogosto tudi neresnične novinarske zapise, ki so vseskozi spremljali delovanje JAK, vas spomin kdaj zbode?

Jeze za nazaj nimam; nekateri politiki, ki so ob rojevanju JAK vplivali na njeno delo, so imeli oblast, veliko pa o knjigah niso vedeli. Tudi kakšen novinar ni blestel s potrebnim znanjem. Ampak, to ne velja le za področje knjige. Fino je, da nekatere sodelavke in sodelavec "iz mojega časa" še delajo na JAK in dobro jim gre od rok. Ustanovitev JAK bi lahko bil prelomni trenutek v slovenskem založništvu; počasi in z resnim delom gre JAK k polnemu življenju v dobro celotnega loka od avtorjev do bralcev in seveda sem tega zelo vesel.

Sta si vlogi (pod)predsednika DSP in direktorja JAK (bili) v marsičem sorodni?

Kakšne posebne sorodnosti ne vidim, razen da se oba trudita za dobro avtorjev in knjige. Morata kajpak imeti tudi debelo kožo, saj se nad obema lahko razburja, kdor ima pet minut časa, pa če kaj ve ali ne. To od razvoja neslanosti na družabnih omrežjih naprej ni nič posebnega. Škoda je le, da z osupljivo nizkotnostjo tam prevladujejo ljudje, ki bi morali biti vzor spodobnosti in omike.

V sedmih desetletjih se je (slovenski) svet zelo spremenil. Kar nekajkrat so se zamenjale denarne valute, propadlo je še in še družbeno, generacijsko pomembnih državnih podjetij, tudi založb. Mladinska knjiga ostaja, a se ji s strani manjših založniških hiš in knjigarn že leta očita monopol. Knjigarne so zdrsnile v neustavljiv mlin kapitalizma in vabijo v bližino knjig na vse mogoče načine: zličnimi skodelicami, lončki in lonci za kuhanje jedi ob kuharskih knjigah, z nakupovalnimi vrečkami z motivi ilustracij, s plišastimi igračkami knjižnih junakov, junakinj in ostalim raznovrstnim darilnim programom.

Tule bi nama zmanjkalo prostora, če bi povedal vse, kar mislim. Ob očitkih o monopolizmu Mladinske knjige se spominjam pokojnega kolega Milana Matosa, ki je rad odgovoril: "Pa še vi delajte to, kar dela Mladinska knjiga. Kdo vam brani?" Njena prednost je seveda lastna knjigarniška mreža. V zvezi s tem imam čisto vest: javno in na številnih institucijah sem se zavzemal, da knjigarniška mreža

Mladinske knjige postane podjetje v javnem interesu, kar bi vsem založnikom omogočilo enakopraven dostop do trga. Odločujoči na to uho ne slišijo. Podpiram prav vse, kar počno knjigarne, da privabijo kupce knjig.

Kje kupujete knjige?

Z ženo največ knjig kupiva v knjigarni Konzorcij, pa na slovenskem knjižnem sejmu. Za branje – tudi za časopise in revije – na leto porabiva vsaj eno mojo pokojnino.

Vas korak ponese v kakšno bukvarno, kjer se čudite (kot jaz) tudi kvaliteti tiska starejših knjig? Danes prenekatera slovenska založba knjige tiska na Kitajskem.

Tudi kakšno vašo?

Včasih brskam med knjigami pri Dušanu Cunjaku na Mestnem trgu v Ljubljani, pa na občasnih stojnicah ob Ljubljani in v Piranu. Res je, slovenski model privatizacije je izbrisal Slovenijo kot enega tiskarskih središč Evrope. Veliko slovenskih knjig se tiska izven Slovenije. Moje niso primerne za tisk na Kitajskem.

Slovenija na mnoge načine oglašuje turizem in tradicijo, vsebin za otroke je vse več in so raznolike, vsega je več, tudi izobraženih ljudi, a je resničnega življenjskega znanja in pameti vse manj. Bralna pismenost upada. Bralna značka k sreči ostaja. K sreči napišem zato, ker nič ni samoumevno in danes je pravi mali čudež, da v Sloveniji nekaj tako dolgo obstane.

Društvo Bralna značka, ki letos praznuje 65 let obstoja, pač sestavljamo ljudje, ki imamo radi knjige in mlade bralce, o tem govorimo in tudi delamo. V tem se razlikujemo od države, ki v zvezi z bralno pismenostjo otrok veliko govori in ne dela niti tega, kar si je zapisala v svoje predpise.

Kako bi bilo šele brez predpisov ...

Težko komentiram, kako bi bilo, če ne bi bilo predpisov, ki itak ne veljajo. Te domišljije nimam. V bistvu bi bilo tako kot danes: slabo in narobe.

V iztekajočem političnem mandatu je bila znova izpostavljena podplačanost avtorskega dela. Govoriva tudi o tem, da je preveč birokratskega kaosa. Na vseh straneh. Bi izpostavili morda kak model, ki ga neka država finančno spodbuja in se je pokazal kot dolgoročno smiselna izbira razuma?

Slabo plačevanje avtorskega dela ni posebnost sedanje vlade. To velja od samostojne Slovenije naprej, tako kot je naša lastna država prvič v zgodovini tudi obdavčila knjige. Za svojo prvo knjigo pred petdesetimi leti sem za avtorsko polo prejel povprečno slovensko plačo. Danes dobim četrtno, če knjigo sofinancira JAK. Dolgoročno bi bilo smiselno resno dvigniti honorarje avtorjem knjig v javnem interesu; v slovenskem založništvu je teh glede na sofinanciranje danes le med 5 in 7 odstotki. In seveda, v nadaljevanju urediti ostalo uporabo teh avtorskih del, kot to počne razumna Evropa. Pri nas ni birokratskega kaosa, je le premalo denarja in nespoštovanje intelektualnega dela. Mimogrede – najhitrejši gospodarski razvoj na svetu doživljajo države, v katerih je uporaba knjig največja.

Za konkretno katerega od predlogov vam je še vedno žal, da se ne realizira, bi pa dolgoročno okrepil tako ustvarjalne pogoje, založniški prid, prevajalske preboje ... ?

Ogromno bi se neposredno in posredno uredilo, če bi uveljavili licence za založnike. To bi bistveno pripomoglo k urejanju knjižnih razmer od avtorjev do bralcev, vključno s področnimi institucijami in dejavnostmi med njimi.

Prva nagrada, ki ste jo prejeli, je bila Levstikova za knjigo *Geniji v kratkih hlačah*. Katera nagrada pa je bila sploh vaša prva? V šoli morda? Ali je bila vaša prva nagrada že kar nagrada za pisanje? In potem po šoli? K cvetličnemu krožku niste hodili, kaj? Bralne značke še ni bilo. Kaj je pa bilo in tega danes več ni? Oziroma česa? Ste imeli v šoli veliko obšolskih dejavnosti, rokodelskih krožkov in možnosti za (g)netenje intelektualne iskre?

V šoli sem najprej dobival knjižne nagrade kot dober učenec. Potem sem bil kot srednješolec urednik najboljšega šolskega časopisa v Sloveniji. Šolskih in izvenšolskih dejavnosti je danes bistveno več, kot jih je bilo v mojih časih, in za radovedna dekleta in vedoželjne fante so možnosti praktično neomejene. Jaz sem rokodelsko povsem neuporaben; da sem pri tehničnem pouku dobil pozitivno oceno, mi je starejši brat doma čez noč naredil majhno jadralno letalo. Učitelj ni bil neumen, a se me je, sicer odličnega učenca, usmilil.

Šport vam je tudi blizu. Ste igrali tenis? Rokomet, košarko? "Mulci" v vaših knjigah so zelo telesno aktivni.

Kot dolgin sem nekaj časa igral košarko, a sem moral trening zaradi težav s srcem zapustiti.

Vaš seznam obpisateljskih dejavnosti sva že omenila. Ob seznamu prejetih nagrad bi ga v današnjih časih lahko vozili v nakupovalnem vozičku, ne le v košari, tako obsežna sta. Da spomnim znova: bili ste predsednik Društva slovenskih založnikov, Društva Bralna značka, DSP in direktor JAK, za knjige ste bili nagrajeni z desetnico, večernico, Levstikovo nagrado in so uvrščene na častno listo IBBY.

Nikar o nakupovalnih vozičkih! Zdi se mi grozljiv simbol napačnega razumevanja našega blagostanja. Od funkcij bi omenil le še, da sem bil predsednik Nacionalnega sveta za kulturo. Pri knjigah pa še nagrado Janeza Kranjca pri *Pavlihi* (za avtorja, ki je v enem letu objavil največ dobrih tekstov), Levstikovo nagrado za življenjsko delo, Župančičevo nagrado, Schwentnerjevo nagrado za življenjsko delo, pa en manjši pehar zlatih hrušk.

Je bila katera od nagrad "le" častna? Ali so bile mnoge? DSP je nagrade podeljevalo tudi tako, se je zgodilo kakšno leto.

Zame so prav vse nagrade častne, četudi sem ob kakšni dobil tudi kaj denarja; obogatel pa seveda nisem. Mnogi pri nas – tu imam v mislih kakšne slavne direktorje – si sami dodelijo izdatne finančne nagrade, težko pa bi rekel, da so častne.

Finančni del slovenskih literarnih nagrad sicer ni zajetna mošnja. Je pa vsekakor dobrodošla in tudi nujna. Država bi morala prevzeti odgovornost tudi glede tega. Honorarji za besedila so se z leti silno znižali, kar sva že omenila. Ta upadajoči val se še vedno spušča. Rahlo smrkajoč se strinjam. Nimam moči, da bi to kakorkoli spremenil.

Ne glede na priporočilne sezname, ki jim z nadaljevanjem vprašanja nikakor ne odrekam vpliva in plemenitosti v trudu za ohranjanje bralne kulture, pa vendarle menim, da so vaše knjige priljubljene tudi zaradi precej prisotne resničnosti. Malo sva o tem že govorila. Rada bi izvedela še več o tem prestopanju iz resničnosti življenja v dobro knjigo.

Neka urednica mladinske literature je pred časom (presenečeno?) ugotovila, da so med številnimi knjigami za otroke, v katerih domujejo vsakršne živali in izmišljeni liki, moje pravzaprav redkost, saj govorijo o vsakdanjem življenju. Če je to mladim bralkam in bralcem všeč, je še toliko bolj meni. Jaz v resničnem življenju vidim neskončne količine zgodb; najraje jih zapišem bolj veselo. Ko me je neka deklica na neki šoli vprašala, kje dobim navdih za svoje pisanje, sem odgovoril, da zgodbe pobiram iz oči in izza ušes deklet in fantov, kot je ona. Všeč mi je, da morajo hoditi v šolo in nimajo časa pisati zgodb, saj bi pisali boljše, kot jih pišem jaz. Ko bodo končali šolanje in se bodo morda lotili (tudi) pisanja, bom jaz že ležal pod kakšno hruško, bral časopis in mi bo vseeno, kaj počne konkurenca.

Med branjem vaše knjige *Usodni telefon* (pred dnevi sem jo posodila sedemletni deklici Kasii iz sosednjega bloka – samo mimogrede povem. Kasia je za nekaj ur izgubila telefon in kasneje vašo knjigo prenaslovlila v *Izgubljeni telefon*) v sedmem poglavju želim kot bralka nemudoma vedeti, kakšna je razlika med *čapci* in *čefurčki*. Opažate, da je danes treba previdneje govoriti kot nekoč? Obenem pa je tabloidnost povsod in se lahko govori karkoli.

He, he, razlika med *čapci* in *čefurčki* je bistvena; da bi izvedeli več, je treba prebrati kakšno knjigo, lahko tudi mojo. Jaz sem se vedno precej trudil z jezikom in ne maram ne žargona ne vulgarnosti. V našem času sem precej šokiran nad javnim besednjakom in ob dosežku kakšnega politika, ki bi mu morali prepovedati vstop v parlament in medije (noben spodoben ravnatelj mu ne bi dovolil prestopiti niti šolskega praga), se spomnim pokojnega pisatelja Petra Božiča, ki je nekoč vzkliknil: »Slovensko dno nima dna!« Od takrat, ko je Peter umrl, je dno še malo nižje. Ni treba govoriti previdneje, treba je govoriti lepše.

Kaj storiti s smrkavcem, ki zelo lepo in zelo dolgo prosi (*Usodni telefon*), je posrečeno zgodbanje večnega problema pravic in dolžnosti otrok ter staršev.

Takega smrkavca je treba duhovito nagraditi na način, da si bo zapomnil za vse življenje. To znajo storiti starši, ki vedo, kako vzgojiti sebe in podmladek.

Ste imeli kdaj izkušnjo s cenzuro?

Nikoli, četudi sem pisal basni in satire (tudi o predsedniku Titu), ko smo ustvarjalci pri nas po slikovitih ocenah ljudi, ki tistih časov niso doživeli, menda ječali pod vsakršnimi hudimi pritiski. Pomanjkanje ustvarjalne izkušnje, kulturne, bralne vzgoje in naklonjenosti svetovom besed, če lahko tako rečem, se kaže tudi v finančnem (ne)spoštovanju avtorstva.

Ste se pogajali za honorarje svojih prvih knjig? In kasneje?

Nikoli se nisem in tudi danes se ne pogajam za honorar. Vesel sem, če sem plačan po tarifi, kot jo predpisuje Javna agencija za knjigo. Pri gostovanjih se vedno ravnam po ceniku Bralne značke. Več nisem zahteval nikoli.

Pripovedovanje mimo knjižnih platnic ... Na primer, ko vas vnukinje in vnuki sprašujejo vse mogoče ... Je njihova vedoželjnost vedno znova smejoč navdih?

Za svoji dve vnukinji (Varja, študentka na FDV, Ela, srednješolka) in svoja dva vnuka (Taras, osmošolec, Leon, enoinpolletnik) zagotovo nisem dovolj pameten in vsi to uvidevno sprejemamo. Se pa, kadar se srečamo, sijajno zabavamo. V srcu me zanje rahlo skrbi, saj težave, ki jih čakajo v svetu, ki smo ga odrasli vrgli iz tira, ne bodo zlahka rešljive.

Oktober je ob razkošju barv v naravi tudi mesec branja. Ste zaradi nacionalnih gibanj za razvoj in popularizacijo bralne kulture in pismenosti tudi sami kot bralec dejavnejši?

Zame so vsi meseci, kar se branja tiče, enaki. V zvezi s popularizacijo branja pa seveda ne morem iz svoje kože, saj je zame delo v ekipi Bralne značke nekaj najlepšega.

Ste kdaj vodili literarne delavnice, krožke z mladimi?

To sem počel le v mladosti, kot urednik *Mladine*. Pokojna Manca Košir me je večkrat omenjala kot vzornega urednika/učitelja, Boris A. Novak pa me še vedno pozdravlja z »moj prvi urednik«.

So vam družbeno odgovorne vloge pogoste spodrinjale čas za pisanje? Kako ste ohranjali pisateljsko disciplino?

Ker sem pokojnino dosegel z vsemi potrebnimi leti delovne dobe, nikoli nisem imel časovno urejene pisateljske discipline. Pisal sem, kadar se mi je v glavi nabralo toliko snovi, da je morala na papir. Podnevi ali ponoči: redna služba in »družbeno odgovorne vloge« me nikoli niso ovirale.

Kaj neki je – po vašem mnenju – v ljudeh, da raje posegajo po tabloidih kakor po knjigah? Ali po slabih knjigah? Zame so to večna vprašanja in vsa vodijo znova in spet do omamljenosti od kruha in iger.

Ko en odstotek ljudi razpolaga z 90 odstotki bogastva, je logično, da množico ljudi, ki se težko preživlja, prevzemata obup in razočaranje. Bogati skrbijo za to, da večina ostaja neuka, se bori za preživetje iz dneva v dan, in k temu sodi poneumljanje, ki je doseglo neverjeten obseg in naj bi ljudi odvrnilo od jeze. Če bo ta svet želel preživeti, bomo morali uvesti univerzalni temeljni dohodek.

Imate na dosegu vse izvode svojih knjig? Se vam je dogajalo, da ste prišli na gostovanja, kjer so vam vaše knjige v roke potisnile knjižničarke in ste vedno znova ugotavljali, da imajo šolske knjižnice veliko več vaših knjig kot vi?

Doma imam seveda vse svoje knjige. Koliko jih imajo šolske knjižnice, nikoli ne preverjam. Jezi pa me, da šole nimajo dovolj denarja za nakupe sodobne mladinske literature. Jočemo, da mladi ne berejo, knjig pa jim ne damo.

Ste morebiti kdaj prešteli gostovanja na šolah? Sprašujem tudi zato, ker me zanimajo kakšne pristrčne anekdote.

Žal svojih obiskov po šolah nisem beležil. Bilo jih je veliko. Najraje sem hodil v manjše šole in oddaljene kraje, čeprav sem seveda »obdelal« tudi vsa mesta. Zabavnih anekdot je za debelo knjigo. Na Koroškem, kjer sva ob nadaljevanki *Odprava zelenega zmaja* gostovala s Petrom Ternovškom, me je nek mulček vprašal: »Pisatelj, kje, kdaj in zakaj si se rodil?« Na drugi šoli sem dekllici, ki me je vprašala, če sem že srečal genija brez hlač, gladko odgovoril, da ga srečam vsako jutro v lastni kopalnici. Pa če imam kaj bratov in kako jim je ime? »Starejši brat je resen, profesor, je miren in mu je ime Mirko; mlajši je športnik in živahen, ime mu je Živko; jaz pišem knjige in sem slaven, zato sem Slavko,« sem odgovoril. Taka vprašanja so me kalila in zato sem v križankah kmalu začel nastopati kot »priljubljen mladinski pisatelj«.

Pri prenosu zgodbe v drug medij, kot je v primeru legendarne knjige *Odprava zelenega zmaja*, se zna marsikaj 'izgubiti med prevodom' in pogosto so avtorji knjig, po katerih nastane film ali serija, potem razočarani, kajti belina papirja in snemalna kartica (takrat še filmski trak) sta povsem različna nosilca zgodbe in tudi govorita v drugem jeziku. A ta serija je bila prav posrečeno narejena. Tako kot knjiga. Ste pri snemanju sodelovali? Kako je sploh prišlo do snemanja, s čigave strani je bil izrečen predlog po tv scenariju?

Predlog za snemanje je dal takratni organizator na TV Slovenija Jože Štivan, dramaturg pa je bil Jože Rode in scenarij sem pisal pod njegovim vodstvom. Na snemanju sem sodeloval (en dan) z gledanjem. Bil sem globoko užaljen, ker se je glavna igralka zaljubila v tonskega mojstra in ne vame.

V letu 2025 so izšle tri vaše nove knjige. Med njimi slikanica *Baletka in sladoled* (Pivec, 2025). Spet drzno predvidevam, da ste pisali o druženju z vnukinjo ...

Vaše drzno predvidevanje je točno. Založba Pivec je odlična založba in zelo sem vesel, da je izdala to slikanico. Če bo primanjkovalo takšnih o deklisah, bom prav rad stresel kakšno iz glave.

Kaj pa trenutno prihaja na police oziroma se 'greje v literarni kuhinji'? Upam, da mi ne boste zamerili te primerjave ali me okarali kot prej (smeh), ko sem vaš opus in nagrade, priznanja polagala metaforično v nakupovalni voziček, saj si namreč želim, da bi prišel ta dan, ko bi ljudje knjige kupovali vrh košar in vozičkov.

Na police zdaj prihaja knjiga esejev o zadregah avtorjev in založnikov – Široko zaprta vrata. Naslov sam pove, kaj si mislim o vsem skupaj. Upam, da bo besedilo koga 'pogrelo'.

Gospod Pregl, najlepša hvala, ker ste si vzeli čas za ta intervju. Hvala vam tudi za vse odlične knjige, ki ste jih napisali. In vse najboljše ob vašem jubileju. Mimogrede, ste dobili veliko daril (to bi vas vprašala, če bi v mojem otroštvu gostovali na osnovni šoli, ki sem jo obiskovala)?

Lepa hvala za lepe želje. Čudovitih daril v besednem in materialnem smislu sem dobil ogromno. Kar žal mi je, da tega okroglega jubileja ne bo nikoli več.

VEČERNICA 2025

Večernica je slovenska literarna nagrada za najboljše otroško ali mladinsko literarno delo minulega leta, ki zajema celotno izvirno knjižno produkcijo za mlade. Podeljuje se na vsakoletnem srečanju slovenskih mladinskih pisateljev Oko besede, ki poteka v Murski Soboti. Nagrado sta na prvem srečanju slovenskih mladinskih pisateljev Oko besede (1996) ustanovila založba Franc-Franc (zdaj Argo, društvo za humanistična vprašanja) in *Otrok in knjiga*, pokroviteljstvo pa je prevzelo Časopisno-založniško podjetje Večer (zdaj Večer mediji d.o.o.). Ustanovitelji so kasneje postali tudi solastniki blagovne znamke večernica. Žirijo, ki presoja kakovost besedil, sestavlja pet članov, in sicer po en predstavnik ustanoviteljev ter predstavnik Društva slovenskih pisateljev in Zveze bibliotekarskih društev Slovenije ali/in Slovenske sekcije IBBY.

Žirija v sestavi: Alenka Urh (predsednica), Norma Bale, Tjaša Gajšek, Urška P. Černe in Lenart Zajc je najprej izbrala pet finalistov. Tudi letos ponatiskujemo intervjuje s finalistami in utemeljitev za večernico, ki so bili objavljeni v posebni prilogi časopisa *Večer* (ponedeljek, 29. septembra 2025).

NOMINIRANA DELA ZA VEČERNICO 2025 IN KRATKE UTEMELJITVE

Andrej E. Skubic: *Lahko bi umrl na tem kavču z mano.*

Ilustracije Jaša Skubic in Klara S. Ermenc.

Ljubljana: Mladinska knjiga, 2024 – DOBITNIK VEČERNICE

Roman spremlja zgodbe junakov iz avtorjeve znane serije Trio Golaznikus, ki so zdaj kot devetošolci korak bliže odraslosti. Odraščanje seveda prinaša nove izzive, zato so tudi odnosi med Liamom, Tomažem in Lijo nekoliko bolj zapleteni in kompleksni. Delo spretno in subtilno obravnava za mladostnike aktualne teme, kot so iskanje (spolne) identitete, ločitev staršev, medosebni odnosi, bolezen,

medvrstniško nasilje, vse pa so povezane v prepričljiv literarni monolit. V duhu sodobnega časa roman poudarja vseprisotnost virtualnega sveta, ki je dandanašnji za najstnike enako pomemben kot sama resničnost. Pripoved je podana spretno in prepričljivo, saj preklaplja med registri in se avtentično prilagodi govorici mladih. Gre za izjemno kompleksno in večplastno zgodbo, ki se z veliko humorja in empatije vživlja v glavne like ter ponuja poglobljeno in natančno analizo čustvenih stanj sodobnih mladostnikov.

Tina Arnuš Pupis: *Skrivnost mačjega vojvode.*

Ilustracije Iztok Sitar. Maribor: Založba Pivec, 2024

Delo prinaša zanimivo, duhovito in igrivo prvoosebno pripoved 'mačjega vojvode' Leopolda, po domače Poldija, ki živi pri družini Kovač. Njegov največji zaveznik je deček Jakob, ki je med drugim zaslužen, da je častitljivi maček ob pomoči Jakobove babice sploh prišel k hiši. Zgodba je spretno in duhovito podana skozi mačje oči, iz tovrstne 'potujitvene perspektive' izhajajo humorne note dela, hkrati pa v svoji večplastnosti najde prostor tudi za obravnavo resnejših tem, kot so demenca in naš odnos do starejših ali družinski odnosi. V delu, ki imenitno ujame bistvo 'mačjosti', zablesti kompleksna, jezikovno spretna, duhovita in šarmantna pripoved, ki iz živalske perspektive spretno oriše človeški svet, s spoštljivostjo do duhovno-energetske dragocenosti živali v človeško-mačjem 'krdelu' pa sodi v rastoče področje.

Maša Ogrizek: *Zgodbe izpod mize.*

Ilustracije Darka Erdelji. Maribor: Založba Pivec, 2024

V središču jubilejne izdaje ob 50-letnici Lutkovnega gledališča Maribor se znajdejo stara gospa Nagy, njena vnukinja Tonja in nenavadni lastniki parov čevljev, ki jih Tonja s širokimi očmi opazuje pod praznično pogrnjeno mizo. V prvem delu si sledi devet zgodb nenavadnih junakov, ki se zberejo na čajanki, drugi del pa predstavlja priročnik z zanimivostmi iz sveta lutk in z navodili za njihovo izdelavo. Pripovedna perspektiva se odlično približa otroškemu pripovedovalcu, značaj likov iz prvega dela pa se ujema s predstavljenimi lutkovnimi tehnologijami v drugem. Spretno podana pripoved ne olupšuje okoliščin in dejstev človeškega sveta – ljubezni se končajo, ljudje razočarajo, značaji so različni in niso odporni proti slabim lastnostim. Zgodbe izpod mize kljub priročniškemu delu spadajo v polje čiste literature, pa čeprav vabijo ne le k branju, temveč tudi k ustvarjanju.

Roman Rozina: *Precej drugačen zmaj.*

Ilustracije Peter Škerl. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2024

Precej drugačen zmaj je duhovita pravljica o zmajih, ki običajno precej enoznačno prikazane junake osvetli v povsem novi in drugačni luči. Zmaji tokrat razmišljajo kot ljudje, ki hodijo denimo na (lepotne) operacije, kjer jim sekajo odvečne glave in jih nato prišijejo zmajem, ki bi si jih želeli imeti več. Zmaji niso tipični pravljичni negativci, temveč ljudem pomagajo v nesrečah in gasijo požare. Delo prikazuje zmajevega mladiča, ki na veliko nesrečo staršev, predvsem očeta, ne more bruhati ognja. Oče preizkuša najrazličnejše prijeme, a nič ne zaleže, zato nazadnje osramočeno zapahne vrata gradu, odločen, da bo družini bolje v popolni osami, kjer se jim ne bo mogel nihče posmehovati. Celotno situacijo z mrtve točke premakne mama zmajevka, ki sinu pomaga pobegniti iz žalostnega gradu. Ko se zgodi neizbežno in se srečata zmajski in človeški svet, se situacija razplete v srečen konec. Precej zabavno branje ne nujno le za otroško populacijo, ki si zasluži pozornost.

Peter Svetina: *Tehtanje domišljije*.

Ilustrirala Andreja Peklar. Dob: Založba Miš, 2024

Knjiga je osupljiv in edinstven: mozaik različnih literarnih oblik, ki bralca popelje na nepozabno popotovanje. Sestavlja jo pet različno dolgih nenavadnih zgodb z enako nenavnimi naslovi: *Zapiski iz škatle*, *Popotne zgodbe*, *Čajna knjiga*, *Čudovito popotovanje Žorža Braza in Rafaela Čibeja* in *Legenda o krapinji*, imenovani Feng Šiang. Že iz nenavnih naslovov je mogoče sklepati, da nenavnih domislic, ekscentričnih likov in nonsensa v delu ne bo manjkalo, iz neomejene igre domišljije in slogovno mojstrskega pisanja vznika svet, v katerem ne veljajo pravila splošno priznane resničnosti. Edinstvena knjiga zgodb, poezije, črkovalske akrobatike zvena in pomena ter poetičnega ludizma je naslovniško odprta, zato bo bralce bržkone našla v različnih starostnih skupinah mladih, pa tudi odraslih.

UTEMELJITEV NAGRADE

Z veliko humorja in empatije

Lahko bi umrl na tem kavču z mano je realistični roman, ki se uvršča v polje problemske mladinske književnosti. V romanu spremljamo zgodbe devetošolcev pred zaključkom osnovne šole, med katerimi najdemo tudi Tomaža, Lijo in Liama iz avtorjeve znane serije *Trio Golaznikus*. Odraščanje je prineslo nove izzive, zato so se spremenili tudi odnosi med starimi prijatelji in sošolci, nekatere vezi so se razrahljale in druge poglobile. Mladostniki so na pragu novega poglavja v življenju – vpisa v srednjo šolo, kar že samo po sebi s seboj prinaša določeno mero veselja in skrbi, poleg tega se soočajo z raznimi tiskami in težavami. Epilepsija, vprašanja identitete in spolne usmerjenosti, medvrstniško nasilje, ločitev staršev in razpad družine so teme, ki jih Skubic v zgodbo vplete prepričljivo in z izjemnim poslušom za mlade bralce.

Problemski roman zastavlja pomembna vprašanja, vezana predvsem na dinamiko družinskih in medvrstniških odnosov, kompleksna in večplastna zgodba je izpisana z veliko humorja in empatije. Poudarjena sta moč kolektiva, medsebojnega sodelovanja ter prijateljstva in pomen pomoči v stiski. Karakterizacija likov je prepričljiva, junaki se izrišejo pred bralcem v vsej svoji mladostni zaletavosti, negotovosti, zmedenosti in kar je še občutij in stanj, značilnih za adolescenco. Skubic o tiskah in težavah skozi perspektivo mladih pripoveduje v vseh čustvenih registrih – od veselja do zaljubljenosti, žalosti in besa.

Avtor se bralcem približa tako z izbiro jezika – žive, sočne in živahne govorice mladih, ki se ji sem ter tja v obliki sms sporočil pridružijo tudi emodžiji, kot tudi z vključevanjem referenc iz mladostnikom dobro znanih videoiger, glasbe in filmov. V duhu sodobnega časa roman prikazuje vseprisotnost tehnologije in množstva virtualnih svetov, znotraj katerih mladi raziskujejo svoja zanimanja, se družijo, zabavajo, se o njih pogovarjajo, skratka počno vse, kar so generacije pred njimi od samih začetkov človeštva počele na povsem drugačen, analogni način. *Lahko bi umrl na tem kavču z mano* komunicira z mladimi bralci na njihovem lastnem terenu, hkrati pa si v ozadju zastavlja pomembna vprašanja, ki niso relevantna le za mlajšo bralsko publiko, temveč se še kako tičejo tudi odraslih.

■ ALENKA URH, PREDSEDNICA ŽIRIJE

NAGRADO VEČERNICA SO DOSLEJ PREJELI:

- 1997 Tone Pavček: *Majnice, fulaste pesmi*
- 1998 Desa Muck: *Lažniva Suzi*
- 1999 Janja Vidmar: *Princeska z napako*
- 2000 Polonca Kovač: *Kaja in njena družina*
- 2001 Feri Lainšček: *Mislisce*
- 2002 Matjaž Pikalo: *Luža*
- 2003 Marjana Moškrič: *Ledene magnolije*
- 2004 Slavko Pregl: *Srebro iz modre špilje*
- 2005 Igor Karlovšek: *Gimnazijec*
- 2006 Dušan Dim: *Distorzija*
- 2007 Irena Velikonja: *Poletje na okenski polici; Majda Koren: Eva in kozel*
- 2008 Ervin Fritz: *Vrane*
- 2009 Janja Vidmar: *Pink*
- 2010 Bina Štampe Žmavc: *Cesar in roža*
- 2011 Mate Dolenc: *Maščevanje male ostrige*
- 2012 Dim Zupan: *Hektor in zlata hruška*
- 2013 Peter Svetina: *Ropotarna*
- 2014 Vinko Möderndorfer: *Kot v filmu*
- 2015 Vladimir P. Štefanec: *Sem punk čarovnica, debela lezbijka in ne maram vampov*
- 2016 Peter Svetina: *Kako zorijo ježevci*
- 2017 Peter Svetina: *Molitvice s stopnic*
- 2018 Anja Štefan: *Drobtine iz mišje doline*
- 2019 Andrej E. Skubic: *Babi nima več telefona*
- 2020 Andrej Rozman – Roza: *Rimuzine in črkolazen*
- 2021 Sebastijan Pregelj: *Vrnitev (Zgodbe s konca kamene dobe, 6. del)*
- 2022 Maša Ogrizek: *Lisičja luna*
- 2023 Špela Frlic: *Bleščivka*
- 2024 Marjana Moškrič: *Sneg*
- 2025 Andrej E. Skubic: *Lahko bi umrl na tem kavču z mano*

FOTO ROBERT BALEN

ANDREJ E. SKUBIC IMETI PRAVE PRIJATELJE TE LAHKO REŠI KOT ČLOVEKA

Z romanom *Lahko bi umrl na tem kavču z mano* se vračajo protagonisti iz serije osmih povesti Trio Golaznikus: Tomaž, Lija in Liam. Kako je odraščati s svojimi literarnimi junaki? Kdaj se odločiti, kako dolgo jih spremljati, kam jih zapeljati? Odgovornost do njih in bralcev je najbrž velika.

Vse je bilo zelo spontano. Zgodbe Tria Golaznikus so se zame izpele, ko je moj sin, čigar svet je bil moj glavni navdih za navihane devet- in desetletnike, prerasel tista leta, hkrati pa je tudi sam bolj ali manj prenehal brati in se je preselil bolj na internet. Svoje občutke ob tem sem potem obdeloval bolj v zgodbah za odrasle, v romanu *Pa čeprav buldožer*. Potem pa je proti koncu osnovne šole njegovo življenje in življenje njegove družbe spet postalo bolj burno in pomislil sem, da bi nekatere od dilem, s katerimi smo se srečevali, preizkusil na likih, ki jih že dobro poznam. Samo pač pet let starejših. Še nikoli nisem poskusil napisati mladinskega romana, tako da je bil to zame kar izziv – čisto druge težave imajo – ampak ker sem junake že čutil, so me znali voditi.

V kakšne najstnike so zrasli?

Značaji so enaki, samo drugače se kažejo. Začenja pa se tudi pubertetniško frajarjenje. Tomaž je še zmeraj sanjač, Lija jeznorita, Liam je mogoče

malo bolj umirjen, Jakob občutljiv in plah, Julijo, ki je bila prej oddaljena in skrivnostna, pa spoznamo bolj pbljiže, kot punco s svojimi problemi. Spet se pojavijo bullyji, tokrat cela tolpa, teh pa se je težje znebiti.

Njihovo življenje se je v povestih starosti primerno zdelo bolj enostavno, sedaj so že bližje svetu odraslih in zato so tudi težave bolj kompleksne. Je bilo tako tudi s pisanjem?

Pisanja sem se zdaj lotil podobno, kot pišem za odrasle, ker sem imel konec koncev le v mislih roman, ne več povestic. Kar pomeni dolgo premišljevanje od prve ideje, brainstorminge in povezovanje dogodkov, prepletanje in zavozlavanje. In potem še, ko imaš enkrat zgodbo sestavljeno in že začneš pisati, hočejo liki delati po svoje ... Brez heca, ves čas sem bil negotov, ali mi je uspelo napisati kolikor toliko prepričljivo ali je vse skupaj brez veze. Šele ko je rokopis dobil nagrado, sem doumel, da očitno nekateri mislijo, da je v redu.

Konec osnovne šole je velika prelomnica za mladostnike sama po sebi. Zraven beremo o epilepsiji, medvrstniškem nasilju, ločitvi staršev, pobegu od doma, odkrivanju homoseksualnosti in odzivih okolice na to. Kako loviti mejo med tem, da mladinsko delo ni preobloženo s socialnimi, družbenimi tematikami in da hkrati odslikava realne težave mladine? To so teme, ki niso enostavne niti za odrasle.

Niti ni bilo tako težko, ker nisem vnaprej izhajal iz kakšne zamišljene teme, programa. Izhajal sem iz dejanskih dogodkov in oseb, kakršne poznam tudi v resničnem življenju. Prek hčerke poznam več mladih in odraslih z epilepsijo – ne samo njihovih tegob in strahov, ampak tudi možnosti, kako lahko epilepsija poskrbi za dramaturške zaplete v zgodbi. Se pravi, stvari so

prihajale v zgodbo, ker so bile zanimive, ne ker bi hotel pisati kakorkoli vzgojno. Mogoče je način, kako Jakob reši svoje težave z nasilneži, celo izrazito ne vzgojen oziroma vsaj nepriporočljiv. Poznam tudi težave in zapleteno življenje otrok ločencev, pa krute izkušnje mladih, ki začenjajo spoznavati svojo spolno identiteto. Da o skrivnih zaljubljenostih sploh ne govorim ... V glavnem, sestavljal sem koščke resničnosti, svoje preteklosti in izkušnje drugih, sledil svojim naravnim reakcijam, pa je nekako šlo.

Ostajate zavezani realizmu. Kako ohranjate stik z generacijo otrok, kdo so 'modeli', po katerih živijo liki?

Poslušam jih pač. V času pisanja je bil sin ravno v teh letih kot liki v zgodbi. Hvala bogu imamo doma dovolj odkrit odnos, da z ženo lahko izveva marsikakšne njegove dileme in izzive iz prve roke. No, vsaj večino, upam ... Kar se tiče 'modelov', v filmu ali TV-seriji bi na začetku verjetno napisali nekaj v stilu: 'Zaradi varovanja interesov mladoletnih in nekoč mladoletnih oseb smo njihove identitete zakrili ...' Lahko rečem, da so liki dostikrat kombinacije več otrok iz resničnega življenja, v enem primeru pa je en od resničnih fantov celo zaslužen za dva lika v zgodbi z dvema platema svoje zanimive osebnosti.

Kakšen je po vaše svet odraslih, v katerega vstopajo vaši protagonisti?

Kot spoznavajo v svojih dogodivščinah, zna biti precej krut. Ampak krut zna biti tudi svet odraščajočih samih, ki se borijo za svoje mesto med vrstniki. Odrasli se jim znajo zdeti po eni strani smešni s svojimi obsedenostmi, po drugi pa jim znajo tudi v hipu sesuti svet. Mislim, da je tudi nabor staršev v tej zgodbi precej različen, eni znajo svoje otroke podpreti bolj, eni manj, oziroma morajo nekatere starše pravzaprav njihovi otroci spraviti k pameti, ko pripeljejo stvari do

absurda. Na splošno bi lahko rekel, da je zgodba, čeprav obravnava za marsikoga boleče probleme, v marsičem idealistična, ker sem si želel vsaj za mlade še enkrat napisati nekaj takega. Predstaviti stvari, kot so, pa vseeno ne na mlade v najbolj ranljivi starosti jurišati z vsemi sredstvi. Naj ima zgodba grenkosladek in topel zaključek. Bodo že potem v srednji šoli brali Gruma in Kafko.

Med drugim se je spremenilo tudi njihovo pojmovanje prijateljstva.

Specialna pedagoginja Bojana Caf, ki je napisala spremno besedo, je opazila povezanost med posamezniki.

Prepoznavate to pri današnjih mladih?

Res, kolikor lahko jaz opazim, je tega na žalost vse manj. Odnosi so dosti bolj fragmentarni, več je individualizma kot v času našega odraščanja, ko smo imeli klape, s katerimi smo dan za dnem preživljali vse popoldneve. Po eni strani je tukaj tehnologija, ki nadomešča telesno bližino, po drugi pa so tudi starši vedno bolj zaščitniški, otrokom ne dovoljujejo, da delajo neumnosti in se učijo na napakah, ambiciozni so in jih silijo v individualne dejavnosti ... Včasih, ko smo imeli samo drug drugega in smo skupaj iskali načine, kako razbiti dolgčas, smo se morali tudi dosti bolj zanašati drug na drugega. Kar se tega tiče, so liki v romanu mogoče bolj odmev tistih časov kot današnje realnosti. Z verjetno malo utopičnim upanjem, da bi kakšen bralec začutil, da je imeti prave prijatelje – ne samo nekoga, s komer se skupaj zafrkavaš in ga čez čas zamenjaš – konec koncev nekaj, kar te lahko reši kot človeka.

Po drugi strani je to svet komunikacije preko družbenih omrežij, ki dajejo levtis, da smo medsebojno povezani.

Žirija je zapisala, da roman poudarja vseprisotnost virtualnega sveta, ki je dandanašnji za najstnike enako pomemben kot sama resničnost.

Ja, saj to. Biti prisoten v tem virtualnem svetu je danes tako ali tako skoraj neizogibno – tudi mi odrasli smo tam, marsikom bi manjkalo, če bi nam kdo nenadoma pobral telefone in računalnike. To samo po sebi še ni moteče, ta svet ti lahko tudi razširja obzorja – dokler se vendarle še zavedaš tudi resničnega sveta in resničnih čustev ljudi okrog sebe.

V romanu je veliko tesnobe in strahu, ki jih popišete z živim jezikom mlade generacije. Najbrž je izbira jezika, ki je lasten generaciji, o kateri pišete, velik doprinos k verodostojnosti knjige. Kako blizu ali tuj vam je? Je bilo treba narediti 'raziskavo'?

No, vsekakor sem moral biti večkrat opozorjen, da mladi danes več niti približno ne uporabljajo tistih izrazov, ki bi jih rad jaz. Raziskave se niso najbolj obnesle, če sem sina vprašal, kako bi se čemu reklo, je bolj ali manj skomigoval in rekel, da nimajo posebne slengovske besede. Verjetno zato, ker se tako ali tako zafrkavajo kar s celimi citati v angleščini, ki jih pobirajo iz filmov, iger in memov, v slovenščini iščejo manj duhovitih izmislekov. Marsikaj pa seveda slišimo vsi, ki imamo otroke določene starosti.

Kako pa po vaših informacijah oziroma dosedanjih izkušnjah roman berejo mladostniki, stari toliko, kot njihovi literarni kolegi? Nenazadnje so knjigo letos prejeli zlati bralci, torej tisti, ki so vseh devet let osnovne šole sodelovali pri projektu Bralna značka.

Na žalost zunaj svoje družine nisem imel prilike, da bi dobil kakšne konkretne odzive. Sin, ki je bil prisiljen prebrati že prvo verzijo rokopisa, da bi mi kaj pomagal s kritiko in nasveti, si za čtivo, kolikor pač sploh bere – to pomeni, da ga prisilimo, da si na morje vzame vsaj kakšno knjigo – izbira bolj knjige za odrasle, kot so *Trainspotting* in take reči. Tako da je bil njegov splošni ko-

mentar bolj v stilu: 'Ja, saj je dobra knjiga, pač tako, kot vi odrasli mislite, da bi mi mladi radi brali.' Dokončne verzije, popravljene v skladu z njegovimi komentarji, pa mislim, da niti ni prebral ... Takle mamo, bi rekli.

Če se vrneva na začetek intervjuja – bomo o teh junakih še brali in če, koliko bodo stari? Bo to že delo za odrasle?

Kot kaže po izkušnji s sinovim branjem – mislim, da ne bodo več odraščali v zgodbah. Mladina njegovih let začenja brati zgodbe za odrasle, tja pa Tomaža, Liama, Jakoba in Julije rajši ne spustim. So mi doslej že preveč prirasli k srcu.

■ TJAŠA GAJŠEK

FOTO JURE KLOBČAR, ARHIV VEČERA

**TINA ARNUŠ PUPIS
VSE MODROSTI SEM PREIZKUSILA
NA LASTNI KOŽI**

Začela bi z vonji. V knjigi *Modrosti mačjega vojvode* maček Poldi oziroma Leopold razpoloženje v hiši družine Kovač zaznava tudi skozi vonjave. Vonj po zažganem napoveduje težave, vonj po orošenem mahu žalost.

Voh se mi zdi zelo pomembno čutilo, čeprav ga pogosto zapostavljamo. Že pri sebi opažam, da določene spomine iz otroštva, naj bodo lepi ali težki, povežem z različnimi vonji. Mačke, pa tudi psi, imajo voh še veliko bolj razvit, zato se mi je zdelo smiselno vplesti povezavo med vonji in čustvi. Tudi moje raziskovanje področja demence je pokazalo,

da imajo lahko vonjave, dotik, pa tudi slušne zaznave, na primer glasbe, pomembno vlogo pri obujanju spomina.

Kaj je vonj po zažganem pri vas?

Te asociacije sicer ne hranim v spominu, so pa zato s spomini povezani nekateri drugi vonji. Vonj po gnilem krompirju mi na primer priključuje težke spomine, medtem ko so lepi spomini na otroštvo povezani z vonjem po marmeladni različni marmeladi.

Če smo že pri asociacijah. Sama bi branje knjige *Modrosti mačjega vojvode* povezala z vonjem po ominem stanovanju, ki se mi zdi prostor trdnih družinskih odnosov, domačnosti, varnosti.

Ja, v knjigi Poldi babičino naročje opiše kot vonj po spominčicah. Sicer ne vem, kako dišijo spominčice (smeh), ampak to niti ni pomembno, saj gre za metaforiko. Razmišljala sem tudi, kako bi z vonjem opisali žalost. Prisposoda vonja po orošenem mahu se je prikradla, ker me je rosa spominjala na solze. Poleg tega mah navadno raste v senci, kjer je vlažno in temačno. Ker je vonj po zažganem povezan z ognjem, sem ga povezala z jezo, z 'ognjem v strehi'.

Mačji ponos je povod za duhovitost.

Okostje knjige je deset mačjih modrosti, ki jih spoznava maček Poldi.

Se vam je zdela katera izmed njih uporabna?

»*Nikoli ne pozabi lastnih modrosti.*«

Spomnila me je na šalo o ljudeh, ki si zato, da ne bi česa pozabili, skrbno pišejo lističe, nato pa pozabijo prebrati tistega, na katerega so zapisali »Ne pozabi prebrati lističev«. Modrosti mačjega vojvode rezonirajo različno glede na razpoloženje. So malo za šalo, malo zares, a nekatere se iz živalskega sveta da aplicirati tudi na otroke in odrasle.

Mislím, da se da vse. Nekatere so bolj metaforične, druge bolj neposredne.

Zdelo se mi je, da mora biti zaključek pozitiven in spodbuden, zato je tudi zadnja modrost taka, tolažeča: »*Brez skrbi, na koncu se vse uredi.*« Vse zapisane modrosti sem preizkusila tudi na lastni koži. Če je na primer modrost 'Vztrajnost odpira vsa vrata. Razen, kadar so ta zaklenjena' maček Poldi vzelo zelo dobesedno, si jo ljudje lahko prevedemo v svoj jezik. Včasih se izplača vztrajati in trkati na vrata, včasih pa ugotoviš, da se ta vrata ne bodo nikoli odprla. Med procesom nastajanja knjige sem razmišljala tudi o današnji poplavi priročnikov in zanimivo se mi je zdelo poigrati se s to idejo. Nastal je torej mačji priročnik, ki pa ni zapisan v stilu 12 korakov do tega in onega. Tudi jaz seveda kdaj preberem kak priročnik, a se včasih ob tem počutim zgolj kot pasivna bralka oziroma, kot bi se izrazil pedagog Paulo Freire, prejemnica depozitov. Moj namen ni poučevati bralca, zato sem želela zadevo zasukati nekoliko drugače – posamezno mačjo modrost lahko bralec vzame za svojo, lahko pa tudi ne. Nič ni zapečaten.

So bile na začetku knjige modrosti, okrog katerih ste gradili zgodbo, ali je bila najprej zgodba, ob kateri so se modrosti šele porajale?

Na začetku sploh nisem razmišljala o modrostih. Ko sta se povsem spontano prikradli prvi dve, so jima sledile tudi ostale. Sprva sem si kot pripovedovalca zamislila psa. A ravno ob nastajanju moje knjige sta izšli kar dve knjigi, ki sta prav tako pripovedovali iz pasje perspektive. Nisem želela dajati vtisa posnemanja, zato sem pripovedovalsko perspektivo spremenila in mačjo, kar se je na koncu izkazalo za dobro potezo. Ti dve knjigi sta mi pravzaprav naredili uslugo (smeh). V mačka sem se namreč še lažje živela, četudi imam trenutno doma zgolj psa.

Zakaj vam je bil maček kot pripovedovalec še bližje?

Ker sem lahko v značaj vpletla več duhovitih elementov. Pri psih se po navadi bolj poudarja zvestoba, pri mačkah pa je v ospredju mačji ponos. Miselnost, da je maček vladar družine. In iz tega izhaja kopica zabavnih prigod.

Literarna animalistika je hvaležna perspektiva, s katero se je mogoče približati otroškemu in tudi odraslemu bralcu. A po drugi strani lahko ravno zato, ker je tolikokrat uporabljena, živali postanejo hitro stereotipne, s čimer smo že na spolzkiem terenu.

Kadar pišem, imam vedno v mislih bralca. Pri tej knjigi sem pomislila tudi na bralce, ki morda niti niso pretirano naklonjeni mačkam. Zato sem vpeljala tudi druge teme – odnose v družini, demenco in seveda tudi izseke, ki so izključno plod moje domišljije. Je pa v določenih vidikih Poldi še vedno stereotipna mačka, vsi mačjeljubci namreč poznamo prigode z božičnimi okraski, temu se pač težko ogneš (smeh).

Ob letošnji beri knjig za večernico smo ugotavljali, da se večina knjig v ožjem izboru ukvarja z aktualnimi socialnimi in družbenimi temami. Kako se lotiti pisanja o demenci, kako jo predstaviti otroku? Morda se je kdo ob branju knjige prvič srečal z njo.

Tematika demence se je v to knjigo vpletla mimogrede, sprva sem jo želela uporabiti v nekem drugem, mladinskem delu. Pisanja se nikoli ne lotevam oportunistično, v smislu, da bom neko temo vpletla zgolj zato, ker je moderna, aktualna. Čeprav demenca v resnici je precej aktualna tema. Želela sem jo predstaviti verodostojno – brez olepševanja in obenem ponuditi tudi kanček upanja in topline. Ni pa nujno, da se bralci osredotočijo samo na vidik demence, veliko otrok ima babico ali dedka, ki zboli ali odhaja v dom.

Beseda, ki sem jo večkrat prebrala ob razmisleku o knjigi, je mehkoča.

Mehkoča ali občutljivost, sočutje. Po izobrazbi sem socialna pedagoginja, zato znanja o odnosih in psihologiji posameznika zagotovo vplivajo na moje pisanje. Prav mi pridejo tudi izkušnje pedagoškega dela. Poleg zaposlitve v šolstvu sem več let tudi inštruirala pri različnih predmetih, matematiki, angleščini, tudi slovenščini. Kot inštruktor že imaš znanje v glavi, a umetnost je v tem, kako to znanje predati naprej. Če se ne znam približati tistemu na drugi strani, je moje znanje neuporabno. Zato stremim k temu, da so bralcu moje ideje dostopne. Pri ustvarjanju otroške literature sem pozorna na to, da ne uporabljam prezahtevnega jezika ali da bralca ne silim v teme, ki niso v otroškem registru. Vseeno pa poskušam ohranjati neki nivo. Pomembno se mi zdi razlikovati med otroškim in otročjim. Opažam, da je v otroški literaturi jezik pogosto preveč poenostavljen, okleščen, pootročen. To se mi zdi škoda. Eden izmed namenov branja je tudi razvijanje besednega zaklada. In učenje se začne s tem, da nečesa ne znaš ali ne razumeš.

Kaj je bilo prej, pisanje ali študij in delo v socialni pedagogiki? Kako je to dvoje povezano?

Pravzaprav ne vem, kaj je bilo prej. Lahko bi rekla, da se je moja pisateljska pot začela že v vrtcu (smeh). Prve pesmi sem napisala v predšolskem obdobju. In bojda sem se kot otrok ves čas poigravala z besedami in rimami. Potem je to veselje za dolgo časa zamrlo. Po zaključenem študiju sem se zaposlila v šolstvu, kjer sem znova prišla v stik z otroško literaturo. Številni moji učenci so imeli bralno-napisovalne težave, zato smo še toliko več časa posvetili obravnavi besedil. Nekaj časa sem si v knjižnici izposojala samo še otroške knjige in ob tem se je prebujala

tudi moja domišljija. Stereotip, ki velja za ustvarjalce, se je pri meni izkazal za resničnega: pisanje je sovpadlo s težkimi situacijami v moji družini.

Takrat se je domišljija razplamtela v neslutene širine. Začela sem z zgodbami, zelo kmalu sem se vrnila tudi k poeziji. Trenutno sem samozaposlena v kulturi. Praktični vidik pedagoškega dela ohranjam z nastopi v šolah. Sem pa pogrešala tudi teoretsko raziskovanje. Zato sodelujem z mednarodnim inštitutom Paula Freireja, ki se ukvarja s področjem pedagogike zatiranih in s pristopi kritične pedagogike. To skušam povezovati tudi s pridobljenimi biblioterapevtskimi znanji.

Vemo, da ima branje knjig številne pozitivne učinke. Toda kdaj govorimo o pozitivnih učinkih in kdaj o biblioterapiji? Ali ima za otroka branje knjige samo po sebi terapevtske učinke ali lahko o biblioterapiji govorimo šele, ko to poteka pod vodstvom osebe, ki ima za to potrebno znanje? In komu je pravzaprav namenjena?

Področje biblioterapije je pri nas dokaj slabo razvito in uveljavljeno, zato sem izobraževanja opravila v tujini. Biblioterapija v osnovi izhaja iz medicinskega modela in v tem okviru predpostavlja, da ima uporabnik že vnaprej določeno težavo oziroma diagnozo, ki jo je treba zdraviti. S tem vzpostavimo pozicijo biblioterapevt – klient, ki je hierarhična, meni pa so bližje ideje vzajemnega učenja, sopotništva, ki jih zastopa tudi socialna pedagogika. Zatika se torej že pri samem terminu. Jasno je, da terapija, če jo umestimo v okvir psihoterapije, v šolo ne sodi. Glede tega imajo strokovnjaki upravičene pomisleke. Menim pa, da so določeni biblioterapevtski pristopi, metode in tehnike lahko uporabljeni tudi širše in se mi zdi škoda, da jih ne bi izkoristili tudi v šolskem prostoru, ker lahko pomembno doprinesejo k čustvenemu opismenje-

vanju, socialnemu učenju in obravnavi različnih tematik in težav, ki se dotikajo širše populacije otrok in mladostnikov, tudi tistih brez kakršnihkoli 'nalepk'. Kar pa spet ne pomeni, da tovrstno biblioterapijo lahko izvaja kdorkoli. Vseeno se mi zdijo dobrodošla tudi znanja s psihosocialnega področja, saj mora izvajalec dobro poznati obravnavana področja in nena zadnje znati presoditi, ali bi morda neki posameznik potreboval tudi druge vrste podpore. V najširšem smislu si terapevtski vidik biblioterapije zamišljam tudi kot zdravljenje družbe. Branje kvalitetne literature, ki odpira prostore za razmislek, spodbuja tudi kritično mišljenje. To v današnji družbi še kako potrebujemo. S šundom sicer nimam problemov. Kot rečeno, tudi sama kdaj preberem kaj bolj lahkotnega. Težava nastane, če beremo samo to in brez kritične presoje. Najbolj terapevtska se mi zdi torej knjiga, ki ni na prvo žogo, ki rešitev in idej ne prinaša na pladnju, temveč ponuja možnost vživljanja in refleksije.

■ TJAŠA GAJŠEK

FOTO SAŠO BIZJAK, ARHIV VEČERA

MAŠA OGRIZEK
**UMETNOST JE NIKOGARŠNJE
OZEMLJE, KJER SE LAHKO
SREČUJEMO**

Zgodbe izpod mize so zbirka kratkih zgodb o stari gospe Nagy, njeni vnukinji Tonji in lastnikih parov čevljev, ki jih Tonja s širokimi očmi opazuje pod praznično pogrnjeno mizo. So pa tudi

priročnik za izdelavo lutk. Kaj je bilo najprej? Kako je prišlo skupaj?

Začelo se je s povabilom ilustratorke, scenografke in lutkovne režiserke Darke Erdelji, da skupaj ustvariva nekakšen lutkarski priročnik ob 50. obletnici Lutkovnega gledališča Maribor.

Vedno pišem tako, da zgodbo spletem okoli osrednjih protagonistov; pri *Zgodbah izpod mize* mi je Darka opisala glavne značilnosti različnih tipov lutk, ki jih je želela predstaviti v priročniškem delu. Začeli sva z marioneto, ki je vodena od zgoraj, kot ne bi imela lastne volje. Pa sem si izmislila strica Miško in njegove vražje čevlje, ki plešejo kar sami od sebe. Potem so bile na vrsti naprstne lutke in nastala je zgodba o gospodični Cmoček, ki ima na vsaki roki kar šest prstov. Sledila je javajka, za katero mi je Darka povedala, da posebej mehko premika roke. In sem ustvarila nemega čarodeja, ki se izraža z rokami, saj močno jeclja. In tako dalje. Ko sem v grobem izrisala vsakega od likov, ohlapno naslanjajoč se na karakteristike predstavljenih lutk, sem jim vdihnila še globino: osebno zgodovino, želje, brazgotine ipd. Zatem sem jim sledila po asociativnih (stran)poteh, vpletala v zgodbo koščke realnosti, (otroške) spomine in podobno. Pri meni je ustvarjanje vedno le do neke mere zavestno, ostalo je magija. Na koncu je Darka napisala še priročniški del, v katerega sem naknadno vpletla delčke iz zgodbarskega dela, da se je vse prepletlo v čvrsto celoto.

Praznovanje gospe Nagy se začne s pogrinjanjem miz s prazničnim prtom. Prtom, ki ga je zaznamovala uporaba in je mogoče po njem potovati kot po zemljevidu. Ljudje se popackanim, zažganim itd. prtom odpovedo, češ da niso spodobni, saj bi morali biti prti (tako kot videzi naših življenj) brezhibni. Ampak brezhibnost ne piše umetnosti, ne? In tudi pravega življenja ne. Teta Ilonka je žalosten zgled.

Ja, Baba je gostiteljica, ki povabi ostale protagoniste na čajanko; je povezovalni lik, ki jih združi v celoto s tem, da jih posadi za isto mizo. Obenem je tudi pisateljica. To simbolizirata dve mizi, ena jedilna in druga pisalna, čez kateri pogrne prt. In res je, ta prt nosi številne sledove druženj. Vsakega od junakov sem karakterizirala s čevlji, ki jih nosijo, pa tudi z nekim predmetom ali sledjo na prtju. Gospa Cmoček, ki se je sedemkrat skoraj poročila, tako denimo sedi pred vinskim madežem v obliki srca. Tudi naša življenja so takšen prt: če jih zares živimo, zagotovo kdaj prevrnemo svečo med plesom, kaj polijemo, v kakšno skrito gubo shranimo kovanec za srečo. Posebneži vseh vrst nosijo svoje zgodbe bolj na površju, zato jih lažje preberemo. Pri pisanju so bistveni detajli, posebnosti, saj se le iz njih lahko izveze univerzalno sporočilo. Ne le, da nas brezhibnost ne nagovarja kot bralce, mislim, da je strah pred nepopolnostjo tudi ena od glavnih ovir pri pisanju oziroma ustvarjanju nasploh. Če hočemo pisati, se ne smemo bati pokazati zakrpanega in popackanega prta.

Seveda ima vsak od nas v sebi tudi prestrašeno teto Ilonko. A če želimo živeti ustvarjalno, moramo negovati tudi bolj radožive, magične dele sebe.

Tonja je otrok, obkrožen s starimi ljudmi. Dvomim, da je bil medgeneracijski most izhodišče ali da bi celo hotel biti sporočilo. Otroci in starci so obstranci glavnega – produktivnega – življenjskega obdobja, edini, ki imajo čas in ušesa za zgodbe. Urar Vasja, popravljalec časa, si vedno vzame čas za vse ... In v tem svojem obstranstvu so starci in otroci zavezniki, ne?

Ja, res je tako, kot pravite. Takšna zasnova je bila tudi v moji knjigi *Gospa s klubukom*. Pri Zgodbah izpod mize pa ima ta 'medgeneracijski most' še eno

funkcijo: prenašanje izročila iz roda v rod, na kar je delno vplivala tudi petdeseta obletnica LGM. Tonja zna na pamet vse zgodbe, ki jih pripoveduje Baba, od Popija, Babinega nekdanjega moža, svojega deda, pa je podedovala zvezek, v katerem so njegovi zapiski o lutkah z vsega sveta in navodila za njihovo izdelavo. Na ta način sta oba dela knjige povezana v celoto. Prek Babe in ostalih starejših likov pa v knjigo vpeljem tudi temo minevanja oziroma minljivosti življenja. Opažam, da me zadnja leta – morda tudi zato, ker sem pred dvema letoma tudi sama praznovala okrogli petdeseti jubilej – vedno bolj zaposluje. Tonja se tako sprašuje, kolikokrat bo nevidna roka še obrnila peščeno uro, preden bodo čevlji strica Miške zadnjič odplesali step? In kolikokrat, preden ji bo Baba povedala zadnjo zgodbo?

Liki iz knjige so ljudje, ki so veliko izgubili – babica sopotnika, gospod Miška oboževalke in potem še vilo, gospa Cmoček ljubimce ... – vendar pa jih ne definirajo izgube, temveč neke vrste presežki nad izgubami: babico ustvarjanje zgodb, gospoda Miško gon po gibanju, gospo Cmoček ljubezen ... Ne?

Res je. Ko si mlajši in te prvič prepelavi občutek, da te je življenje porazilo, misliš, da bo za vedno tako. Da je brezup neskončen. A potem spoznaš, da ni tako. Otrokom sem želela prek starejših protagonistov, ki imajo za sabo življenje, polno vzponov in padcev, pokazati pomen vztrajnosti, potrpežljivosti in poguma: kljub izgubam in razočaranjem, ki bodo neizbežno del njihovih življenj, naj vedno znova plešejo, se zaljubljujejo ali kar pač radi počnejo. Občudujem ljudi, sploh starejše, ki ne obupujejo, ampak vztrajno pihajo v žerjavico in tako netijo veselje do življenja.

Čudovita metafora pomena posebnosti se mi zdita šesta prsta gospe Cmoček. Komaj kaj koristi je bilo od njiju in vedeževalka je rekla, da prinašata gospe Cmoček nesrečo v ljubezni. Ampak na kraj pameti ji ne pade, da bi se jima odrekla. Morda je prav zaradi njiju lahko vedno znova zaljubljena?

Zares živi smo le, če smo pristni, avtentični. In v resnici smo prav zato zanimivi tudi za druge. A v današnji spolirani instagram kulturi to žal vemo oziroma verjamemo le redki. Šestinčici Lu in Lu sem si, kot rečeno, izmislila za poglavje o naprstnih lutkah. Nista zgolj metafora pomena posebnosti, ampak tudi dojemljivosti za majhne oziroma vsakdanje čudeže. Naš čas zaznamuje megalomanija: vsi bi radi imeli življenje kot iz filma, spektakularne partnerje, bombastične stvari. Ko si otrok, pa so zate največji zaklad najden gumb, zarjavel ključ, izpadel mlečni zob, pisan ovoj od bombona, lepa vžigalčna škatlica, šojino pero iz gozda ipd. Zato Lu in Lu zbirata tovrstna čudesa in odpreta Najmanjši muzej na svetu. Mislim, da bi bilo zdravilno, če bi ga odprl vsak od nas.

Knjiga ima moto: »Naj bodo vrata lutkovnih gledališč vselej široko odprta tako za veljake kot za siromake. / Edino bogastvo, ki zares šteje, sta domišljija in srce, prostrano kot Panonsko morje.«/ In stric Miška svojo vilo podari mestu z enakim pripisom: pod pogojem, da bo v njej gledališče, katerega vrata bodo široko odprta tako za veljake kot za siromake. Imate občutek, da je treba v našem času to spet posebej poudariti? Jaz ga imam. Pa ne mislim toliko na neposredno finančno nedostopnost, čeprav je ta seveda pomembna. Bolj na to, da je obveljala nezavedna miselnost, da je umetnost samo za izbrance.

Tudi sama razmišljam podobno kot vi. Po naravi sem individualistka, zadnje

čase postajam tudi samotarka. Tudi moji literarni junaki in junakinje so pogosto takšni. A vseeno se mi zdijo zelo pomembni skupni javni prostori oziroma dogodki, kjer se srečujemo. Večkrat sva poudarili, kako pomembno je, da se zavedamo svoje unikatnosti. A obenem ne smemo nikoli, nikoli pozabiti, da smo tudi takšni kot drugi – da smo vsi enakovredni ljudje. Umetnost je nikogaršnje ozemlje, kjer se lahko srečujemo. Je zavestno, aktivno ustvarjanje skupnega preseka.

»Čeprav je knjiga melanholična, ni žalostna, saj če imaš eno Tonjo pod mizo, bodo šle vse zgodbe naprej,« ste tudi rekli na predstavitvi. Ja, knjigo zaznamujeta melanholija in resnost, ki pritičeta dobrim pravljicam/ zgodbam. Ne vem, kako sprejemajo Zgodbe izpod mize otroci, se mi pa zdi, da je to brez dvoma knjiga tudi za odrasle. Tudi po več branjih še nisem zaznala vseh nians rezanja, odtekanja, zaustavljanja, ignoriranja ... časa v teh brezčasnih zgodbah.

Kot sem že omenila, me zadnja leta zaposluje tema minevanja, tudi na čisto osebni ravni. Mislim, da je naravno, da vsaj začasno žaluješ za minulo mladostjo. A obenem z leti vse stvari postanejo manj usodne, izgubijo ostre robove, pa je fino, če tudi sam postaneš bolj blag. Pa tudi hudomušen. Rada se pohecam, da je edina stvar, do katere sem posesivna, čas! »Življenje je peščena ura. Poljubi vsako zrnce posebej.« Svoj čas rada namenjam pisanju. Sprehodom s psičko Rubi ob Dravi. Druženju s prijatelji. Potepanjem po velikih mestih. Pa tudi plavanju, ne le v bazenu in morju, ampak vedno raje tudi v praznini in tišini.

Zgodbe gredo naprej. Ko se pogovarjava, je tik pred premiero mladinska opera Lisičja luna. Nimamo ravno na pretek oper po slovenskih delih in ne mladinskih oper. Izhodišče je vaša knjiga, vendar niste vi napisali

libreta. Ste kakorkoli sodelovali pri procesu? Morda veste, kaj je posebej nagovorilo ustvarjalce?

Libreto je napisala Ana Pandur, ki je tudi dramaturginja in koreografka. Ana me je pred nekaj leti klicala, če se strinjam, da priredi *Lisičjo luno*, ker se jo je knjiga tako močno dotaknila. Bila sem zelo počaščena in vesela. Mislim, da jo je pri knjigi najbolj nagovorilo, da osrednji protagonisti aktivno iščejo izhod iz Zimzelenega gozda, ki je varen prostor, v katerega so se zatekli pred težavami, povezanimi z odraščanjem, a je obenem tudi past. Zato morajo otroci živati imeti pogum, da ga zapustijo. Pa tudi zaupanje, da si pomagajo med seboj. Takoj sem začutila, da Ana razume knjigo na način, ki mi je blizu. Popolnoma sem ji zaupala in v procesu nastajanja opere nisem sodelovala. Glasba Mateja Bonina je fenomenalna, songi Ane Pandur so obenem povzetek pa tudi nadgradnja knjige. Posebno dragoceno je, da so – z izjemo štirih tolkalcev in profesionalne igralke, ki igra Rogato – vsi ostali nastopajoči pevci in plesalci mladi. In ko sem jih obiskala na vaji, sem videla, da so opero vzeli za svojo. Mislim, da bodo s tem prepričali tudi mlade gledalce, ki jim je opera primarno tudi namenjena.

■ PETRA VIDALI

FOTO ARHIV MLADINSKE KNJIGE

ROMAN ROZINA
PREVELIKA MOČ IN PREMAJHNA SRČNOST STA POGUBNA KOMBINACIJA

Naj najprej preverim, ali se sploh pogovarjam z avtorjem/avtorico nominirane knjige. Knjigo je namreč napisala Rozina Roman? Ker se niste pritožili, ko smo vas razglasili za nominiranca ...

Ja, Rozina Román, od izida *Trafikanta* dalje tudi Romana Rozin in jaz, Roman Rozina, si delimo isto telo. Nisem torej še tako daleč kot Fernando Pessoa, ki je razpolagal z več desetimi pojavitvami, ampak tudi ambicije so različne. Pri meni gre za igranje, ker imam po nekem darežljivem naključju ime, ki je lahko tudi priimek, priimek, ki je lahko tudi ime.

Sklepam, da se je zasuk zgodil z zasukom ciljne skupine?

Res je, odločil sem se, da bom tako ločeval zgodbe za otroke od pisanja za odrasle. Če bi Salman Rushdie otrokom namenjeno knjigo *Luka in ogenj življenja* podpisal drugače – in če bi bil seveda sam bolj pozoren – bi je danes verjetno ne imel na svoji knjižni polici. Ampak se je dobro razpletlo, premajhna pozornost in nakupovalna zmota sta se izkazali za dobro. Kot sem rekel, privoščil sem si malo igranja, dobro se počutim tudi kot otroška Rozina Roman, niti siva brada in pleša me ne motita.

Kako se je pa to zgodilo, mislim pisanje za otroke? Spontano ali zelo načrtovano?

Pravzaprav je to že tretji začetek in vedno je šlo za spontan odgovor na določeno stanje. Prve pravljice sem napisal kot majhen otrok, ko se nobena stvar ni zdela prevelik zalogaj. Še vedno lahko za zaprtimi očmi vidim z otroško pisavo popisane liste, ampak prebrati mi ni mogoče ničesar. Drugič sem poskusil ob svojih otrocih, obnavljal in preoblikoval sem znane pravljice – Sneguljčica tako ni prišla k sedmim palčkom, ampak k sedmim kozličkom

– in tudi sestavljal nove. Tudi te je doletela enaka usoda, porazgubile so se po možganskih serpentinah.

Večje škode zagotovo ni bilo, zgodb nikoli nisem povsem domislil in zapisal, kar je pri meni bolj ali manj isto. Zdaj, v tretje, pa so krivi vnuka in vnukinji. Ampak zdaj imam močnejšo željo in dovolj časa, da poskušam domislisce zvezati v celovite zgodbe.

In seveda, kako je začel nastajati precej drugačen zmaj? Mogoče o povprečnem, znanem itak ni mogoče napisati zgodbice? (Velja za zmaja in za vse druge živali, da o ljudeh sploh ne govorimo.)

Najstarejši vnuk, prvi v vrsti krivcev, je bil v nekem obdobju zaljubljen v bitja silnih moči. Pred možakarji z ameriško zvonečimi imeni so bile to čarovnice, velikani in zmaji. Posebno zmaji so strašansko zanimivi in zagonetni. V zrak uspejo spraviti svoja težka telesa, kar meji na čudež, v njihovem drobno vru živa magma, da lahko bruhajo ogenj, so skoraj neuničljivi, sploh tisti s tremi ali sedmimi glavami. A prevelika moč in premajhna srčnost sta pogubna kombinacija, kar vsak dan vidimo na vrhu novičarskih portalov, kjer dežurajo take vrste liki. Da ne bi še sam gojil podobnih kultov, sem se odločil, najbrž je bilo tako, da je treba preveliko moč vsaj malo razgraditi, zmajske bogove spustiti na trdna tla.

Ste zavestno napisali zgodbo o nesprejemanju/sprejemanju drugačnosti? Ali pa je zgodba kar nastajala in je 'morala' prišla naknadno?

Najprej je nastajala zgodba, hotel sem ustvariti manj strašljivega, manj mogočnega zmaja, morala se je pa kar sama zakotila. Šele kasneje se mi je utrnilo, da gre najbrž za klasičen pravljičarski pristop, za prepoznaven trik, ko se bo drugačnost, ki se zdi šibkost,

nazadnje izkazala za skrito lepoto ali vrlino. Tako je v neštetih pravljičah, od grdega račka do s pepelom zamazanih deklic ali v žabe zamaskiranih princcev. Ampak nič hudega, sem se tolažil ob ponavljanju vaje, ni videti, da bi se te lekcije kdaj naučili, jo res razumeli. Znova in znova drugačnost žigosamo kot manjvrednost, kot nekaj, kar kvari našo skupnost. Strašansko radi imamo ljudi, ki so nam pripravljene prodati etui za telefon za vsega par centov, ampak ta ljubezen traja le toliko časa, dokler so onkraj obzorja. Kot otroci smo najprej radovedni, različnosti so zanimive in privlačne, nato nas okužijo s predsodki, kako ono ni dobro in oni niso primerni.

Zmajček gre od doma in doživi družbeno nesprejemanje, ker ga najprej niso mogli sprejeti doma. To, da se družina s posebnim otrokom zabarikadira med štiri stene, je kar kruta podoba ...

Najprej je bilo še nekoliko bolj kruto, pa je urednica Irena predlagala, naj tisti del malo omilim. Zgodilo se mi je, kar je postalo nekakšna nova normalnost. Ker dobesečno plavamo v sovražnosti in krutosti, ker nas ta vsepovsod obkroža, jo le še šibko zaznavamo. Menda bi si že polovica medijskih vsebin zaslužila opozorilo, da niso primerne za otroke do te in te starosti. Strašljive slike postajajo nekakšna običajnost, vse redkeje v grozi zatiskamo oči in se sprašujemo, kako je tisto, kar smo videli, sploh mogoče.

Kar pa se družbe tiče: najprej ga ne sprejemo, ker ne bruha ognja; potem mu pripišejo prav bruhanje ognja, ki ga ni zakuril, pa ga končno sprejemo. Samo, če so drugačni koristni, jih sprejmemo, ne? Pa še to je v človeškem svetu vprašljivo. Priseljenci delajo težaška slabo

plačana dela, zelo so koristni, ampak to nam ni dovolj ...

Težava je v tem, da so sovražnosti in nasilje postali del našega biotopa. Na družbenih omrežjih in v reakcijah pod članki, ki govore denimo o migrantih, se grmadi sovražni govor, razglaša se domnevna lastna večvrednost, vrstijo se pozivi k linču in novemu redu, ki bi seveda ne bil niti najmanj nov. In to niso samo anonimne pisarije, mnenjska desnica se s pomočjo svojih političnih voditeljev pomika vse bolj skrajno, tepsti šibkejšega od sebe marsikdaj ni več grdo.

Moram reči, da me je domislica, da zmaji bruhamo ogenj, če jejo pekoče stvari, presenetila. Ne vem, mogoče smo kot otroci to povezovali, zdaj sem pa že čisto pozabila ...

Pravzaprav ne vem, kako se mi je vzpostavila ta povezava, da je ogenj treba vzbuditi. Morda zaradi tega, ker sam ne maram pekoče hrane, se pa spomnim, da sem kot otrok posne-mal starejše in si nasul popra v juho. S solznimi očmi sem potem odraslo zat-jeval, da ni nič hudega, da zmorem in lahko celo ponovim, pretvarjal sem se, da sem v redu, čeprav sem v trebuhu nosil požar. Ampak to je samo domne-va, pota miselnih vzgibov so včasih zapletena, ne tako prepoznavna kot pri Proustovih magdalenicah.

Ste se zabavali, ko ste vključili nutricionistične svetovalce za prehrano odrasčajočih zmajčkov?

Sem, čeprav sem imel nekaj težav pri niansah, kako razvrstiti živila, kako jih stopnjevati od bolj blagih do zelo peko-čih. Je hren pred feferonom, kako je z ingverjem in janežem. Nisem dejansko preizkušal njihove moči, malo sem se zanašal na občutek in predvsem dej-stvo, da lahko čebula izvabi malo ali nič solz, odvisno od čebule in od tistega, ki jo reže.

Sicer pa tudi še nikoli nisem pomislila na zmaje/zmajevke, ki bi imeli težave z neplodnostjo ...

Moji zmaji so zelo človeški, tarejo jih človeške tegobe, zanje po človeško iščejo rešitve. Po stasu resda sodijo v čase dinosavrov, po duhu pa so zelo sodobni. Sicer pa je vse večja razširje-nost navedene težave najbrž še ena od zadev, kjer plačujemo davek temu, da ne želimo biti del narave, da se ne vidi-mo kot njen sestavni del, ampak se od nje odvrčamo.

Vzvišeni smo in velikokrat sovražni do nje, smetimo po njej in jo uniču-jemo, ne oziramo se na njene sposob-nosti in moči, da se obnavlja. Nenehno kalimo vodo in si lažemo, da jo bomo že prečistili, ko bo potrebno, zdaj pa se nismo pripravljene odpovedati niti delčku ugodja in udobja.

Saj vemo, da imamo vrhunske ilustratorje, in tudi, da je Peter Škerl eden od njih, ampak sem vseeno fascinirana. Ker je to vaša prva otroška stvar, najbrž tudi vi še toliko bolj?

Navdušen sem bil, ko sem njegove ilustracije videl prvič, in še vedno sem. Peter je izvrstno upodobil zmaje, mislim, da se je precej odmaknil od prevla-dujočih podobnic ljubkih ali strašljivih bitij. V obraze so precej človeški, v noge pa se mi zdijo nekoliko kokošji, kar najbrž pristoji rodu slovenskih zmajev. Prav tako mojstrska je tudi arhitektura, mogočni zmajski gradovi in veličastna zgradba sanatorija, vrtoglava navpič-nost, prepadna stopnišča. Verjetno sem Petru in urednicama Ireni in Tanji že presedal s hvalospevi.

Kako ste vi videli te zmaje?

V moji glavi prej niso imeli zelo do-ločne podobe, bili so precej nejasni kri-lati in repati metalci ognja. Na nekem mestu sicer opisujem pravkar izleglega mladiča, mojega posebneža, ampak tudi ta ne budi kake določne predstave.

Pišem, da je bila koža barve macesno-vega gaja, da so si prečne proge po trebušni strani izposodile barve jesenskega gozda in še kaka barvna podrobnost se najde. Iz današnje perspektive se zdi manj opis in bolj nagajanje Petru.

Kakšno bogastvo je ustvaril s črtno risbo in zamolklo barvno paletto! Tak arhaični svet, hkrati pa so ti zmaji vseeno sodobni, malo smešni, se mi zdi ...

Me veseli, da je tudi vas navdušil. Petru je uspelo premostiti ta prepad med globoko v preteklost odmaknjanim prizoriščem in pripadajočim igral-skim ansamblom, ki z eno nogo stoji v davni, z drugo pa v današnjosti, ki je s svojimi vprašanji, razmišljanji, ravnaji povsem zapreden v sodobne teme.

Cobiss najde še Meduhce na obisku (z letošnjo letnico, pri Mladinski knjigi, ampak kot elektronski vir). Piše, da so pravljice ...

Z njimi se je pravzaprav začelo moje pravljíčarjenje, ta tretji poskus. Opazil sem *Cicibanov* razpis za kratko pravljico in se nanj odzval z dvema kratkima zgodbicama, ki sem ju že imel v glavi in valjal po jeziku, le zapisal sem ju in obrusil, da sta izpolnjevali razpisne pogoje.

Ena od njiju, tista o meduhcih, je prejela prvo nagrado. Bil sem zelo presenečen. Že tako sem poln dvomov, takrat pa sem vstopil v povsem nov svet, hodil po še nepoznanih poteh.

Ampak ob dvomih je tudi veselje, ne?

Menda res. Kmalu sem napisal prvo daljšo pravljico in se čez čas dogovoril, da jo bodo izdali pri založbi Ocean, ki je bila takrat ena od vidnih založb za otroško in mladinsko leposlovje. Ampak njena lastnica je kmalu po najinem dogovoru ugasnila založbo in se podala v nepremičninske vode. Potem sem jo mahnil na Mladinsko knjigo, s katero sem takrat že sodeloval kot avtor knjig za odrasle. Iz moje majhne zbirke

pravljíc je najprej na dan pokukal precej drugačen zmaj.

Ste bralec knjig za otroke in mladino?

Sem bil in znova postajam, prelistovalec in tudi bralec. Malo iz veselja nad pravljíčnimi bitji, nad vladavino razposajene domišljije, tudi nad novimi možnostmi ubesedovanja, oblikovanja knjig, in malo iz razsvetljskih vzgibov. Vnukom želim občasno povedati in tudi fizično pokazati, da ob vseh mehkih, gumijastih, piskajočih, dišečih, digitalnih igračah in igračarijah zanje proizvajajo tudi bolj staromodne, a zato nič manj imenitne knjige.

■ PETRA VIDALI

FOTO ARHIV MLADINSKE KNJIGE

PETER SVETINA
VČASIH IMAM OBČUTEK, KOT DA SEM V MRTVICI NA MURI

Kako se tehta domišljija, razen da na stari tehtnici, ki ima dva okrogla pladenjčka, kot pišete?

Mene in tudi druge, ki pišejo, pogosto sprašujejo, kaj je v naših besedilih res. Vedno znova pojasnujem, da v tekste prihajajo stvari, ki si jih doživel, zavohal, otipal, videl, a to še ne pomeni, da gre za avtobiografijo. Ne gre za čim bolj natančen popis lastnih izkušenj, temveč si marsikaj preprosto izmisliš. Prav to premišljevanje je bilo eno od izhodišč pri tej knjigi. Kratke zgodbe sem pisal na Češkem, doma in na Kitajskem, od koder sem prinesel elemente s čajem. Na koncu sem vse

povezal z okvirjem, da gre za zbrano delo štirih različnih ljudi, ki so se jim poti prekrizale, česar sprva sploh nisem imel v mislih. Tako nastane tehtanje – otroci in drugi bralci ugotavljajo, kaj je mogoče in kaj ne. Zbranim delom sem dodal še opombe z navedenimi viri. Privoščil sem si nekaj znanstvenega aparata, ki pa je v veliki meri izmišljen (smeh). Všeč mi je, če bralec ne ve povsem, kaj je res in kaj ne. Prav to je bil moj namen.

Zgodbe so na enem pladenjčku tehtnice, izkušnje bralca na drugem. Kako je to dvoje v razmerju? Ali več izkušenj poganja več domišljije ali nas, obratno, več izkušenj naredi pri uporabi domišljije bolj ozkogledne?

To je odvisno od človeka. Pri tistih, ki so bolj nagnjeni k presojanju o resničnem, z nabiranjem izkušenj domišljija najbrž oživi. Če pa k temu nisi nagnjen, te lahko veliko stvari, ki jih vidiš in izkusiš, potegne v domišljijski svet. Meni se dogaja to drugo. Tistim, za katere velja prvo, tovrstna literatura niti ne bo všeč. Odložili jo bodo, ker jih bo preveč begala in vznemirjala. Tudi ko se pogovarjam s študenti, vidim, da jih kako tako presojanje zelo vznemiri in so povsem iz sebe (smeh).

Zdi se lepo živeti v vaši glavi, kjer je ogromno prostora, da zapazite detajle, navidezne nepomembnosti, nianse. Kako ustvarite tak prostor in občutek zanje? Je to poseben način možganske telovadbe, ki jo je torej treba trenirati?

Zavestno odločanje pri tem najbrž nima velike vloge. Bolj gre za prostor in čas, ko se ne ukvarjaš z drugimi stvarmi, ki bi te skrbele in obremenjevale. Razmišljanje o tem, kaj vse moraš narediti, prekrije in zaduši vse ostalo. Ko pa se to zrahlja, zaduhaš. Nedavno je bil tak čas, ko sem bil na Škotskem. Sedel sem pred hišo na vrtu, pred mano so

letale vrane, ki jih je zaradi vetra zanašalo po nebu, in one so krakale. Postalo mi je jasno, zakaj krakajo – ker ne morejo priti tja, kamor bi rade. Vpijejo zaradi svoje nesreče. Take stvari hitro potegnejo v zgodbo, a ta se lahko zgodi ali pa ne. Tega ne morem načrtovati.

Nosite zato na dopuste s sabo beležnico?

Ni nujno. Da ideje ne uidejo, s sabo nosim majhen telefon, kamor si jih zapišem. To so namreč dogodki, ki se v spomin vtisnejo kot fotografije, ki jih lahko podoživim doma ali kje drugje, kjer znova zapiha veter ali se zgodi kaj podobnega.

Za tako opažanje si je torej treba uporniško vzeti čas in prostor? Danes svet ni narejen po taki meri.

Imam staro nokia, zato me ne dosegajo neprestani signali, ki bi me obremenjevali in zaradi katerih bi mi pozornost odtekala sem in tja. Z družino – imam že velike otroke – smo bili nedavno v Angliji, kjer je treba zakupiti prenos mobilnih podatkov. Z ženo sva jih nekaj zakupila, otroci pa nič, zato so imeli dostop do spleta samo v hiši, kjer smo stanovali. Ko smo šli ven, so telefone uporabljali le za fotografiranje. Opazoval sem, kako so se umirili. Takoj ko smo se vrnili v Amsterdam in Benetke, so telefoni spet brneli. Tam nisem bil več na potovanju z otroki, ampak z njihovimi telefoni. V Angliji pa smo bili skupaj. To je zavestna odločitev. Vsak lahko to izklopi, a kot opažam doma, pri kolegih in študentih, ta odločitev ni lahka. Nimajo želje po tem, ker se jim zdi, da bodo nekaj zamudili. Vidim, da mi to olajšuje življenje – seveda me po eni strani izloči, kar ni fino. Včasih imam občutek, kot da bi se dal v mrtvico na Muri. Sem tam, tok teče, opazujem ga, a nisem del dogajanja, kar je lahko včasih tudi škoda. A po svoje imaš mir.

Odraščanje z Alanom Fordom je vodilo v norčavost. Se je senzibilnost za detajle v vas zasadila že v otroštvu? Starša sta bila slavista in novinarja, to se zdi kot prijazno, spodbudno okolje za nekoga, ki bo nekoč postal pesnik, pisatelj.

Gotovo. Z bratom sva bila neprestano obkrožena s knjigami. Spomnim se, da je bil za knjige, glasbo in potovanja zmeraj denar, za drugo pa je bilo treba premisliti. Mislim si, da to res gre iz otroštva. Neki zdravnik mi je razlagal, da obstajajo različni živčni sistemi. Živci so kot kabli. Izolacija živcev je lahko zelo različna; če imaš dobro izolacijo, te manj stvari prizadene, stres se te manj dotakne, če pa je izolacija slaba, se te stvari dotaknejo. Jaz imam to drugo.

Zato iščem več miru. Tudi zato tak telefon. Za nekatere stvari se odločiš zaradi lažjega preživetja. Glede občutljivosti za male stvari pa – gotovo k temu prispevata vzgoja in okolje. Potem pa je odvisno, ali te to pritegne ali ne. Mislim si, da so tudi tu različne vrste ljudi. Nekateri premišlujejo v širokih, globokih slikah, drugi so povezani z detajli. Ne vem, koliko ima pri tem zavestno odločanje.

Generacije otrok se spreminjajo.

Se vam zdi, da nagovarjate zmeraj 'enake' otroke?

Najbrž, ker pred očmi nimam konkretnega bralca, ampak bolj občutek za to, kaj je po mojem mnenju otroški svet. Ta je povezan z igro, nonsensom in svetlo perspektivo. Čeprav tudi to ni nujno, kakšne stvari so lahko zelo dramatične. A vidim to, kar jaz doživljam kot otroštvo.

Konkretnega bralca sem imel v mislih le med kovidom, ko me je nečakinja prosila, da bi ji zvečer bral pravljice po telefonu. Odločil sem se, da jih bom napisal. Vedela je, o čem bi naslednji

dan rada poslušala. Takrat sem pisal z mislijo nanjo in njeno sestrico. Toda to je zelo redko.

So te pravljice ostale samo zanju ali ste jih uporabili v knjigah?

Potem se je zgodilo, da se je priklopilo še pet družin in so še ti otroci imeli kakšno željo. Nekaj teh pravljic je šlo v Osmo knjigo pravljic, v glavnem pa niso objavljene.

Ob branju *Tehtanja domišljije* ne bi rekla, da je bilo pri pisanju veliko popravljanja, piljenja, temveč da so bile zgodbe napisane v zamahu. Obenem jih družijo že prepoznavni elementi vašega pisanja.

Včasih se zgodbe pripravljajo tudi leto ali dve, včasih pa nastanejo takoj. Ko pišem, se mi zdi, da ne bom zmogetel še enkrat zbrati energije, da bi se v zgodbo vživel. Zato kmalu po tem, ko nekaj napišem, to še enkrat preberem, nato pa se s tekstom več ne ukvarjam, ker mi je prenaporno. Tekst lahko pustim še veliko časa, preden ga objavim, toda popravljam ga več ne. Mislim si, da prav daleč od sebe človek pri pisanju ne more iti. Iz rok da tisto, kar prepriča njega. A to ne pomeni, da ne bi znal napisati tudi drugače. Seveda bi znal. Toda tisto bi se mi zdelo kot prepisovanje, ponavljanje, šablonsko pisanje. Rekel bi, da pri meni nekateri elementi ostajajo prisotni od začetka do konca. Taka je recimo norčavost, ker sem odraščal z Alanom Fordom (smeh). Romana ne bi mogel napisati oziroma bi moral imeti za to, da bi pripovedoval tako dolgo, veliko časa in zbranosti. Tega pa ne znam.

Na ljubljanski filozofski fakulteti ste diplomirali in magistrirali, nato doktorirali iz starejše slovenske poezije. Delate na univerzi v Celovcu, kjer v glavnem predavate slovensko literaturo. Koliko je med študenti zanimanja zanjo?

Literatura in teorija se pri meni zmeraj mešata. V tekste daš vse, kar veš in znaš. Na univerzi delamo različne teme, ki študente zanimajo, ali za katere presodim, da bi jih bilo dobro predelati: to so poezija v glasbi, vprašanje centra in periferije v literaturi, vprašanje meje, mladinska književnost. Študentje pedagoške smeri slovenščine imajo tudi kreativno in argumentativno pisanje, torej pisanje, ki je ustvarjalno, in pisanje, ki je ustvarjalno na drugačen način, saj gre za znanstveno pisanje. Zlasti kreativno pisanje jih nagovori. Velikokrat jih pošljem, da se sprehajajo po hodniku in opazujejo, kaj vidijo in slišijo. Ko pridejo nazaj, se o tem pogovarjamo. Seveda so vsi videli nekaj istih stvari, a ob tem je vsak videl še kaj drugega. Nekateri so pozorni na detajle, drugi vidijo še skozi okno, tretji slišijo ropot nad sabo. Zmeraj se postavi vprašanje, kaj je bolj resnično od drugega. Velikokrat jim rečem, naj gresta dva v paru po univerzi, pri čemer eden od njiju miži in drugega pelje pod roko, nato pa se zamenjata. Opazujeta, kako se počutita v teh vlogah. Ta, ki vodi, pogosto prestreza začudene poglede (smeh), drugi pa so včasih v stiski ali pa se znajo prepustiti. Na tak način spoznavajo sami sebe, kar vpliva na njihovo pisanje. Tisto, kar imamo po navadi za pisanje, torej način, kako se neka stvar pove, je le del pisanja; to je bolj zapisovanje.

Še pišete v stari hiški v bližini vaše domače Idrije?

Ja, vsake toliko. To je mamina hiša, tako rekoč v centru Idrije, a v 'grabi'. Tam je res božji mir. Zdaj se tja že dolgo časa nisem umaknil, morda se bom do začetka predavanj na univerzi.

Doslej največkrat, kar trikrat, ste prejeli nagrado večernica, leta 2013 za slikanico *Ropotarna*, 2016 za *Kako zorijo ježevci* in 2018 za pesniško zbirko *Molitvice s stopnic*. Če kdo, ste vi pravi naslov za vprašanje o pomenu literarnih nagrad – kakšen odtis pustijo v prepoznavnosti, prodaji.

Zmeraj sem vesel, ko nagrada pride, a mi je pozornost, ki jo prinese s seboj, naporna. Z leti sem se že malo navadil, a raje bi se umaknil in gledal, kako se odvije brez mene (smeh). Res sem bil vesel za tokratno nominacijo, pa ne, ker bi lahko prejel nagrado, temveč sem se spomnil, da je od prve nominacije minilo že veliko let. To pomeni, da je moje pisanje še po vsem tem času vredno toliko, da je nekdo, ki je knjigo prebral, presodil, da je v redu. Nekdo, ki me ne pozna in je odmaknjen. To me poboža. Včasih je namreč težava v tem, kdaj je treba nehati. Imaš občutek, da bi še lahko delal in da delaš dobro. Toda to lahko gre čez mejo. Zase bi si želel, da bom takrat, ko ne bom imel več kaj pisati, končal. Glede prodaje in izposoje pa ne vem. Občutek imam, da nekatere knjige, ki dobivajo nagrade, niso zastavljene za množično branje, temveč premikajo meje. Ni nujno, da se bodo prodajale ali brale. Na misel mi pridejo *Zgodbe iz oddaljenega predmestja Shauna Tana*. To je krasna knjiga, ki je pri nas izšla pri založbi Miš z zelo dobrim prevodom Gaje Kos. A se ne prodaja in ne izposoja. Toda take knjige morajo biti, ker premikajo meje. Včasih je torej naloga nagrade, da knjigi odpre okno ali vrata in najde nekoga, ki ga bo nagovorila.

■ TJAŠA GAJŠEK

UDARNO S PREVODOM

PREVODNI PRANGER

Avstrija na obisku: prevajanje mladinske proze

DISKUSIJA SELEKTORICE ALJE LIPAVIC OŠTIR
IN PREVAJALKE ANE GRMEK

(2. DEL)

V reviji *Otrok in knjiga* v sodelovanju s festivalom Prevodni Pranger predstavljamo prevajalke in prevajalce otroške in mladinske književnosti, ki prenašajo sodobna besedila v slovenski jezik in kulturni prostor, s čimer pomembno prispevajo k razširjanju obzorij mladih bralcev. Vodstvo festivala Prevodni Pranger za vsak pogovor izbere tuji jezik in selektorico, ki v fokus večera postavi dve knjigi prevajalca ali prevajalke, za kateri je mnenja, da ju je treba osvetliti. Izbira po svoji neodvisni presoji, a upošteva obvladljivost gradiva po obsegu in posega po različnih izbiralskih pristopih. Izbor in argumentacijo prevodnih rešitev včasih komentira vabljeni diskutant. Tako selektor(ica) in diskutant(ka) »iz oči v oči« pojasnita svoja mnenja ustvarjalki oziroma ustvarjalcu prevoda, ki ima priložnost odškrniti pogled v svojo prevajalsko delavnico ter razkriti manj znana dejstva ali besedilna mesta, ki sta jih razpravljavca nemara interpretirala po svoje.

Selektorica dr. Alja Lipavic Oštir,
prevajalca Ana Grmek in
Stanislav M. Maršič ter
moderatorka Urška P. Černe

Priljubljena mladinska avtorica **Christine Nöstlinger** se je slovenskim bralkam in bralcem približala v prevodih, ki prihajajo iz različnih prevajalskih delavnic. Poblizje smo si pogledali prevoda **Stanislava M. Maršiča** in **Ane Grmek**, ki ju je za razpravo izbrala selektorica **dr. Alja Lipavic Oštir**, obenem pa tudi delo in okolje, v katerem so ti prevodi nastali – čez državno mejo, na Koroškem v Avstriji, kjer Mohorjeva založba Celovec vztrajno ohranja in krepi izmenjave med slovensko in nemško

kulturo. Razpravo je moderirala **Urška P. Černe**, večer pa je bil namenjen tudi spominu na prevajalko in urednico **Lučko Jenčič**. Izbrani deli sta bili *Ko se je moj oče hotel poročiti z materjo Anne Lachs* (Mohorjeva Celovec, 2015) (*Als mein Vater die Mutter der Anna Lachs heiraten wollte*, Hamburg: Oetinger, 2013) in *Capasta Loreta* (Mohorjeva Celovec, 2011) (*Lumpenloretta*, St. Pölten idr.: Nilpferd im Residenz, 2010). Večer je potekal 21. novembra 2023, brez prisotnosti Stanislava M. Maršiča.

V tej številki obravnavamo analizo drugega literarnega dela z naslovom **Lumpenloretta / Capasta Loreta**.

Zvočna datoteka: <https://pranger.si/arhiv/prevodni-pranger-2023/>

Lumpenloretta / Capasta Loreta

Lipavic Oštir: Roman sodi med zadnja dela Christine Nöstlinger, napisala ga je osem let pred smrtjo. Delo je v originalu izšlo leta 2010, prevod pa smo prav tako dobili precej hitro, že leta 2011. »Nöstlingerjeva v svojih delih krši jezikovne tabuje z uporabo grobega vsakdanjega jezika, kletvic in močnega jezika. Prav tako rada ustvarja nove besede in na novo sestavlja znane besedne zveze. To ustvarja njen značilen ton s specifičnim humorjem. Razvila je tudi svoj mladostni žargon, predvsem s pomočjo priložnostnih tvorjenk, ki jih uporablja zlasti v vzdevkih za osebe, ki seveda povedo nekaj o značilnostih oseb, ki so jim dodeljeni.« (prim. Wild, 1996: 36). Sama je povedala naslednje: »Otrokom je pri mojih knjigah najbolj všeč, da otroci v mojih zgodbah govorijo veliko bolj pametno, kot govorijo v resničnem življenju. To je všeč tudi bralcem. Imajo nek občutek, ki ga ne morejo zares ubesediti, potem pa ga preberejo in si mislijo: Ja, tega poznam.« Christine Nöstlinger (*Kontrast.at*, 13. 7. 2018)

Izbrani fokus analize pri tem prevodu bodo priložnostne tvorjenke in socialni povzpentniki. Najprej pa si oglejmo glavne osebe in njihova poimenovanja:

Lumpenloretta	Capasta Loreta (cape?)
Loretta	Loreta
Glatze	Balinc
Locke	Kodravka
Zecke	Klop
Zahn	Čekan
Zopferl	Kitek
Ottokar	Otokar
Maximilian	Maksimilijan

Imena, ki so vzdevki in govorijo o lastnostih oseb, so v prevodu poslovenjena.

Grmek: Če se knjige dogajajo v popolnoma domišljijem svetu, slovenjenje ali neslovenjenje osebnih imen ni vprašanje – v takih primerih se sloveni. Pri tej knjigi sem bila pod vtisom, da moramo vzdevke prevesti. To se mi je zdelo nujno, ker to osebe zaznamuje. Posledično se mi je zdelo, da bi v tem primeru morala vsaj delno posloveniti tudi druga imena:

Loretta	Loreta
Ottokar	Otokar
Maximilian	Maksimilijan

Večkrat vidim, da se nekatere založbe pri prevajanju mladinskih del strogo držijo slovenjenja, tudi v primerih, ko vsebujejo geografske pojme in je kraj dogajanja točno določen. To mladih bralcev ne moti, prej jim olajša branje. Kje postaviti mejo, je stvar občutka ali uredniške odločitve.

Lipavic Oštir: To je res, mora pa biti odločitev potem dosledna in veljati za vse osebe.

Priložnostne tvorjenke

Lumpen-Loretta, Glatze-Mutter, Locke-Mutter, im Mama-Alter, im Papa-Alter, Cowboy-Imitate, Chemie-Lehrerin, Etepetete-Tanten, Altwaren-Tandler, Zecke-Vater, Locke-Opa, ...

19er-Haus, Bananen-Kartons, Plastik-Steigen, Heidelberg-Jogurt, No-Name-Lappen, Teddybär-Bus, Glatze-Haus, Berger-Wohnzimmer, Pizza-Stück, Pizza-Bissen, Pizza-Brösel, Steingut-Schüssel, Zahn-Haus, Hugo-Boss-Nadelstreif, Musik-Radau, Ribisel-Stauden, Ribisel-Zaun, Locke-Haus, ...

Läuse-Kahlschererei, Loretta-Gespräch, Migräne-Anfall, Klamotten-Einkaufstour, Denkstein-Entschluss, fünf-Millimeter-Stoppeln, Fußballstadion-Lautstärke, Super-Scheiß, Alpenvereins-Camp, null-komma-pepi, Gammel-Look, Science-Fiction-Schinken, Opa-Geburtstag, Edel-Kluft, Total-Rasur, Festtags-Klamotten, Pferde-Lacher, Marmalade-Finger, Ghetto-Blaster, Brennessel-Bläschen, Aufs-Klogehen, Zehner-Pause, ...

Label-Freaks, Baby-Bruder, Nachhilfe-Lehrer, Normal-Köpfe, Geigen-Lehrer, ...

V knjigi je tvorjenk še več. Vidimo, kako je avtorica to gradila: z vezaji.

Glatze-Mutter	Balinčeva mama
Glatze-Vater	Balinčev oče
Locke-Mutter	Kodravkina mama
Locke-Opa	Kodravkin dedek
Berger-Haus	Bergerjeva hiša
19er-Haus	19-ica

Grmek: Edina knjiga, ki jo poznam in je mama izpostavljena na način *Glatze-Mutter* ali *Locke-Mutter*, je *Mumini*, kjer imamo ‚muminmamo‘ in ‚muminočka‘. Mislim, da slovenskim otrokom to sploh ne zveni čudno. Za naš primer pa še zdaj nimam rešitve.

Lipavic Oštir: To je res, čeprav je res tudi to, da se kot sredstvo uporablja v celi knjigi. Poglejmo naslednji primer:

<ul style="list-style-type: none"> • Eine <u>im Mama-Alter</u>, sehr klein und ein bisschen pummelig, Haare knallrot, streichholzkurz. (str. 9) • Dann ist der Mann <u>im Papa-Alter</u> aus dem Bus gesprungen. (str. 10) • Nur klamottenmäßig absolut nicht durchschnittlich, sondern noch irrer als die zwei <u>Cowboy-Imitate</u>. (str. 10) 	<ul style="list-style-type: none"> • Bila je <u>pravih let za mamo</u>, zelo majhna in malce debelušna, z živordečimi lasmi, postrizenimi na ježka. • Nato je iz minibusa skočil moški, <u>pravih let za ata</u>. • Samo kar se tiče obleke, ni bila čisto nič povprečna, ampak še bolj nora od obeh <u>kavbojskih posnemovalcev</u> malo prej.
---	--

Gre za avtoričine tvorjenke, ki se nanašajo na opis generacije staršev. V obeh tvorjenkah se skriva nekaj ironije, ki označuje medgeneracijske razlike, ampak gre tudi za slengovsko kategoriziranje staršev. Zlasti pri zadnjem primeru me zanima, kaj bi bilo primerneje: sintetični roditelj ali pridevniški prilastek?

Grmek: Zdaj mislim, da sta bila posnemovalca kavbojev in da sta se obnašala kot na Divjem Zahodu: živimo prosto, naredimo, kar se nam zdi.

Lipavic Oštir: Tako v življenju tudi ravnata. Gre za osebi, ki trgujeta s starinami in nasploh živita posebno življenje.

<p>Dass die zwei <u>Etepetete-Tanten</u> sind, ist ihm klar gewesen, aber dass sie wegen ein bisschen lauter Musik und allerhand Gerümpel vor dem Haus so ein Affentheater aufführen, hat er nicht gepackt. (str. 16)</p>	<p>Da sta obe <u>fini</u>, da kar <u>smrdi</u>, je vedel že prej, da pa bosta zaradi malo glasne glasbe in raznorazne šare pred hišo zagnali tak cirkus, si ni mislil.</p>
---	--

Tukaj imamo fino rešitev.

Grmek: Poskušala sem biti vsaj duhovita, če že ne morem ohraniti slovnične strukture.

Lipavic Oštir: Gre namreč za to, da se mame v tem naselju obnašajo tako 'fino, da kar smrdi', v resnici pa je polno hinavščine.

<p>Spaß gemacht, den <u>Nachhilfe-Lehrer</u> zu spielen, hat es ihm nicht. (str. 43)</p>	<p>Kaj posebej se v vlogi <u>pomožnega učitelja</u> ni zabaval.</p>
--	---

Tukaj gre za inštruktorja, ne pomožnega učitelja.

Grmek: Takrat sem gotovo imela razlog, zakaj sem to uporabila, a sem ga že pozabila. Izraz inštruktor mi ni všeč. Razmišljala sem tudi, da bi *Nachhilfe-Lehrer* postal 'popoldanski učitelj'. Izraz 'pomožni učitelj' je seveda zavajajoč.

Lipavic Oštir: Naenkrat nastane kulturni element, saj v Avstriji pomožni učitelj obstaja.

Kot Mariborčanki mi je bil zelo zanimiv tudi ta primer:

<p>»Bin in <u>null-komma-pepi</u> bei euch«, hat Glatze gesagt. (str. 44)</p>	<p>»<u>Precej bom</u> tam,« je rekel Balinc.</p>
---	--

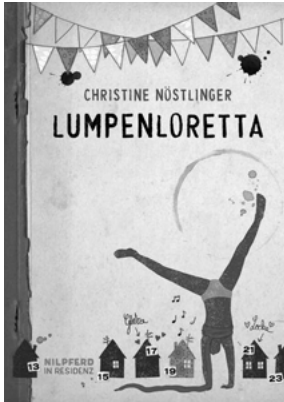
V Mariboru ne rečemo *null-komma-pepi*, pač pa 'nul koma jozef'.

Grmek: Duhovitost sem želela ujeti z nekoliko arhaičnim izrazom, kot da bi se Cornelius malce pošalil. Vaš izraz je lokalni, ne vem, kaj bi nanj porekel lektor.

Lipavic Oštir: Knjiga se dogaja v naselju na robu Dunaja, kjer živijo družine, za katere dedek v eni izmed njih pravi, da gre za same socialne povzpeticnike. Vsi se delajo fine. Te družine zelo pazijo, da so otroci pridni, se lepo obnašajo in hodijo v šolo. V eno od teh hiš se preseli Loreta s svojimi starši in mlajšim bratom, ki ga kasneje odpeljejo v rejo. Njena družina je v tistem okolju nekaj čisto posebnega. Vsebina knjige je ljubezenska, saj se Balinc, ki je njen sosed, v njo strahotno zaljubi.

Grmek: On se zaljubi, ona pa odrašča v hudih razmerah. Nekdo pokliče socialno službo, da jo odstranijo iz tega toksičnega okolja. Ko Balinc izve, kje je Loreta, upa, da bosta skupaj pobegnila. Bolj kot njegova naklonjenost pa je Loreti pomembno, da končno dobi stabilen dom, kjer postane zadovoljna.

Lipavic Oštir: Ko odide iz razsute družine, se zadeve zanjo dobro razrešijo. Za Balinca pa je to razočaranje in pomembna življenjska izkušnja.

Naslovnici izvornika in prevoda

Nemščina je bolj nominalni jezik kot slovenščina in ima več besednih zvez. Pri prevajanju je treba to ubesediti verbalno: *Aufs-Klogehen* - 'šel je na stranišče' je en tak primer.

<ul style="list-style-type: none"> • »Und meine Mama tigert durchs Haus und verlangt von mir, dass ich die <u>Lumpen-Loretta</u> heimschicke.« Die Lumpen-Loretta?« Glatze hat Locke entsetzt angestarrt ... (str. 69) • Glatze ist zwei Tage im Bett geblieben. Bloß zum <u>Aufs-Klogehen</u> und zum Wassertrinken ist er aufgestanden. (str. 75) 	<ul style="list-style-type: none"> • »Moja mama pa hodi po hiši in od mene zahteva, da capasto Loreto pošljem domov.« »<u>Capasto Loreto</u>?« Balinc je Kodravko zgroženo pogledal ... • Balinc je v postelji ostal dva dni. Vstal je samo toliko, da je <u>šel na stranišče</u> in po vodo.
---	---

Socialni povzpethniki

Dodajmo še nekaj malega o humorju Christine Nöstlinger. »*Mnogi cenijo Nöstlingerjevo zaradi njene dunajske duhovitosti (»Wiener Schmah«), suhega humorja in solidarnosti z ljudmi z roba družbe. S svojim delom in osebnostjo predstavlja za marsikoga moralno integriteto, ki jih v kontekstu neoliberalne politike primanjkuje.*« (<https://www.christine-noestlinger.at/christine-noestlinger/leben>). Starši v okolju, kamor se Loreta preseli, za novo družino ne najdejo nobene lepe besede. Zlasti mame se kar naprej zgražajo.

<p>Und darauf hat die Glatze-Mutter gejammert: »Da sei Gott im Himmer vor; sonst macht die Caritas glatt noch ein <u>Obdachlosen-Wohnheim</u> daraus oder ein <u>Asylanten-Quartier!</u>« (str. 9)</p>	<p>Nakar je Balinčeva mama potožila: »Bog ne daj! Da nam ne bo Caritas tukaj uredil <u>hiše za brezdomce</u> ali pa <u>centra za azilante</u>.«</p>
--	---

Gre za malo nenavadna poimenovanja.

Grmek: Prevod je nastal pred desetimi leti. Razmere so se v tem času tako spremenile, da bi danes prevajala drugače, saj je azilantov veliko, brezdomcev pa prav tako.

Lipavic Oštir: Balinčeva mama je za njega kar naprej zaskrbljena in dela cirkus tudi tam, kjer ne bi bilo potrebno. Precej je takih situacij, ko je treba opisati, kako odreagira.

(Balinčeva mama):

<p>Sie hat auch nicht bemerkt, dass Glatzes Klamotten <u>ziemlich nass</u> sind. Normalerweise zetert sie in so einem Fall los, dass er sich sofort umziehen muss, damit er keine Lungenentzündung und keinen Blasenkatarrh bekommt. (str. 14)</p>	<p>Niti tega ni opazila, da ima Balinc <u>skoz in skoz premočena</u> oblačila. Običajno začne v takih primerih vreščati, da se mora takoj preobleči, da si ne nakoplje pljučnice in vnetja mehurja.</p>
--	---

Drugi primer pa je, ko Loretini starši poslušajo glasno glasbo. V odlomku se pojavi zanimiv izraz. Balinc se odloči, da bo šel *Antrittsbesuch*, ki postane 'spoznavni obisk'. On je namreč zelo pogumen. Loreta se je preselila v sosednjo hišo in Balinc se kar odloči, da bo odšel k njej in se predstavil, ker mu je Loreta všeč. V tem je zelo odprt in tudi sicer se mami precej upira.

<p>Bevor sich Glatze fertig überlegt hatte, ob er darauf etwas antworten soll, hat es an der Haustür geklingelt – was wegen der <u>lauten</u> Musik fast nicht zu hören gewesen ist - und die Locke-Mutter, die Nachbarin zur anderen Seite vom ehemaligen Berger-Haus, ist gekommen und hat mit seiner Mutter im Duett gejamert. Weil die beiden beim Wohnzimmerfenster, von wo man den Gehsteig samt Vorgarten vom Nachbarhaus überblickt, Position bezogen haben, hat Glatze den <u>Antrittsbesuch</u> bei der Loretta auf später verschoben. Er hat nicht haben wollen, dass ihn seine Mutter ins Nachbarhaus gehen sieht. (str. 9)</p>	<p>Preden je Balinc do konca razmislil, ali naj na to kaj pristavi, je na vhodu pozvonilo – česar pa zaradi <u>doneče</u> glasbe skoraj ni bilo slišati – in prišla je Kodravkina mama, sosedka z druge strani nekdanje Bergerjeve hiše, ter začela z njegovo mamo tožiti v duetu. Ker sta zavzeli položaj pri oknu v dnevni sobi, od koder je bil razgled na pločnik in sprednji del sosedove hiše, je Balinc <u>spoznavni obisk</u> pri Loreti preložil na pozneje. Ni hotel, da ga mama vidi trkati pri sosedih.</p>
---	---

Izraz 'razredni stremuh' za *Klassenstreber*...

<p>Seine Mutter hat schon allerhand dagegen gehabt, dass er dauernd mit Zecke und Zahn herumzieht. Weil die angeblich nur Unfug im Kopf haben. Der Maximilian, den <u>Klassenstreber</u>, hat sie ihm immer als Freund aufschwätzen wollen. (...) Und <u>ordentliche Manieren</u> könnte er sich auch anschauen! (str. 15)</p>	<p>Njegova mama je imela že zdaj vse polno pripomb na to, da kar naprej pohajkuje s Klopom in Čekanom. Ker naj bi šle baje dvojici po glavi same neumnosti. Za prijatelja mu je hotela od nekdanj vsiliti Maksimilijana, <u>razrednega stremuha</u>. (...) Za nameček pa bi se navzel še njegovih <u>dobrih manir!</u></p>
--	--

Grmek: Zdaj mi stremuh ni več všeč. Najbrž bi morala uporabiti izraz 'piflar'. V tistem trenutku se mi je beseda zdela zelo posrečena. Pri naslednjih branjih pa ugotoviš, da bi bilo bolj sočno nekaj drugega.

Lipavic Oštir: Tu je eden najbolj nazornih primerov, ki pokaže, kako te mame odreagirajo.

(Balinčeva mama Kodravkini mami):

<p>»Dieser Pöbel kann doch <u>nie im Leben</u> genug Geld haben, um sich ein Haus in unserer Siedlung zu kaufen. Sicher haben sie es nur gemietet.« (str. 16)</p>	<p>»Ta sodruga že ne more imeti dovolj denarja, da bi si kupila hišo v našem naselju, <u>pa če se na glavo postavi</u>. Gotovo so jo samo najeli.«</p>
---	--

(Balinčeva mama svojemu možu):

<p>»Du sollst der <u>Hausverwaltung</u> einen Brief schreiben, dass sie dem Hausbesitzer schreiben muss, dass er diese Leute kündigen soll! Weil die haben das Haus garantiert nur gemietet! Und ich lasse den Brief von allen anderen in der Siedlung unterschreiben! Da macht jeder mit.« (str. 20)</p>	<p>»<u>Svetu soseske</u> napiši pismo, da mora od lastnika hiše zahtevati, da tem ljudem odpove najemno pogodbo. Kajti hišo so gotovo samo najeli. Pismo bom dala podpisati vsem v soseski. Vsi se bodo priključili.«</p>
---	---

Hausverwaltung ste prevedli v 'svet soseske'. Mogoče bi bila primernejša kakšna druga rešitev?

Grmek: Razmišljala sem o tem in danes bi napisala upravnik, takrat pa si nisem znala predstavljati, kako bi *Hausverwaltung* deloval v naselju lastniških hiš.

Lipavic Oštir: Mislim, da gre za podjetje, ki za njih opravlja določene storitve. Ta primer sem uporabila tudi zato, ker se v romanu pojavi samo enkrat in ni moteče. V primeru *Schrebergartner* iz knjige *Ko se je moj oče hotel poročiti z materjo Anne Lachs*, kjer se izraz pojavlja velikokrat, pa je moteče.

<ul style="list-style-type: none"> • Glatzes Vater beschummelt die Glatze-Mutter oft. Weil er der Ansicht ist, das Schummeln weit weniger Mühe macht, als dauernd irgendetwas <u>auszudiskutieren</u>. (str. 21) • »Klar gefällt sie dir! Das merk ich dir doch an!«, hat er grinsend gesagt und sich den Bierschaum aus dem Schnurrbart gewischt. »Es ist ja auch nichts dagegen einzuwenden. Bloß deine Mutter muss es nicht unbedingt mitkriegen. Kapiert?« (str. 22) 	<ul style="list-style-type: none"> • Balinčev oče je Balinčevo mamo pogosto prinašal okrog. Prepričan je bil, da je goljufanje veliko manj naporno od večnega <u>pregovarjanja</u>. • »Seveda ti je všeč. Na obrazu ti piše,« je rekel reže in si obrisal pivske pene z brkov. »Saj to ni nič takega. Samo tvoji mami ni treba nujno izvedeti. Saj razumeš?«
--	--

V romanu imamo še druga razmerja, to so medsebojni odnosi staršev. Balinčev oče z mamo ne želi preveč diskutirati, pač pa jo raje prenaša okrog. Take nasvete daje tudi svojemu sinu. To so nazorni primeri dvojne morale in obnašanja v tem okolju. Avtorica je neizprosna do svojih likov. »*Rahlo ironičen, distanciran in raznolik, a tudi humoren jezik, ki temelji na govornih besedi in je začinjen z duhovitimi avstrijskimi izrazi ("Bandlkramergschrapp", = Hausiererkind), bralcu omogoča, da se poistoveti s protagonistami.*« (gl. <https://lesebar.uni-koeln.de/rezensionen/navigation/2011/noestlinger-christine-lumpenloretta>)

Ana, ali lahko pokomentirate naslednje primere:

- Die Kinder sind gemein zu ihr gewesen, die haben sie Zigeunerin genannt und Hausiererkind und Bandlkramergschrapp, seit sie gewusst haben, dass ihre Eltern aus Jahrmärkten alte Sachen verkaufen. (str. 29)
- »Und dieses Irrsinnskind von nebenan kommt auch mit?«, hat die Glatze-Mutter gefragt. (str. 58)

- Zmerjali so jo s ciganko, krošnjarskim mladičem in kramarskim podmladkom, odkar so vedeli, da njeni starši na sejmih preprodajajo starine.
- »Bo šla sosedova prismoda tudi z vami?« je vprašala Balinčeva mama.

Grmek: Poskusila sem, kot sem najboljše znala. Zdelo se mi je, da mora biti podcenjujoče. Ne glede na to, kaj ta izraz pomeni, mora biti podcenjujoč in zakompliciran. Vzela sem leksikalne vsebine in jih poskusila sestaviti. 'Mladič' za človeškega otroka je slabšalno, 'kramar' pa je v primerjavi z originalom celo zelo mili izraz, čeprav je tretiran kot manjvreden poklic.

Lipavic Oštir: Mislim, da vam je uspelo zelo dobro. Tudi če današnji otroci ne vedo, kdo je kramar ali krošnjar, bodo začutili, da je to nekaj, kar ima negativno konotacijo. Ker gre za avstriacizme, bi bilo možno poiskati tudi regionalne izraze, ampak zdi se mi, da temu niste preveč naklonjeni.

Grmek: Zdelo se mi je, da ostanemo pri zbornem jeziku in ljubljanskem narečju, ki mi je najbližje. Regionalne izraze iz originala sem poskusila rešiti na drug način, mogoče s kakšnim arhaizmom ali neologizmom. Mislim, da dobi v slovenščini lik, ki je regionalno obarvan, drugačno konotacijo – da gre za manj izobraženega človeka z roba družbe. Ta stereotip je še vedno prisoten. Kot nekakšen vaški norček, ki govori v narečju, vsi drugi pa se zborno izražajo.

Lipavic Oštir: Tukaj pa je še izraz *Irrsinnskind*. Uporabi ga Balinčeva mama, ko ugotovi, da se bo z njimi odšla kopat tudi Loreta. Vi ste ji rekli 'prismoda'?

Grmek: Ja, ampak je to, kar sem jaz naredila, precej milo. Lahko bi bilo tudi 'koza', 'trapa', 'norica'.

Lipavic Oštir: Ponovno gre za mesto, kjer avtorica izbira določene izraze, pri katerih je neusmiljena. Prevajalci lahko imajo s tem kar velike težave.

Kot smo že povedali, je eden izmed dedkov tisti, ki pokliče socialno službo, da poskrbi za Loreto. Ta dedek tudi zna povedati staršem to, kar jim gre.

- Glatze hat seine Mutter sagen gehört: »Schick sie heim. Sie kann sich doch nicht einfach bei euch häuslich niederlassen!« Die Locke-Mutter hat drauf gesagt: »Das Haus gehört immer noch dem Alten. Und wer bei ihm zu Gast ist, hat er mir erklärt, geht mich einen feuchten Staub an.« (str. 63)
- ... hat er gemurmelt: »Die Pappen können sich die blöden Weiber zerreißen, aber dass sie etwas tun täten, fällt ihnen gar nicht ein.« (str. 67)

- Balinc je slišal, kako je njegova mama rekla: »Pošlji jo domov. Ne more se kar udomačiti pri vas!« Mama je odvrnila: »Hiša je še vedno last starega. In kdo je pri njem na obisku, mi je povedal, se me prav nič ne tiče.«
- ... je zagodrnjal: »Trapasti babnici opletata, da se jima bosta jezika obrabila, da bi kaj naredili, jima pa ne pade na pamet.«

V drugem primeru gre za prevajalsko rešitev, ki se mi zdi zelo ustrezna. Potem pa imamo primer z imenom:

<p>»Die Lumpen-Loretta?« Glatze hat Locke entsetzt angestarrt, und Locke hat mit den Schultern gezuckt und gesagt: »So nennen sie unsere Mamas, das hat deine gnä' Frau erfunden.« (str. 69)</p>	<p>»Capasto Loreto?« Balinc je Kodravko zgroženo pogledal, Kodravka pa je skomignila z rameni in rekla: »Tako ji pravita najini mami, tvoja častitljiva gospa mati si je izmislila.«</p>
--	--

Sledi ključen odlomek, v katerem dedek svoji vnukinji razlaga, kako je z otroki. Kljub temu, da je knjiga zabavna in divja, je socialni aspekt prevladujoč.

<p>»Nur keine Angst, es passiert ihm schon nichts. Die <u>Himberburli</u>s fallen immer auf die <u>Butterseite</u>.« »Glatze ist doch kein Himbeerburli!«, hat Locke protestiert. »Reg dich nicht auf«, hat der Opa gesagt. »Ist ja nicht seine Schuld, dass er mit einem silbernen Löffel im Mund auf die Welt gekommen ist.« »Wieso ist er mit einem silbernen Löffel im Mund auf die Welt gekommen?« Locke hat nicht kapiert, was ihr Opa meint. »Seid ihr doch alle!«, hat der Opa gesagt. »Du. Und Zecke und Zahn auch. Nur die Loretta nicht. Für die hat es nur einen Blechlöffel gegeben.« (str. 83)</p>	<p>»Samo brez strahu, nič se mu ne bo zgodilo. <u>Mamini sinčki</u> vedno pristanejo na <u>nogah</u>.« »Balinc vendar ni mamin sinček,« je protestirala Kodravka. »Ne razburjaj se,« je rekel dedek. »Ni sam kriv, da se je rodil s srebrno žlico v ustih.« »Kako, rodil s srebrno žlico v ustih?« Kodravka ni razumela, kaj je mislil dedek. »Vsi ste se,« je rekel dedek. »Ti. In Klop in Čekan tudi. Samo Loreta ne. Ona se je rodila s pločevinasto.«</p>
---	--

Večer se je nadaljeval še 45 minut z za Prevodni Pranger značilno sproščeno in tehtno razpravo, tokrat je tekla o naslovu in vsebinskih prvinah, o melodičnih merilih, o različnih vidikih prevajanja iz avstrijske nemščine, o močni vlogi lektorice in lektorjev, o sproščenosti v jeziku in o slovničnih pravilih, sodelovali pa so tudi gostujoči germanisti iz Poljske (denimo v vprašanjem, ali se 'mobbing' prevaja v slovenščino ali se prevzame mednarodni termin).

■ ZAPISALA ANDREJA ERDLEN

PRIMERI DOBRE PRAKSE

VALERIA GIAQUINTO

Power to the book pirates!¹ Adventurous Reading Promotion in the School Library at the European School Munich

Objectives and planning

As the heart of a school, the school library offers a unique opportunity to introduce children, including non-readers, to books. It is a 'centrally located marketplace' that combines various functions: knowledge center, classroom, communication space and, especially in primary schools, a place for reading and language promotion (Holderried & Lücke, 2018). In recent years, school libraries in Germany have become increasingly visible and important. In 2021, the Working Group for Youth Literature, in cooperation with the Working Group for Youth Book Publishers and the Federal Ministry for Youth, organised the symposium Must-have School Library: Inventory, Framework Conditions, Quality Standards (Must-have Schulbibliothek Bestandsaufnahme, Rahmenbedingungen, Qualitätsstandards, 2021) at the Leipzig Book Fair. Since then school libraries have been participating in the data collection and processing of the German Library Statistics (DBS). In the 2022 annual report data from school libraries could thus be evaluated for the first time. Although they are not representative, as only the school libraries that participated in the survey were included, they illustrate the entire spectrum of different school libraries, 'ranging from small rooms with few books and no regular budget to modern, well-equipped and professionally run school libraries' (Raumel & Säckel, 2022). The report clearly highlights what the German Library Association (dbv) has pointed out on several occasions: the enormous potential of school libraries and the resulting need for upgrading and support from the state: »While on the one hand there are growing calls for greater support for pupils in their reading, media and information literacy skills, state and local government support for school libraries still has considerable room for improvement. This means that a great deal of the potential that school libraries have for the educational future of pupils is being wasted. The German Library Association (dbv) is committed to the nationwide expansion of attractive school libraries, as well as a better equipment and qualified staff.« (Ibid.)

1 This article was first published in German in Erb-May, Ulrike / Hantschel, Manuela (eds.), *Lesen schafft Zukunft* (Weinheim/Basel: Beltz Juventa, 2025). For the purposes of *Otrok in knjiga*, it has been translated and specially adapted.

The project, to be implemented in Munich schools under the title *Kaperkinder Ahoi!*, was presented by Dr. Katja Wiebe, editor for Eastern European children's and youth literature at the International Youth Library, at the 2025 Professional Meeting of the *Bralnice pod slamnikom* Festival.

Building up collections plays a key role in achieving such ambitious goals. However, due to limited financial resources, many school libraries often have to take unusual measures to expand their collections. This is often done through donations, especially from the families of school leavers. School library collections are therefore often not the result of a targeted and coherent acquisition policy. As a result, over time, many media accumulate in the collection that are rarely used and, above all, are hardly known to young users. When analysing borrowing habits in school libraries, children often respond that they find it difficult to choose and are overwhelmed by the quantity of books on the shelves, of which often only the spine is visible. They therefore choose books recommended by classmates or teachers, or even not borrow books at all. This situation provided a welcome opportunity to experiment with new projects to promote reading, as outlined in the example of the specialist project 'Buchpiraten an die Macht! Leseförderung in der Schulbibliothek' (Book pirates to power! Promoting reading in the school library), which was developed as part of the continuing education programme in reading and literature education of the Federal Association for the Promotion of Reading (BVL).

The aim of the project was to develop new approaches:

- Firstly, for setting up new school libraries and improving and expanding their collections.
- Secondly, for guiding young users in order to strengthen their judgement and promote their ability to obtain information independently.

In its guidelines, the International Federation of Library Associations and Institutions states: »*The goal of all school libraries is to develop information literate students who are responsible and ethical participants in society. Information literate students are competent self-directed learners, who are aware of their information needs and actively engage in the world of ideas. They display confidence in their ability to solve problems and know how to locate relevant and reliable information.*« (IFLA Sektion Schulbibliotheken, 2015). The school library should become the heart of school and reading promotion, a place where schoolchildren can discover an interest in and enjoyment of books and stories, learn about different genres and topics, consciously choose what they want to read, exchange ideas about literature, and develop storytelling skills and competence (Jentgens, 2016, p. 21).

Project description with presentation of teaching methods

- Target Group: Elementary School Children (6-10 Years)
- Location: Elementary School Library
- Time frame: September-November 2021
- Organiser: Valeria Giaquinto

Reading promotion methods

- Reading Box
- Finding Characters
- Dialogical Reading
- Top or Flop: Book Voting
- Books on a Leash
- Picture Gallery

Materials

- Handcart with the logo of the 'Book Pirates to Power' project (for storage)
- A5 card with the corresponding book cover as voting cards
- Box with a lid (e.g., a moving box)
- Another box
- Treasure Stickers and Shark Stickers
- Pirate Stamps
- Pirate Flags and various items from the world of pirates (gold coins and gemstones, telescope, compass, etc.)

The project ran for two months, from September to October 2021, and involved five classes, from Year 1 to Year 5, with a total of 51 children. The project took place at the European School Munich. Only books from the primary school library were to be used as primary literature. However, digital media, non-fiction books, comics and books that were part of the core collection of a school library (such as classics, fairy tales, fables) were excluded, as were books that were specified as required reading by teachers. This left 145 books, which were then divided according to age group and class. Of these, 116 were read and voted on by the children, with 101 saved and 15 discarded.

In the 'Book Pirates to Power' project, primary school children are allowed to select, read and evaluate books from their own school library. Before the project begins, the project management discusses with the teaching staff which books in the school library's collection will be left for current school lessons. The remaining books are then sorted into a box with a lid (such as a moving box), designed by the children themselves.

A copy of the book cover is glued onto cardboard for each book intended for the project. These are stored in a container that is easily accessible to children. Another box is provided for the voting cards.

At each meeting, children chose a book from the box that did not always correspond to their own reading interests. The books read during the project are not chosen directly by children, but are picked at random from the box. This is important because it encourages children to broaden their reading horizons for the common good, i.e. for the future community of the school and the school library. In short, they read for others, but ultimately also for themselves, as demonstrated by the fact that the vast majority of books were saved by the children. Even books that they did not initially like and would never have borrowed were appreciated and 'saved'. The most emblematic example was a child named Francesco, a passionate football player. Francesco had picked up a pink-covered book about princesses and fairies and immediately declared that he had no intention of taking it home, let alone reading it! I had to explain to him that he had a mission to accomplish, which was to help other children understand whether that book, regardless of the fact that it was about princesses, was enjoyable and could remain in the library for others to borrow.

Many children told me that picking a book out of the box helped them a lot.

Children often say that they find it difficult to choose a book in the library. They say that they are overwhelmed by the big quantity of books on the shelves. Additionally, mostly only the backs of the books are visible on the shelves: children can hardly see the covers of the books to get basic information about their contents.

Most children choose books recommended by classmates or teachers, or refrain from borrowing a book altogether. Picking a book at random helps them see the book as a surprise and increases their interest.

They were asked to read ‘in the service of the library’ and for the benefit of other schoolchildren, both present and future, and to answer the following questions:

- Is it worth keeping this book or not?
- Do I like it, or might other children like it?

At the next meeting, each book was voted on. A voting card (A5 card with the corresponding book cover) was provided with a sticker: treasure stickers for those they liked, or shark stickers for the others. In addition, they had to argue their choice and present the book to the class.

The following short story is a good introduction to the project, especially for the youngest children: »*We book pirates sail the seas in search of books. We have a chest full of books that we have to take to our treasure island (the school library). Unfortunately, we can't fit all the books in. Our island isn't that big. So we have to choose the best ones. But in the seas around our island live book-eating sharks who would love to eat a few pages.*«

At the next meeting, the voting process about the books started. Every child had to present the book briefly to the group and explain why it was either good or not. This presentation and evaluation in front of the group could be challenging for some children. Therefore, the person in charge of the project, dressed up as a pirate, was standing proudly by the side of the child that was presenting his books. Also, the book presentation had to be brief. The child only had to say that the book was a football story, a vampire story, or a book about friendship. Afterwards the child had to describe the book using adjectives like boring, adventurous, thrilling and so on. All other kids could ask questions why the book was evaluated this way or that way. In the end the child, that had read and presented the book, announced his final vote FOR or AGAINST the book. The result of the voting was marked on a 'voting card'. On this card there was the book cover of the presented book, which was prepared in advance. The child labelled the particular voting card with a sticker: there were 'treasure stickers' for those books that the children liked, and 'shark' stickers for the others.

All the voting cards were collected in a voting box.

At the last group meeting the children counted the votes. All the books that had been read were presented on a project poster with their respective cover images. The books with treasure stickers were given a pirate stamp and found a new home on a shelf of honour in the library.

Conclusion

The project concluded with a big pirate party. The library or project room was decorated with pirate flags and various objects from the world of pirates: gold coins and precious stones, telescopes, compasses, pirate books, etc. An exhibition of all the books that had been given to a book pirate was then held in the library!

A colourful handcart with the logo of the 'Book Pirates to Power' project on both sides became the symbol of the project. The cart was used to transport all the materials needed for the meetings and workshops. Each time it was filled with different items, sometimes even overflowing, arousing the children's expectations and curiosity. The

pupils involved in the project, including children from other classes, recognized the cart and ran towards it with great joy!

Reflection

The project was very well received by the headmistress, teachers, children and families. The children in grades 1 to 5 participated with great enthusiasm and commitment. Above all, however, the children had read and evaluated all the books, selected for their respective classes. They always participated at the weekly meetings with the books they had read, and some children even read two or three books in a week!

In principle, the project can also be carried out in other schools with school libraries. Although the primary goal remains the promotion of reading, there is still the opportunity to deepen the library aspect of inventory management. In this way schoolchildren can be involved in the process of pulping and repurchasing books. For example, books that received at least two votes for book-eating sharks, could be evaluated by the children according to various criteria before deciding about their fate in the library. If the pulped books were then sold at the school flea market, the profit could be used to purchase new books!

Finally, it would be possible to continue the project by filling the gaps, left in the library, after the discarded books had been replaced by new and good books, which would be presented in a second round of workshops.

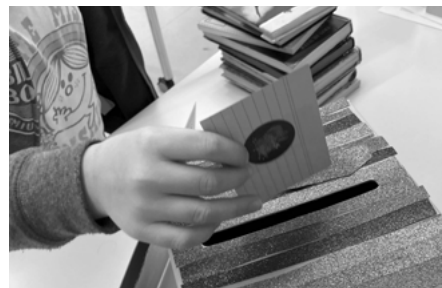
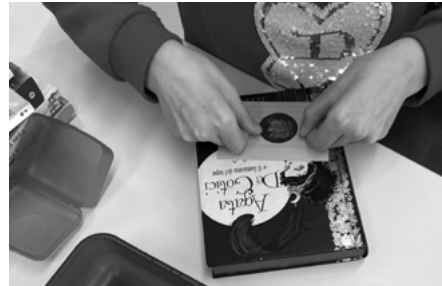
Summary

The primary school library is the natural place for promoting reading, although it often is not valued enough due to lack of staff and finances or for organizational reasons.

School library collections are often not based on a targeted and coherent

FOTO VALERIA GIAQUINTO

acquisition policy, but mainly on donations. As a result, many books in the collections are little used and hardly known, especially by young users. The aim of 'The Pirates in the Library Project' is to encourage children to read, to enjoy books and, above all, to visit school libraries, making them an active part of the decision-making process regarding the library's book collection.

Thanks to this 'game', which involves children from Year 1 to Year 5, the books in the library can be read and evaluated, selecting those that children themselves consider the best.

Povzetek

Šolska knjižnica je v osnovni šoli naravno okolje za spodbujanje branja, vendar je njena vloga pogosto zapostavljena – bodisi zaradi pomanjkanja strokovnega osebja in finančnih sredstev bodisi iz organizacijskih razlogov. Knjižnične zbirke v šolah tako pogosto niso rezultat premišljene in usklajene nabavne politike, temveč nastajajo predvsem na podlagi donacij. Posledica je, da so številne knjige v zbirki premalokrat izposojene in med mladimi bralci skoraj nepoznane. Projekt 'Pirati v knjižnici' želi to stanje preseči: otroke spodbuja k branju in uživanju v knjigah ter jih motivira k rednemu obiskovanju šolske knjižnice, pri tem pa jim daje tudi glas pri odločanju o knjižnični zbirki.

Literature

Erb-May, U. (2017). *Sprechen, Lesen, Schreiben - Literacy für Vorschulkinder in der Kita Basiswissen & Praxisideen* (1. Auflage). Beltz.

Holderried, A., & Lücke, B. (2018). *Handbuch Schulbibliothek Planung – Betrieb – Nutzung*. Debus Pädagogik Verlag.

IFLA Sektion Schulbibliotheken. (2015). *Die Richtlinien der IFLA für Schulbibliotheken* [PDF]. International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA). <https://www.ifla.org/wp-content/uploads/2019/05/assets/school-libraries-resource-centers/publications/ifla-school-library-guidelines-de.pdf> [Query: 17.07.2024]

Jentgens, S. (2016). *Lehrbuch Literaturpädagogik eine Einführung in Theorie und Praxis der Literaturvermittlung*. Beltz Juventa.

Must-have Schulbibliothek Bestandsaufnahme, Rahmenbedingungen, Qualitätsstandards. (2021). *Fachzeitschrift JuLit*, 47(3).

Raumel, F. & Säckel, I. (2022). *Schulbibliotheken in der Deutschen Bibliothekstatistik (DBS). Blick auf das Jahr Eins*. www.schulmediothek.de/index.php?id=1225 [Query: 17.07.2024]

Reckling-Freitag, K. (2017). *Bibliothekspädagogische Arbeit: Grundlagen für MitarbeiterInnen in (Schul-)Bibliotheken*. Debus Pädagogik Verlag.

Rosebrock, C., & Nix, D. (2008). *Grundlagen der Lesedidaktik und der systematischen schulischen Leseförderung*. Schneider-Verl.

Rössler, M. T. (2016). *Neue Leserezepte*. Jungbrunnen.

Thiele, J., & Doonan, J. (2003). *Das Bilderbuch: Ästhetik, Theorie, Analyse, Didaktik, Rezeption* (2., erw. Aufl). Aschenbeck & Isensee.

Weinkauff, G., & Glasenapp, G. v. (2010). *Kinder- und Jugendliteratur*. Ferdinand Schöningh.

ODMEVI NA DOGODKE

VERONIKA ŠOSTER

Konvencija ljubiteljev fantazije in znanstvene fantastike *Na meji nevidnega*

24.–25. MAJ 2025

Konec maja je na Gospodarskem razstavišču v Ljubljani potekala konvencija ljubiteljev fantazije in znanstvene fantastike *Na meji nevidnega*, ki prebujajo domišljijo in spodbujajo ustvarjalnost. Na enem mestu združuje različne skupnosti, ki jih zanima žanr – od založnikov in trgovin do društev, ustvarjalcev in vseh ostalih navdušencev. Program konvencije je raznolik, namenjen je tako odraslim kot mlajšim obiskovalcem, organizacijska ekipa iz KUD Šmaug pa vsako leto poskrbi za njegovo atraktivnost in uravnoteženost. Večino obiskovalcev v žanr sicer najbolj pritegnejo igre, serije in filmi, a konvencija se zaveda pomena literature, tudi domače, za katero se najde prostor v programu in med razstavljalci (na primer s pogovori o literaturi, bralnimi klubom, stojnicami založnikov), prav tako pa je že leta organiziran literarni izziv.

Letos je konvencija prvič potekala dva dneva, o njenem pomenu za mlade je spregovoril eden izmed organizatorjev, Mitja Bosnič: »S tem, ko *Na meji nevidnega* raste in se razvija, želimo privabiti vse širšo in raznoliko publiko. Sem seveda spadajo tudi družine, otroci, mladostniki – naslednja generacija geekov, ki bo raziskovala in soustvarjala fantazijske, znanstvenofantastične in druge svetove, ki so nam tako blizu. Nenazadnje tudi mi, tako obiskovalci kot ekipa, odraščamo, nekateri imamo svoje otroke in zato mogoče še bolj razumemo, kako pomembno je, da ponudimo izkušnjo, ki bo primerna za cele družine. Navdušeni smo nad vsemi našimi mladimi obiskovalci, nad njihovo radovednostjo, kreativnostjo in radoživostjo. Hvaležni smo njihovim družinam, da nam zaupajo, da bomo organizirali kakovosten in zabaven dogodek za vse.«

Vstopanje v fascinantne svetove

Kaj vse ponuja konvencija otrokom in mladostnikom, nam zaupa vodja otroškega programa Blue Činč, ki se ji zdi medgeneracijsko povezovanje na področju žanra ključnega pomena: »Želimo, da je program razgiban in da tudi otroci, tako kot odrasli obiskovalci, najdejo na dogodku pestro dogajanje, v katerega se lahko vključijo. Otrokom so poleg pravljič namenjene tudi razne ustvarjalne delavnice, igralne urice z namiznimi igrami, kratke De&D igre za najmlajše in gibalne aktivnosti – že nekaj let je z nami društvo Gladiator, ki poskrbi za gladiatorske bitke za vse generacije, letos pa se nam je v otroškem kotičku pridružilo tudi društvo Cirkokrog, tako so otroci lahko preizkusili razne cirkuške rekvizite in se učili žongliranja. Vrhunec programa pa je bilo cosplay tekmovanje za otroke, ki smo ga letos organizirali prvič:

v svojih kostumih so na oder stopili tudi najmlajši in se predstavili publiki.« Prav otroški cosplay je izpostavil tudi Bosnič, navdušilo ga je, da je pri njem sodelovalo skoraj petdeset otrok, ki so se izkazali s kostumi in nastopi. Činč izpostavlja še delavnico z Lilo Prap, kjer je otroke najprej pričakala pravljica, potem pa so skupaj z ustvarjalko narisali še vsak svojega zmaja. Sicer pa so se lahko otroci odločili tudi za fantazijsko poslikavo obraza, se udeležili raznih ustvarjalnih delavnic, mnogo se jih je z družinami zabavalo pri lovu na zaklad, ki je bil letos obarvan zmajsko, sodelovali pa so lahko tudi v barvanju miniaturnih figuric.

Igor Harb, publicist in član žanrskega podkasta O.B.O.D., je pohvalil ponudbo za otroke, tudi na stojnicah, ki so bogato obložene z igrami, knjigami in ostalimi izdelki, »pri čemer ne gre zgolj za golo potrošništvo, saj je za vsakim tem predmetom tudi neka zgodba, ki je pogosto bolj zanimiva od predmeta samega in ponuja vstop v fascinantne svetove.« Na eni izmed takih stojnic se je predstavila tudi mlada avtorica Julija Lukovnjak, ki je izdala že tretji del fantazijske sage o Edgarju Kaosu in je v preteklih letih postala ena izmed naših najbolj prepoznavnih avtoric fantazijske literature. Pove, da njene knjige mladim bralcem ponujajo »slovensko fantazijsko serijo, v kateri se bralci lažje povežejo z liki – (mogoče tudi) zaradi moje starostne bližine – in ker je serija še nova, jim morda ustreza odslíkava realne sodobnosti v fantazijskih okoliščinah.« Avtorica svoje knjige zelo rada predstavlja v živo, opaža, da so mladi bralci zelo prijetni in zavzeti ter imajo ogromno vprašanj o vsebini. Prav tako pohvali okolje konvencije, ki dopušča tudi bolj poglobljene literarne pogovore.

Odraščati v domišljiji

Konvencija res zavestno odmerja prostor literaturi, čar programa pa je tudi v tem, da ga lahko soustvarjajo zunanji producenti. To velja tudi za eno izmed naših najbolj prepoznavnih knjižnih blogerk, Urško Bračko (@bookknjiga), ki je že četrto leto zapored izvedla pogovor o novejši slovenski fantazijski literaturi. V prvem letu je želela večji poudarek nameniti domačim fantazijskim knjigam, ki jih je pogrešala v medijih in na ostalih dogodkih, »letos pa sem si želela knjige približati tudi mlajši publiki, zato sem izbrala mladinske romane. Opazila sem, da na konvencijo velikokrat pridejo cele družine, in ugotovila sem, da bi lahko mlade dosegla tudi na ta način. Morda se še vedno premalo govori o tem, kako zelo pomembna je žanrska literatura za odrasčajoče, kako zelo ti priljubi knjige in branje, da ti kasneje ni tako zelo težko brati obvezne šolske literature. Mladi tudi čedalje več berejo v angleščini, zato jih želim osveščati o tem, da imamo v slovenščini prav tako odlične pisateljice, ki jih lahko tudi spoznajo, jih kaj vprašajo. Že lani se je za dobro odločitev izkazalo, da kot gostjo povabim eno od knjižnih blogerk, ki bere žanr, saj tako dogodek poteka bolj dinamično.«

V pogovor z avtoricama Jano Korečič (Neon 1, Neon 2) in Ano Bajc Česnik (Ugrabitev ljubljanskega zmaja) se je poleg Urške Bračko vključila tudi Katarina Avbelj (@kat_in_knjige), ki se na svojem blogu posveča prav fantazijski literaturi. »Mladim približati knjige je nekaj najlažjega in hkrati nekaj najtežjega, saj se njihovo navdušenje lahko hitro prelevi v zdolgočasnost. Marsikdo enači branje s tistim obveznim čtivom v šoli in že samo misel na to, da bi še doma brali 'zaradi veselja', jih ne mika. Fantazija ne prinaša napora, niti ne odkriva težkih tem, vendar pusti bralcu, da z njim zakoraka v neznano in najde čarovnijo novih svetov. V teh knjigah je jasna meja dobrega in slabega, med pravo in napačno odločitvijo, med temo in svetlobo. V to sigurnost ni

težko zakorakati, ker veš, da bo zgodba na koncu našla svoj srečni konec – in to je dandanes lahko marsikateremu mlademu (ali mlademu po duši) bralcu v veliko uteho«, pojasnjuje Avbelj. Tudi sama opaža, da imamo pri nas kar nekaj avtorjev in avtoric, ki so zaplavali v domišljjske vode, in upa, da se jih bo opogumilo še več. Po dogodku sta avtorici prejeli kar nekaj vprašanj iz publike, kar ju je razveselilo, Bračko ob tem dodaja: *»Poleg vprašanj o vsebini knjig in pisanju nekateri tudi povejo, da sami pišejo, in takšni dogodki so lahko za mlade velika spodbuda pri nadaljnjem ustvarjanju.«*

Ko enkrat padeš v fantazijsko literaturo ...

O pomenu fantazijske in znanstvenofantastične literature sem se pozanimala še pri nekaterih obiskovalcih, med njimi je tudi literarna kritičarka Sanja Podržaj: *»Zame se je ljubezen do zgodb začela s pravljicami in miti, predvsem grškimi, ki mi jih je prebiral moj oče in so me povsem očarali. Vedno sem si želela verjeti v svet, v katerem je še kanček magije in skrivnosti. To je nekako naravno vodilo do tega, da sem takoj, ko sem si lahko že sama začela izbirati knjige, posegla po fantazijski literaturi. Kar bi si želela takrat, je neka skupnost ljudi, s katerimi bi lahko delila svoje zanimanje in navdušenje nad potapljanjem v druge svetove. Konvencijo Na meji nevidnega tako vidim kot festival ljubezni do zgodb v vseh možnih oblikah in to se mi zdi tudi največji pomen; predvsem za mlade, ki na ta način lahko hranijo svojo domišljijo in najdejo tudi spodbudo za lastno ustvarjanje.«* Publicist Igor Harb dodaja: *»Fantazijska in znanstvenofantastična dela pomagajo bralcem pri gradnji empatije, pri učenju razmišljanja o abstraktnih konceptih in spoznavanju širšega sveta. V tem pogledu je fantastika najbližje filozofiji, kar lahko pritegne otroke.«* Podobnih misli je avtorica Julija Lukovnjak: *»Pomembno se mi zdi, da mladi berejo fantazijo, ker s tem odpirajo svoje bralske in predstavne zmožnosti, lažje se prepustijo nepredvidljivosti zgodbe in krepijo zmožnost abstraktnega mišljenja, iskanja vzporednic. Pa tudi zmožnost empatije, ker se mi zdi, da se je lažje prepoznati v likih s čisto istimi izkušnjami, kot so naše, kakor s podobnimi izkušnjami, ki za nas niso niti realne.«* Katarina Avbelj obenem izpostavi še bolj eskapistično in pripovedno vrednost tovrstne literature, saj *»branje ne širi le besednjaka, ampak spodbuja domišljijo, kreativnost in tudi obzorja. Jedra fantazijskih zgodb niso nujno poučne narave, saj si avtorji prirejajo pravila in zakone, ki ne veljajo v našem svetu – kar lahko od njih odnesemo, je možnost izbire, da smo lahko, kar želimo biti, ne glede oziroma celo navkljub oviram in preprekam, ki so nam na poti.«* Vse to poudarja tudi Urška Bračko, ki vidi branje fantazijske literature kot *»spodbudo pri razvijanju domišljije, lastnem ustvarjanju, iskanju novih navdihov, novih knjig. Ko enkrat padeš v fantazijsko literaturo – kar se nam večinoma zgodi v otroštvu, ko nam knjižničarka predlaga začetek neke serije, mi pa se že skoraj naslednji dan vrnemo, da bi radi nadaljevanja –, ne moreš več ven, in zdi se mi, da se te ta ljubezen drži za celo življenje.«*

»Na meji nevidnega lahko marsikomu predstavlja nek prvi konkreten stik s fantazijo in znanstveno fantastiko, vključno z najmlajšimi. Radi bi se povezovali z mladimi generacijami in jim nudili program in aktivnosti na področju žanra ter skupaj z njimi, kot pravi naš slogan, negovali domišljijo,« še dodaja Blue Činč. Res je konvencija za mnoge prvi resnejši stik z žanrom, obenem pa nudi odlično vzdušje, raznolik program in prostor za svobodno izražanje. Konvencija je postala okolje sprejemanja in rasti, pri njej pa najbolj navdušuje prav to, da vztraja pri predstavljanju literature in ji odmerja znaten prostor, saj se zaveda njenega pomena – za vse generacije.

ALEXANDRA NATALIE ZALEZNIK

Gostovanje Willa Gmehlinga

BRANJE JE PRIJATELJEVANJE

FOTO OSEBNI ARHIV

V marcu je Slovenijo obiskal Will Gmehling, nemški pisatelj, ki je zaslovel leta 2020, ko je za roman *Freibad, Einganger Sommer unter dem Himmel* (Poletje na bazenu) prejel prestižno nagrado Deutscher Jugendliteraturpreis. Pri založbi Miš sta doslej izšli njegovi knjigi *Poletje na bazenu* (2022) in *V ringu* (2025), v katerih spoznamo družino Bukowski. V prvem delu otroci Robi, Katinka in Alf rešijo malčka pred utopitvijo in za nagrado dobijo brezplačno sezonsko vstopnico za bazen. To dodobra izkoristijo, saj si ne morejo privoščiti dragih počitnic. Zdi se, da se v sami zgodbi ne zgodi prav veliko, kar ne drži povsem, saj spremljamo osebnostni razvoj treh otrok, ki si zadajo vsak svoj cilj. V drugem delu običajen družinski vsakdan pretrese novica, da mami grozi izguba službe, kar družino le še bolj poveže in v otrocih vzbudi pustolovsko žilico. Avtor pa se dotakne tudi ljudi, ki so pogosto prezrti ali odrinjeni na rob družbe, v obeh zgodbah tako nastopata brezdomec Konrad in Alfov sošolec, ki je na invalidskem vozičku. Pravi svet v malem je tudi boksarski studio, kjer se srečujejo ljudje različnih narodnosti – spretno skrit poziv k sprejemanju različnosti in strpnosti do sočloveka.

Projekt Branje je prijateljstvo

Gmehlingovo gostovanje v Sloveniji je bilo del projekta *Branje je prijateljstvo*, ki je potekalo v koprodukciji Goethe-Instituta Ljubljana, festivala Bralnice pod slamnikom, Občine Slovenske Konjice, JSKD Slovenske Konjice in Javne agencije za knjigo RS. Avtor je v Slovenskih Konjicah preživel kar tri dni, potem pa se je srečal še z osnovnošolci v Knjižnici Domžale ter v Pokrajinski in študijski knjižnici Murska Sobota. V prvi vrsti smo s projektom hoteli vzbuditi zanimanje za nemško literaturo ter popestriti pouk, hkrati pa tudi povečevati bralno pismenost osnovnošolcev in dijakov. V pogovoru z avtorjem so imeli priložnost uporabiti že osvojeno znanje in ga tudi poglobiti.

V okviru Bralnic pod slamnikom sta bila organizirana dva dogodka. Prvi se je zvrstil v Knjižnici Domžale, ki ga je moderirala Anja Ravnikar Humphrey. Prišli so otroci iz OŠ Venclja Perka Domžale, ki so pod vodstvom šolske knjižničarke Štefke

Zore predstavili svoje najljubše odlomke iz knjige *V ringu* in avtorju postavili nekaj vprašanj, ki so se jim porodila med branjem. Po zaključku druženja se je z učenci, avtorjem in prevajalko Alexandro Natalie Zaleznik pogovarjala tudi novinarka Tadeja Bizilj iz Radia Prvi. Za oddajo *Kulturomat* je pripravila odličen prispevek o tem, kaj, kje in kdaj otroci najraje berejo, kako jim je bila všeč knjiga *V ringu* in zakaj. Z avtorjem pa se je pogovarjala predvsem o sporočilnosti njegovih del, v katerih želi izpostaviti resnično življenje, ki ni vedno enostavno in rožnato.

V Pokrajinski in študijski knjižnici Murska Sobota je druženje z Willom Gmehlingom organizirala Metka Celec, udeležili pa so se ga učenci vseh štirih osnovnih šol, in sicer I, II, III in IV OŠ Murska Sobota. Z zanimanjem so prisluhnili odlomkom, ki jih je prebral avtor v nemščini, najbolj pogumni pa so želeli izvedeti več o njegovem ustvarjanju. Nekoliko nas je presenetilo in mogoče celo šokiralo dejstvo, da so učenci enega razreda izbor vprašanj za avtorja prepustili kar umetni inteligenci.

Učenci in dijaki v Slovenskih Konjicah pa so se osredotočili na nagrajeno delo *Poletje na bazenu*. Pod mentorstvom učiteljic nemščine Jožice Orož Berginc, Brigitte Berglez, Marinke Habjan Škrinjar in Sabine Klančnik Fijavž so se učenci Gimnazije Slovenske Konjice, Osnovne šole Pod goro, Osnovne šole Ob Dravinji in Osnovne šole Loče od jeseni 2024 do pomladi 2025 pripravljali na srečanje z avtorjem. *Poletje na bazenu* so brali v prevodu in deloma tudi v nemškem izvirniku, poglobili so se v vsebino, likovno ustvarjali, napisali doživljajske spise o poletju na konjiškem bazenu, izdelali knjižice, v katere so napisali svoj najljubši del knjige, naštudirali celo kratke izseke in jih zaigrali. Avtor je bil navdušen. Omenil je, da je imel v Nemčiji že več kot petsto nastopov na šolah, vendar ni še nikoli doživel česa podobnega. To je dokaz, da delamo v pravi smeri, da so spodbude organizacij in založb, ki pripravljajo bralne projekte za otroke in mladino, uspešne.

Na Konjiškem je projekt povezal celotno lokalno skupnost. Ne samo mentorice, ki so združile znanje in moči, pristopili so tudi Splošna knjižnica Slovenske Konjice, ki je pripravila čajanko z avtorjem, sladoleadarna Mali čoko in arhidiakon Jože Vogrin, ki je Willa Gmehlinga ter direktorico Goethe-Instituta, Alix Landgrebe, popeljal v višave cerkvenega zvonika, kjer so zadoneli novi zvonovi. Vključeni so se zavedali pomembnosti obiska, kar je dokaz, da je nujno treba tovrstne dogodke ponoviti in vsekakor težiti k decentralizaciji.

Več pozornosti otroški in mladinski književnosti

Osrednji cilj projekta *Branje je prijateljevanje* je bila seveda obogatitev pouka nemščine, širše gledano pa so takšni dogodki vedno odlična promocija otroškega in mladinskega leposlovja. Trudili smo se, da bi dogodek odzvanjal po vsej državi, o njem so poročali tako v lokalnem časopisu Novice, na Radiu Rogla, v Večeru, pa tudi v oddaji *Kulturomat* na Prvem programu Radia Slovenija. Otroška in mladinska književnost je v širši javnosti pogosto spregledana in podcenjena. Ob omembi teh pojmov marsikdo še vedno pomisli predvsem na preproste, 'otročje' slikanice ali lažja besedila. Kakovostna dela za otroke in mladino pa so veliko več kot to – nosijo bogata sporočila, odpirajo kompleksna vprašanja in nagovarjajo tudi odrasle bralce. Prav zato si želimo, da bi po njih posegali tudi tisti, ki nimajo neposrednega stika z otroki – saj nam lahko pomagajo videti svet z drugačne perspektive

FOTO ARHIV MIS ZALOŽBE

Kot koordinatorka projekta sem obiskala štiri šole na Konjiškem. Osrednji dogodek je bilo gostovanje nemškega avtorja, sama pa sem imela čast, da sem na tamkajšnji gimnaziji otvorila bralno značko. Dijakom sem predstavila poklic avtorice in prevajalke, ob tem pa sem se navezala tudi na proces nastajanja knjig. Skupaj smo razmišljali: kdo vse sodeluje pri nastanku knjige? Kako nastane njena likovna podoba? Kdo so slovenski ilustratorji? In kaj sploh je Javna agencija za knjigo (JAK)?

Kot sem pričakovala, otroci o tem niso vedeli prav veliko. Menim, da bi bilo pomembno, da osnovno- in srednješolci spoznajo ključne ustanove, ki se ukvarjajo s knjigo – Javno agencijo za knjigo (JAK), Društvo slovenskih književnih prevajalcev (DSKP), Društvo slovenskih pisateljev (DSP), različne

založbe in druge. Morda bi jih lahko celo obiskali ter si tako ustvarili boljši vpogled v to, kako knjiga sploh nastane. Šole sicer redno obiskujejo Slovenski knjižni sejem, a marsikdo si niti ne predstavlja, koliko truda in znanja je vložnega v eno samo kakovostno knjigo. Ko govorimo o nastanku knjige, pa ne smemo spregledati njene vizualne podobe – še posebej pri slikanicah in mladinskih delih. Zato se mi zdi zelo pomembno, da učenci in dijaki poleg slovenskih avtorjev spoznajo tudi slovenske ilustratorje.

RENATE IN SAMO RUGELJ

Zgodba o reviji *Bukla* – prvih dvajset let (2005–2025)*

Verjeli ali ne, zadnjih osemdeset let so se splošnoinformativne revije o knjigah pod različnimi imeni in v različnih oblikah skoraj neprekinjeno pojavljale v našem knjižnem prostoru. Po revijah *Naš tisk* (1946–1948), *Slovenski knjižni trg* (1948–1951), *Knjiga* (1953–1996) in *Revija o knjigi* (2000–2002) je poleti 2005 pod okriljem založbe UMco začela izhajati brezplačna revija o knjigah *Bukla*. Koncept knjižne revije, ki letos obeležuje dvajset let rednega izhajanja, smo naslonili na štiri pomembne osnovne postavke: brezplačnost za bralce, visoka naklada (več kot 20 tisoč izvodov), distribucija po vsej Sloveniji (več kot dvesto lokacij) in pokrivanje čim širšega kroga kakovostnih knjig (povprečno 150 knjig na številko).

Že od prve številke smo se intenzivno povezovali z založniki in skušali z njimi vzpostaviti tako obliko sodelovanja, ki bi zagotovila čim celovitejše predstavljanje aktualnega knjižnega programa na slovenskih tleh. Po nekaj letih izhajanja smo dobili tudi prvo javno podporo, kar se je skozi postopno evolucijo ohranilo vse do danes in se okrepilo s pomočjo različnih javnih institucij, od Javne agencije za knjigo RS do Ministrstva za kulturo in Združenja splošnih knjižnic. S tem smo lahko revijo vsebinsko dogradili tudi z drugimi deležniki na področju knjige ter tako povečali število predstavljenih knjig in dogodkov v povezavi s knjigami. Vse to delamo še danes. Na naslovnice revije smo leta 2008 začeli umeščati slovenske knjižne ustvarjalce z različnih področij, tako da te, poleg intervjujev v notranjosti, delujejo kot vizualni dokument nekega časa in kulturnega okolja.

Osnovni namen vsake številke *Bukle* je predstavitev čim večjega števila aktualnih in kvalitetnih knjižnih novosti, te pa so razporejene v redne sklope oz. rubrike, ki združujejo vsebinsko sorodne knjige, ne glede na to, pri kateri založbi izidejo – npr. Domače leposlovje, Poezija, Prevedeno leposlovje, Humanistika,

Zgodovina, Žanrske knjige, Naravoslovje, Priročniki, Otroške in mladinske knjige itn. Pomembno vodilo pri predstavitvi knjig je, da morajo knjige produkcijsko ustrezati uveljavljenim založniškim standardom in biti bralcem in kupcem na voljo v knjigarnah in knjižnicah po vsej Sloveniji.

Logistika snovanja vsake številke posebej je že od samega začetka zastavljena tako, da morajo založniki poslati recenzijski izvod, tehnično uredništvo revije pa podatke in sliko naslovnice pridobi neposredno iz knjige. Posebno skrb namenjamo predstavitvi javno podprtih knjig, pa tudi samozaložnikov in manjših založb, kolikor nam dopuščajo prostorske in finančne možnosti.

V dvajsetih letih delovanja so za *Buklo* pisali in z uredništvom sodelovali številni literarni kritiki, novinarji, recenzenti, prevajalci in drugi posamezniki, mnogi med njimi pa še vedno zelo uspešno krojijo domače knjižno ali založniško polje. Pri svojem delu si na uredništvu *Bukle* prizadevamo povezovati ter predstavljati različne ljudi in raznolike poklice v knjižni panogi, zato ves čas skrbimo za dodajanje novih vsebin – predstavljamo knjižne festivale, sejme, literarne dogodke, razna strokovna izobraževanja, kongresne aktivnosti, različne stanovske nagrade, literarne natečaje, razpise itn., bralce pa vabimo k branju in udeležbi na številnih literarnih dogodkih po vsej Sloveniji.

Vsebine *Bukle* so v prvi vrsti namenjene splošnim bralcem in knjigoljubom, a v pomembnem delu dobro služijo tudi stroki – knjižničarski, založniški, knjigotrški – in vsem aktivnim udeležencem komunikacijskega kroga knjige, prevajalcem, pisateljem, bralnim mentorjem, spodbujevalcem bralne kulture, novinarjem, knjižnim klubom. Zato ne glede na finančne težave vsa leta širimo revijo tako vsebinsko kot strokovno, vanjo umeščamo nove rubrike in navezujemo stike z različnimi institucijami, kot so recimo Društvo slovenskih pisateljev, Društvo slovenskih književnih prevajalcev in Mestna knjižnica Ljubljana, Pionirska – center za mladinsko književnost in knjižničarstvo, Društvo slovenskih založnikov, in z drugimi, ki so po nekaj letih izhajanja pomembno obogatili vsebino *Bukle*, ji dodali nekaj strokovnega pridiha in bralcem razširili vpogled v knjižno zakulisje. V zadnjih letih smo okrepili sodelovanje z Združenjem splošnih knjižnic in naše bralce redno obveščamo o posebnih aktivnostih v različnih enotah splošnih knjižnic po Sloveniji in njihovih živahnih dejavnostih.

Starosta slovenskega založništva, Martin Žnideršič (1934–2020), je že pred leti zapisal, da je revija *Bukla* našla idealno formo splošnoinformativne knjižne revije – pravo simbiozo med strokovnostjo in popularnostjo, združuje pa tudi ustrezno mero aktualnosti in informativnosti, zaradi česar je v sedanji obliki še posebej primerna za slovenski knjižni trg. Mi mu verjamemo in se zavedamo, da je to hkrati pohvala in zaveza. Zato si bomo še naprej prizadevali, da bo *Bukla* povezovala ljudi s knjigami in knjige z ljudmi, širila bralno kulturo ter bogatila slovenski kulturni prostor.

* Op. pod črto: *Zgodba o reviji Bukla* – prvih dvajset let (2005–2025) je naslov knjižice, ki je izšla pri založbi UMco in dokaj podrobno predstavlja razvoj splošnoinformativnih revij o knjigah na Slovenskem, še posebej dvajset let revije *Bukla*.

TATJANA PREGL KOBE

Slovaški dragulj

JUBILEJNI 30. BIENALE ILUSTRACIJ BRATISLAVA

Bienale ilustracij Bratislava (BIB) predstavlja najboljše dosežke v svetu otroške ilustracije v zadnjih dveh letih. V Slovaški narodni galeriji se je na predvečer odprtja razstave, 3. oktobra 2025, pričelo z večerno slovesnostjo, bienale bo odprto do 11. januarja 2026. Razstava ilustracij se je za javnost odprla 4. oktobra. V jubilejnem letu BIBIANA pripravlja številne spremljevalne dogodke po Slovaški, veliko zanimivih dejavnosti za otroke in na koncu tudi interaktivno publikacijo.

Mednarodni natečaj izvornih knjižnih ilustracij za otroke in mladino BIB poteka s podporo Mednarodne zveze za mladinsko književnost (IBBY) in pod pokroviteljstvom predsednika Slovaške republike, Ministrstva za kulturo Slovaške republike in Slovaške komisije za UNESCO. Na področju otroške ilustracije je največji nekomercialni dogodek na svetu in verjetno najpomembnejši mednarodni dogodek na Slovaškem, s svojo edinstvenostjo pravi dragulj. Začetki segajo v leto 1967. Med njegovimi ustanovitelji so Dušan Roll, Miroslav Cipár, Albín Brunovský in drugi navdušenci nad knjižnimi ilustracijami za otroke.

Mednarodna razstava kot osrednji dogodek BIB 2025 se je ponovno vrnila na Bratislavski grad. V Viteški dvorani je na ogled razstava tekmovalnih izvornih knjižnih ilustracij za otroke, razstava zmagovalca velike nagrade BIB iz prejšnjega leta in dobitnikov nagrad H. C. Andersena za ilustracijo in literaturo. Na zahodni terasi Bratislavskega gradu je postavljena tudi predstavitev treh ilustratorjev, ki so osvojili posebne nagrade BIB 2023.

Vsaka država lahko prijavi največ deset udeležencev. Vsak izmed njih lahko prijavi največ deset izvornih ilustracij, ki so iz največ dveh knjig. BIB je mednarodni natečaj izvornih ilustracij, ustvarjenih predvsem v klasičnih medijih (ročno ustvarjenih na načine, kot so risanje, slikanje, grafika) ali v novih medijih in mešanih medijih. V primeru novih medijev in mešanih medijev (digitalne in kombinirane ilustracije) so kot originali sprejeti tudi podpisani odtisi (vendar le, če je digitalni medij glavna tehnika izvedbe). Umetniki, ki prvič sodelujejo na BIB-u, lahko izberejo ilustracije svojih knjig iz obdobja preteklih petih let. Umetniki, ki so že sodelovali na natečaju, lahko za BIB 2025 prijavijo le dela, objavljena v knjigah, izdanih med letoma 2023 in 2025.

V kontekstu teh pravil je tudi letos Zveza društev slovenskih likovnih umetnikov (ZDSLU) na 30. bienale prijavila deset izbranih vrhunskih ilustratorjev in ilustratorjev

ter poslala skupno 74 njihovih izvirnih ilustracij in trinajst pripadajočih knjig. To so: Dora Kaštrun (*Žabci in Žabci in pingvin: Del 2*, Zavod VigeVageKnjige, 2021 in 2023), Eva Mlinar (*Gospodična z monstero*, Mladinska knjiga, 2024), Arjan Pregl (*Cesta iz mesta*, Morfemplus, 2025), Marija Prelog (*Katera sem?*, Prirodoslovni muzej Slovenije, 2023), Alenka Sottler (*Bambi: življenjska pot v gozdu*, Mladinska knjiga, 2023), Damijan Stepančič (*Trije žrebci*, Miš, 2022; *Zgodba zgodb ali Zabava za najmlajše*, Goga, 2022), Igor Šinkovec (*Očka, me slišiš?*, Miš, 2024), Tina Volarič (*Karlo in Stanko: zgodovinska domišljajska pripoved*, Goriški muzej Kromberk, 2023; *Rime na veter*, Založništvo tržaškega tiska, 2024), Ana Zavadlav (*Dekle, objubljeno soncu*, Mladinska knjiga, 2024) in Maša P. Žmitek (*Po sledeh velikanov: Dinozavri jure*, Miš, 2023).

Razstava je naravnana izrazito umetniško. BIB nudi okvir za mednarodno primerjavo in večplasten razvoj te specifične zvrsti umetnosti. UNESCO ima razstavo pod svojim okriljem. Vsako leto na razstavi BIB sodelujejo številne države z različnih kontinentov, letos jih je 42. Prijavilo se je 291 ilustratorjev, ki so na bienale poslali 2191 ilustracij in 383 pripadajočih knjig. Mednarodna žirija, sestavljena iz strokovnjakov s področja knjižne kulture, je najboljšim ilustratorjem podelila nagrade – veliko nagrado, 5 zlatih jabolk, 5 plaket in častne omembe založnikom. Umetniki iz Švice, Ljudske republike Kitajske, Mehike, Južne Afrike in Južne Koreje so prejeli nagrado zlato jabolko, umetniki iz Čila, Švice, Brazilije, Ljudske republike Kitajske in Slovaške republike pa so osvojili nagrado zlata plaketa. Prejemnica letošnje nagrade grand prix BIB je iranska ilustratorka Noushin Sadeghian za ilustracije knjige *Dokhtar-e-Dal (Dekličino srce)*. Kot zanimivost – to je že tretje najvišje mednarodno priznanje za Islamsko republiko Iran na tem prestižnem umetniškem dogodku. Pred leti sta Alireza Goldouzian (leta 2005) in Hassan Mousavi (leta 2019) na BIB-u prav tako osvojila veliko nagrado. Letos je bila ena izmed številnih članov in članic mednarodne žirije Sahar Tarhandeh, iranska literarna strokovnjakinja in članica Sveta za otroško knjigo.

Ilustratorka Noushin Sadeghian je bila na BIB-u kot iranska predstavnica predstavljena že leta 2021 s knjigo *That Far Far Away (Ta daleč stran)* založbe Kanoon. Na osnovi letošnjega razpisa je bila v sodelovanju s Svetom za otroško knjigo in Iranskim društvom ilustratorjev v Iranu ponovno izbrana za predstavitev na BIB-u, skupaj z drugimi devetimi iranskimi ilustratorji. Že leta 2021 je osvojila prvo nagrado zlato pero na mednarodnem bienalu ilustracij v Beogradu v Srbiji za knjigo *The Apple Tree and the Ogre (Jablana in demon)* iz zbirke *Malek Ebrahim Tales*. Prejela je tudi nagrado zlati otok na tekmovanju Nami Concours v Južni Koreji. Leta 2022 je kot zmagovalka prejšnjega bienala ilustrirala naslovnico kataloga za mednarodni ilustratorski bienale v Beogradu, v katerem so bile nekatere strani posvečene tudi predstavitvi njenega dela. Leta 2022 je bila predstavljena z ilustracijami za knjigo *When I Grow Up (Ko bom odrasel)* med zmagovalci na 60. mednarodnem knjižnem sejmu otroške in mladinske literature v Bologni v Italiji.

Knjiga *Daal's Daughter (Dekličino srce)*, ki jo je napisal Ahmad Akbarpour in ilustrirala Noushin Sadeghian, je iz zbirke Parrot Books (otroški in mladostniški oddelek založbe Fatemi Publications). Gre za ljudsko pripoved iz Lorestana, ki pripoveduje zgodbo o dekletu, ki jo je vzgojil simurgh (dobrohotna ptica iz perzijske

Prejemnica Grand Prix 2025 je Noushin Sadeghian za ilustracije knjige *Dokhtar-e-Dal (Dekličino srce)*

mitologije in literature), znan kot Daal. Zgodba se razplete, ko se kraljevi sin zaljubi vanjo in pošlje starko, naj poišče skrivnostno dekle. Toda ta ga prevara – pravo Daalino hčer priveže na drevo, medtem ko lastno hčer poroči s princem. Ko princ spozna, da je bil prevaran, se odpravi iskat pravo dekle. Medtem pride lev in požre Daalino hčer, iz njene krvi pa poženeta dve veji trstike. Čez nekaj časa kraljev pastir zagleda trstiko in jo prereže, da bi si naredil piščal in zaigral pesem, toda trstika pripoveduje zgodbo o Daalovi hčerki. Princ prereže trstiko na pol in pojavi se Daalova hči.

Jesen in zima se v glavnem slovaškem mestu spreminjata v deželo fantazij, mesto je zaživelo z ilustracijami otroških knjig iz vsega sveta. Organizatorji BIB-a poudarjajo, da je ilustracija pomemben element knjige, ki lahko pritegne in spodbudi otrokovo domišljijo in vzpodbudi nenavadno močna čustva. A še, da tudi odraslim ilustracije iz otroških knjig vzbujajo prijetne in neponovljive spomine. Zato v ta razstavljen otroški pravljичni svet tisočih čarobnih umetnin vabijo vse, ki znajo v tem likovnem svetu uživati.

DRAGICA HARAMIJA

Oko besede – že 30 let

Med 2. in 4. oktobrom 2025 se je v Murski Soboti odvilo že 30. literarno srečanje Oko besede, na katerem je letos sodelovalo okrog 100 udeležencev. Trideseto srečanje Oko besede predstavlja pomemben jubilej za udeležence, obiskovalce prireditev in organizatorje srečanja. Skupaj tvorimo družbo ustvarjalcev, bralcev in poslušalcev izvirnega slovenskega otroškega in mladinskega leposlovja. V treh desetletjih se je prireditev na Očesu besede udeležilo že več kot 50.000 otrok, učencev, dijakov, učiteljev, knjižničarjev, pisateljev, urednikov in drugih obiskovalcev. Tudi letos so se zvrstili dogodki v različnih sklopih, namenjeni pa so bili otrokom, učencem, dijakom, študentom in širši publiki.

Letos so bile pripravljene kar tri **razstave**, ki so na ogled v Pokrajinski in študijski knjižnici Murska Sobota. Vsakoletna literarna bera otroških in mladinskih knjig – žirija za večernico izbere približno 30 knjig, ki jih velja posebej izpostaviti in priporočiti za branje otrokom in mladostnikom; druga razstava je namenjena vsem petim nominiranim delom, zmagovalno delo je posebej izpostavljeno; tretja razstava je posvečena ilustracijam Manice K. Musil, ki je avtorica letošnjega plakata in celostne podobe festivala.

Mlade oči, dve delavnici, literarna in kritiška, za dijake in študente. Na kritiški delavnici, ki jo je vodila Alenka Urh, je bil poudarek na razumevanju časovne ali celo literarnozgodovinske distance do kritiške analize literarnega dela. Literarno delavnico je vodil Goran Gluvić, avtor številnih mladinskih literarnih del in voditelj delavnic.

Literarna mesta, programska vsebina ponuja literarne večere prebivalcem Pomurja. Četrtkovo literarno mesto v Pokrajinski in študijski knjižnici Murska Sobota je bil pogovor z Marjano Moškrič, Slavkom Preglom in Goranom Gluvićem – tremi uspešnimi avtorji, ki so se srečanja udeležili največkrat. Pogovor z avtorji je vodila dr. Dragica Haramija. Petkovo literarno mesto v Murski republiki je bilo namenjeno kratkim (triminutnim) nastopom približno 30 pisateljev in pisateljic za 30-letnico Očesa besede, ki smo si ga zamislili kot odprti mikrofon, prireditev je povezovala Darka Tancer-Kajnih.

Knjižna tržnica, ki je namenjena spodbujanju večje prodaje kakovostnih knjig, je potekala v četrtek, 2. 10., pred Pokrajinsko in študijsko knjižnico Murska Sobota.

Slavnostna podelitev večernice je osrednji festivalski dogodek in zaradi odmevnosti (okrog 50 različnih poročil v medijih, razstave nominiranih in nagrajenih del v splošnih in šolskih knjižnicah po vsej Sloveniji ipd.) pomeni izjemno promocijo izvirnega otroškega in mladinskega leposlovja. Podelitev je potekala v Gledališču Park v Murski Soboti; v kulturnem programu so nastopali učenci OŠ III Murska Sobota, prireditev je moderirala mag. Norma Bale. Na podelitvi se je z nominiranimi deli predstavilo vseh pet

avtorjev in avtoric, Tina Arnuš Pupis z zbirko kratke proze *Modrosti mačjega vojvode*, Maša Ogrizek z zbirko kratke proze *Zgodbe izpod mize*, Roman Rozina s fantastično zgodbo *Precej drugačen zmaj*, Andrej E. Skubic z realističnim romanom *Lahko bi umrl na tem kavču z mano* in Peter Svetina z zbirko, ki sodi v različne literarne zvrsti in vrste, *Tehtanje domišljije*. Ob lastnikih blagovne znamke večernica, to smo Večer mediji (nagrado je razglasila Petra Vidali), revija *Otrok in knjiga* (Mariborska knjižnica) in društvo Argo, je čestitke nagrajencu Andreju E. Skubicu izrekel še predstavnik Mestne občine Murska Sobota, utemeljitev nagrade pa je podala predsednica žirije Alenka Urh.

Literarne matineeje na pomurskih osnovnih in srednjih šolah ter vrtcih predstavljajo neposredno in živo dopolnitev siceršnjega šolskega spoznavanja sodobne slovenske književnosti. Nastopi pisateljev po osnovnih in srednjih šolah ter vrtcih: Vrtec Murska Sobota, Vrtec Beltinci, Vrtec Tišina, OŠ I Murska Sobota, OŠ II Murska Sobota in POŠ Krog, OŠ III Murska Sobota, OŠ IV Murska Sobota, OŠ Bakovci in POŠ Dokležovje, OŠ Beltinci, OŠ Puconci, OŠ Tišina in POŠ Gederovci, OŠ Cankova, OŠ Velika Polana, Gimnazija Murska Sobota, Gimnazija Ljutomer, Srednja poklicna in tehniška šola Murska Sobota, Srednja ekonomska šola in gimnazija Murska Sobota, Srednja biotehniška šola Rakičan, VDC Murska Sobota.

Okrogla miza, naslovljena *Otroška in mladinska književnost – 30 let pozneje*, vodila jo je Dragica Haramija, je odprla zanimive teme o branju in bralni kulturi z različnih stališč: avtorski pogled je predstavila Nataša Konc Lorenzutti; pogled založnikov Janez Miš; pogled stroke pa izr. prof. dr. Mira Kranjc Ivič.

Simpozij je bil v letu 2025 namenjen krovni temi *Oko besede – že trideset let*. Potekal je v soorganizaciji Pedagoške fakultete Univerze v Mariboru, vodila ga je mag. Norma Bale. O osemindvajsetih simpozijih, ki so odpirali raznolike teme, prispevki pa so bili večinoma objavljeni v reviji *Otrok in knjiga*, je pripravila referat dolgoletna urednica revije Darka Tancer-Kajnih, o otroški in mladinski književnosti ter o njenem razvoju v zadnjih tridesetih letih sta prispevka pripravila red. prof. dr. Igor Saksida in red. prof. dr. Dragica Haramija, o sodelovanju festivala s šolami je spregovorila Vesna Radovanovič. Avtorski pogled na *Oko besede* je pripravil Slavko Pregl. Prispevki bodo z uvodnim pojasnilom o tridesetletnici festivala objavljeni v *Mladi Sodobnosti*, novembra 2025.

Jubilejna **30. panonska pisateljska pot** nas je tokrat vodila v Porabje, kjer živi večina pripadnikov slovenske manjšine na Madžarskem. Pisateljsko pot je vodil Franci Just, predstavil je literarne ustvarjalce s Porabja (Francek Mukič, Irena Barber, Marija Kozar, Karel Holec, Dušan Mukič). V Slovenskem kulturno-informacijskem centru v Monoštru (pogovorno kar Slovenski dom) so bili zbrani učenci obeh porabskih dvojezičnih osnovnih šol, ki so pod vodstvom Štefana Kardoša pripravili program iz literarnih del nastopajočih avtorjev. Predstavilo se je pet ustvarjalcev, Aksinja Kermauner, Barbara Gregorič Gorenc, Sebastijan Pregelj, Vesna Radovanovič in Ivan Mitrevski. V drugem delu so zbrane avtorice in avtorje nagovorile predsednica Zveze Slovencev na Madžarskem, generalna konzulka RS v Monoštru in glavna urednica časopisa Porabje. Ogledali smo si cerkev in muzej na Gornjem Seniku, popotovanje po pisateljski poti pa smo zaključili na tamkajšnji slovenski vzorčni kmetiji.

Festivalska knjižica *Oko besede* predstavlja vsebinske sklope festivala in druge festivalske informacije. Brezplačno je dostopna za vse uporabnike, in sicer na spletni strani *Oko besede* v zavihku festivalsko gradivo ali prek sistema Cobiss. Posodobljena je tudi spletna stran <https://www.okobesede.org/>.

JUBILEJI

Desa Muck

70 LET

Njena pisateljska iskrenost je še vedno razlog za zadrego, ki jo zna razrešiti z 'nežno brutalnim' humorjem – tistim, ki omogoča izreči in zapisati marsikaj, o čemer se sicer naj ne bi govorilo. K sreči obstajajo knjige. In med njimi knjige za življenje – knjige scenaristke, humoristke, televizijske voditeljice, publicistke ter gledališke, televizijske in filmske igralko, ki je 29. avgusta 2025 praznovala 70. rojstni dan.

Desa Muck je za svoje ustvarjanje prejela večernico leta 1998 za roman *Lažniva Suzi* (Mladinska knjiga, 1997), leta 2005 Levstikovo nagrado za izvirno leposlovno delo za zbirko *Anica'*, Ježkovo nagrado leta 2016 in leta 2023 še Levstikovo nagrado za življenjsko delo. Z delom *Anica in velike skrbi* (Mladinska knjiga, 2003) je bila leta 2006 uvrščena na častno listo IBBY – mednarodni seznam kakovostnih mladinskih knjig. Platnice njenih knjig so polepljene z zlatimi hruškami – nalepkami za kakovost mladinskih knjig, posamezni naslovi pa se znajdejo tudi na seznamih Bralne značke. Doslej je napisala čez šestdeset knjig. Več let zapored (od leta 1999 dalje) je prejela priznanje *Moja najljubša knjiga*, ki ga podeljuje Mestna knjižnica Ljubljana na podlagi glasovanja mladih bralcev po slovenskih šolskih in splošnih knjižnicah. Zanj in za zbirko *Anica* je glasovalo več tisoč otrok po vsej Sloveniji. Za izjemno priljubljenost med bralci je prejela celo zlato priznanje *Moja najljubša knjiga*.

V knjižnicah je večina knjig Dese Muck še vedno izposojena, mladi bralke in bralci jih dobesedno požirajo, saj je mojstrica razumevanja otroškega sveta in velika zagovornica živali, v knjigah 'ne moralizira in ne teži', kar je za mlade zares zoprna lastnost odraslih. Odrasli preradi pozabijo, da so nekoč bili otroci in najstniki. Sistemsko usmerjanje v čim večjo storilnost posameznika in posameznice za dobrobit družbe pa kaj hitro človeka vzgoji v moralno tečno, ki povsod žuga s prstom, pogosto prav tam, kjer bi žuganje bilo potrebno njemu oziroma njej. Pogosto pomislim, da bi Desine knjige za otroke in mladino morali najprej brati odrasli.² Naj med njimi na tem mestu izpostavim samo nekatere.

Blazno resno o seksu (Mladinska knjiga, 1993) je naslov, ob katerem se danes zastavijo vprašanja o svobodi govora pred desetletji in danes. Je mogoče, da bi v času, ko po eni strani šepetamo skozi čez usta položene prste, po drugi strani pa o vsem pametujemo s foteljskega udobja, v času, ko se zdi, da obstajajo bolj kot ne le še nasprotja in si nesmisel ter krutost utirata pot, Deso Muck lahko imenovali

1 Za naslednje naslove: *Anica in velike skrbi* (Mladinska knjiga, 2003), *Anica in počitnice* (Mladinska knjiga, 2004), *Anica in velika skrivnost* (Mladinska knjiga, 2004)

2 Deso Muck je priljubljena tudi med odraslimi bralci. Med letoma 1996 in 1998 ter ponovno leta 2008 je bila nominirana za naziv Slovenka leta, ki ga podeljuje revija *Jana*, leta 2007 pa je prejela naziv *Ona 365*, priznanje revije *OnaPlus*.

'sogovornica o vsem, o čemer se ne govori niti danes'? Vsekakor. Ob branju knjige *Blazno resno o seksu*, ki je del zbirke *Blazno resno*³ in namenjena tako fantom kot dekletom, bi se lahko tudi današnji odrasli marsičesa naučili. Pisateljica v tem posrečenem 'romanesknem priročniku' fino okerca 'vsevedno nevednost' odraslih, ko zapiše: »Pa tudi zato je ta knjiga, da ne boste pri seksu čisti brezvezniki, ko boste pripravljani nanj. Še sanja se vam ne, koliko odraslih ima težave, ker so mislili, da jim ni o njem treba vedeti nič.« (Muck, 2004, str. 9). Knjiga je do danes bila ponatisnjena osemkrat, tudi posodobljena. *Blazno resno o seksu* je v knjižnicah še vedno nenehno rezervirana in ne boste je našli v nobeni bukvarni. Oguljene platnice in razrahljana vezava od rok tisočih in tisočih bralk in bralcev pa so želja vsakega avtorja in avtorice.

Vsebina dostopnost zaradi življenjskosti, neposrednost in edinstven Desin humor so še vedno sogovorniki mladih, odraščajočih v precej zahtevnem obdobju vsega in ničesar. Prav skozi ta humor in preprostost avtorica odpira prostor za razmislek o življenju, ki ni vedno pravično in še manj predvidljivo. To spozna prvoosebni štirinajstletni pripovedovalec mladinskega romana *Blazno resno slavni* (Mladinska knjiga, 1998) – Štoflc, kar je Gregorjev vzdevek. Je manjši od večine, rdečelas, pegast, nosi očala z močno dioptrijo in zobni aparat, takšen je popolna tarča za zbadljivke sovrstnic in sovrstnikov. A nekega dne ga prav njegov izstopajoči 'Štoflc videz' pripelje tja, kamor si želi prenekateri otrok, mladostnik: do priljubljenosti in slave. O veliki pasti ulice, o drogah, Desa Muck piše v knjigi *Blazno resno zadeti* (Mladinska knjiga, 1996). Tema je danes strašljivo aktualna. O šoli, ki ji ne uide skoraj nihče, od teh pa jo redko kdo zares obožuje, pa piše pod naslovom *Blazno resno o šoli* (Mladinska knjiga, 2000). V šolskem letu 2011/2012 je bila izbrana v nacionalnem projektu Rastem s knjigo. Posamezna dela iz zbirke *Blazno resno* so celo doživela gledališko uprizoritev – Prešernovo gledališče Kranj je v režiji Katje Pegan na oder postavilo 'trilogijo' *Blazno resno o seksu*, *Blazno resno slavni* in *Blazno resno zadeti*. S temi temami pa se je avtorica približevala tudi bralkam in bralcem revije *PIL*.

Generacijski in družinski konflikt je neizogiben spremljevalec življenja. Uporniški otroci in najstniki pogosto zahtevajo tudi pravice brez izpolnjenih dolžnosti. Starševske, razumne in za varnost potrebne zahteve nemalokrat razumejo kot nabor razlogov in motivov za beg od doma, kar je dvorezna trditev, ki odpira razpravo o tem, ali je mogoče, da bi mladoletnica s prijateljico pobegnila iz toplega in čustveno varnega doma – kar v romanu *Pod milim nebom* (Mohorjeva založba, 1993 in Mladinska knjiga, 2025) storita prvoosebna pripovedovalka Vlasta in njena najboljša prijateljica Teja, ki želita pobegniti v Ameriko in na begu doživeta veliko pustolovščino, zaradi katere dekleti doživeta nepredstavljivo življenjsko šolo. »Mislita, da vaju zaradi zabave skrivam pred policijo?! Sploh vesta, kaj sem si z vama nakopal na glavo?! Če vaju najdejo tukaj, lahko dobim dosmrtno ječo, ker vaju skrivam!« (Muck, 1993, str. 43).

Ohranjanje spomina skozi otroške oči je pisateljčina vrlina. Zbirka *Anica*⁴, sicer

3 Zbirko sestavlja pet naslovov: *Blazno resno o seksu*, *Blazno resno popolni*, *Blazno resno zadeti*, *Blazno resno o šoli* in *Blazno resno slavni*. Z ilustracijami Igorja Ribiča je izhajala med leti 1993 in 2000 pri Mladinski knjigi. Leta 2010 je zbirka z ilustracijami Mateja de Cecca začela izhajati v dopolnjeni in prenovljeni izdaji.

4 Zbirko sestavljajo naslednji naslovi: *Anica in Jakob*, *Anica in zajček*, *Anica in materinski dan*, *Anica in športni dan*, *Anica in počitnice*, *Anica in grozovitež*, *Anica in velika skrivnost*, *Anica in velike skrbi*, *Anica*

namenjena samostojnemu začetniškemu branju, je bila tako kot zbirka *Čudežna bolha Megi*⁵ ustvarjena za priljubljenost pri mladih bralcih. Preprosta realistična otroška izkušnja v vsaki knjigi zbirke Anica postane literarni izziv, ki otrokom ne le pomaga osvajati besedišče, krepiti vez s knjigo in zaradi možganske telovadbe imeti od branja le koristi, ampak je tudi nevsiljivo poučna. Zbirka obravnava večne teme in življenjske situacije, ki spremljajo odraščanje. Po njej je bila posneta tudi nanizanka Otroškega in mladinskega programa Televizije Slovenija (v koprodukciji z Marjanom Jelničarjem). Znanstvenoraziskovalni center slovenske akademije znanosti in umetnosti ZRC SAZU pa je knjigo *Anica in velike skrbi* uvrstil med temeljno literaturo, ki jo učenci usvajajo v učnem procesu.

Zbirka *Čudežna bolha Megi* je še ena med bralci priljubljena knjižna zbirka Dese Muck. S to serijo je bolha, ta v vsakdanjem življenju in na telesih živalskih prijateljev prisotna, očem komaj vidna nadloga, dobila povsem novo podobo, vlogo in silno moč, saj je čudežna pomočnica živalim, ki so povsem odvisne od ljudi, ki se do živali včasih vedejo neprimerno in neodgovorno. Fantazijsko-realistično prepletene vsebine o Meginem poslanstvu pomagati živalim so dopolnjene s strokovnimi napotki in informacijami o živalih, s katerimi se mladi bralci in bralke seznanijo ob koncu knjige.

Omenimo še njeno najnovejšo zbirko *Pavlina*, ki je prav tako nastala v sodelovanju z ilustratorko Ano Košir in Mladinsko knjigo⁶. Ravno v letu pisateljčinega jubileja je izšla četrta knjiga o simpatični naslovni nagajivki, *Pavlina ima rojstni dan*.

Desa Muck je pisateljica brez 'dlake med zobmi', enakomerno drzna in iskrena, neukročena in zato edinstvena. Je ena tistih avtoric, ki ji morajo tudi njeni javni podobi humoristke nenaklonjeni posamezniki in posameznice priznati, da je ljudska kraljica samosvojesti, dinamičnih notranjih svetov in domiselnih rešitev, po katerih lahko posežejo mladi bralci in bralke, kadar svet zataji. V njenih knjigah je prisotnega veliko strahu, a še več poguma, ki ga vse bolj potrebujemo. Zakaj so njene knjige tako priljubljene in brane? Ob uvrščanju na bralne sezname nedvomno tudi zaradi vsebinske avtentičnosti. Desa Muck je namreč empirična in empatična avtorica, njene življenjske izkušnje so (bile) tudi nezavidljivo naporne, izzivajoče, nepozabne. Nedvomno je pisateljčina priljubljenost tudi rezultat njene javne podobe in pojavnosti na nacionalni televiziji, v različnih predstavah in publicističnih objavah.

Sedem desetletij najbolj brane slovenske pisateljice z opusom za otroke, najstnice, najstnike in odrasle je velika borba življenja in z vsako knjigo zmaga nad njegovo senčno platjo.

■ SIMONA KOPINŠEK

in prva ljubezen, Anica in skrivnostna maska. Knjige so pri Mladinski knjigi izhajale med leti 2001 in 2007, ilustrirala pa jih je Ana Košir. Med leti 2019–2024 jih je ponatisnila tudi založba Muck Blažina.

5 Zbirko sestavljajo naslednji naslovi: *Čudežna bolha Megi in bernardinec Karli*, *Čudežna bolha Megi in zajček Branko*, *Čudežna bolha Megi in papagaj Slavko*, *Čudežna bolha Megi in podganici Ančka in Katka*, *Čudežna bolha Megi in želvici Taška in Toni*, *Čudežna bolha Megi in muca Živka*, *Čudežna bolha Megi in dihurček Jurček*, *Čudežna bolha Megi in hrček Marjan*, *Čudežna bolha Megi in kobila Rika*, *Čudežna bolha Megi in zlati ribici Darja in Ivo*. Izhajale so pri založbi Mladinska knjiga med leti 2012 in 2017, ilustrirala jih je Maša Kozjek.

6 Zbirka je začela izhajati leta 2023, do leta 2025 so izšli naslednji naslovi: *Pavlina in velika ptica*, *Pavlina in užaljeni dinozaver*, *Pavlina ga pihne*, *Pavlina in pametno kolo*, *Pavlina ima rojstni dan*.

Lilijana Praprotnik Zupančič

70 LET

Očarljiva svetlolasa Lilijana Praprotnik Zupančič; za ves svet, ki obožuje njena dela za najmlajše, Lila Prap¹; in za svoje bližnje Miša, praznuje. Niti ne vem, če praznuje kako posebej, saj se zdi njeno življenje v pravljčni rumeni vili na obrobju knežjega mesta kot praznik. Od daleč, seveda. Kot ženska je opažena, kamorkoli pride. Ko se pogovarja, govori počasi, poudarja premišljene besede z božajočim altom. Kadar jo srečam, je zadržano nasmejana, vedno z dolgimi, razpuščenimi kodri, pogosto v družbi svojega moža, s katerim sta par že pol stoletja. A ne vedno, saj ima Dalibor Bori Zupančič, priznani karikaturist, stripar, glasbenik in likovni delovni terapevt, ki je dolga leta vodil delavnice art terapije v psihiatrični bolnišnici Vojnik, pri ustvarjanju – tako kot ona – rad mir. Živita v pravljčni vili v Šmarjeti pri Celju in ustvarjata vsak v svojem ateljeju, največkrat potem, ko skupaj popijeta jutranjo kavo. Njuna skupna pot se je začela v gimnazijskih letih z igranjem košarke (ona je tekmovala v prvem ženskem košarkarskem klubu v Celju), ko je Boriju na košarkarski tekmi med tekmovalkami 'Miša padla v oči', sicer pa se je prej ukvarjala z atletiko, trenirala je met krogla, namizni tenis, troboj. Danes rekreativno igra tenis, enkrat tedensko v parih s prijateljicami.

Nekoč je ustvarjala na podstrešju hiše ob reki Hudinji, v hiši, močno podobni vili Čira-Čara in kot ustvarjeni zanj, saj je bila od nekdaj velika občudovalka knjige *Pika Nogavička*. Menda jo je prebrala kar osemnajstkrat in v njej spoznavala svet, ki je vedno znova buril njeno domišljijo. Ko so bili njeni starši v službi, ni bila sama sebi varuška kot Pika, ampak je morala v vrtec. Tako je kot Pikina oboževalka postala zaščitnica nebogljenih prijateljic in sošolk, ki jih je branila, če ni šlo drugače, tudi s pestmi. Knjige (*Pika Nogavička*, *Ostržek*, *Črni muc vasuje*, *Medvedek Pu* ...) in punčka Sheila so jo spremljale do konca šolanja v osemletki. Ko je prišla v prvi razred, je bila levičarka, v šoli so jo nenehno opozarjali, naj riše s 'ta lepo roko', z desnico. Ob tem manj prijetnem spominu danes pravi: »Je pa vseeno nekaj dobrega v tem. Sedaj rišem kar z obema rokama, desno vodijo možgani z razumom in s filigransko natančnostjo upodablja elemente na sliki. Levica, ta pa ustvarja naravno, spontano, najraje s kredami in velikimi potezami, ki ne marajo omejujočih črt in izražajo notranje občutke.«

Na verandi njene hiše danes namesto konja obiskovalce pričaka Oto, velik prijazen in igriv pes, namesto opice se naokoli mota črni muc Sigmund. A Lilini naslikani živalski junaki zdaj že dve desetletji nastajajo v bivšem hlevu za konje, ki

1 V besedilu uporabljam avtoričin psevdonim: od prve avtorske slikanice *Male živali* (Mladinska knjiga, 1999) v svojih delih uporablja le umetniško ime.

sta ga z Borijem preuredila v tri ogromne umetniške prostore z velikimi okni, ki vanje spustijo obilo naravne svetlobe. Na večini sten kraljujejo Liline pisane živali, predvsem ilustracije, ki jih je ustvarila za slikanico *Dinozavri?! Ena soba je njen atelje, druga je z dolgo mizo in stoli namenjena ustvarjalnim delavnicam, tretja pa je urejena kot igralnica za otroke, kjer ne manjka udobnih naslanjačev, zof, blazin in polic, ki se šibijo pod otroškimi knjigami – tako njenimi kot knjigami drugih avtorjev.*

Za Lilo je kar nekaj ustvarjalnih delavnic, ki jih za otroke organizira v svoji galeriji. Z Borijem sta sanjala, da bi na njunem posestvu zaživela nekakšna umetniška komuna, kjer se ne bi odvijale samo razstave in delavnice, ampak bi na rezidenco prihajali tudi umetniki iz Slovenije in sveta. Na eni izmed delavnic, ki so občasno organizirane tudi za odrasle, je že gostovala priznana ameriška pisateljica Barbara Jean Hicks, s katero sta pred leti ustvarili priljubljene slikanice za angleško založbo Random House.

Kot najstnico sta Lilo zanimali sociologija in psihologija, a ker se ni mogla odločiti med njima, se je odločila za študij arhitekture. Po končanem študiju se je najprej zaposlila v nemškem biroju, kjer je sodelovala pri načrtovanju gradnje otroške bolnišnice. Pozneje je delala v urbanističnem uradu, krajši čas je bila zaposlena tudi v Gorenju kot industrijska oblikovalka, a je bilo za to službo treba prezgodaj vstajati. Tri leta je poučevala na Srednji gradbeni šoli v Celju, a ugotovila, da tudi profesura ni zanjo. *»Za poučevanje moraš biti pravi tip. Jaz sem ugotovila, da to nisem. Bilo mi je fajn, a nisem imela avtoritete. Brez tega pa ne gre. Otroci to takoj zavohajo in v razredu nastane kaos.«* Leta 1989 se je odločila za samostojno pot umetnice, za ustvarjalno, svobodno delo. Njen najbolj priljubljen opus za otroke ima začetek v času, ko je ob sinu Izidorju začela ustvarjati knjige in slikanice zanje, temu je ostala zvesta vse do danes.

Ilustracije preprostih in jasnih oblik, iskriče, vesele in barvite, polne topline vabijo najmlajše otroke v svet živali in pravljicnih bitij, ob njih se srečujejo s prvimi črkami, besednimi igrami, kratkimi verzi, spoznavajo uganke, barve, iščejo odgovore na vprašanja. Odkar je Lila svoje ilustracije poslala v Bologno, kjer so med tri tisočimi izbrali tudi njeno, s čimer je vzbudila pozornost založnikov, je njena ustvarjalna kariera presegla vsa pričakovanja. V Sloveniji in v svetu najbolj opažena slikanica *Zakaj?* se je uvrstila tudi v učne programe v Nemčiji, Franciji, Avstraliji in še v nekaterih drugih državah. Obožujejo jih slovenski in tuji otroci, vse do Japonske, kjer je še posebej priljubljena, saj so njeni živalski liki iz risane serije oživel tudi na otroških majicah, lončkih, svinčnikih in v obliki plišastih igračk. Tam so odprli celo verigo Lilinih hiš, nekakšnih hotelov v bližini otroških bolnišnic, kjer se srečujejo bolni otroci in njihovi starši. Po mnogih njenih knjigah so tudi drugje nastajale risanke in predstave, pred leti pa so mladi celjski ustvarjalci po treh njenih knjigah pripravili celo muzikal *Kure?!*

Za svoj izjemni ustvarjalni opus pisateljice, pesnice in ilustratorke je Lila Prap prejela številne nagrade. Doma med drugim leta 2011 nagrado Prešernovega sklada, leta 2017 Levstikovo nagrado za življenjsko delo in leta 2021 nagrado Hinka Smrekarja za ilustracije v avtorski slikanici *Ptiči?!* Že dvakrat je bila nominirana tudi za Andersenovo nagrado. Leta 2003 je prejela bronasti celjski grb za izredno kvaliteto na področju otroške literature in knjižne ilustracije, leta 2018 pa naziv častne meščanke Celja.

Še danes najraje doma čaka na kakšen nov igriv preblisk, kakšno novo idejo: »Vedno imaš v glavi kašne tri ideje, eno realiziraš, druge čakajo«, pravi. Nekaj časa je o besednih igrah in igri z jezikom predavala vzgojiteljicam na Pedagoški fakulteti. Govorne igre so ob njenih poenostavljenih, a zelo nazornih ilustracijah navzoče tudi v njenih slikanicah in najmlajšim bralcem pomagajo pri prvih srečanjih s pisano in govorjeno besedo. Kot majhna deklica si je izmišljala črke lastne abecede, ki jih včasih ni znala prebrati, a pomembna je bila igra. Na igro kot najboljšo učiteljico otrok, ki ima tudi na odrasle blagodejen učinek, še vedno prisega: »Ne pozabite se kdaj igrati, tudi ko odrastete!« Kadar se še danes med naključnim pogovorom hudomušno zaškrijo njene oči, imam občutek, da se tega svojega nasveta tudi sama še vedno drži.

■ TATJANA PREGL KOBÉ

IN MEMORIAM

Jože Zupan¹

5. 4. 1938 – 13. 8. 2025

Skoraj pol stoletja je od takrat, ko je na vrata moje pisarne na Prešernovi cesti v Ljubljani, kjer sem se službeno ukvarjal s sodelovanjem Mladinske knjige z založbami po svetu, potrkal slok, uglajen, lepo oblečen mož in povedal, da zbira slikanice slovenskih avtorjev, prevedene v tuje jezike. Ljubeznivo ga je zanimalo, če bi mu lahko odstopili kakšno iz našega arhiva. Prosil sem sodelavko, da ga je pospremila v klet med police z našimi knjigami. Čez čas se je od tam vrnil zaprašen, tudi z ostanki kakšne pajčevine na obleki, z naročjem slikanic in širokim nasmehom.

Tako sem spoznal Jožeta Zupana, ravnatelja osnovne šole v Šentrupertu. Vesela sva bila oba: on, ker je izdatno povečal svojo zbirko, in jaz, ker sem spoznal človeka, ki je iskreno cenil in znal vrednotiti ustvarjalnost naših avtorjev.

Nekaj let kasneje me je Tone Partljič povabil k delu v Društvu Bralna značka in tam sem se z Jožetom Zupanom, predsednikom društva med leti 1979 in 1983, znova srečal. Zame se je odprl nov svet, svet zagnanih ljubiteljev knjige in dela z mladimi bralci. Iskreno in prijateljsko vzdušje med sodelavci me je očaralo in temu je na srečanjih vedno dajal pečat Jože Zupan. Zelo hitro sva razvila medsebojno naklonjenost, postala sva Jože in Slavko. Ljubezniv, strpen in poglobljen v razmišljanju je Jože opozarjal na stvari, ki jih nismo videli, opogumljal h korakom, ki so bili videti tvegani, in še posebej, vedno je opazil ljudi, ki se niso silili v ospredje, s svojim delom pa so širili polje smiselnega dela z mladimi. In seveda, kadar smo bili v zadregi, kadar nam je kaj izginilo iz spomina, ko smo brskali po ali ključnih ali majhnih trenutkih, vedno je bil tu on: »Vprašajmo Jožeta, on ve.«

Jože je vedel in znal; v številnih zabeležkah, besedilih in knjigah je dokumentiral prav vse, kar je bilo treba, in v čudoviti zgodbi ljubezni do mladih bralcev je pazljivo videl vse velike in majhne stvari.

Njegova siceršnja širokogrudna, duhovita in neustavljiva kulturna dejavnost je k sreči doživljala primeren odmev tudi v Šentrupertu, v Mirenski dolini in na Dolenjskem sploh; za svoje delo je bil deležen vseh uradnih in neuradnih priznanj. Uradni zapisi bogato in tehtno govorijo o vsem tem. Redkokdo doživi, tako kot je Jože, da ga ob jubilejih in priložnostnih prireditvah v prijateljskem vzdušju pozdravlja nabito polna dvorana bližnjih in daljnih sokrajanov ter mu izraža hvaležnost s stoječimi ovacijami. Jože je čutil, da mu njegovo človeško predanjanje in toplino enako vrača svet, v katerem je živel skromno, strpno in spoštljivo do ljudi okrog sebe.

¹ Članek je bil prvotno objavljen v časopisu *Delo*, dne 29. avgusta 2025.

V »svoji šoli« v Šentrupertu je z neverjetno vztrajnostjo in zagnanostjo ustvaril verjetno največjo zbirko originalnih knjižnih ilustracij otroške in mladinske literature v državi. Z avtorji je razvil pristne in tople odnose; bili so veseli in počaščeni, da so se uvrstili v njegov izbor. Likovna dela, obešena po stenah hodnikov in učilnic na šoli, so prikrito in nezavedno v srca in glave šolarik in šolarjev tkala ljubezen do literature in lepega sploh. Tudi knjige, prevedene v tuje jezike, ki jih je zbral ogromno, so obiskovalcem obenem pričale, da slovenska ustvarjalnost samozavestno potuje v svet. Poimenovanje galerije v Galerijo Jožeta Zupana simbolno beleži Jožetovo izjemno delo tudi na tem področju.

Sodelavke in sodelavci v Bralni znački smo bili ponosni in se veselili z njim številnih priznanj, še posebej, ko je prejel zlati znak Bralne značke, postal njen prvi častni član in ko je, na državnem nivoju, tudi zaradi predanega dela z mladimi bralkami in bralci, prejel Schwentnerjevo nagrado za življenjsko delo in državno odlikovanje.

Z Jožetom sva se velikokrat srečevala ob najrazličnejših prilikah in topel odnos, ki se je razvil med nama, je bil obema v ponos in veselje. Pred leti sem mu rekel, da si svojega rojstnega dne ne znam več predstavljati brez njegove čestitke. Vsako leto je dan ali dva pred datumom iz Šentruperta pripotovala kuverta z vzorno, ravnateljstvo izpisanim naslovom in seveda žlahtnim voščilom. Letos bom moral praznovati brez Jožetove zapisane pozornosti.

Eden od predsednikov Bralne značke, slovenski pesnik in pisatelj iz Trsta Marko Kravos, je zapisal, da kadar pade mogočno drevo, v gozdu zazija praznina. Že, že, dodajam, a iz njegovih semen zraste sveža, bujna podrast.

Jože Zupan je šel, a ni odšel. Bralni značkarji bomo zagnano zalivali vse, kar raste iz njegove setve.

■ SLAVKO PREGI

Neža Maurer

22. 12. 1930 – 20. 4. 2025

Že Rimljani so vedeli: o mrtvih je treba govoriti ali pisati samo dobro, četudi njihovo življenje ni bilo samo dobrotno. A kako napisati *in memoriam* pesnici, prozaistki, novinarki, urednici, kulturni organizatorke – in še bi lahko našteval, Neži Maurer, ki je bila vse svoje življenje poosebljena dobrota, prijaznost, strpnost, solidarnost s tistimi, ki so je bili potrebni? S katerimi besedami, ki so sinonim za solidarnost, strpnost in dobroto, se je mogoče pokloniti tej resnični dami slovenske poezije? In še: kako se oddolžiti z nekaj besedami in stavki, ki nočejo biti zgolj znamenje vljudnosti, pesnici, s katero sem se v zrelem obdobju njenega ustvarjanja tudi osebno spoznal, še več, stopil v njeno pesniško delavnico in spremljal nastajanje ene njenih najbolj odmevnih zbirk *Od mene k tebi* (v dveh izdajah, 1993, 2007), ki sem ji napisal spremno besedo? Eden od sklepnih stavkov te spremne besede, namreč »*Pesmi iz zbirke Od mene k tebi so lirika, ki stopa dobesedno v srce*«, lahko zaznamuje ves njen pesniški opus, vse njene lirične izpovedi, vso njeno ljubezen do ljudi in sveta, v katerem je živel tako polno življenje kot le malokdo od njenih literarnih tovarišev in tovarišic. Ko znova prebiram njen opus za odrasle, njenih triindvajset zbirk, izborov in ponatisov, sem prepričan, da moja oznaka velja tudi za vse njene pesmi, ki so nastajale v drugi polovici dvajsetega stoletja in ki Nežo Maurer postavljajo v sam vrh slovenske poetične ustvarjalnosti. Mnogi se s to mojo oznako ne bi strinjali, saj so marsikatero njeno zbirko kritiki, a tudi literarni zgodovinarji, sprejemali hladno, zadržano, ni manjkalo pripomb, ki so namigovale na nezahtevnost in preprostost, tako rekoč »ljudskost« njene lirike, ali pa so jo odpravljale z oznakami, ki jih lahko strnemo v angleški, prav tako malce podcenjujoč izraz *minor poetry*.

Ko sva se, zdaj že znanca, srečevala po knjigarnah, antikvariatih, literarnih prireditvah in na predstavitvah njenih in drugih pesnikov knjig, je vedno sprejemala take sodbe o svoji liriki s strpnostjo, brez jeze ali zamere, ponavljala je: »*Ljudje smo pač različni in različno čutimo, take so tudi sodbe kritikov; veseli pa me, da me odrasli berejo, da me berejo otroci, da so mnoge moje pesmi uglasbene in tudi tako nagovarjajo tiste, ki jim je kultura nekaj pomembnega in jih bogati.*« Kaj lahko zapišem: res je, skoraj petsto (!) njenih pesmi za otroke in odrasle je doživelo prenos v glasbo, poleg knjig so izhajale tudi glasbene kasete, tudi moji otroci so jih poslušali in bral sem jim iz njenih otroških knjig. Enaindvajset jih je izšlo, nekatere (kot *Kostanjev škratek*) tudi v ponatisu. Kar še posebej odlikuje njeno poezijo za otroke in mladostnike – tudi o tem sva se pogovarjala na najinih

naključnih srečanjih – je njeno trdno prepričanje, da otroci niso »pomanjšani« odrasli, ampak neskončno radovedna bitja, ki se ob stiku s svetom odraslih, ne vedno lepim in prijaznim, morajo naučiti nešteti skrivnosti, ki se odpirajo pred njihovimi očmi. Ko poezija, kakršno je pisala tudi Neža Maurer, ubesedi takšne skrivnosti, postanejo mladim bralcem razumljive in jim odpirajo nove poglede na življenje. Otroška poezija in proza ne smeta biti samo suhoparni učiteljici, ampak vseh radosti in igrivosti polni vodnici in otrokovi zaupnici. In to védenje je Neža Maurer postavila v temelj svoje otroške poezije. Svet v njeni poeziji za otroke se odpira z neverjetno optimistično in razigranega elana polno pripovedjo o živem in neživem svetu, a pesnica govori tudi o zadregah, ki so del odraščanja. Neživi svet in svet živali postajata v njeni otroški poeziji del otrokove zavesti in njegovega čudenja nad lepotami in čudesi sveta.

A ob vsem optimizmu, ob vsej svetlobi, ki sije iz njene poezije, ne smemo pozabiti, da Neži Maurer ni bilo – kot radi rečemo – *z rožicami postlano*, ampak je vse svoje življenje sprejemala udarce nemile usode, posebej je njeno življenje zaznamovala izguba ljubljenega moža, ki jo je zapustil z majhnima otrokoma in kupom problemov, ki se zgrnejo nad vsako mater samohranilko. A Neža Maurer ni bila samo pogumna in pripravljena na vsakršne izzive v pretežno še patriarhalnem svetu, o tem pripoveduje tudi marsikatera njena pesem, morala je tudi premagati druge in drugačne ovire, ne nazadnje tudi žalost in grozo samote ob izgubi ljubljene osebe. A Neža ne bi bila Neža, enkrat mi je rekla, »*Veš, znam biti tudi bodeča neža in marsikdo se je že zbodel*«, če ne bi tudi v najtežjih trenutkih in v največji žalosti našla ustreznega izpovednega načina, brez vsake patetike in pomilovanja:

*Danes je moj ljubi umrl –
bog daj mir njegovi duši,
naj pokoja mu ne ruši
moja žalost.*

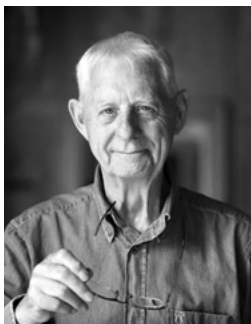
To je uvodna kitica pesmi *Danes je moj ljubi umrl* iz zbirke *Skorja dlani in skorja kruha*, ki je verjetno ena najlepših žalostink v vsej slovenski moderni liriki, pesem, ki v globine pesničine duše vodi vsakega bralca, ki ni povsem otopel od hrupa ponorelega sveta. Nobenih velikih fraz, nobenih umetelnih slogovnih prijemov, samo prosojne besede, ki edine lahko izrazijo breme pesničine žalosti. Njena poezija je tisti skrivnostni ključ, s katerim je pesnica odpirala vedno nova vrata v pokrajine, kjer je samoto, grenkobo, razočaranja nadomeščala s podobami prebujajoče se, cvetoče in zoreče narave, z drobnimi impresijami, ki so, poleg lirike za odrasle, prepojile tudi njeno poezijo za otroke in mladostnike.

Neža Maurer je vse življenje ostala skromna, kljub nagradam in priznanjem za svoje literarno in novinarsko delo; a največ ji je pomenilo priznanje njenih bralcev, mladih in odraslih. V eno od svojih najboljših zbirk za otroke, *Kadar Vanč riše*, je dodala avtobiografsko skico *Iščem*. V njej ni samo našela krajev svojega bivanja, od rodnega Podvina pri Polzeli do Brezja pri Dobrovi (takrat še ni vedela za zadnjo postajo na svoji življenjski poti, njej tako ljubo Škofjo Loko), ampak je na koncu zapisala nekaj stavkov, zvenijo kot pesem, kot izpoved, ki jo razumem kot njen credo:

Še danes iščem. Kaj?
Prave ljudi.
Iščem mir. Kakšen?
Pošten mir za vse.
Iščem prijatelje. Kakšne?
Iskrene in zveste. (Ste tudi vi med njimi?)
Iščem pesmi – zase in za vas. Kakšne?
Najraje vesele.

Valentin Vodnik je v pesmi *Moj spominik* (Moj spomenik) zapisal misel, ki še vedno velja: spomin na pesnika/pesnico se ohranja v njegovih/njenih pesmih. Draga Neža, tudi spomin nate se bo ohranjal z vsako tvojo prebrano pesmijo.

■ DENIS PONIŽ

Aidan Chambers

27. 12. 1934 – 11. 5. 2025

Angleškega pisatelja mladinske književnosti Aidana Chambersa sem srečala dvakrat in ob vesti, da je 11. maja letos umrl, sem se zavedala, kako globok vtis je naredil name na obeh dogodkih. Prvič je bilo to na 25. kongresu IBBY v Groningenu na Nizozemskem, avgusta 1996, ko je z referatom z naslovom *Ustvarjanje bralcev* želel »zbrane spomniti na stare zgodbe in preproste resnice, saj v obremenjenem, napetem vsakdanu kaj radi nanje pozabljamo mi starejši, kaj šele mladi.« Ta referat, ki poudarja pomen vrednotenja knjig za mlade, upoštevanje mladih bralcev, srečanja ustvarjalcev in pogovore z njimi, tudi pomen glasnega branja in to, da morajo imeti mladi čas za branje v šoli, je bil še isto leto v prevodu objavljen v reviji *Otrok in knjiga*.¹ Drugič pa sem Aidana Chambersa doživela na 28. kongresu IBBY v švicarskem Baslu konec septembra 2002, ko je prejel Andersenovo nagrado za svoj življenjski opus mladinske književnosti. V govoru ob sprejemu te prestižne mednarodne nagrade je poudaril, kako globoko sta ga Ana Frank in njen dnevnik navdušila in vplivala nanj. Zaključil je z besedami, »da je zanj pisanje in branje literature moralna, malodane verska zadeva, saj z literaturo lahko dosežemo najvišjo možno stopnjo nesebične samozavesti in neustrašnega, bistrega in predvsem domišljenega razumevanja življenja.«

Aidan Chambers je bil nagrajen s številnimi nagradami za literaturo, promocijo branja in pedagoško delo, samo za roman *Postcards from No Man's Land* (1999) je prejel dve prestižni nagradi, Carnegie Medal in Michael L. Printz Award, zato je nenavadno, da nobeno njegovo delo ni prevedeno v slovenščino, kar lahko razumemo kot boleče zamudništvo.

Aidan Chambers se je rodil leta 1934 v Leigh-on-Sea v grofiji Essex. Njegovo otroštvo ni potekalo v bralno spodbudnem okolju, v domači hiši je bilo poleg Biblije le nekaj knjig, menda je imel težave z govorom in branjem vse do devetega leta. Svoje prve korake v svet literature je naredil s pomočjo redkih prijateljev in učiteljev, predvsem pa sam, z veliko samodiscipline in neustavljive radovednosti. Izobraževal se je za učitelja, toda po služenju v mornarici je bil najprej šest let duhovnik v anglikanski cerkvi, v skupnosti, kjer je poučeval in pisal pedagoške članke, leta 1968 pa je zapustil duhovništvo in se povsem posvetil poučevanju ter pisanju. Elemente njegove biografije in izkušnje iz obdobja otroštva ter odrasčanja zasledimo v njegovih mladinskih delih; izstopajo namreč občutki osamljenosti in iskanja samega sebe, pomen prijateljstva in iskrenih odnosov, pa tudi sprejemanje, vpliv dobrih učiteljev in vloga knjig, branja, knjižnic idr.

¹ Chambers, A. (1996). Ustvarjanje bralcev. *Otrok in knjiga*, 42, 64–70.

Chambersova bibliografija je obsežna, obsega literarna besedila za otroke, kratke zgodbe za mlade in odrasle bralce, dramska besedila za radio in gledališče, toda daleč najbolj dovršeni in pomembni so njegovi mladinski romani, crossover romani, ki so vznemirljivi tako za mlade kot za odrasle bralce. Njegov najbolj znan opus je šestdelna serija romanov *The Dance Sequence*, v kateri je tudi roman *Dance on My Grave* (1982), po katerem je leta 2020 francoski režiser François Ozon posnel film *Poletje 85* (*Summer of 85 oz. Été 85*). V Sloveniji poznamo film, nimamo pa v slovenščini tega romana, ki velja za enega prvih romanov za mlade, ki homoseksualno ljubezen prikazujejo iskreno, kompleksno in brez kaznovalne moralistične note, z umetniško integriteto in spoštovanjem do mladih bralcev. Chambersova najbolj znana dela so: *Cycle Smash* (1967), *Marle* (1968), *Snake River* (1975), *Breaktime* (1978), *Now I Know* (1987), *The Toll Bridge* (1992), *Postcards from No Man's Land* (1999), *This is All: The Pillow Book of Cordelia Kenn* (2005), *Dying to Know You* (2012). Gre za dela, ki so formalno in tematsko izjemno zahtevna, avtor v njih predstavlja notranjo raznolikost mladostniškega doživljanja sveta, vprašanja identitete, spolnosti, družbenih pritiskov in iskanja smisla. Včasih je izzivalen, pogosto provokativen, a vedno iskren; Chambers ne poučuje, temveč prisluhne mladim in njihovim problemom. Tudi Andersenova žirija je izrekla priznanje njegovim literarnim sposobnostim, obvladovanju različnih pripovednih tehnik in skrbni izbiri tem v svetu mladih odraslih: »Njegovo pisanje kaže jasno razumevanje mladostniškega uma, v vsaki zgodbi s povsem resničnimi liki je napetost. Knjige Aidana Chambersa so namenjene najstniškim bralcem, ki uživajo v poglobljenem razumevanju življenja.«

Poleg pisanja je Chambers pustil močan pečat tudi kot urednik in založnik. Z ženo Nancy Chambers je ustanovil založbo Thimble Press in več kot tri desetletja izdajal revijo *Signal: Approaches to Children's Books*, eno najpomembnejših strokovnih publikacij na tem področju. Za njo sta leta 1982 dobila nagrado Eleanor Farjeon Award for Outstanding Services to Children's Books. Chambers je kot mentor, predavatelj in esejist neutrudno spodbujal strokovno refleksijo o branju, pomenu literarne vzgoje in vlogi mladinske literature v sodobni družbi in s tem bistveno prispeval k razvoju literarne teorije in kritike mladinske književnosti. Poudarjal je, da branje ni le individualno dejanje, temveč kulturni in etični prostor srečevanja; pravo branje torej nastane šele v pogovoru in le bralci ustvarjamo bralce. Iz tega prepričanja je izhajal tudi njegov znameniti "Tell Me" pristop k literarni interpretaciji², ki še danes vpliva na našo pedagoško prakso. Njegova esejistična dela *The Reluctant Reader* (1969), *Introducing Books to Children* (1973, 1983), *Booktalk: occasional writing on literature and children* (1985), *The Reading Environment* (1991) idr. so temeljna za vse, ki se ukvarjamo z literarno vzgojo, branjem in dialogom o knjigah. Za izjemne zasluge v književnosti je britanska kraljica leta 2011 Chambersu podelila odlikovanje CBE (Commander of the Order of the British Empire).

Skromni zapis o Aidanu Chambersu zaključujem z globokim spoštovanjem in občudovanjem njegovega ustvarjalnega dela na področju literature, promocije branja, »ustvarjanja bralcev«. Nekje v svojem romanu *Postcards from No Man's Land* je zapisal: »Resnična ljubezen je opazovati drugega človeka in biti opazovan s popolno pozornostjo ... in vsa umetnost je ljubezen, saj je vsa umetnost v resnici pozorno opazovanje« in tudi to sijajno pozitivno misel: »In v kratkih trenutkih je življenje lahko popolno.«

■ TILKA JAMNIK

2 Več o tem pristopu najdete na povezavi <https://www.cheltenhamfestivals.org/our-projects/reading-teachers-reading-pupils/tell-me-pedagogy>

IBBY NOVICE

Nagrada in priznanja Slovenske sekcije IBBY

Slovenska sekcija IBBY letos že šestnajstič podeljuje nagrade in priznanja za izjemne dosežke na področju promocije mladinske književnosti in branja. Z nagradami in priznanji izpostavlja posameznike in organizacije, ki s svojim delom pomagajo graditi in širiti poti med kakovostnimi knjigami in mladimi bralci ter ustvarjati bralce za vse življenje. Njihovo delo pogosto ostaja neopaženo, a so bistveni za prihodnost knjige in branja.

Letos je žirija v sestavi Majda Koren (predsednica), Mateja Seliškar Kenda in Alenka Veler izbrala, izvršni odbor Slovenske sekcije IBBY pa potrdil, da nagrado prejme Irena Matko Lukan, priznanja pa Lea Hedl, Tatjana Pregl Kobe in revija *Galeb*.

FOTO: SAŠA KOVAČIČ

Irena Matko Lukan na področju bralne kulture deluje več kot 25 let. Že kot urednica leposlovnih revij *Cicido* in *Ciciban* je redno predavala učiteljem in vzgojiteljem o pomenu branja in pripovedovanja, o kakovostnem leposlovju, ilustraciji ter o pomenu pripovedovanja ljudskih pripovedi, kot urednica otroškega leposlovja pri Mladinski knjigi to poslanstvo nadaljuje. S premišljenimi uredniškimi izbori in nenehnim zagovarjanjem kakovostne otroške

knjige pomembno prispeva k razvoju pismenosti in ljubezni do branja pri najmlajših. Uredila je številne odmevne izdaje sodobnih slovenskih avtorjev in avtoric ter prevode nagrajenih tujih knjig za otroke, je tudi nosilka številnih zahtevnih založniških projektov. Ob svojem uredniškem delu ves čas išče poti do bralcev in krepi povezave med njimi ter ustvarjalci besedne in likovne umetnosti. Vsebinsko je zasnovala več bralno-spodbujevalnih projektov na nacionalni ravni, v zadnjem obdobju številne dogodke ob praznovanju 70. obletnice zbirke *Čebelica* ter Festival slovenske slikanice. Zaveda se pomena drugih vej umetnosti, ki podpirajo knjigo in branje, zato skrbno vzpostavlja in neguje povezave z umetniškimi ustanovami, otroška književnost tako zaradi njenih prizadevanj vstopa na odre gledališč in v razstaviščne prostore. Programsko sodeluje tudi z nacionalnimi mediji in je prepoznavno ime v slovenski medijski krajini, saj je pomembna sogovornica, ko teče beseda

o pomenu branja kakovostnih knjig za otroke. S svojim strokovnim, neumornim in kontinuiranim delom pušča neizbrisen pečat na področju bralne kulture v slovenskem prostoru.

VIR: OSEBNI ARHIV

Lea Hedl že dvajset let z izjemno predanostjo deluje na področju promocije mladinske književnosti in spodbujanja bralne kulture med otroki in mladostniki. V Mariborski knjižnici vodi in razvija širok nabor programov za otroke, mladostnike in odrasle – pravljčne ure, informacijsko opismenjevanje, srečanja z avtorji in raznovrstne bibliopedagoške aktivnosti. Sodeluje pri načrtovanju programov, vodi skupino izvajalcev dejavnosti za mlade ter koordinira Pikino bralno značko. Pomembno vlogo ima tudi pri pripravi razstav ilustracij ob Mednarodnem dnevu knjig za otroke ter pri večjih knjižničnih prireditvah. Kot vodja projekta Pravljični večeri za odrasle je ustvarila enega najvidnejših slovenskih pripovedovalskih programov, ki je postal vseslovenska in čezmejna platforma za ohranjanje pripovedne tradicije. Aktivno povezuje knjižnico z drugimi kulturnimi ustanovami, med njimi z RTV Slovenija, kjer vodi projekt Radijske pravljice. Na nacionalni ravni prispeva k razvoju mladinskega knjižničarstva kot članica izvršnega odbo-

ra Sekcije za mladinsko knjižničarstvo pri ZBDS, kot sourednica strokovnih monografij krepi teorijo in prakso pripovedovanja. Svoje bogato strokovno znanje in dolgoletne izkušnje nesebično prenaša na mlajše kolegice in kolege ter tudi tako pomembno prispeva k razvoju stroke. Njeno delo odlikujeta strokovnost in srčnost, s katerima pomembno prispeva k razvoju mladinskega knjižničarstva, umetnosti pripovedovanja in spodbujanju bralne kulture pri nas.

FOTO: SIMONA VONČINA

Tatjana Pregl Kobe je umetnostna zgodovinarica, likovna kritičarka, pesnica, pisateljica, esejistka in kuratorica, ena osrednjih avtoritet za slovensko knjižno ilustracijo, ki že več desetletij aktivno deluje na tem področju. Njena monografija, prvi celoviti pregled slovenske knjižne ilustracije do leta 1979, predstavlja temeljno delo in izhodišče za nadaljnje raziskave na tem polju umetnosti. Ilustracija je bistveni del mladinske književnosti, z likovnim besednjakom dopolnjuje in nadgrajuje jezik literature, vizualna podoba pa je ena glavnih spodbud za branje, razvoj bralne kulture in njeno promocijo. Tatjana Pregl Kobe je v vseh letih svojega delovanja na področju likovne teorije o ilustraciji predavala, pisala strokovne prispevke in sodelovala pri pripravi razstav. Je tudi

avtorica več otroških in mladinskih del. Leta 2023 je izšla prva izmed treh knjig njenega obsežnega študijskega projekta, v katerem se poglobljeno posveča opusom prvih dvanajstih od skupno šestintridesetih izstopajočih slovenskih ilustratork in ilustratorjev, študije o ilustratorjih objavlja tudi v reviji *Otrok in knjiga*, kjer je dolgoletna članica uredniškega odbora. S tem projektom še naprej gradi dragocen most med umetnostno zgodovino, kritiko, literaturo in sodobno ilustratorsko ustvarjalnostjo. Njeno delo izstopa po strokovni širini, poglobljenosti in iskreni zavezanosti umetnosti kot družbeno pomembni vrednoti, hkrati pa podpira bralno kulturo v našem prostoru.

VIR: OSEBNI ARHIV

Mladinska književna revija **Galeb** več kot sedem desetletij predstavlja te-

meljni steber bralne kulture med slovenskimi osnovnošolci v Italiji. Nastala je iz nuje po kakovostnih slovenskih vsebinah po obdobju fašističnega pritiska in ukinitve slovenskih šol, prva številka pa je izšla leta 1954. Od takrat revija neprekinjeno skrbi za jezikovni, kulturni in identitetni razvoj otrok v večkulturnem in večjezičnem okolju. *Galeb* s svojo brezplačno distribucijo doseže vse slovenske šolarje v Italiji ter pomembno spodbuja branje mladinske književnosti. Redno organizira srečanja z avtorji, ustvarjalne delavnice, razstave mladinske književnosti ter izobraževanja za učitelje in učiteljice, ki revijo vključujejo v pouk slovenščine. Na straneh *Galeba* objavljajo ugledni avtorji, pesniki, ilustratorji in stripovski mojstri iz Slovenije in zamejstva, revija pa z rednim mentorstvom podpira tudi mlade ustvarjalce. V večjezičnem okolju predstavlja nepogrešljivo čtivo, ki otrokom omogoča živ stik s sodobnim slovenskim jezikom in književnostjo. Za svoje delo je revija leta 2012 prejela mednarodno priznanje Chiavari. *Galeb* z dolgoletno kontinuiteto, kulturno vlogo in vplivom na jezikovni razvoj in bralno pismenost mladih zamejcev, v zadnjih letih pa tudi slovenskih otrok znotraj meja Slovenije, predstavlja nepogrešljiv kamenček v mozaiku slovenske in zamejske literarne krajine.

Podelitev nagrade in priznanj Slovenske sekcije IBBY: 28. 11. 2025 ob 12h na Slovenskem knjižnem sejmu na prireditvi *Te besede, nekdanj moje, so zdaj tvoje* (Glavni oder). Prireditve so soorganizirale Slovenska sekcija IBBY, Društvo Bralna značka Slovenije – ZPMS, revija *Otrok in knjiga* (Mariborska knjižnica) ter Sekcija za otroško in mladinsko književnost pri DSP. Podelitvi nagrade in priznanj je sledil pogovor urednice revije *Otrok in knjiga* Andreje Erdlen s prejemniki osrednjih domačih nagrad na področju mladinske književnosti.

Podelitev nagrade in priznanj Slovenske sekcije IBBY sofinancira Javna agencija za knjigo RS.

Več na spletni strani Slovenske sekcije IBBY: www.ibby.si

62. sejem mladinskih knjig v Bologni (31. marec–3. april 2025)

Na letošnjem sejmu v Bologni¹ se je predstavilo 1500 razstavljalcev iz 90 držav in regij, našteli so 33.318 obiskovalcev sejma, kar je kar 5 % več kot leto poprej, in okrog 500 dogodkov. Sejem je bil torej živ! Založbi Mladinska knjiga in Morfemplus sta se predstavili vsaka na svoji stojnici, druge slovenske založbe mladinskih knjig pa na nacionalni stojnici Javne agencije za knjigo, kjer je bilo razstavljeno tudi promocijsko gradivo.

Gostujoča dežela je bila Estonija, ki letos praznuje tudi 500-letnico izida prve knjige v estonskem jeziku. Doma bodo to praznovali vse leto, v Bologni pa so z naslovom »Hello!/Tere!« na več razstavah predstavili ilustracije 40 najboljših ilustratorjev in knjige nagrajenih avtorjev, izvedli več različnih dogodkov na sejmu in v samem mestu. Estonska mladinska književnost in založništvo sta živa in živahna, osupljiva pa so tudi njihova uspešna prizadevanja pri družinskem branju in odlični rezultati osnovnošolcev v mednarodnih raziskavah pismenosti.

Na osrednji razstavi ilustracij smo lahko občudovali ilustracije 77 ustvarjalcev iz 29 dežel in regij. Žirija jih je izbrala izmed 324 finalistov, med katerimi tokrat ni bilo slovenskih ilustratoric in ilustratorjev. (Na razstavo je sicer 4374 ilustratorjev iz 89 držav poslalo 21.870 del). Naslovnico kataloga je ustvaril ka-

nadski ilustrator **Sydney Smith**, Andersenov nagrajenec 2024; na sejmu je bila tudi samostojna razstava njegovih del.

Sejemske nagrade – Bologna Ragazzi Awards se podeljujejo od leta 1966, letos torej 60-ič! 3858 knjig iz 68 dežel se je potegovalo za nagrade, podeljene v stalnih kategorijah (leposlovje in poučne knjige, prvenci, knjige za najmlajše (tako imenovane kartonke) in nova obzorja ter stripi v treh starostnih skupinah). Letošnja posebna kategorija so knjige s trajnostno tematiko / **Sustainability**, posvečene 17 ciljem trajnostnega razvoja Združenih narodov, ki so jih izpostavili leta 2024.

NAGRAJENE KNJIGE – BOLOGNARAGAZZI AWARDS FICTION / Leposlovna knjiga

Bodour Al Qasimi: **الحكمة (House of Wisdom)** (Hiša modrosti). Ilustr. Majid Zakeri Younesi. Kalimat, 2024, Združeni arabski emirati.

1 Sejmu otroških knjig je vse do lani v Sloveniji sledila *Bologna po Bologni*, prodajna razstava, ki jo je Knjižarna Konzorcij pripravljala s strokovnim sodelovanjem MKL, Pionirske in Slovenske sekcije IBBY; toda z lanko – 31. Bologno po Bologni – se je to sodelovanje sklenilo.

Hiša modrosti, bagdadska knjižnica, ena največjih medkulturnih institucij vseh časov, je stala v Bagdadu, ki je bilo središče izmenjave idej, umetnosti prevajanja ter slavljenja kultur in jezikov; uničena je bila leta 1258. Besedilo zaznamujeta eleganten literarni slog in osupljiva likovna podoba, ki spominja na starodavne islamske miniature. Slikanica opozarja na pomen knjig in literature, medkulturnega dialoga in skrbi za zaklade človeštva in kulture kot celote.

NON FICTION / Poučna knjiga

Serena Ballista: *Per mille camicette al giorno* (Za tisoč bluz na dan). Ilustr. Sonia Maria Luce Possentini. Orecchio Acerbo, 2024, Italija.

Bluza v čustveni prvoosebni pripovedi in v obliki grafičnega romana združuje izjave prič in arhivske reference, tudi o zahtevi delavk po boljših pogojih dela, izrazite črno-bele podobe pa poudarjajo tragično temo, namreč najhujšo industrijsko nesrečo v New Yorku leta 1911. V podjetju Triangle Waist, ki je zaposlovalo 500 žensk, predvsem migrantk, in je izdelovalo bluže, je izbruhnil požar, v katerem je bilo 146 žrtev, med njimi 129 mladih Italijank in vzhodnoevropskih Judinj.

OPERA PRIMA / Prvenec

Jin Joo: *빨간 사과가 먹고 싶다면 (If You Want to Eat a Red Apple)* / Če želiš jesti rdeče jabolko). Ilustr. Ga Hee Lee. Finger Publishing, 2024, Južna Koreja.

Fotografska zgodba o vsakdanjem življenju korejskih otrok z rimami in ponavljanjem opozarja na pomen časa in čakanja: dedek je ob rojstvu otroka posadil jablano, toda minilo bo precej časa, da bodo dozorela prva jabolka. S konkretnimi elementi opozarja na univerzalno, npr. na mogočnost narave in na sožitje z njo, na minevanje in večnost, na medgeneracijske odnose.

TODDLER / Za najmlajše

Marie Darme-Rizzo: *Le coq polyglotte* (Večjezični petelin). Ilustr. avtor. Hélium, 2024, Francija.

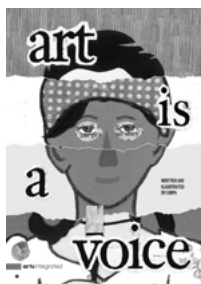
Elegantna knjiga s trdimi platnicami bralca popelje na izvirno jezikovno popotovanje, na katerem odkrije, kako se petelinje kikiranje v različnih jezikih različno interpretira. Vabi tako otroke kot odrasle, da se igrajo z zvoki jezikov, od japonsčine do italijanščine, od svahilija do kabilščine, od grščine do vietnamščine, od islandščine do ukrajinščine. Zemljevid sveta na koncu knjige bralca z igro vabi k spoznavanju še drugih jezikov in držav.

NEW HORIZONS / Novi horizonti

Laura Cattabianchi: *Dalla finestra* (Skozi okno). Ilustr. Laura Cattabianchi in Patrizio Anastasi. Start Edizioni, 2024, Italija.

Knjiga z izrezanimi stranmi in taktilnimi ilustracijami ter veselo, lirično besedilo v latinici in Braillovi pisavi predstavlja okno, dejansko in metaforično. Je plod sodelovanja med ustvarjalci z različnih področij. Taktilna razsežnost ni namenjena selektivnemu nagovarjanju tistih, ki ne vidijo ali ne morejo samostojno brati, ampak nasprotno, opozarja na potrebo po negovanju čutne razsežnosti estetske izkušnje kot nečesa obnavljajočega in produktivnega za vsakogar. Z dodanim kompletom za izdelavo taktilne knjige spodbuja izdelavo bralnega gradiva, namenjenega vsem bralcem in vsem čutom.

SUSTAINABILITY – 2025 Special Category / Trajnostna tematika – posebna kategorija

Kripa: *Art Is a Voice* (Umetnost je glas). Ilustr. avtor. Art1st Enterprises, 2024, Indija.

Knjiga spodbuja idejo, da lahko z močjo umetnosti razvijamo ideje za pravičnejšo prihodnost. Umetnost namreč lahko obravnava teme družbene in okoljske pravičnosti, opolnomočenja in državljanstva, tako ustvarjalcu kot bralcu omogoča, da izrazi osebne poglede na svet, v katerem živi.

HONOURABLE MENTION / Častna omemba: žirija za knjige s trajnostno tematiko in poučne knjige je posebej omenila knjigo

Paulina Jara: *Raíces del bosque* (Korenine gozda). Ilustr. Marcos Guardiola. Editorial Amanuta, 2021, Čile.

Slikanica s poetičnim besedilom in živahnimi podobami obravnava komunikacijo med koreninami dreves, sodelovalno življenje v gozdu in pomen ekosistemov. Gre za fantastično interpretacijo gozda skozi edinstveno in fluorescentno barvno paletu. Dinamične kompozicije in ekspresivna risarska tehnika združujejo nov pogled na to temo.

COMICS – Early Reader / Stripi – za mlajše bralce

Nikolaus Heidelbergbach in Ole Könnecke: *Gutenachtgeschichten für Celeste – Ein sehr gruseliges Bilderbuch* (Zgodbe za lahko noč za Celeste – zelo strašljiva slikanica). Carl Hanser Verlag, 2024, Nemčija.

Deklica želi, da ji bratec pripoveduje grozljive zgodbe za lahko noč. Tudi po številnih poskusih mu ne uspe, zato ona prevzame pobudo in nastajajo nepričakovane zgodbe. Knjiga predstavlja ustvarjalno sodelovanje dveh umetnikov z zelo različnimi slogi: strani stripov Oleja Könneckeja prikazujejo brata in zelo borbeno mlajšo sestro, ki se sporazumevata naravno in šaljivo; Heidelbergove ilustracije pa spominjajo na tradicionalne pravljичne pošasti v strašnih pravljicah bratov Grimm.

**COMICS – Middle Grade /
Stripi – srednja starostna stopnja**

António Jorge Gonçalves: *Dita Dor* (Diktator). Edições Assembleia da República, 2024, Portugalska.

Strip pripoveduje o izmišljeni tragični izkušnji fašistične diktature, ki jo je navdihnila zgodovina Portugalske. Namišljeni diktator (očitno po navdihu Antonia Salazarja) zahteva slepo poslušnost celotnega prebivalstva, tudi če so njegovi ukazi nori in nečloveški. Ta strip je del zbirke 12 slikanic z naslovom »Missão: Democracia«, ki jo je portugalski parlament izdal leta 2024 kot eno izmed številnih kulturnih pobud ob praznovanju 50. obletnice revolucije nageljnov, ki se je zgodila leta 1974.

**COMICS – Young Adult /
Stripi – mladostniki**

Jean Dalin: *La Trahison d'Olympe, Livre 1* (Izdaja Olimpije #1). Sarbacane, 2024, Francija.

Marv je bil obetaven mlad izumitelj, toda izgubi vse, opusti svoje sanje in postane dostavljalec. Nekega jutra mora dostaviti pismo za Olympe, ženo mogočnega in strašnega Carlusa Traitrussa, in tako se začne potovanje, pustolovščina, ki se odvija na številnih straneh s podobami, ki jih je treba temeljito raziskati. Gre za splet futurističnih mest in neskončnih svetov podrobne arhitekture in barv, ki bralca ponesejo v globine.

BRAW AMAZING BOOKSHELF

Poleg glavnih nagrajenk in posebnih omemb, ki jih lahko najdete na spletni strani sejma (<https://www.bologna-childrensbookfair.com/en/awards/bolognaragazzi-awards/bolognaragazzi-awards-all-the-2025-winners/10903.html>), sta bili med vsemi nominiranimi knjigami izbrani tudi dve skupini izjemnih knjig. Med 150 izjemnih knjig za otroke se je uvrstila tudi slovenska slikanica *Očka, me slišiš?* Žige X Gombača z ilustracijami Igorja Šinkovca, med 150 knjig za otroke s trajnostno tematiko pa slikanica *Družina* Ferija Lainščka z ilustracijami Marte Bartolj; obe sta izšli pri Založbi Miš leta 2024. (Med 150 slikanic s trajnostno tematiko je uvrščena tudi brazilska slikanica,

katere prevod je izšel leta 2024 v sodelovanju založb Malinc in Hart: Victor D. O. Santos, *Kaj nas dela ljudi*).

Ugotovitve žirij

Otroško založništvo vse bolj uporablja format slikanice kot prostor za eksperimentiranje, ki je sposoben pojasniti kompleksnost življenja in poetiko otroštva. Grafično-likovni jezik sega od najbolj klasičnih oblik do najdrznejših eksperimentov, z uporabo novih perspektiv preoblikuje tudi klasične pravljice, ki so stalnica književnosti za otroke. Zaslužen prostor na straneh knjig za otroke najdejo tako vsakdanje življenje otrok, njihova govorica telesa in igra, kot tudi družbena in politična vprašanja, ki vplivajo na njihova življenja, ter pomembna filozofska in eksistencialna vprašanja, ki si jih zastavljajo otroci sami: o času, simbolih, znanosti, pa tudi o smrti, transformaciji, odnosih in bolečini. Iste teme so v središču vedno večjega števila zgodb o pravicah otrok in trajnostnem svetu, ki so izražene v 17 ciljih trajnostnega razvoja ZN. Sem spadajo pravica do izražanja, sodelovanja, stanovanja in izobraževanja, predvsem pa pravica do življenja v prijateljstvu, sodelovanju in miru. Mladinsko za-

ložništvo se ne izogiba univerzalnim temam, obravnava jih z novimi oblikami in vizijami. Vidiki trajnosti pa niso omejeni le na svojo posebno kategorijo. Pojavljajo se v različnih pripovedih, od neleposlovja do leposlovja in celo stripov.

Kje smo se razveselili slovenskih mladinskih knjig in njihovih ustvarjalcev

Na razstavnem prostoru Mednarodne mladinske knjižnice v Münchnu smo se v izboru mladinskih knjig Bele vrane 2024 razveselili dveh slovenskih knjig: to sta slikanica Ane Duša Kot *hiša velika žaba* z ilustracijami Marte Bartolj (Zala, 2023) in zbirka zgodbic Neli K. Filipič *Kdo je kriv, da je zima bela in druge zgodbe* z ilustracijami Ane Zavadlav (Pivec, 2022).

Na razstavnem prostoru Mednarodne zveze za mladinsko književnost (IBBY) smo v IBBY zbirki knjig za bralce s posebnimi potrebami poiskali knjigo Žiga Valetiča *Past v razredu* (SuperVid, 1) z ilustracijami Jaka Vukotiča, ki je izšla pri založbi Miš l. 2022. Med knjigami ustvarjalcev na IBBY častni listi 2024 pa tudi knjige slovenskih ustvarjalok, ki so se uvrstile na častno listo na predlog Slovenske sekcije IBBY, to so pisateljica Anja Štefan s slikanico *Medved in klobuk* z ilustracijami Ane Zavadlav (Mladinska knjiga, 2021), ilustratorica Maša P. Žmitek s slikanico *Po sledih velikanov* (Miš, 2021) in prevajalka Mateja Seliškar Kenda za prevod knjige Barta Moeyaerta *Bratje* (KUD Sodobnost International, 2021).

31. marca je potekala **tiskovna konferenca IBBY**, na kateri so med drugim Patriciji Aldana, kanadski založnici mladinskih knjig, za dolgoletno sodelovanje z IBBY podelili medaljo Jelle Lepman; predstavili nominirance za Andersenovo nagrado 2026, med

njimi sta naši pisateljica Anja Štefan in ilustratorica Alenka Sottler; in povabili na 40. IBBY svetovni kongres, ki bo pod naslovom *Listening to Each Other's Voices* v času od 6. do 9. avgusta 2026 potekal v Ottawi, v Kanadi.

V torek, 1. aprila, pa smo prek interneta neposredno iz Švedske spremljali proglasitev letošnje *nagrajenke ALMA* (Spominske nagrade Astrid Lindgren), to je francoska pisateljica Marion Brunet. Nobeno njeno literarno delo še ni prevedeno v slovenščino.² Slovenska sekcija IBBY je za nagrado ALMA nominirala pisatelja Petra Svetino in ilustratorico Majo Kastelic.

Uredništvo revije *Bookbird*, mednarodne IBBY revije za mladinsko književnost, je na sejmu pripravilo **okroglo mizo o poučni književnosti**, ki ji je bila namenjena tudi posebna številka revije – *Bookbird* 1/2025 (63.1). Z glavnim urednikom revije Chrysogonusom Malilangom so se pogovarjali Tina Bilban (kot raziskovalka, urednica in avtorica poučnih knjig), Marc Aronson (sourednik posebne izdaje, profesor na Rutgers University in avtor poučnih knjig), Giorgia Grilli (profesorica na Univerzi v Bologni) in Mingzhou Zhang (član izvršnega odbora IBBY, ustanovitelj mednarodne otroške knjižnice v Šanghaju). Sogovorniki so izpostavili sodobno razumevanje poučnih knjig, ki jih danes bolj kot knjige odgovorov razumemo kot knjige, ki spodbujajo postavljanje vprašanj, hkrati pa opozorili na manko prostora, namenjenega poučnim knjigam, kar se med drugim kaže tudi v dejstvu, da za Andersenovo nagrado še nikoli ni bil nominiran ustvarjalec, ki bi bil primarno ustvarjalec poučnih knjig.

Zadnji dan sejma je potekala tudi konferenca evropskih IBBY sekcij z naslovom *Books make a difference! Children's Right to Read in Challenging Times*. Raziskovalci, ustvarjalci in promotorji branja so z različnih strani osvetlili pomen branja v sodobnem svetu, ki ga sodoločajo tudi vojne, nasilje, razslojena družba in revščina; izpostavili so potrebo in pravico otrok do izobrazbe, informiranosti in nenazadnje do kakovostnih mladinskih knjig, pri tem pa opozorili tudi na različne zagate, s katerimi se srečujejo v različnih evropskih okoljih, od prepovedi knjig z določenimi tematikami (na primer LGBTQ+) do zagotavljanja dostopa do knjig deprivilegiranim otrokom. Konferenca se je zaključila z druženjem, pogovorom in izmenjavo izkušenj, nenazadnje je glavni namen konferenc prav širjenje glasu o dobrih praksah, opozarjanje na težave in iskanje (skupne) rešitve zanje.

■ TILKA JAMNIK IN TINA BILBAN

² V prejšnji številki revije *Otrok in knjiga*, št. 122/123, je bil objavljen seznam prevedenih del vseh dosedanjih prejemnikov Andersenove nagrade in nagrade ALMA. Marion Brunet se bo tako pridružila petim prejemnikom nagrade ALMA (izmed devetnajstih), ki še nimajo slovenskih prevodov.

POROČILA

PRIZNANJA ZLATA HRUŠKA 2025

Mestna knjižnica Ljubljana že več kot desetletje podeljuje znak zlata hruška kakovostnim knjigam za otroke in mladino. Leta 2021 sta Mestna knjižnica Ljubljana in Zveza bibliotekarskih društev Slovenije sklenili dogovor o skupnem podeljevanju priznanja zlata hruška. S tem je priznanje zlata hruška postalo vseslovensko knjižničarsko priznanje za kakovostno knjigo za otroke in mladino. Prejemniki priznanja so razglašeni v prvi polovici novembra. Zveza bibliotekarskih društev Slovenije je imenovala strokovno komisijo v sestavi Katja Brezovnik, Sandra Fišter, dr. Nina Jamar, Ana Kosirnik, Tina Pajnik, Maja Praprotnik (predsednica komisije) in Roman Ražman. Strokovna komisija je med knjigami, ki so izšle v letu 2024 in jim je strokovni odbor *Priročnika za branje kakovostnih mladinskih knjig* podelil znak za kakovost zlata hruška, ki ga vodi in izdaja Mestna knjižnica Ljubljana, Pionirska – center za mladinsko književnost in knjižničarstvo, kompetenčni center za področje mladinskega knjižničarstva, izbirala v štirih kategorijah: izvorna slovenska mladinska leposlovna knjiga, prevedena mladinska leposlovna knjiga, izvorna slovenska mladinska poučna knjiga in prevedena mladinska poučna knjiga.

Leto 2024 je postreglo s skupno 100 knjižnimi naslovi, ki so bili kot knjižne novosti za mladino uvrščeni v izbor za priznanje zlata hruška. V izboru tudi

letos prevladuje leposlovje, ki bralcem ponuja bogastvo zgodb, medtem ko poučno gradivo predstavlja manjši, a pomemben del celote.

UTEMELJITVE NAGRAD

Priznanje zlata hruška 2025 za izvorno slovensko mladinsko leposlovno knjigo

Gaja Kos: *Pasje poletje*.

Ilustr. Ana Zavadlav. Miš, 2024.

Slikanica *Pasje poletje* avtorice Gaje Kos in ilustratorke Ane Zavadlav je izviren, svež in duhovit prispevek k sodobni slovenski mladinski leposlovni produkciji. Knjigo odlikujejo inovativna zasnova, večplastnost in igriv nagovor mladih bralcev, zaradi česar izstopa iz povprečja in odpira nove poti v razumevanju in doživljanju slikanice kot umetniškega medija. Leta 2024 je prejela priznanje za posebno nagrado Kristine Brenkove 'nove poti'.

Že v uvodnem nagovoru je zapisano, da je »*tale knjiga čisto narobe*«, s čimer pritegne bralca in ga takoj postavi v dejavno vlogo. Bralec se znajde v prostoru, kjer nič ni samoumevno in kjer mora sodelovati, opazovati in

primerjati, da sestavi pomen celote. Avtorica tako že na začetku pretrese ustaljena pričakovanja glede tega, kaj slikanica je, in mladega bralca povabi k igri z besedilom, ilustracijami in lastno domišljijo. *Pasje poletje* pripoveduje dve zgodbi hkrati: linearno besedilno zgodbo, ki teče v krajših odstavkih na spodnjem delu vsakega razpona strani, in bogato vizualno zgodbo, ki se razpira na dvostranskih ilustracijah Ane Zavadlav. Ta dvojnost ni naključna ali zgolj okrasna, temveč nosi bistveno estetsko in spoznavno funkcijo. Besedilo in ilustracija si ne stojita nasproti, temveč sta enakovredna pripovedovalca, ki ustvarjata dve paralelni pripovedi. Bralec se sproti odloča, kateri bo sledil in kako ju bo povezal. Prav v tem razkoraku med besedo in podobo nastaja humor, napetost in radovednost, ki poganjajo bralčevo doživljanje. Zelo kmalu na začetku zgodbe postane jasno, da se nekaj ne ujema: besedilo govori o žabi in delfinu, ilustracija pa prikazuje pujsa (slikanica ponuja tudi nekaj besednih iger: delfin in žabica kot živali ter delfin in žabica kot plavalni tehniki). Ta premišljena nedoslednost ustvarja interaktivno dinamiko, ki otroke spodbuja k opazovanju, raziskovanju in primerjanju. Bralec ni zgolj pasiven sprejemnik zgodbe, temveč postane njen soustvarjalec – išče razlike, sestavlja pomen in ustvarja hipoteze, zakaj se zgodba ne ujema. Takšna zasnova spodbuja razvoj kritičnega mišljenja, domišljije in zmožnosti interpretacije. Otroci se učijo, da zgodba ni enoznačna in da se resničnost lahko kaže na več načinov. To je izjemno dragocen bibliopedaški potencial knjige, saj jo lahko uporabimo kot iztočnico za pogovor o razlikah med besedo in podobo, o tem, kako delujejo pravljice, ali celo o tem, kaj je umetniška svoboda.

Jezik Gaje Kos je preprost, neposreden in razumljiv, a hkrati duhovit in večplastno učinkovit. Avtorica besedila ne poskuša zgoščati z metaforiko ali ga poetično okraševati, temveč ohranja ritem, ki je lasten otroškemu poslušanju in gledanju. Kratki, jasni stavki ustvarjajo prijeten tok branja, hkrati pa delujejo kot oporne točke, na katere se nasloni vizualna zgodba. Prav ta kombinacija preprostosti in humornega razhajanja z ilustracijo ustvarja dodatno dimenzijo pomena. Ilustracije Ane Zavadlav so izčiščene, pregledne in polne detajlov, ki vabijo k opazovanju in večkratnemu listanju. Ujamejo lahko poletno vzdušje, polno morja, sonca, športnih dejavnosti, sladoleda, toplih barv in počitniškega razpoloženja. Obenem subtilno vpeljujejo elemente, ki zgodbo preoblikujejo in nadgrajujejo. Ilustracije so večplastne, saj se skozi knjigo njihova kompleksnost stopnjuje – vedno več je detajlov, prizori postajajo gostejši in bolj dinamični, kar ustreza naraščajočemu občutku, da se v zgodbi nekaj dogaja, da se položaj zapleta. To ustvarja sinestetično doživetje, saj besede in podobe skupaj učinkujejo na več čutov in ustvarjajo občutek prisotnosti v zgodbi. Knjiga je oblikovno dodelana in premišljena: trda vezava, prijeten format za branje in listanje, skladna postavitve besedila in slike. Vse plasti – jezik, ilustracija, oblikovanje – so usklajene v harmonično celoto, kar daje knjigi visoko estetsko vrednost. Tematsko se *Pasje poletje* povezuje z univerzalno izkušnjo poletja ob morju: vročina, ladjice, igre v vodi, sproščeno preživljanje prostega časa. To otroku omogoča hitro identifikacijo, saj mu je prizorišče znano in domače. Hkrati pa knjiga preseže raven vsakdanjega prizora, saj jo s preigravanjem resničnosti in fantazije dvigne na raven umetniškega raziskovanja.

Primerna je tako za individualno kot skupno družinsko branje, prav tako ima močan potencial za uporabo v vrtcih in šolah. Lahko je izhodišče za ustvarjalne dejavnosti, kot so risanje lastnih ilustracij, izmišljanje novih besedil, pogovor o razmerju med resničnostjo in domišljijo, celo o tem, kdo in kako ustvarja knjige. Zaradi svoje večplastnosti in odprtosti knjiga omogoča različne ravni doživljanja: mlajši bralci bodo uživali v humorju in barvitih podobah, nekoliko starejši pa bodo zaznali igro z besedo in sliko ter odprta vprašanja, ki jih knjiga ponuja.

Pasje poletje je zato slikanica, ki ne le razveseljuje, ampak tudi odpira prostor za razmislek ter spodbuja razvoj bralnih veščin ter domišljije. Je delo, ki se poigrava z ustaljenimi zakonitostmi žanra, v ospredje postavlja bralca in ga vključuje v proces ustvarjanja pomena. To je eden ključnih razlogov, da si knjiga zasluži priznanje zlata hruška v kategoriji izvirna slovenska mladinska leposlovna knjiga.

**Priznanje zlata hruška 2025
za izvirno slovensko mladinsko
poučno knjigo** ni bilo podeljeno.

**Priznanje zlata hruška 2025
za prevedeno mladinsko
leposlovno knjigo**

Annet Huizing: *Tihotapci*.

Prev. Mateja Seliškar Kenda. Zala, 2024.

Roman *Tihotapci* (orig. *Het Pungelhuis*) nizozemske pisateljice Annet Huizing je v slovenščino prevedla Mateja Seliškar Kenda. Zgodba spremlja najstnika Oleja, ki po dedkovi smrti podeduje staro hišo – kraj, kjer se skriva veliko več kot le zapuščina. Na družinskem posestvu se začnejo razkrivati zamolčane skrivnosti iz preteklosti, ki so dolgo oblikovale družinske od-

nose, pa tudi posamezne člane družine. V ospredje stopijo teme o odnosih posameznikov in v skupnosti, dediščini, travmah, identitetah, sprejemanju drugačnosti, pa tudi zgodovinski kontekst tihotapljenja masla na meji med Nizozemsko in Belgijo v petdesetih in šestdesetih letih prejšnjega stoletja. Mladinski roman prefinjeno povezuje osebno in zgodovinsko zgodbo ter hkrati bralca povabi k razmisleku o tem, kaj je v življenju res pomembno. *Tihotapci* so že mednarodno prepoznani kot delo izjemne kakovosti, leta 2022 so prejeli prestižno nagrado Thea Beckmanprijs za najboljši zgodovinski roman za mladino. Slovenski prevod je tako pomemben prispevek k mladinskemu leposlovju, saj omogoča, da tudi domači bralci doživijo zgodbo, ki hkrati razburja, poučuje in čustveno nagovarja. Posebnost romana *Tihotapci* je preplet zgodovinskih dogodkov in intimne družinske zgodbe, ki se skozi vsebino skrivnostno razpleta. Dogajanje je postavljeno v južno nizozemsko pokrajino, na obmejno območje, ki je bilo v povojnem času znano po tihotapljenju masla. Zgodovinski okvir zgodbo naredi večplastno, bralec se sreča z manj znanim delom evropske zgodovine in hkrati spoznava, kako so ekonomske in politične razmere vplivale na vsakdanje življenje ljudi. A zgodovinska dimenzija nikoli ne zasenči osebne plati pripovedi. Središče romana so tudi družinski odnosi: Ole, njegov oče Piet, mama Lena, stric Arie, ki ima motnjo v duševnem razvoju, in prijateljica Anastazja iz družine priseljencev. Vsak izmed njih predstavlja kos sestavljanke, ki se postopoma razkriva. Skrivnosti iz preteklosti, ki so dolgo bremenile družino, se skozi zgodbo postopoma odkrivajo in vplivajo na ožjo in širšo skupnost. Prvoosebna pripoved Oleja omogoča

neposreden in čustveno resonančen vpogled v dogajanje. Bralec spremlja njegovo notranjo rast in razmišljanje, s tem pa se krepi identifikacija in sočutje. Zgodba je tekoča, slog jasen, preprost in hkrati literarno izbrušen. Čeprav obravnava težke teme, v njej nikoli ne zmanjka topline in humorja, ki delujeta kot protiutež napetosti. Posebna vrednost romana je v njegovi sporočilnosti. Gre za pripoved, ki izpostavlja pomen razkrivanja družinskih skrivnosti in odpiranja pogovora. Čeprav so družinske zgodbe pogosto boleče in jih poskušamo skrivati, jih prav razkritje osvobodi njihove teže. Ko se skrivnosti razkrijejo in jih okolica sprejme, temačnost izgubi svojo moč. Knjiga sporoča, da ljudje v sebi nosimo notranji kompas in smo sposobni razumeti veliko več, kot morda mislimo. Zgodba ni zgolj introspektivna, temveč je tudi razburljiva in napeta. Prizori tihotapljenja masla, nevarnih prehodov čez mejo in tihih dogovorov po vaseh dodajo pustolovski element, ki mladega bralca pritegne in ga drži v napetosti. Knjiga zato ni le zgodovinska in psihološka pripoved, temveč tudi prava pustolovščina, ki spominja na najboljše romane za mlade, kjer se osebna rast prepleta z napetimi dogodki. Prevod Mateje Seliškar Kenda ohranja vse te plasti in jih naravno prenese v slovenski jezikovni in kulturni prostor. Slovenski bralec dobi občutek, da zgodba kljub geografski oddaljenosti zadeva univerzalne teme – družino, ljubezen, preživetje, sodelovanje.

Knjiga bogati slovensko mladinsko leposlovje in prispeva k oblikovanju bralcev, ki znajo razmišljati kritično, sočutno in odgovorno. S svojo literarno, zgodovinsko in etično vrednostjo pomembno prispeva k razvoju mladinskega bralstva ter odpira prostor

za pogovor o temah, ki so univerzalne, globoko človeške in v današnjem svetu nujno potrebne, zato si knjiga zasluži priznanje zlata hruška v kategoriji prevedena mladinska leposlovna knjiga.

**Priznanje zlata hruška 2025
za prevedeno mladinsko poučno
knjigo**

Elise Gravel: *Invazija požrešnih spodnjic!*

Ilustr. Elise Gravel. Prev. Mina Mušinović. Pipinova knjiga, 2024.

Knjiga *Invazija požrešnih spodnjic!* avtorice Elise Gravel je izjemno kakovostno mladinsko poučno delo, ki združuje strokovno vsebino, inovativno obliko in jasen pripovedni slog. Namenjena je tako mlajšim kot starejšim bralcem, ki se vse pogosteje srečujejo z različnimi digitalnimi vsebinami, med katerimi so tudi lažne novice, zavajajoče informacije in teorije zarot. V času, ko digitalna pismenost postaja nepogrešljiva veščina, knjiga bralcem ponuja orodja za kritično razmišljanje in samostojno presojo informacij. Elise Gravel spretno povezuje resnost tematike z duhovitostjo in ilustrativnim slogom, ki mladim omogoča razumeti kompleksen svet informacij na zabaven in dostopen način. Knjiga je razdeljena na šest poglavij: *Kaj so lažne novice?*, *Zakaj si ljudje izmislijo novice?*, *Zakaj so zavajajoče informacije tako nevarne?*, *Kaj se zgodi, ko se lažne novice preveč razširijo?*, *Zakaj verjamemo lažnim novicam?* in *Kako ločimo resnične novice od lažnih?*. Glavna prednost knjige je njena aktualna vsebina, ki obravnava ključne problematike digitalnega sveta: prepoznavanje lažnih novic, dezinformacij in teorij zarote. Avtorica sistematično pojasni, kaj so lažne novice, kako nastajajo, kdo jih širi in zakaj

ter kako lahko posameznik razlikuje med resničnimi in zavajajočimi informacijami. Poseben poudarek je na medijski pismenosti, kjer bralci spoznajo osnovna načela preverjanja virov, kritičnega mišljenja, razlikovanja med mnenjem in dejstvom ter prepoznavanja manipulacije z informacijami. Knjiga na preprost in razumljiv način opiše tudi psihološke vidike prejetja informacij, kot je nagnjenost k potrditvenim pristranskostim, kar je pomemben del razumevanja, zakaj ljudje verjamejo lažnim novicam. Poleg tega knjiga opozarja na družbene posledice dezinformacij, kot so zmanjšano zaupanje v znanost in strokovnjake, širjenje predsodkov in manipulacija javnega mnenja. Takšna vsebina je ključna za vzgojo kritičnih in odgovornih državljanov ter za spodbujanje strpne, informirane družbe.

Ena od izjemnih značilnosti knjige je njena vizualna oblika, ki združuje elemente infografike in stripa. Likovni jezik je preprost in neposreden, z jasno barvno paletto, ki je prilagojena ciljni skupini. Takšna vizualna podpora omogoča, da bralec lažje osvoji kompleksne informacije in jih predstavi v kontekstu digitalnega sveta. Format knjige spominja na tablico, kar dodatno podpira občutek sodobnega, digitalno povezanega okolja, hkrati pa omogoča intuitivno navigacijo med vsebinami. Ilustracije, zaobljeni vogali in preiščena grafična zasnova prispevajo k dostopnosti in privlačnosti knjige. Likovni jezik pušča prostor vsebini, da pride do izraza, kar omogoča, da se bralec osredotoči na sporočilo knjige. Takšna vizualna strategija olajša razumevanje tudi zahtevnejših tem in omogoča, da bralci dejavno sodelujejo pri branju ter lažje prepoznajo ključne informacije. Besedilo knjige je strokovno natančno, hkrati

pa dostopno in humorno. Humor deluje kot most do mladih bralcev in omogoča lažji vstop v kompleksno tematiko. Avtorica jasno razlikuje med mnenjem in znanjem ter mladim bralcem pomaga razumeti, kdaj gre za preverljive informacije in kdaj za subjektivne interpretacije ali teorije zarote. Tak pristop uravnotežuje resnost vsebine s privlačnostjo, ki jo zahteva mladinska literatura. Zaradi didaktičnih vidikov je uporabna tudi v pedagoškem kontekstu. V šolski prostor vstopa kot didaktični pripomoček za uresničevanje digitalnih ciljev in se lahko vpenja v šolske dejavnosti obveznega in razširjenega programa. Bralecem ne le posreduje informacije, temveč jih uči, kako kritično ocenjevati vsebine, prepoznati manipulacijo in razviti samostojno presojo.

Knjiga spodbuja tudi etične vidike uporabe informacij, kar je ključnega pomena za razvijanje odgovornega digitalnega državljanstva. Prav zaradi tega prispeva k razvoju vrednot, kot so: strpnost, spoštovanje znanosti, razumevanje in empatija do drugih, hkrati pa krepi občutek posameznikove odgovornosti za širjenje informacij. *Invazija požrešnih spodnjic!* je mladinska poučna knjiga, ki združuje strokovno vsebino, inovativno obliko, pedagoško vrednost in vizualno privlačnost. Knjiga ne le informira, ampak tudi opolnomoči mlade bralce, da razvijejo kritično mišljenje, razumevanje digitalnega okolja in odgovorno ravnanje z informacijami, kar je v sodobni družbi neprecenljivo. S svojo aktualno tematiko, dostopnim jezikom, preiščeno vizualno zasnovo in uravnoveženim pristopom k resnosti in humorju predstavlja kakovostno delo, ki si zasluži priznanje zlata hruška v kategoriji prevedena mladinska poučna knjiga.

DESETNICA 2025

Mariborska knjižnica, v okviru te Maja Logar, Nina Lončar in Marta Novak iz Službe za obdelavo gradiva, je na pobudo Društva slovenskih pisateljev podala sezname mladinskih knjig, ki so izšle med 1. 1. 2022 in 31. 12. 2024. Seznam sem prejela 2. 2. 2025. Hkrati je bil pridobljen seznam članov Društva slovenskih pisateljev, teh je bilo na navedeni datum 309.

Na seznamu, ki je bil oblikovan po avtorjih za vsa tri leta hkrati, je bilo 1126 knjig.

Postopek priprave seznama: Najprej so bile s seznama izločene knjige tistih avtorjev, ki niso člani društva. Pri članih društva so bili izločeni ponatisi, ponovne izdaje knjig, antologije in izdaje knjig v tujih jezikih. Izločeno je bilo tudi tisto gradivo članov društva, ki ne sodi med leposlovje (informativne knjige), ter knjige, ki so bile za nagrado desetnica že nominirane. Izločene so tudi vse knjige članov žirije za desetnico, ker s knjigami ne morejo kandidirati za nagrado.

Kriterije, zapisane v Statutu o nagradi desetnica, izpolnjuje 146 knjig, kar je razvidno iz priloženega seznama literarnih del. V nadaljnjo obravnavo je predlaganih 26 knjig.

Komisijo za nagrado desetnica 2025 sestavljajo: Ivo Ferbežar, Petra Kolmančič, Tone Peršak, Tomo Podstenšek (predsednik) in Robert Titan Felix.

Nominirana dela za desetnico 2025

Tina Arnuš Pupis: *Modrosti mačjega vojvode*. Ilustriral Iztok Sitar. Maribor: Pivec, 2024.

Tina Arnuš Pupis je zgodbo položila v gobček mačka Leopolda, ki nam iz prvoosebne živalske perspektive razloži, kako je zasedel svoj vojvodski prestol in kaj se godi v hiši družine Kovač. Ob tem v pripoved na duhovit način vpleta različne življenjske modrosti, v njegovih pogledih in vedenju pa bodo skrbniki mačk najbrž prepoznali marsikatero potezo lastnega hišnega ljubljence.

Sprva lahko zastavljena zgodba postopoma dobi resnejše tone, saj knjiga na občutljiv in ganljiv način odpira pomembno temo soočanja z demenco starejših družinskih članov. Omeniti velja še slogovno prepoznavne ilustracije Iztoka Sitarja, ki na izbranih mestih učinkovito podprejo vsebino.

Tina Bilban: *Ive ni*. Ilustriral Igor Šinkovec. Dob: Miš založba, 2024.

Knjiga po eni strani prikazuje simpatično in srečno družino s tremi otroki ter nekaj zapleti – pri čemer mlajša dva, Taras in Vid, izstopata po svoji pristrčnosti – po drugi strani pa nekoliko manj verjetno, a še vedno privlačno deluje žanrski dodatek, da družina gosti tudi očetovega sodelavca, Škota Johna, ki je zaznamovan s stereotipi o Škotih. Vse to je tudi razlog za relativno dolgo 'ekspozicijo', če lahko uporabim znan dramaturški pojem, 'zaplet' (izginotje Tarasove in Vidove starejše sestre, najstnice Ive, ravno dovolj svojeglave) se zgodi relativno pozno, v drugem delu se zgodba začne prevešati v svojevrstno detektivko. Vsekakor pa zgodba Tine Bilban z dovolj večje izpisano karakterizacijo oseb, dinamično dogajanja in žanrskimi ocvirki vred deluje zanimivo in, kot si predstavljam, privlačno za

mlade bralce, ki so tako ali tako, predpostavljam, še vedno nagnjeni k bolj žanrski književnosti. Zapleti in težave delujejo verjetno in ne grejo čez mejo znosnega za starše, tako da jih je moč razumeti kot nekakšen obvezni program sobivanja v družini, kot literarna snov zanimiv tudi za mlade bralce.

Goran Gluvić: *Poletna zmešnjava v Zaki*. Brežice: Primus, 2024.

Poletna zmešnjava v Zaki mlade bralke in bralce nagovarja z napetim počitniškim dogajanjem, ki ima številne komične in nadrealne razsežnosti. V realnem prostoru in času počitniškega kampa v bližini idiličnega slovenskega mesta ob jezeru je portal, ki protagonistom omogoča fantastično avanturistično potovanje skozi čas. Med junaki je tudi Zdravc, fant z detektivsko žilico, ki se je pojavil že v avtorjevi povesti *Detektiv Zdravc* iz leta 2004, ki je bila nominirana za desetnico.

Napeta pustolovščina, v kateri sodeluje pisana družina več generacij in v kateri ne manjka vznemirljivih aluzij na polpreteklo in sedanje družbenopolitično dogajanje ter presenetljivih in nepričakovanih obratov, je podana skozi sočen jezik, poln humorja in iskrih dialogov. Fantazijski del s časovnimi preskoki ter potovanjem v preteklost in prihodnost je izpeljan zelo domiselno. Avtor tematizira družinske odnose, prijateljstvo, mladostniško zaljubljenost, pa tudi turizem, naravo in ekološko problematiko. Prav tako na nevsiljiv način vpelje zanimiva dejstva o telesnovzgojni kulturi sokolstva in sokolski dediščini. Knjiga spodbuja razmislek o pristnih medosebnih odnosih in o našem odnosu do preteklosti ter do družbe in okolja.

Mateja Gomboc: *Vse živali družine Cmok*. Ilustrirala Marta Bartolj. Dob: Miš založba, 2024.

V desetih dinamično napisanih poglavjih spremljamo deklico Pijo, kako se na vse možne načine trudi prepričati starše, da bi posvojili kakšno žival ali obdržali tiste, ki se po naključju znajdejo pri njih. V nekaterih primerih ji to tudi uspe in življenje že tako velike družine postaja zaradi tega zmeraj bolj pestro, njihovo stanovanje pa zmeraj bolj tesno ...

Knjiga, ki bo najbolj nagovorila mlajše osnovnošolce, prepriča z razgibano pripovedjo, tekočim slogom, situacijsko komiko, predvsem pa s toplino in optimizmom, s katerim se mala junakinja loteva reševanja zapletov.

Igor Karlovšek: *Ognjeni trije 5, Dom*. Ilustracije Milanka Fabjančič. Dob: Miš založba, 2024.

Roman *Ognjeni trije 5, Dom* je zadnji roman iz serije, postavljene v čas priseljevanja Slovanov v podalpski prostor. V ospredju je družina vojaškega vodje in njegovi otroci, ki so kot politična menjalna menica vedno v različnih nevarnostih, tudi ugrabljeni, in v vsakem posameznem romanu spremljamo reševanje otrok iz aktualne zagate. Pripoved je postavljena v dobro izrisan zgodovinski prostor, vendar pa je bolj v ospredju človeška dimenzija, saj je plemenski vodja med prizadevanji za reševanje otrok vedno v notranjem razkoraku med svojo odgovornostjo do skupnosti in ljubeznijo do lastnih otrok.

Manica Klenovšek Musil: *Arhitektka bova!* Ilustracije Manica K. Musil. Maribor: Pivec, 2023.

Avtorska tekstilna slikanica je odličan primer multimodalnosti. Vsak dvojni list vsebuje ilustracijo, na katero sta postavljeni dve vrsti besedila, ki se ločita tudi po tipografiji: literarno besedilo je zapisano z ročno pisavo, informativno posnema tipkopis. Osnovna zgodba je zelo preprosta: otroka Peter

in Ana s kamenčki zidata mesto: postavitna hiša, nebotičnike, kolesarsko stezo, šolo in vrtec, mestni trg, park, reko in vetrno elektrarno, saj potrebujeta energijo, da bosta lahko zvečer prižgala luč in brala knjige. Na nekaterih ilustracijah se pojavlja informativno besedilo v obliki kviza, ki je sestavljeno iz vprašanja in štirih odgovorov, med njimi je četrti pravi in pojasnjuje pojme iz arhitekture (arhitekt, urbanist) in urbanega okolja (kolesarska steza, trg, zakaj potrebujemo šole, vrtce in vetrne elektrarne).

Vinko Möderndorfer: *Jaz sem Gaj: o tem, kdo sem, kakšen sem. In podobno.* Ilustriral Roman Ražman. Maribor: Pivec, 2024.

Knjiga Vinka Möderndorferja obravnava – ne edina med že izbranimi petindvajsetimi deli, o katerih je presojala žirija – problematiko iskanja mesta v svetu številnih izbir in tako tudi vprašanje lastne spolne orientacije in soočenja z dejstvom, da je oče usmerjen 'drugače', kar povzroča nelagodje in posebne vrste obremenjenosti tudi v družini oziroma napet odnos med očetom in materjo. Gaj se tako sooča s številnimi vprašanji, tudi o sebi in lastni prihodnosti, o iskanju svojega mesta in odnosih z vrstniki ter spoznava, da življenje ni igra, temveč se prej ko slej izkaže kot zapleten splet odnosov, na katere vplivajo številni dejavniki. Glede na predhodni izbor knjig je mogoče sklepati, da je tema tačas na nek način v fokusu književnosti za mlade (delo V. Möderndorferja ni edino, ki se loteva te problematike), a odlika te knjige je po mojem mnenju v širini pogleda in v spretnosti avtorja, da opiše zadrege svojega glavnega junaka, ki mora ponotranjiti položaj v lastni družini in tudi v širšem okolju, zelo prepričljivo in kot povsem verjetne, predvsem pa tudi kot uspešno razrešene, ne da bi

to delovalo težno in idejno korektno glede na čas, v katerem živimo.

Lela B. Njatin: *Smer srca.* Ilustrirala Tina Dobrajc. Ljubljana: KUD Sodobnost International, 2022.

Smer srca je pripoved o ribici iz akvarija, ki bi rada spoznala morje, pripoved o iskanju svojega (resničnega) prostora v svetu, napisana po strukturi klasičnih razvojnih pripovedi, po katerih je vstop v svobodo najprej nevarnost, preko srečanj z drugimi liki (pomočniki na poti) pa se sklene v začetek, z vrnitvijo nazaj domov, ki pa ni prvi dom, ampak pravi dom, v katerem ribica ohrani najdeno individualnost, vendar v okviru svojih realnih možnosti. Ob odličnih ilustracijah imajo posebno vrednost tudi vložne zgodbe, predvsem pa metafora »morja src«, podoba naše skupnostne določenosti, ki naše svobode ne omejuje, ampak šele omogoča.

Maša Ogrizek: *Gospodična z monstro.* Ilustrirala Eva Mlinar. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2024.

V romanu *Gospodična z monstro* avtorica Maša Ogrizek skozi tematiziranje osamljenosti in prijateljstva poudarja vrednote skupnosti in medsebojnega sodelovanja. Glavni liki so samosvoji posamezniki in posameznice, ki jih pisateljica predstavi izjemno plastično in slikovito. Pripoved skozi dogajanje, ki je atraktivno in dinamično, razpira številna aktualna družbena vprašanja, npr. problematiko stigmatizacije zaradi brezposelnosti, osamljenosti, žalovanje ob izgubi bližnjih, vpliv kariere na dinamiko družinskih vezi in odnosov, vprašanje spolne identitete in sprejemanja ... Avtorici uspe ta vprašanja podati na nevsiljiv način, ne da bi zapadla v nepotrebno didaktičnost, kar je posebna odlika tega dela. V slogovnem smislu je besedilo izpolnjeno, izsto-

pa liričnost, ki gre z roko v roki z dovršenimi ilustracijami Eve Mlinar. Prav subtilna poetičnost dogajanju doda poseben čustveni naboj in predstavlja glavno noto celotnega dela. Omeniti velja tudi dogajalne prostore, še posebej hišo glavne junakinje, ki je kot nekakšen čarobni portal v drug(ačen) način življenja in bivanja, takšen, ki ga vse bolj izgubljam, a se nam še kdaj pa kdaj pokaže, morda skozi vonj jasnovega čaja, morda skozi zven gramofonske plošče s poskočnim swingom ali počasnim bluzom, morda skozi okus čokoladne torte ali vanilijevih piškotov.

Nagrada desetnica za delo *Lahko bi umrl na tem kavču z mano* (2024) Andreja E. Skubica

Andrej E. Skubic (1967) je pisatelj, prevajalec in jezikoslovec. Doslej je izdal devet romanov za odrasle, zbirki novel in kratkih zgodb, dramsko delo ter deset knjig, ki sodijo v otroško in mladinsko književnost. Za svoje delo je prejel številne nagrade, med njimi nagrado Prešernovega sklada (2012 za delo *Koliko si moja?*), trikrat nagrado kresnik (2000 za roman *Grenki med*, 2011 za roman *Koliko si moja?*, 2014 za roman *Samo pridi domov*), leta 2007 Sovretovo nagrado za prevajalske dosežke in Zupančičevo nagrado za dosežke na področju umetnosti. Za dela, ki sodijo v otroško književnost, je leta 2019 prejel večernico za knjigo *Babi nima več telefona* iz serije *Trio golaznikus*, posamezne knjige so prejele znak za kakovost zlata hruška, za serijo je bil nominiran za Levstikovo nagrado. Leta 2024 je Skubic prejel nagrado modraptica za mladinski roman *Lahko bi umrl na tem kavču z mano*.

Med leti 2018 in 2022 je **Andrej E. Skubic** izdal serijo osmih knjig *Trio golaznikus* (ilustrirala Tanja Komadina), ki na zanimiv način predstavlja vsakda-

nje pustolovščine otrok v nižjih razredih osnovne šole. Serija ima iste glavne literarne like, Tomaža, Lijo in Liama, ti pa se vedno znova (hote ali nehote) znajdejo v zanimivi dogodivščini, skozi katere zorijo, postajajo bolj občutljivi za stiske vrstnikov in drugih oseb, ki jih srečajo. Predvsem pa potrjujejo, da so vrstniško prijateljstvo, zaupanje in spoštovanje nadvse pomembne vrednote.

***Lahko bi umrl na tem kavču z mano*.**

Računalniške risbe Andrej E. Skubic, Jaša Skubic, Klara S. Ermenc. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2024 (Zbirka *Odisej*).

Nagrajeno delo sodi med socialnopsihološke realistične romane in je neke vrste nadaljevanje serije osmih povesti serije *Trio Golaznikus*. V romanu so namreč ohranjeni isti književni prostor, to je urbano okolje in šola, ter prepoznavni literarni liki, trio Liam, Lija in Tomaž. Med pomembne like romana sodi še Julija, s katero je povezan naslov literarnega dela. Že v prvem poglavju so predstavljeni tudi vrstniki, ti so prav tako pomembni literarni liki: Adela, Vanesa, Petra, Kian, navadni Maks, Jaka, Max Lupetič, Jonke, Hrust.

Od serije povesti, v katerih hodijo literarni liki na razredno stopnjo, v roman, v njem so liki učenci devetega razreda, se kaže izrazit časovni preskok, ki je povezan z odraščanjem. Preskok je opazen tudi na nivoju morfoloških značilnosti literarnega dela, v nagrajenem romanu je karakterizacija literarnih likov poglobljena, tematsko-motivna raven pa je približana najstnikom ob koncu osnovnošolskega obdobja; to je obdobje, ki je za vse mladostnike prvi prestop proti odraslosti. Roman je členjen na 30 naslovljenih poglavij, ki imajo opisne naslove, ti že nakazujejo glavni motiv posameznega poglavja. Na več mestih sta izstopajoči medbesedilnost in medialnost, slednja je povezana zlasti s filmskimi in glasbenimi referencami.

Tema in motivi so povezani z odrasčanjem današnjih najstnikov, s prvimi resnejšimi težavami, z odločitvami, ki se zdijo v nekem trenutku modre, a se izkaže, da mladostniki vendarle včasih ne presojajo situacij najbolj optimalno. V črnogledost sveta in dogodkov je subtilno vpletena vera v prijateljstvo, poštenost in pomoč, ko jo nekdo potrebuje; avtor daje bralcu tisti dober občutek, da nihče ni čisto zares sam.

Posebna odlika romana je v izbiri jezikovnih sredstev, saj avtor uporablja živ jezik sodobne mlade generacije, tudi stilno zaznamovane besede, uporabljen je multimodalni format SMS sporočil, ki skozi vizualno podobo delujejo še bolj avtentično. Literarni liki so postavljeni pred družbene in osebne izzive, ki se zdijo mladostnikom skoraj nepremostljivi (medvrstniško nasilje, bolezen, ločitev staršev, pobeg od doma), hkrati pa se že zavedajo kompleksnosti trenutka, ker je konec osnovnošolskega izobraževanja hkrati konec neke skupne poti in morda začetek ljubezni.

Čeprav je težko biti mlad v tem ne preveč prijaznem svetu, tretjeosebni pripovedovalec kot glas mladih prida: »Odrasli znajo biti tako butasti, da je pravo čudo, da na svetu sploh kaj deluje.« (Skubic, 2024, str. 17)

■ DRAGICA HARAMIJA

NAGRADA VASJE CERARJA 2025

Nagrada je poimenovana po uglednem prevajalcu mladinske književnosti in uredniku Vasji Cerarju (1959–2006), ki je na založbi Mladinska knjiga, kjer je služboval, obogatil zbirke za mladino z naborom klasičnih in sodobnih del iz zakladnice svetovne literature, pri čemer se je ozrl tudi po nam dotlej manj znanih književnostih.

V slovensko književnost je uvedel sodobno mladinsko problemsko literaturo in tudi slovenske mladinske avtorje spodbujal k pisanju tovrstnih del. Vasja Cerar je bil tudi skrben in potrpežljiv mentor številnim prevajalkam in prevajalcem, ki jih je navdušil za prevajanje mladinske književnosti v želji, da se v Sloveniji ohrani, nadaljuje in nadgradi tradicija kakovostnega prevajanja za mladino, saj so dobro prevedena literarna dela pomemben dejavnik pri vzgoji mladih bralcev in razvoju njihove bralne pismenosti.

Ker nagrada za najbolj uspele prevode za mladino prebira med žanrsko raznovrstnimi deli, namenjenimi različnim starostnim skupinam, smo se na Društvu slovenskih književnih prevajalcev odločili, da jo podeljujemo v štirih kategorijah. Tako se izbor vsako leto osredotoča na dela, izdana v zadnjih štirih letih, in sicer v eni od naslednjih kategorij: slikanica, besedilo za mlade bralce do 12 let, strip za otroke in mladino ter besedilo za mlade bralce, starejše od 12 let. Med deli iz posamezne kategorije komisija za nagrado Vasje Cerarja pri DSKP poleg kakovosti in zahtevnosti presoja tudi pomen prevoda oz. prevodov znotraj prevodnega korpusa mladinske književnosti na Slovenskem ter specifično ciljnih bralcev.

Letošnja nagrada Vasje Cerarja se osredotoča na posebej izstopajoče prevode iz tujih jezikov v slovenščino, in sicer v kategoriji **besedil za mlade bralce, starejše od 12 let**. Tričlanska komisija v sestavi Ana Barič Moder (predsednica), Maja Kraigher (članica) in Diana Pungersič (članica) je izbrala tri nominirane in štiri nominirane prevode.

Za nagrado so se potegovale:

- **Stana Anželj** za prevod romanov *Cunami v glavi* Erika Woutersa (Pivec, 2024) in *Odpor* Wilme Geldof (Miš, 2024),

- **Tina Mahkota** za prevod kratkoprozne zbirke *Poglej na obe strani* Jasona Reynoldsa (Morfemplus, 2024)
- **Katja Zakrajšek** za prevod romana v verzih *Pesnica X* Elizabeth Acevedo (Morfemplus, 2024).

Komisija je izbirala med prispelimi predlogi založb, kulturnih ustanov in posameznikov ter na podlagi evidenčnega seznama COBISS za predvideno kategorijo, ob čemer je pregledala ok. 180 prevedenih del, izdanih med letoma 2021 in 2024, ki so ustrezala danim kriterijem.

Nagrada je bila podeljena v petek, 23. maja 2025, na slavnostnem odprtju 28. festivala Slovenski dnevi knjige v Mariboru.

Dobitnica nagrade Vasje Cerarja 2025 je Katja Zakrajšek za roman v verzih *Pesnica X*.

UTEMELJITEV

Večnaslovniški roman v verzih *Pesnica X*, prvenec dominikansko-ameriške pesnice, slamerke in profesorice ustvarjalnega pisanja, bralstvo pritegne v življenje srednješolke Xiomare, ki s svojo dominikansko družino živi v kulturno mešanem newyorškem Harlemu. Pesmi, v katerih izpovedovalka beleži vsakdan, osmišlja odnose in predeluje zapletena čustva, so prostor njene notranje svobode ter poligon za raziskovanje lastnega jaza in izraza. Knjiga ima romaneskno strukturo z močnim notranjim šivom, ki ga ustvarjajo motivna ali tematska ponavljanja in medsebojno navezovanje posameznih pesmi. Večina je sicer izpisana v prostem verzju, a v knjigi najdemo tudi najrazličnejše sodobnejše pesemske oblike, blizu ready-made poeziji (seznam, klepet, molitve), pa tudi strožje forme, kot so likovna pesem ali haikuji. Sicer

pretežno narativna poezija je spretno pretkana z metaforami in slikovitimi prisposodobami, ki po zaslugi izvirne in prožne ubeseditve delujejo kot del ubrane celote. Xiomarina izpoved je neredko zvočno domišljena in sploh izpisana v razgibanem jeziku, mešanici različnih registrov – od sproščenih pogovornih tonov z narečnimi in zlasti slengovskimi izrazi preko citatov iz Svetega pisma in molitvenih obrazcev do hispanizmov oziroma španskih izrazov, ki pripoved še močneje sidrajo v čas in prostor. Prevod odlično lovi vse slogovne odtenke in navdušuje tako z natančno, tudi terminološko točno ubeseditvijo, povezano denimo s slamovsko poezijo ali cerkvenim življenjem, kakor s pogumnimi spusti v najbolj sproščene lege slovenskega jezika. Poseben čar knjige so številne docela pesniške rešitve, ko »*dlani frfotajo po zraku*« in pesem resnično postane lirčno poglavje zase.

LEVSTIKOVA NAGRADA 2025

Mladinska knjiga z Levstikovo nagrado že od leta 1949 spodbuja slovenske književnike, slikarje in znanstvenike k ustvarjanju del za otroke in mladino. Strokovni komisiji na svetovni dan knjige razglašata pet nominirancev za izvirno leposlovje in pet za izvirno književno ilustracijo. Od leta 1989 se nagrada podeljuje bialno. Ob petdesetletnici

nagrade je leta 1999 založba uvedla še Levstikovo nagrado za življenjsko delo. Tako bienalno podeli štiri nagrade: za življenjsko delo na področju književnosti za otroke in mladino, za življenjsko delo na področju knjižnih ilustracij za otroke, za izvirno leposlovno delo in za izvirno ilustracijo.

Levstikova nagrada 2025 za izvirno leposlovje za otroke in mladino

Levstikovega nagrajenca 2025 za najboljšo leposlovno delo za otroke in mladino je izbrala žirija, ki so jo sestavljali: Darja Lavrenčič Vrabec, Irena Matko Lukan in Katja Preša, diplomirana literarna komparativistka.

Nominirana dela:

- **Babica gre na morje Tinke Bačič** z ilustracijami Mihe Ha
- **Na hribu je praprot Žiga Kosca** z ilustracijami Maje P. Kastelic
- **Bine Butara Ambroža Kvartiča** z ilustracijami Petra Škerla
- **Gospodična z monstero Maše Ogrizek** z ilustracijami Eve Mlinar
- **Lahko bi umrl na tem kavču z mano Andreja E. Skubica**

Nagrado je prejel Žiga Kosec za knjigo *Na hribu je praprot*.

UTEMELJITEV

Zbirka pesmi *Na hribu je praprot*, ki jo je napisal Žiga Kosec, ponuja mlademu bralcu in poslušalcu šestnajst pesmi, ki so na videz preproste, a literarno in oblikovno izjemno dovršene. Pesmi iz zbirke *Na hribu je praprot* so kratke, igrive in ritmične. Vendar pa njihova moč ni le v zvočnosti ali ritmični izjemnosti, temveč tudi v tem, da v nekaj verzih ujamejo tista občutja in situacije, ki so globoko univerzalni in hkrati povsem otroški. V pesmih se izmenjujejo

veselje, radovednost, tiho občudovanje narave in tudi slutnja minljivosti. Avtorjeva poetika temelji na zgoščevanju: z malo besedami pove veliko. Koncept, da vsako pesem spremljata dve ali štiri ilustracije Maje P. Kastelic, ki prikazujejo pripovedne prizore, deluje izjemno sveže, razgibano in komunikativno. Na ta način je izkušnja vstopa v poezijo, ritmizirano pripovedovanje za mlade bralce še bolj poglobljena. V pesmih nastopajo tako živali kot ljudje, njihovo sobivanje je tako naravno in prvobitno kot otroški svet.

Pesmi ob spremljavi kadriranih ilustracij delujejo kot drobne zgodbe, skoraj male pripovedke, ki jih je mogoče brati samostojno ali v celoti kot nekakšen mozaik sveta pod in nad praprotjo, kjer se menjujejo letni časi in se spreminja svet, življenje pa v vsej svoji razgibanosti vedno najde svojo pot in teče dalje. Zbirka deluje večplastno, saj otroški domišljiji s svojo zvočno-vizualno poetiko hkrati veliko da in obenem pušča ogromno prostora za raziskovanje in pogovor. »*Nobena pot ni ravna, nobena brez valov in le tako odpluje se v svet in spet domov,*« preberemo v končnih verzih pesmi Kapitan. Otroke in odrasle nagovarja k pogumu, vztrajanju in veselju do življenja. Kot dobra popotnica vsem malim glavicam v odraščanje in odraslim v opomin, razmislek in postanek med vsakdanjim vrvežem življenja.

Levstikova nagrada za izvirne knjižne ilustracije 2025

O nagradi je presojala žirija, ki sta jo pod vodstvom Davida Krančana sestavljali Maša P. Žmitek in Tanja Komadina.

Nominirana dela:

- **Rumeni slon, Suzi Bricelj**
- **Mišji ženin, Ana Zavavlav,**
Anja Štefan

- *Precej drugačen zmaj*, Peter Škerl, Roman Rozina
- *Kuharica Uharica*, Igor Šinkovec, Svetlana Makarovič
- *Povabilo*, Maja P. Kastelic

Nagrado je prejela ilustratorka Maja P. Kastelic za slikanico *Povabilo*.

UTEMELJITEV

Maja Kastelic s slikanico *Povabilo* v likovni tehniki gvaša predstavi preprosto zgodbo s pretanjenim občutkom za najmlajše bralce in bralke. Ustvari prepričljiv ritem med zračnim zunanjim svetom in likovno zgoščenimi, detajlov polnimi notranjimi prostori, ki nam razkrivajo življenja glavnih junakov. Njihove hiške se razprostirajo na dvostranskih ilustracijah in so polne predmetov, ki iz hišk naredijo dom. Interier je v gostih soležnih kompozicijah bogato zasnovan z detajli in namigi na zanimanja in življenjske poti malih podrastnih junakov. V prizore umesti tudi reference za poznavalske bralce, ki nadgradijo in obogatijo vsebino. Slikanica je celovito zasnovana, umetniško dovršena in jo je užitek ponovno brati. Maja P. Kastelic nameni posebno pozornost drobnim, a pomenljivim detajlom, ki zgodbo razširijo in spodbudijo raziskovanje, kar pritegne bralce vseh generacij.

POSEBNO PRIZNANJE

Komisija Levstikove nagrade za izvirno besedilo za otroke in mladino podeljuje posebno priznanje Tomažu Lavriču za knjige *Mala vešča Lučka in drugi žužki*, *Mala uš Iva in druga mrgolazen*, *Mali slon Anton in druge zverine iz tujine* ter *Gala v galeriji*.

UTEMELJITEV

Ustvarjalni samohodec Lovro Matič/Tomaž Lavrič v vseh naštetih avtorskih knjigah dokazuje, da mojstrsko obvlada pesniško besedo in tudi ilustracijo. Že leta 2022 je z *Malim črvom Otom in drugo golaznijo* mogočno in opazno vstopil v slovensko mladinsko književnost. Od tedaj dalje sledi prava erupcija njegove ustvarjalnosti, ki se bo, upamo, še nadaljevala. V svojih 'odbitih' pesniških pripovedih s humorjem in jezikovno virtuoznostjo, veččino črtne in stripovske risbe bralce spoznava z ne navadno, tudi neprijetno živalsko družino: z žužki, golaznijo in mrgolaznijo vseh vrst, s slonom Antonom pa še z drugimi, večjimi »zverinami iz tujine«. Vsi liki so personificirani in bralcem postavljajo zrcalo, da se v njem lahko prepoznajo. *Gala v galeriji* izkazuje, da je dvojcu uspel tudi zelo težak podvig: stopiti v škornje dveh velikih mojstrov, pesnice Svetlane Makarovič in ilustratorja Kostje Gatnika, ter s slikanico bralce ponovno povabiti v Narodno galerijo, kjer že domuje skrat Gal. V slikanici avtor uvede novo junakinjo, navihano in pogumno, »vso rdečo« škratinjo Galo, ki je zelo raziskovalnega duha, rada se potepa in radovednost jo z vrha Rožnika popelje v Tivoli in, voilà, v zanimivo, »pol stekleno, pol rumeno« lepo hišo, Narodno galerijo.

Komisija Levstikove nagrade za izvirno ilustracijo za otroke in mladino podeljuje posebno priznanje Lovru Matiču za knjige *Mala vešča Lučka in drugi žužki*, *Mala uš Iva in druga mrgolazen*, *Mali slon Anton in druge zverine iz tujine* ter *Gala v galeriji*.

UTEMELJITEV

Tomaž Lavrič prejme posebno priznanje za zbirko knjig *Mala vešča*

Lučka in drugi žužki, Mala uš Iva in druga mrgolazen ter Mali slon Anton in druge zverine iz tujine. Z izjemno risarsko spretnostjo ter pretanjenim smislom za humor in ironijo nam Tomaž Lavrič z mojstrsko risbo prikaže vsakdanje tegobe neobičajne favne. Vedno znova nas preseneti s svežino domisljic in subtilno družbeno kritiko, ki se skriva v risbah. Knjige tako pred nami zaživijo kot celostna umetniška dela – prefinjen in uravnotežen preplet poezije in ilustracije. Lavričeve ilustracije ne služijo zgolj kot spremljava besedilu, temveč s svojo izrazno močjo soustvarjajo atmosfero, razpirajo pomena ter vabijo k ponovnemu branju, opazovanju in odkrivanju novih plasti. S to zbirko knjig je Tomaž Lavrič ustvaril vizualno-poetski svet, ki se z izvirnostjo, duhovitostjo in umetniško dodelanostjo uvršča med najizrazitejše dosežke sodobne slovenske knjižne ilustracije.

Levstikova nagrada za življenjsko delo za izvirno leposlovje

O nagradi za življenjsko delo je presojala strokovna komisija v naslednji sestavi: dr. Alenka Kepic Mohar, Andrej Ilc, Tanja Komadina, Irena Matko Lukan in Alenka Veler.

Nagrado je prejela pesnica Bina Štampe Žmavc.

UTEMELJITEV

Branje je potovanje / na barkah besed prek tišine – / molčiš in poslušáš čenčanje / daljav in sveta iz bližine.

Tako nas vabi v branje pesnica, pisateljica in dramatičarka Bina Štampe Žmavc. Za otroke, mlade in odrasle ustvarja že več kot petdeset let. Mnogo let se je ukvarjala tudi z otroškimi improvizacijskim gledališčem v Pionirskem dramskem gledališču v Celju.

Pisala je besedila, jih prirejala in režirala. A največ je ustvarila kot pesnica in pisateljica. Njen jezik je samosvoj, izviren in inovativen. Z vsebino se dotika temeljnih vprašanj sobivanja. Njena besedila so polna domišljije in humorja, hkrati pa na rahločuten način upoveduje bolečino, samoto in minljivost, drugačnost in nenasilje, igrivost in radovednost, svežino in milino. Vsaka bilka, žival ali človek lahko v njeni poetiki zaživi na univerzalen način in nam razstira raznoliki svet ter sozvočje narave in poprh pravljicnine. Kot je zapisal dr. Igor Saksida v spremnem besedilo knjige *Svilnate rime* (MKZ, 2011), »*njena besedila govori-jo o veselih in bolj žalostnih trenutkih odraščanja, o igri in raznih strašljivih »prikaznih«, pa o sobivanju z naravo, o domišljijjskih pogovorih z živalmi. Pa tudi o čudovito lepem, pravljicnem svetu, kjer se uresničuje vse otroške želje, ter o svetu, ki ga je treba reševati pred nevarnostjo človeškega samovoljnega poseganja vanj; o večnosti in trenutkih, o veselju in mačku na zelenem balkonu, o srcu, sanjah in lepoti ...*« Bina Štampe Žmavc je zapisala, da otroški svet preprosto živi in diha in verjame vanj. Da se tako včasih izogne 'duhovni onesnaženosti' sveta odraslih. S svojimi deli pa v ta svet popelje tudi vse nas, velike in male. S polno malho nežnega humorja, ki po njeno »*nasmehne dušo, požgečka slabo pretočne telesne sokove, prijetno zaščemi v kosteh, poščegeta v dlaneh in veselo osmeši oči, ko zazveni v pomenljivosti besede, nakodra verze, rahlja povedi in se smehlja v mislih*«. Njen opus je izjemno bogat, lahko omenimo samo nekaj njenih knjig, ki so globoko zaznamovale slovensko književno krajino za otroke in mladino: *Čaroznanke, Zrnca sonca, Nebeške kočije, Svilnate rime, Mižekmiž, Roža v srcu, Popravljalnica igrač, Ure kralja*

Mina, Muc Mehkošapek, Cesar in roža, Pesem za liro in še čisto svežo, najnovejšo pesniško zbirko *Drevo v soncu* z ilustracijami Svjetlana Junakovića, s katero praznujemo. Bina Štampe Žmavc je prejemnica številnih nagrad, tudi mednarodnih, med drugim večernice, desetnice, zlate paličice, Klemenčičeve nagrade, nagrade Radia Slovenija in zlatnika poezije.

Levstikova nagrada za življenjsko delo za izvirne knjižne ilustracije

O nagradi za življenjsko delo je presojala žirija v naslednji sestavi: dr. Alenka Kepic Mohar, Andrej Ilc, Tanja Komadina, Irena Matko Lukan in Alenka Veler.

Nagrado je prejel ilustrator Damijan Stepančič.

UTEMELJITEV

Damijan Stepančič, akademski slikar, ilustrator in stripar, že od začetka svoje ustvarjalne poti sodeluje z Mladinsko knjigo, in sicer z izobraževalnim uredništvom in periodiko, ves čas pa ilustrira tudi leposlovne knjige. Z leti je tako nastalo veliko stripov, slikanic in ilustriranih knjižnih izdaj, številne tudi v soavtorstvu in sodelovanju z drugimi založbami ter kulturnimi ustanovami. Stepančičev slog je samosvoj, ekspresiven, dinamičen, izvedbeno ter motivno drzen in sugestiven. Pogosto v slikaniški obliki ali stripu razpira zgodovinske in družbeno pomembne teme, ki izpostavljajo slehernika ter se dotikajo eksistencialnih vprašanj. Njegov vsebinsko raznoliki likovni pristop podčrtuje ustvarjalnost, pristnost življenja in sobivanja. Je neumoren raziskovalec narativnih možnosti, ki znotraj knjižnega formata preizprašuje meje pripovednih struktur likovno-besedilnega prepletanja. Njegovi motivi so inovativni, konceptualno začrtani

in likovno domiselno podprti, z dominantno močjo risbe pa bralce in bralke popelje na nepredvidljivo pot poglobljenega doživljanja vsebine. Ilustriral je literarna dela Ivana Cankarja, Vitomila Zupana, Saše Vegri, Toneta Pavčka, Oscarja Wilda idr. Mnogo vsebin je ustvaril v soavtorstvu, denimo z Lucijo Stepančič, Petrom Svetino, Andrejem Rozmanom Rozo, Neli K. Filipič in Majdo Koren. Po literarnih predlogah so nastale tudi lutkovne predstave, za katere je ustvaril likovno podobo. Pri Mladinski knjigi je izšla avtorska slikanica *Zgodba o sidru*, ki velja za eno njegovih najprepoznavnejših del. Pripoved s prepričljivim obvladovanjem likovne tehnike narativno pluje in odpira možnosti interpretacije ter nas brez besed popelje na pot po domišljijско preoblikovani podobi Ljubljane. Ilustriral je tudi Prešernovo pesnitev *Zdravljica* in ustvaril kompleksno slikaniško celoto. Stepančičev široki ustvarjalni svet različnih pristopov in tehnik s poslušom za mlajše bralce ter pretanjeni občutek za ilustriranje pesniškega jezika se med drugim odražata v antologiji pesmi za otroke *Sončnica na rami* ter v knjigi *Negotove pesmi* Barbare Gregorič Gorenc. V ospredju je vselej njegov konceptualni pristop, s katerim presega meje klasičnega ilustriranja in ustvarja večnaslovniška umetniška dela, kjer se likovna pripoved prepleta s simbolnim jezikom, vizualno sporočilnostjo ter domišljijским, včasih nadrealističnim ali resničnim svetom. Za svoje delo je prejel številne nagrade ter bil nominiran za mednarodno Andersenovo nagrado in spominsko nagrado Astrid Lindgren. Njegov opus zaznamujeta edinstvena in izrazito samosvoja umetniška pot ter neusahljiva ustvarjalna energija, s katero je ustvaril raznolika dela in vidno zaznamoval slovenski ilustratorski prostor.

NAGRADA KRISTINE BRENKOVE ZA IZVIRNO SLOVENSKO SLIKANICO 2025

Nagrado, poimenovano po legendarni urednici, pisateljici in prevajalki Kristini Brenkovi (1911–2009), od leta 2004 podeljuje Zbornica knjižnih založnikov in knjigotržcev Slovenije pri Gospodarski zbornici Slovenije. Namen nagrade je spodbujanje nastanka izvirnih slovenskih slikanic, izoblikovanje vrednostnih kriterijev za pripravo in ocenjevanje slikanic, spodbujanje branja in bralnih navad ter spodbujanje nakupovanja dobrih slikanic. Nagrada predstavlja osrednje priznanje za odličnost na področju otroške književnosti in ilustracije.

Letos je na razpis prispelo 32 slikanic. Žirija v sestavi Liljana Klemenčič, Maja Logar, dr. Barbara Baloh, Maša P. Žmitek in Sara Špelec je med prispeli mi deli izbrala pet nominirank:

- ***Kup zlatega listja*** (Ida Mlakar Črnič, Peter Škerl, KUD Sodobnost International)
- ***Slikar in petelin*** (Štefan Turk, Štefan Turk, Mladika)
- ***103 uganke*** (Žiga Kosec, Peter Škerl, Mladinska knjiga)
- ***Povabilo*** (Maja P. Kastelic, Maja P. Kastelic, Mladinska knjiga)
- ***Pesnice za najmanjši žep*** (Andreja Borin, Ana Zavadlav, Mladinska knjiga)

Nagrado Kristine Brenkove za izvirno slovensko slikanico sta prejeli Andreja Borin in Ana Zavadlav za slikanico *Pesnice za najmanjši žep*.

UTEMELJITEV

Slikanica *Pesnice za najmanjši žep* je likovno in vsebinsko zaokrožen biser za najmlajše bralce. Drama-

turgija knjige izhaja iz preprostih, a ritmično živahnih pesmic, ki jih ilustracija nadgradi v mehko pripoved o otroški domišljiji, igri in vsakdanjih drobnostih. Ilustratorica Ana Zavadlav vsak izbran trenutek pretvori v prizor, poln topline in humorja, pri čemer spretno uravnava prehode med prizori ter ustvarja občutek gibanja in ritma, soroden samemu pesniškemu verzmu. Pesmi Andreje Borin so polne drobnih čudežev in velikega čudenja, s čimer po eni strani utelešajo otroško dožemanje sveta, po drugi pa ga – s slogovno dovršenostjo, nepootročnim slogom, ritmom, rimo in univerzalno vsebino – presegajo.

Likovna izvedba je izčiščena, a hkrati bogata. Ilustratorica mojstrsko uravnava razmerje med praznino in detajlom, med svetlobo in senco. Kompozicije so odprte, zračne in nežno ritmizirane, kar ustreza drobnim formi pesmi in otroškemu načinu doživljanja sveta. Pesniške miniature, ki sprejemajo vse, kar nas obdaja – od makovih zrn in pik v veselju do »mraza na oknu hiše« in stare ograje –, so lahkotne, skorajda peresne, božajoče in ravno prav resne; s ciljnim bralstvom se ne spogledujejo, marveč ga motrijo in spoštujejo, vedoč, da smo vsi le drobci v velikem mozaiku čudenja. In najpomembnejše: ta mozaik upesnjujejo in ga z magičnim prepletom zvena in pomena tudi soustvarjajo.

Besedilo in ilustracija sta v popolnem sozvočju, slika ne ponavlja besed, temveč jih dopolnjuje, razširja in odpira nove pripovedne ravni. Zavadlavova s subtilno mimiko obrazov in govorigo telesa poudari občutenje, ki ga pesem le nakaže, s tem pa ustvarja večplastno branje, ki enako nagovarja otroka in odraslega. Na upesnitveni ravni temu pritrjuje preprosta globina, ki je v srčiki brezčasne poezije: presežnost vznikne na presečišču trenutka in večnosti

(»cesta od včeraj« – »vse je tu že od zme-
raj«), kontrastov (»tisoče zvezd« – »tema
in nič«), predvsem pa na meji odraslega
in otroškega sveta: otrokom in pesni-
kom je sveta.

Knjiga je celostno zasnovana tudi v
produkcijskem smislu: od oblikovanja
in izbire papirja do formata in tipogra-
fije. Vse je podrejeno izkušnji branja in
dotika, knjiga deluje kot taktilno, intim-
no doživetje, kar že sam naslov lepo
nakazuje.

Pesmice za najmanjši žep izstopajo
po nežni izvornosti, subtilni, minima-
listični poetiki in mojstrsko prečišče-
ni likovni govorici. Gre za delo, ki s
preprostostjo doseže popolnost in z
umetniško občutljivostjo odpira prostor
prvemu bralnemu doživetju. Zmagovita
poetika, »vsa bleščeča in večna«, zmore
nagovoriti različne starostne skupine, ne
da bi otroke prikrajšala za razumevanje
ali doživetje – nasprotno: bogati jim be-
sedni zaklad in širi obzorja, odrasle pa
opominja, da je cvet »majhen svet na
polju« in svet le »majhen cvet v vesolju«.

**Posebno priznanje Kristine Bren-
kove za izvorno slikanico 'nove poti'
je prejela Maja P. Kastelic slikanico
Povabilo.**

UTEMELJITEV

Maja P. Kastelic v slikanici *Povabi-
lo*, ustvarjeni v tehniki gvaša, izrisuje
intimno in hkrati razkošno pripoved,
ki v svoji dramaturgiji nežno preha-
ja od posameznega lika k skupnosti,
od notranjega k zunanjemu svetu, od
tišine k praznovanju. Z jasno drama-
turško zasnovo, premišljenim ritmom
prizorov in natančno gradnjo kadrov
ter sekvenc avtorica ustvari prepričljiv
pripovedni lok, ki bralca popelje v svet
prijeteljstva in domišljije. Trenutki so
občuteno odbrani, prizorišča pa do-
miselno razpeta med svetom narave in

domovi živalskih likov. Ti so dosledno
stilizirani in zato značajske prepoznav-
ni, polni topline in humorja.

Likovno tehnična izvedba slikani-
ce je mojstrska in dovršena. Avtorica
s popolnim obvladovanjem izbrane
likovne tehnike doseže bogato barv-
no plastenje in harmonično razmerje
med zasičenimi toplimi toni in zrač-
nimi prazninami, ki prostoru vliva-
jo življenje. Kompozicije so povsod
uravnotežene in pogled večše vodijo
skozi prizore. V njih se zrcali izjemno
razumevanje likovnih zakonitosti, od
kompozicije in ravnotežja do uporabe
svetlobe in prostorske globine. Vse
ilustracije so scenografske miniature,
kjer vsak detajl (predmet, barva ali
svetlobni poudarek) prispeva k zna-
čaju prizora in notranjemu življenju
junakov.

Odnos med besedilom in ilustraci-
jo je organsko prepleten in večplasten.
Ilustracija ne ponavlja zapisanega,
temveč besedilo dopolnjuje, nadgra-
juje in pogosto odpira nove pomenske
prostore. Prizori omogočajo več ravni
branja zgodbe: poleg dobesednega ra-
zumevanja za najmlajše ponujajo še
prefinjene simbolne in intertekstualne
namige za poznavalce. Avtorica moj-
strsko uporablja vizualne simbole, re-
ference in metafore, ki pripovedujejo
onkraj besedila: s poklonom klasičnim
slikaniškim delom in s skritimi detajli,
ki vabijo k ponovnemu ogledu in od-
krivanju. Ritem izmenjave med bese-
do in ilustracijo je natančno umerjen,
kar ustvarja občutek skladnosti med
pripovedjo in likovnostjo.

Slikanica *Povabilo* je konceptualno
zaokrožena in domišljena celota, kjer
vsaka komponenta, od izbire formata,
kompozicijskega razporeda in barvne
dinamike do narativnega loka, gradi
občutek celovitosti. Vrhunec zgodbe,
razgrnjen na štirih zaporednih straneh,

deluje kot likovni in pripovedni klimaks celote, v katerem se vse niti pripovedi združijo v skupno rajanje. Ta prizor ne predstavlja le zaključka zgodbe, temveč uteleša njeno osrednjo idejo, tj. pomen druženja in prijateljstva.

Izvirnost slikanice se kaže v subtilnem prepletanju klasične pripovedne strukture s sodobno likovno govoricco. Avtorica ustvarja svet, ki je hkrati prepoznaven in čudežen, spoštljiv do tradicije, a obenem izrazito osebno in avtorsko prepoznaven. *Povabilo* je slikanica, ki prepriča z dramaturško jasnostjo, likovno bravuro in vsebinsko toplino ter nas vabi k ponovnemu branju in odkrivanju novih pomenov.

ZLATIREPEC 2025

Letos se je v tekmovanju za nagrado zlatirepec potegovalo 110 stripovskih naslovov. Od 1. julija 2024 do 30. junija 2025 je izšlo 26 domačih stripov za otroke in mlade, 53 prevodov stripov za otroke in mlade, 15 domačih stripov za odrasle ter 16 prevodov stripov za odrasle. Nagrado zlatirepec so tokrat prvič podelili v šestih kategorijah: za najboljši domači strip za otroke in mlade ter za najboljši domači strip za odrasle; za najboljšo prevodno delo za otroke in mlade ter za najboljšo prevodno delo za odrasle; za najboljši prevod za otroke in mlade v sodelovanju z mednarodno nagrado Sophie Castille ter za najboljši prevod za odrasle v sodelovanju z mednarodno nagrado Sophie Castille. Nagrado za najboljšo prevodno delo je prejela založba, nagra-

do za najboljši prevod pa prevajalka oziroma prevajalec.

Žirijo so sestavljali striparka Dora Kaštrun, stripovska kritičarka in članica uredništva pri Forumu Ljubljana Katja Štesl ter grafični oblikovalec in poznavalec stripov Žiga Valetič. Žirante so izbrali člani Društva slovenskega stripa in sorodnih sekvenčnih umetnosti Packa, ki nagrado koordinira v sodelovanju z Zavodom Stripopolis. Nagrado so podelili 11. oktobra v Kinu Šiška na Festivalu stripa Tinta.

V nadaljevanju navajamo samo nominacije in nagrade za otroke in mladostnike.¹

Domači stripi za otroke in mlade

Nominirani stripi:

- ***Lažninka*** – Manca Krošelj, Maša Ogrizek (Založništvo tržaškega tiska, 2025)
- ***Kapo in Bundo v muzeju*** – Damijan Stepančič, Majda Koren (KUD Sodobnost International, 2025)
- ***Rdeča raketa na sanjskih počitnicah*** – Ivan Mitrevski (Brundevski, 2024)

Nagrado sta prejeli Manca Krošelj in Maša Ogrizek za strip *Lažninka*.

UTEMELJITEV

Serialno ustvarjeni kratki stripi v zbirki *Lažninka* so vsebinsko večplastni, likovno privlačni in nagovarjajo širok starostni razpon bralcev. Težje teme, kot so razhod staršev, žalovanje po smrti bližnjega in selitev, avtorici v strip vpleteta spretno, pristno, neobremenjujoče in z veliko mero topline. Ilustratorka ne

1 Nagrajenci v kategorijah za odrasle so naslednji: Domači stripi za odrasle: *Iz jame* – Katarina Šeme (VigeVageKnjige, 2024); Prevedeni stripi za odrasle: *Moška koža* – Hubert, Zanzim (VigeVageKnjige, 2024, prevod: Saša Jerele); Prevod stripa za odrasle: *Oksi* – Mari Ahokoivu (VigeVageKnjige, 2024, prevod: Julija Potrč Šavli).

varčuje z igrivostjo in živahnostjo, pisateljica pa nas pretanjeno, jasno in tekoče vodi čez zgodbo. Z vzajemnim sodelovanjem risb in besedila znata skupaj izkoristiti možnosti stripovske pripovedi predvsem pri vzporejanju resničnosti in perspektive – domišljajske otroške in resnejše odrasle.

Prevedeni stripi za otroke in mlade

Nominirani stripi:

- **Mohi** – Noemie Marsily, Isabella Cieli (Mladinska knjiga, 2024, prevod: Mojca Medvedšek)
- **Momo**, prvi del – Jonathan Garnier, Rony Hotin (VigeVageKnjige, 2024, prevod: Klara Katarina Rupert)
- **Zlate češke pravljice** – Lucie Lomova (Narava, 2024, prevod: Ema Kovač)

Nagrado je prejel strip Mohi avtoric Noemie Marsily in Isabelle Cieli ter prevajalke Mojce Medvedšek, ki je izšel pri založbi Mladinska knjiga.

UTEMELJITEV

Tih, a močan pripovedovalski način ter izčiščena, igriva risba gradita gladko branje, katerega vizualni in besedilni elementi brezhibno tvorijo celoto, ki nas ne pusti ravnodušne. Navidezno naiven risarski slog se dobro poda k vsebini, saj deluje pristno in osebno. Avtorici sta izjemni opazovalki drobnih gest, otroške igrivosti, želja in odnosov. Elegantno nas vodita skozi konfliktno situacijo, postopoma razkrivata rane in jih hkrati celita, ob tem pa odpirata vprašanje, kako naj se otrok odzove na okolico in stke pozitivne medvrstniške odnose, če nikoli ni bil deležen pozornosti in ljubeznivosti, ki bi mu jo morali dajati največ. Strip *Mohi* zareže kakor nežna britev – tankočutno in premišljeno.

Zlatirepec Sophie Castille Award 2025 – Najboljši prevod stripa za otroke in mlade

Nominirani stripi:

- **Ariol [13] Račji ples** – Marc Boutavant, Emmanuel Guibert (VigeVageKnjige, 2025, prevod: Katja Šaponjić, Anja Zag Golob)
- **Astrobučman** – David Walliams (Mladinska knjiga, 2025, prevod: Jaka Bulc)
- **Supervikend ob oceanu** – Gaëlle Almeras (Morfemplus, 2024, prevod: Jedrt Maležič)

Nagrado je prejela Jedrt Maležič za prevod stripa Supervikend ob oceanu Gaëlle Almeras.

UTEMELJITEV

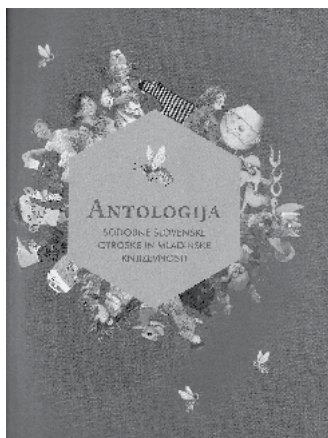
Pri prevajanju didaktičnih stripov, kakršen je *Supervikend ob oceanu*, je treba upoštevati tako življenjskost stripovskih dialogov kot tudi že dogovorjen naravoslovni besednjak, ki v dotičnem primeru zajema podvodni in nadvodni morski svet. Prevajalka Jedrt Maležič je s podporo strokovnega sodelavca prof. dr. Lovrenca Lipeja in lektorice Andreje Jezernik sijajno sledila ravnotežju med enim in drugim vidikom, ki ga narekuje že tudi likovna raven. Vsestransko kakovosten strip, kjer obilico podatkov mehčajo prigode štirih živalskih prijateljev, je dodobra prilagojen našemu prostoru, kjer smo si nekoliko bolj kot z 'oceanom' sicer domači z 'morjem'.

OCENE

Knjiga

ANTOLOGIJA SODOBNE SLOVENSKE OTROŠKE IN MLADINSKE KNJIŽEVNOSTI

Haramija, Dragica (avtor dodatnega besedila, urednik); Saksida, Igor (avtor dodatnega besedila). Ljubljana: Društvo slovenskih pisateljev, 2024.

Da je vrednost umetniških del težko določljiva, s časom hudo spremenljiva in pogosto obratnosorazmerna z njihovo tržno vrednostjo, vemo. Premalo pa se zavedamo, da mladinska oz. otroška književnost ključno določi vseživljenski odnos do jezika, literature, kritičnega razmišljanja, čustvene pismenosti, umetnosti ... Kako naj se torej vzgojitelj, učitelj, knjižničar, starš ali kar sam otrok oziroma mladostnik orientira po sodobni mladinski in otroški književnosti – in raziskave

(PISA, Blažič, Haramija idr.) jasno kažejo, da mlade sodobnost v literaturi mnogo bolj pritegne od starejših tekstov – da bo na tržnici, kjer od vsepovsod ponujajo hitre obroke dvomljive svežine, našel hranljive, hrustljave, intelektualno in čustveno vznemirljive tekste?

V obravnavani publikaciji je najbolj dragoceno to, da združi različno (na letno produkcijo, založbo, društvo, knjižni format ali temo) omejene izbore in posrednikom ponudi celovit ter sistematičen pregled štiriinpetdesetih najkvalitetnejših sodobnih slovenskih avtorjev/avtoric oziroma njihovih del. S tem antologija nadgradi tudi tradicijo katalogov v angleškem jeziku, ki jih je Zbornica knjižnih založnikov in knjigotržcev pri Gospodarski zbornici Slovenije po mandatu Ministrstva za kulturo in v sodelovanju z Mladinsko knjigo, kasneje pa z Javno agencijo za knjigo, pripravljala za knjižne sejme v Bologni oziroma Frankfurtu, z namenom predstavitve slovenske ustvarjalnosti za mlade bralce mednarodnemu občinstvu in tujim založniškim trgom. Nominacija oziroma nagrada, od najstarejše do najsodobnejše (Levstikova, večernica, desetnica, zlata hruška ter nagrada Kristine Brenkove), sta bili pogoj za umestitev v antologijo, spekter nagrad pa je hkrati zagotovilo za objektivnost predstavitve. Izbor je dopolnjen s študijama dr. Igorja

Saksida in dr. Dragice Haramije. Študija o sodobni poeziji nabor imen in poetik dobrodošlo razširi, razprava o pripovedništvu pa prozaiste, ki so nagrajeni pogosteje kot pesniki, sistematično prikaže najprej v zgoščeni diahroni liniji po desetletjih, nato pa avtorje razvrsti še glede na književno vrsto, ki je za njihovo pisavo tipična. Igor Saksida igrivost kot osrednje gibalno nove slovenske poezije predstavi v kontekstu odmika od paradigme ideološke vzgojnosti, ki je zaznamovala mladinsko književnost v prvem desetletju po drugi svetovni vojni, nato pa jedrnato predstavi pesniške opuse štirinajstih avtorjev. Raznolikost pesniških izrazov, povzame Saksida, se razprostira »od tradicionalne otroške igre do drznega, skorajda hermetičnega modernističnega jezikovnega eksperimenta, od krhkih impresionističnih sličic narave do poglobljene refleksivnosti, od jezikovne nazornosti in razumljivosti do rušenja jezikovnih pravil ter medbesedilnih parodij in aktualizacij«. Dragica Haramija poudari vitalnost, odprtost ter zrelost in bogastvo sodobne mladinske proze, ki jo označi kot razprto med humor, pustolovščino in fantazijo na eni ter angažirano obravnavo resnih družbenih vprašanj na drugi strani. Kot sta predstavitvi na frankfurtskem oziroma bolonjskem sejmu gradili na 'nepričakovanem razkošju' slovenske književne ilustracije, antologija nadvse uspešno izkorišča bogastvo, ki ga v publikacijo vnaša slika oziroma barva. Multimodalnost kot ena od razločujočih posebnosti otroške in mladinske literature se jasno odraža v zasnovi cvetnika, začeni z naslovnico, ki okrog simbola satovja prikaže 'najslejše' oziroma najbolj priljubljene like otroške/mladinske literature, pa tudi v premišljenem oblikovanju (Bar-

bara Bogataj Kokalj in Maša Bogataj) oziroma interakciji med besedo in sliko. Barvni okvir odlomka in spodnje pasice označuje razporeditev po starostnih stopnjah, krogi ob imenu avtorja pa zvrsti. Poleg (odlomka) izbranega literarnega dela vsaka predstavitev avtorja zajema še seznam nagrajenih del in izbrano bibliografijo, odlomek iz recenzije, utemeljitve nagrade ali predstavitve knjige.

Celovita razgrnitev nagrajenih del pokaže tudi na slepe pege sistema. V antologiji ni mogoče prebrati niti enega dramskega besedila. Mar to pomeni, da nova otroška oziroma mladinska dramatika obstaja zgolj v obliki tekstov, napisanih specifično za uprizoritve oziroma – še pogosteje – dramske adaptacije uspešnic? Ali pomanjkanje mladinske/otroške dramatike implicira prepričanje, da otrokom ni smiselno približevati dramskih besedil na papirju, temveč le v procesu uprizoritve? Lahko literaturo brez dramatike sploh pojmuje kot celovit sistem? Premisleku o izbiranju najboljšega se pritakne še utopično vprašanje: bi bil izbor, če bi ob strokovnjakih za mladinsko in otroško branje v komisijah sodelovali dejanski naslovniki teh knjig, drugačen? Zaključimo lahko, če ne utopično, vsaj optimistično: upati je, da se bo ta uporaben kažipot posodabljal oziroma da bo ostal v koraku z razigranimi ritmi slovenske otroške ter mladinske književnosti.

■ BARBARA ZORMAN

Gledališče

STRIPOVSKA KLASIKA V ŽIVAHNI ODRSKI DOGODIVŠČINI

Miki Muster:

*Dogodivščine Zvitorepca, Trdonje
in Lakotnika: Trije mušketirji,*

režija Matjaž Pograjc, produkcija
Slovensko mladinsko gledališče,
premiera 7. 2. 2025,
ogled 15. 3. 2025.

Leta 2025 mineva sto let od rojstva Mikija Mustra, ilustratorja in karikaturista, ustvarjalca številnih prepoznavnih stripovskih junakov, likov za televizijske oglase jugoslovanskih blagovnih znamk in risanih filmov, ki je za svoj opus, s katerim je prispeval k uveljavitvi stripa kot enakovrednega drugim likovnim disciplinam in zvrstem, ter za delo na področju animiranega filma leta 2015 prejel tudi Prešernovo nagrado. Strip o Zvitorepcu je na zadnji, mladini namenjeni strani tednika *PPP, Poletove podobe in povesti* (kasneje preimenovanega v *PP – Petkovo panorama, PP – Petkov poročevalec* in nato v *TT, Tedensko tribuno*), izhajal med leti 1952 in 1973 ter bil tako priljubljen, da je prekosil tuje stripovske junake in kljuboval tako političnim prepovedim kot pritožbam o kvarnem vplivu na mladino, ki da zaradi stripa ne berejo knjig, kakor tudi očitkom umetniških krogov o manjvrednosti te zvrsti. Dobro znana je anekdota, da je Muster kot novinar ilustrator pri *Slovenskem poročevalcu*, katerega priloga so bile *Poletove podobe in povesti*, dobil zadolžitev, da ustvari strip po zgledu Walta Disneyja – naročeni Disneyev strip je namreč na poti iz Amerike obtičal na

carini –, s stiliziranimi počlovečenimi živalskimi junaki, a s potezami iz slovenskih basni in pripovedk, s katerimi bi se domači bralci lažje poistovetili, kot piše Iztok Sitar v *Zgodovini slovenskega stripa: 1927–2017*.

Ob umetniških kvalitetah – od mojstrske likovnosti do živih likov prepričljivih značajev, sočnih dialogov in raznovrstnih prigod z vrsto domišljijskih zapletov, s scenaristično spretnostjo in stripovsko dinamiko – pa je bil status Zvitorepca vendarle porojen v sočasnem družbenem kontekstu socializma, s prvimi sodobnimi zabavnimi vsebinami v duhu zahodnega kapitalizma. In če pustimo ob strani njegov zapis v družbeni in osebni spomin generacij, ki danes otroke pripeljejo v gledališče (ne nazadnje so knjižni ponatisi stripa še danes aktualni), se postavi vprašanje, kako zastaviti gledališko predstavo o Zvitorepcu in njegovih prijateljih v času, ko je (tudi kakovostnih) zabavnih vsebin na pretek in Zvitorepec nima več tovrstne specifične vloge, tudi strip nasploh pa ne zaseda več robne pozicije. Kljub žanrski in vsebinski raznolikosti so bile Zvitorepčeve prigode večinoma razvedrilne narave, sprva bližje basni in kmečki povesti in kasneje domišljiskim pustolovskim zgodbam, v katerih so junaki potovali po svetu, v preteklost in prihodnost, redkeje pa so se odzivale na družbeno realnost.

Enako velja za *Tri mušketirje*, izdane leta 1968, kjer Zvitorepec, Trdonja in Lakotnik s časovnim strojem pristanejo v 17. stoletju, naravnost v središče roparskega napada na zamaskirano baronico, po njeni rešitvi odjahajo še v razbojniško jamo in odkrijejo zak-

lad, nato pa sledijo Lakotnikovemu nezmotljivemu nosu v gostišče, kjer se ob srečanju z žabonom Gulikožo oziroma njegovim prednikom, Mustrovim negativcem, vsi vsebinski elementi postopoma prepletejo v zgodbi o ugrabljenem Princju, umirajočem Kralju in boju za nasledstvo. Idejna avtorja predstave (s priporočeno starostjo 6+ in poudarjeno za drugo triado osnovne šole) in avtorja scenarija Klara Kastelec in Matjaž Pograjc, slednji tudi režiser, izbrano stripovsko predlogo vzameta v uprizoritveno obravnavo predvsem z radoživostjo in razigranostjo izraznih sredstev gledališča, pri čimer se neposredno naslonita na odrske potenciale dinamične pustolovščine in se odločita za prenos Mustrove zgodbe z le nekaj manjšimi spremembami, pri čimer tudi v besedilu skorajda v celoti sledita obstoječemu zapisu.

Prepoznavni videz trojice glavnih živalskih junakov ohranita s tem, da igralce opremita z masko iz pene (oblikovala jih je Jana Seliškar), ki pokriva celotno glavo. Kar risba omogoča, maska ne. Izraznost obraza in upravljanje občutkov ter notranjih, psiholoških stanj likov predstava nadomesti z gibko telesno in gibalno karakterizacijo, vedenjem in vključenostjo likov v situacije ter osredotočenostjo na dogodkovnost, torej zunanjo, stvarno površino zgodbe, ki skupaj z besedami usmerja način gledalčevega pogleda in odnos do uprizoritvene pripovedi. Razgibana dogajalna struktura je sicer značilna že za Mustrove stripovske zgodbe, tudi za *Tri mušketirje*, prav tako kot svojevrstna lahkotnost in prostodušnost v odnosu naslovnih likov do raznovrstnih, tudi zagatnih situacij, v katerih se znajdejo, vendar Pograjc z značilnostmi igre, ki v odrskem prostoru deluje (žanrsko) zaznamovano,

specifično določi celotno uprizoritveno zasnovu in perspektivo. Ta predstavo zaznamuje z izrazitim značajem, ki se giblje med stripovskim in učinkom risanke ali animiranega filma.

Jurica Marčec kot prebrisan lisjak, Ivan Peternelj kot vedno lačen volk in Klara Kastelec v vlogi preudarnega želvaka v tem okviru nastopijo kot energičen in uigran trojec. Kostumografija Neli Štrukelj in Jane Seliškar jih opremi z oblačili mehkih materialov, s čimer poudari njihovo prikupnost in dobrodušen značaj ter jim doda nekaj značilnih oznak, stiliziranih znakov, na oblikovanje gibalne kvalitete pa vplivajo tudi predimenzionirana, zaobljena obuvala. Maska in kostumi porušijo ustaljeno telesno in gibalno shemo, igralci pa – v skladu s svojo vizualno pojavo – prepričljivo utelesijo vsak svojo telesno in osebnostno figuro. Marčec Zvitorepca izriše s fluidno in sproščeno otroško razigranostjo fizisa, s katero se giblje tudi njegov oranžen rep in pretkana iznajdljivost, Peterneljev Lakotnik s poudarjeno velikim trebuhom je stabilnejše drže in bolj odločnih gibov, Klara Kastelec pa premišljujočega in vljudnega Trdonjo z metuljčkom za vratom in nahrbtnikom trdnega oklepa začrta v temperamentnem ritmu drobenceljajočih korakov. Izstopajoč je tudi četrti živalski lik v zgodbi, antagonistični prevarant Gulikoža, ki v zakrčeno jeznem telesu Janje Majzelj z zelenim obrazom (oblikovalka maske Nathalie Horvat), iz katerega sikajo bele oči in rdeč jezik ter občasni presenečeni »kvak«, deluje kot posrečena karikaturna podoba neuspešnega zlobca.

Uprizoritveni princip se nasploh močno napaja iz izvorne stripovske forme. Posvoji jo v vizualni podobi, s preprosto, predvsem funkcionalno scenografijo dvojca Estrihi in ometi

(Sandi Mikluž in Tomaž Štrucl) iz platen, ki tvorijo sklenjeno scensko ozadje, na katera so projicirana s pomočjo umetne inteligence ('hranjene' in 'naučene' z Mustrovimi podobami) generirana notranja in zunanja prizorišča (video Luka Dekleva). Na uokvirjenih, dvodimenzionalnih površinah platen se prizorišča menjujejo s statičnimi risbami v slogu stripovskih ilustracij, a v primerjavi z Mustrovim stripom dobijo večjo pozornost, prinašajo širši plan prostorov in detajlneje razdelajo gozdne in skalnate krajine ter različne prostore gostišča in gradu, kar odrski podobi tudi ustreza. V nekaterih krajših trenutkih so platna uporabljena tudi na način senčnega gledališča, s sencami oseb za platnom, kar dramaturško poudari predvsem dogovarjanja v Kraljevi sobani, ki naj bi ostala zasebna in prikrita. Hkrati pa z večdelnostjo oziroma režami med posameznimi kosi platen (zaves) scenografija omogoča dinamično mizansceno vstopov in izstopov v dogajalno osrednje. Sicer se tudi tu pojavijo vzporednice ploskovitosti – s papirnatimi, kot narisanimi dvodimenzionalno zasnovanimi konji ali puškami ter trenutki frontalne, v občinstvo usmerjene igre –, a Pograjc (z asistentom režije Mitjo Lovšetom)

večinoma skrbi za živahen odrski promet, ki se še posebej razigra v scenah bojev, mečevanja, preganjanja in lovljenja (koreografija Branko Potočan).

Nekateri od teh prizorov v režijski in koreografski inscenaciji še posebej črpajo iz filmskega formata z močno podporo glasbe dua Silence (Boris Benko in Primož Hladnik), recimo s trenutki bojevanja v upočasnjenem gibanju ali prizori hektičnega komičnega lova po gostišču, ki z značilno zvočno podlago dajejo vtis nemega filma, medtem ko sta uvodni in zaključni prizor uokvirjena skorajda kot filmski muzikal s predstavitvijo likov oziroma njihovim vpogledom v nove dogodivščine, vselej pa s pesmijo in plesom ter ob (srečnem) izteku še s filmsko odjavno špico na platnu. Nasploh Pograjc dogajanje zarisuje s precej lahkotne komične prevleke, ki sproščeno stripovsko-filmsko gibalno igrivost mestoma zapelje v pretirano parodično stilizacijo. Smešenje Gulikožine (ne) moči in neuspešnih nakan morebitno strašljivost posameznih zapletov preoblikuje v golo šaljivost, a tudi Princ Daria Varge in Kralj Roberta Prebila sta že v kostumski kot tudi igralski podobi bolj ko ne figuri burkaške norčavosti, grajski stražar in roparja, žabonova

pribočnika, so nasploh 'kratke pameti', ulični umetniki, v katere se Zvitorepec, Lakotnik in Trdonja preoblečejo in ki v predstavi postanejo hehetajoče se potujoče komedijantke, pa tudi vzdražijo tisti čut, ki se prebudi že ob mačističnih seganjih po baronici in krčmarici.

Režijska vizija tako ostaja zasidrana predvsem v tistem originalnem razvedrilnem kontekstu Zvitorepca, saj Trije mušketirji že v uvodnem songu nagovorijo gledalce in jih na avanturo s časovnim strojem pospremiijo z refrenom »v dobrem in slabem se nasmej«. Lahkotnost dogajanja resda ustreza neobremenjenemu značaju trojice junakov, ki v situacije ne vstopajo z ozaveščenim pričakovanjem nevarnosti, niti ne toliko s pogumom gesla »*vsil za enega, eden za vse*«, temveč pretežno s čisto radostjo nad pustolovščino, s sprejemanjem vsega, kar se pripeti, kot igre in sprotnim – tudi naključno ugodnim – reševanjem zapletov. Vendar na tej ravni širši spekter situacij, oseb, odnosov in napetosti, vključenih v dramaturško logiko zgodbe, pristane na premici dražljajev, ki se vrstijo eden za drugim na isti ravni, brez nihanj v stanjih, vzdušju in občutjih. Ne glede na to, da predstavi lahko priznamo živahno vodenje in izvedbeno pestrost pripovedi, v gledališkem kontekstu pričakovane dramske napetosti postane očitno, da je bolj kot zgodba z njeno notranjo logiko pomemben učinek, v nenehnem nizanju avanturističnih elementov in izrazov morda celo serija učinkov. Poudarjeno navdušenje Zvitorepca, Lakotnika in Trdonje po novih dogodivščinah tako v predstavi postane nevarno podobno sodobnemu lovljenju dopaminskih 'nagrada', hlepenju po močnih, presenetljivih impulzih, znotraj katerih pa ni več prostora ne za razlikovanje ne za izkušnjo.

■ NIKA ARHAR

NAD KRASNIM NOVIM SVETOM ŽARI LISIČJA LUNA

Literarna predloga **Maša Ogrizek: *Lisičja luna***, koncept, libreto in koreografija Ana Pandur, glasba in glasbeno vodstvo Matej Bonin, koprodukcija Cankarjev dom, Glasbena matica Ljubljana, PKD Flamenko, Zavod Koda: Manifest; premiera 20. 9. 2025.

Prehod iz zasanjanega otroštva v tršo resničnost najstništva tvori rdečo nit fantastične pripovedi *Lisičja luna* Maše Ogrizek, ki jo je z občutkom za mračno mistiko živalskega sveta ilustrirala Tina Dobrajc. Knjiga, ki je prejela večernico 2022, nagrado za najboljšo otroško in mladinsko delo, konceptualno povezuje dva nenavadna svetova. Otroško dovtetnost do čudenja nad sicer tehnološko obremenjenim svetom prepleta z metafizičnimi elementi svetovnih staroselskih kultur. Literarno delo tako premika konceptualne meje slovenskega mladinskega glasbenega gledališča. *Lisičja luna* je namreč služila kot sugestivna literarna predloga za novo mladinsko opero istega imena.

V občutljivi glasbeni preobleki skladatelja Mateja Bonina in domiselni režiji Ane Pandur je opera septembra doživela premierno uprizoritev, ki je bila mladini pisana na kožo. Poblížje smo spoznali mlade junake in skupaj z njimi doživljali vznemirljive preobrazbe iz človeškega telesa v živalsko formo ter njihovo vrnitev nazaj k sebi. Kočljivo mladostniško izkušnjo dvoumnosti ob preobražanju telesa nam je ekspresivno barvita, a hkrati pronicljivo preprosta mešanica zborovskega in tolkalskega stavka visceralno približala. Še več, kostumografija in režija sta nam z učinkovitimi estetskimi sredstvi, ki sta jih črpali iz prvinskosti plemenskega

pridiha in moderne stilizacije, razgrnili poučno in predvsem pomenljivo glasbeno-gledališko izkušnjo.

Mladinska opera nam je z uravnoteženo mero modernosti v svojih umetniških jezikih – skupaj z dojemljivostjo mladih pevcev – predstavila nov svetovni nazor. Ta se je razbremenil vsakršne potrošniške ideologije ter se osredotočil na vrednote skupnosti ter spoštovanja drugačnosti. Svojo vrednost, ki jo mladi skozi glasbeno pripoved najdejo ne samo v spoštovanju svojega notranjega gozda, tudi koristno aludira na zavedanje povezanosti s planetom Zemlja. Bistven preobrat stran od skrajne individualizacije, ki pesti močno vase zagledan današnji duh časa oz. *zeitgeist*, je bil dobrodošel. Na tesno pleteni dramaturški lok pripovedi nas je namreč peljal skozi dramatične preskoke med mladostniško anksioznostjo in pogumnim uporništvom, brez čaščenja kulta lastnih želja, kar je za današnjo kulturo masovnega potrošništva sila neobičajen pojav – tudi, na žalost, ko govorimo o umetnosti.

Prvotno preobrazbo je ekonomično in nazorno prikazal krajši zvočni posnetek družinskega življenja. V temni dvorani, še pred dvigom zavese, smo po vzoru naturalizma slišali kreg otrok in staršev ob jedilni mizi. Tipičen kratki stik družinskega življenja z glasnimi pritožbami odraslih in jamranjem mladih se je na posnetku sprelevil v zvoke grmenja in litja dežja, kar je plastično povežalo človeški svet z divjanjem narave (morda prvi namig na navezavo človeka z naravo).

V dimenzijo magične pripovedi, kjer se človeška zavest prebudi v zavedanju, da je le del narave in ne tujek, so nas zvalili otroško naivni akordični toni. Zasanjane odmeve *glockenspiela*, ki so aludirali morda kar na različno napolnjene steklene kozarce s prejšnje

jedilne mize, je za svojo zborovsko prodorno odskočno desko prevzel durovski podton mladinskega zborovskega napeva. Čeprav funkcijska harmonija tekom glasbenega stavka ni igrala glavne vloge in se je razdajala razširjenim tonalitetam ter se krivila v trše intervale, ritmično sinkopirano razgibanost, se kakovost zaobljenega in homogenega zborovskega zvoka ni nič zmanjšala. Mladinski zbor Glasbene matice Ljubljana je skozi celotno opero odlikovala uravnoteženost registrov. V zavirljivi pevski kondiciji so tako mladinski solisti kot zboristi tudi igralsko navduševali, saj so se uživali v prav originalne koreografske poteze. Te je živalsko obarvala živahna kostumografija, ki se je odražala v podobi enostavnih vsakdanjih oblek, iz katerih je tu in tam štrlelo razno perje različnih in pomenljivih velikosti ter barv. Poleg tega je svoj pomen dodajal puh ter recimo trenirkasto rjav kostum, ki je jasno spominjal na medveda, čeprav tega nikoli ni počel preveč enoznačno. Večplastnost kostumov je napajala predvsem sodobnost realistične podobe mladostniškega utripa. Asimetrični kroji jop, luknjaste srajce, črtaste dokolenke, navadne jakne so v kombinaciji z živalskimi ušeski delovali trendovsko in hkrati dovolj dramsko osredotočeno.

Več prizorov nas je zaradi svojega izraznega odrskega gibanja in originalne koreografije močno markiralo. Koreografija je namreč mestoma spominjala na naravne, nagonske gibe živali, medtem ko nas je mestoma razvedrila z aludiranjem na znane plesne elemente iz popularne kulture, nekatere subtilne plesne elemente smo na primer morda prepoznali kot poklon ikonični rutini Michaela Jacksona v Thrillerju. Globlje čustvene odzive pa je sprožil prvi nastop Mojke Končar, ko se je pojavila na odru kot upodobitev srhljivo temačne in šamanske Rogate. Na

glavi je nosila prepletene veje, kot dvojni simbol rogov in gnezda, protislovje življenja, kot zmes dvojnosti; nevarnosti in sigurnosti, dobrega in zla. Njen nastop je skupaj z glasbenimi efekti ter gestičnimi elementi vseboval pridih plemenskega misticizma, ki je spominjal na starešino v *Pomladnem obredju* Stravinskega v koreografiji Nižinskega. Poleg tega je energijo na odru dodatno razgibalo kroženje tolkalcev in njihovih instrumentov. Ti so bili kot izvajalci glasbe posredno vključeni v dogajanje; oblečeni v ptičje kostume s črnim štrlečim perjem so postali del mističnega gozda. S kroženjem okoli središča odrskega dogajanja so se vključili v dramsko dinamiko ter drobili potujitveni efekt. Posebej nepozaben trenutek je predstavljalo Rogatino diriganje različnim skupinam mladih, od katerih je vsaka igrala na različne instrumente. Izoblikovala se je glasbena improvizacija, ki je simbolizirala skupno iskanje povezanosti med mladimi v tem pol-živalskem svetu.

Mladi glasbeniki so nam jasno pokazali, da še niso bili glasbeno ali gledališko ukalupljeni. Njihovo odrsko živjetost je odlikovala izjemna umetniška pripravljenost za udejstvovanje zunaj običajnih

zahtev repertoarnega okvirja. Režiserka Ana Pandur jih je očitno znala motivirati do te mere, da so svoji suvereni odrski igri zmogli dodati še svojstven pečat. V nastopu vsakega od solistov smo namreč začutili živjetost v karakterno raznolikost vloge, ki nikoli ni delovala generično, pa čeprav je ponazarjala tipiko živalskih likov, stalnic iz mnogih pravljic. Ne, tu so bili ti narejeni iz posebne zmesi človeških in živalskih prvin.

Karakterizaciji vlog je doprinesla predvsem slikovita glasba Mateja Bonina, ki se je za ta projekt popolnoma vživela v otroško domišljijo, brez da bi jo poenostavila ali – pomembneje – podcenjevala. Glasbeno poetiko je namreč izoblikoval na stičišču enostavnega in kompleksnega harmonskega in melodičnega jezika. Čeprav je glasbeni stavek omejil na tolkala in petje, je s tem dosegel izjemno glasbeno povednost. Interpretativna veličina profesionalnih tolkalistov, Jožeta Bogolina, Jana Čibeja, Simona Klavžarja in Luke Poljanca, je slikala in komentirala ter izostrila dramatične obrate zgodbe. Pravljичni gozd – pa tudi notranji svet glavnih junakov – je zaživel v naši domišljiji s prefinjenim tonskim slikanjem. Lisica Zoja se je zato občute-

no vznemirjeno pregovarjala z Rogato o možnosti, da se vrne nazaj v človeško telo. Raznolike in barvite zvoke tolkal, mdr. marimbe, vibrafona, različnih bobnov, gongov in temple blocksov, je Bonin uporabil za melodično dodelan glasbeni tok. V tega je z lahkoto dahnil zvoke džungle, medtem ko je z gongi slikal širino veselja na eni strani ter ostrino živalskih krempljev na drugi (potegi vzdolž gonga s palčko). Toda tonskega slikanja je bilo presenetljivo malo, tega se dejansko skladatelj ni posluževal, zanimala ga je globlja čustvena dimenzija. Zato je glasbeno pripoved napravil v prekomponirano dramo s tekočim glasbenim tokom, ki se je nanašal na sporočilnost notranjega harmonskega in ritmičnega trenja. Odrešeni smo bili glasbenih karikatur.

Kompleksnost glasbenega materiala pa je terjala več virtuoznosti od mladinskih pevcev, kot je to običajno za tovrstno mladinsko delo. Mojka Končar je igralsko doživeto podala vlogo Rogate ter ji s svojim temnejšim in lahno hrupavim glasom potencirala temačne karakterne konture. Mlada pevka Ula Pretnar kot Zoja je navdušila s kristalnim tonom

in suvereno sopransko barvo glasu, ki premore višine. Peter Cencelj je nastopil kot Artur in podal suveren in glasovno izčiščen solistični part z dinamično prodornostjo, medtem ko je v vlogi Sofije Iolanta Belyaletdinova blestela z lebdečim tonom ter igralsko navdahnjenostjo. Glasovno stanovitna je bila tudi Ana Mara Širca v medvedjem kostumu kot Medeja. Kot Benjamin je vživeto nastopila Eva Brkovič, katere glas je odlikovala gibkost fraziranja.

Lisičja luna je z ambiciozno mladinsko opero poleg področja mladinske književnosti pomenljivo spremenila tudi podobo glasbenega gledališča. S tem, ko se je opera odpovedala generičnim gledališkim in glasbenim rešitvam, se je ujela s konceptom literarne predloge. Zato je toliko bolj osvetlila pomembne humanistične vrednote, ki mladinske kulture ne oropajo s škodljivimi publicami pozitivizma in s pogubnimi brezupnimi pripovedmi o podnebnih spremembah, temveč jo duhovno nahranijo s pomenom skupnosti – vrline skrbi enega za drugega.

■ MAIA JUVANC

Film

NOVO FILMSKO ŽIVLJENJE KNJIŽNEGA JUNAKA

Elvis Škorc, režija Boris Jurjaševič, scenarij in literarna predloga Janja Vidmar, premiera 10. 10. 2025.

Čprav se na prvi pogled zdi, da je vsaj z vsebinskega vidika prirejanje nekoga že uveljavljenega knjižnega dela za uprizoritev – tako gledališko kot filmsko

– nekoliko preprostejše kot ustvarjanje popolnoma nove zgodbe, je proces v resnici mnogo bolj zapleten. Liki, ki so bili na papirju tako simpatični in zanimivi, na filmskem platnu nenadoma delujejo okorno; zapleti postanejo preveč za lase privlečeni, izvrstni dovtipi, ki so ob branju tako duhoviti in smešni, izgovorjeni izzvenijo nenaravno in brezdušno. Ustvarjanje dobrega prirejenega scenarija zahteva ogromno znanja, spretnosti

in posluha tako za izvirnik kakor tudi (ali pa predvsem) za film, v katerega se bo prelevil. Zato uspeh niti pri tako dobri knjižni predlogi nikakor ni samoumeven, končna filmska različica pa se pogosto bistveno razlikuje od knjižne.

Pri slovenskem celovečernem filmu Elvis Škorc režiserja Borisa Jurjaševiča se je te zahtevne naloge lotila kar avtorica istoimenskega mladinskega romana Janja Vidmar in svojega glavnega junaka precej preoblikovala. Namesto rahlo debelušnega, štorastega in na vsakdanje najstniške probleme neprilagojenega skoraj štirinajstletnika gledalce s platna nagovarja simpatičen, duhovit in domisljic poln najstnik, ki svoj nekoliko piflarski značaj spretno obrača v svoj prid. To seveda ne pomeni, da nima nobenih problemov – kateri najstnik jih pa nima! –, vendar so ti precej manj pereči kot v romanu in, skladno z medijem, filmsko precej privlačnejši.

Elvis, ki je svoje ime dobil po Elvisu Costellu in ne po še bolj znanem Presleyju, je otrok ločenih staršev. S

tem se še ni povsem sprijaznil, na grbi pa ima še neukrotljivo mlajšo sestro, nepričakovano mamino nosečnost z novim partnerjem, izjemno aktivno in živahno babico ter zoprne sošolce s popolnim nerazumevanjem njegovih izumiteljskih ambicij. Za nameček pa se še nesmrtno zaljubi. V prelepo, prečudovito, prelestno – in kar je še tovrstnih pridevnikov – Hanno, leto dni starejšo punco, ob kateri pozabi dihati in začne »kondenzirati«, kakor sam strokovno ugotovi. Da Hanni ni prav dosti mar zanj, je gledalcem hitro jasno, zaljubljeni Elvis pa za to spoznanje potrebuje zelo duhovit zaplet z njenim pokakanim bratcem in zelo jezno mamo. A v primerjavi s knjižnim junakom je filmski Elvis ljubezni do Hanne ozdravljen hitreje in spretnjeje, kar je vsekakor precejšen scenaristični plus.

Manjši minus v filmu predstavljajo Elvisovi starši. Zelo sveže, a verjetno nekoliko manj družbeno sprejemljivo, je v knjižni predlogi bolj neodgovorna Elvisova mama. V filmu pa, kljub nekaterim očitnim nepremišljenim dejanjem, deluje veliko bolj organizirana in odrasla kakor Elvisov oče, ki ni »niti dokončal faksa«. Tako Iva Kranjc Bagola kot Matej Puc sta svoji igralski nalogi sicer odlično izpeljala. Kljub temu je škoda za zamujeno priložnost manj klišejskega pogleda na starševske

vloge – še zlasti zato, ker je pisateljica v knjigi to možnost že pokazala.

Zamujena priložnost je tudi kritična opredelitev do rabe slovenskega jezika. Pohvalno je, da se v mladinskih filmih vse pogosteje uporabljata pogovorni jezik in sleng, s čimer ustvarjalci neposredno nagovarjajo ciljno občinstvo. Kljub temu bi bilo dobrodošlo, da bi se posamezni liki – na primer učiteljica – do tega kritično opredelili. Težko si je namreč predstavljati, da razredničarka pri pouku ne bi reagirala na stavek 'ko odrastem, bom bil /.../'. Prav tako bi se v zadnjem času priljubljeni napačni rabi glagola 'rabit' vsaj pri odraslih likih zlahka izognili. Približevanje naravnemu govoru mladih in (nenamerno) spodbujanje jezikovnih napak nista eno in isto.

Posebna odlika filma Elvis Škorc je optimistični humor, s katerim se glavni junak spopada s še tako velikimi problemi in doseže vrh v tragikomičnem bolnišničnem prizoru. Nagneteni ob bolniški postelji noseče mame se namreč znajdejo prav vsi rojeni in priženjeni Škorci, z novim maminim partnerjem vred (Marko Mandič). To vodi v številna obupana spogledovanja, ob spretno izpeljanih in zelo povednih obraznih grimasah igralcev pa se bo nedvomno zabaval tudi marsikateri odrasli gledalec.

A optimizem seveda ne zmanjšuje pomena Elvisovih težav, med katerimi še posebej izstopa nadlegovanje sošolcev. Medvrstniško nasilje je vsekakor tema, na katero je treba še posebej premišljeno opozarjati, čeprav zahteva nično toleranco. Scenaristka je verjetno tudi zato popolnoma preoblikovala konec Elvisove knjižne zgodbe. Dodala ji je zaplet, s katerim je to perečo problematiko še posebej osvetlila, mlajšim gledalcem pa ponudila enega od možnih načinov za spopadanje s tovrstnimi situacijami.

Kakor večina filmov, namenjenih otroškemu občinstvu, je tudi Elvis Škorc

precej poučen, čeprav to dokaj spretno skriva. Neposredni očetovi nasveti – tipično najstniško – sprva naletijo na gluha ušesa, vse dokler mladi junak sam ne spozna, da so imeli odrasli vendarle prav. Zgodba tako poudarja predvsem zvestobo samemu sebi in držanje skupaj, kadar gre za nohte, poleg tega pa tudi prijateljstvo in prevzemanje odgovornosti za svoje odločitve. Pri tem pa film ni vsiljivo didaktičen ali pokroviteljski.

V naslovno vlogo se je odlično, premišljeno in predvsem izjemno energično vživel mladi Maks Peštaj Zevnik, ki nenavadnim kemijskim izrazom daje čisto nov pomen, pred kamero pa deluje bolj naravno kot marsikateri starejši igralski kolega. Njegov Elvis, s katerim si menda delita ljubezen do kemije, je čisto vsakdanji fant, ki pri skoraj štirinajstih poskuša pustiti za sabo otroštvo in vstopiti v svet odraslosti – tisti vmesni vakuum, ki ga hkrati fascinira in plaši. Njegova protiutež je sošolka Klara, ki ji gre odraščanje, kot naj bi bilo za dekleta menda običajno, precej bolje od rok. Klara je lik, ki je v knjigi zgolj omenjen, v filmu pa prevzame velik del zgodbe; to zahtevno igralsko nalogo je izvrstno opravila Frida Brautuš. Poleg vseh že omenjenih igralcev, sta posebej simpatična tudi Zvezdana Mlakar kot živahna Elvisova babica in Gojmir Lešnjak Gojc kot nergavi, a v resnici čisto dobrosrčni sosed Bitenc.

Priporočena starost za ogled filma Elvis Škorc je od sedmih let naprej, čeprav bodo nekatere zaplete najbrž lažje ponotranjili najstniški gledalci, ki jim divjanje hormonov ni povsem tuje. Ti so sicer nekoliko manj poudarjeni kakor v knjižni predlogi. Tudi sicer se film precej razlikuje od knjige, zaradi česar je scenarij kljub nekaterim pomanjkljivostim bolj čvrst, zgodba pa se koherentno zaključuje s srečnim koncem.

■ GAJA PÖSCHL

AVTORJI V TEJ ŠTEVILKI

Nika Arhar, teatrologinja, gledališka kritičarka, dramaturginja, publicistka
nikaarhar@yahoo.com

dr. Tina Bilban, raziskovalka, literarna kritičarka, urednica, prevajalka in pisateljica, predsednica Slovenske sekcije IBBY in podpredsednica mednarodne zveze IBBY, članica uredniškega odbora revij *Bookbird* in *Otrok in knjiga*
tinabilban@gmail.com

Tjaša Gajšek, literarna komparativistika, novinarka
tjasa.gajsek@vecer.com

Valeria Giaquinto, Mednarodna mladinska knjižnica München, bibliotekarka in promotorka branja, specializirana za bralno in književno vzgojo pri nemškem Zveznem združenju za promocijo branja
Valeria.Giaquinto@ijb.de

Ana Grmek, prevajalka
ana.grmek@gmail.com

doc. dr. Nada Grošelj, profesorica angleškega in latinskega jezika s književnostjo, jezikoslovka, prevajalka, Oddelek za primerjalno književnost in literarno teorijo, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani
nada-marija.groselj@guest.arnes.si

dr. Dragica Haramija, redna profesorica za področje mladinske književnosti na Pedagoški fakulteti in Filozofski fakulteti Univerze v Mariboru, avtorica številnih znanstvenih in strokovnih člankov ter znanstvenih monografij, programska vodja festivala *Oko besede*, strokovna sodelavka žirije DSP za nagrado desetnica
dragicaharamija@gmail.com

Sergej Hvala, kritik videoiger, prevajalec, pisatelj, novinar, urednik
sergej.hvala@gmail.com

Tilka Jamnik, promotorka branja, podpredsednica Društva Bralna značka Slovenije – ZPMS in podpredsednica Slovenske sekcije IBBY
tilka.jamnik@gmail.com

asist. Nuša Jurjevič, Pedagoška fakulteta Univerze v Ljubljani, ilustratorica, pisateljica
nusa.jurjevic@pef.uni-lj.si

Maia Juvanc, muzikologinja, glasbena kritičarka, publicistka, violinistka in učiteljica glasbe
juvancmaia@gmail.com

Simona Kopinšek, pravljíčarka, pesnica, scenaristka, avtorica radijskih in TV oddaj, interpretinja
simona.kopinsek@gmail.com

red. prof. dr. Alja Lipavic Oštir, Filozofska fakulteta Univerze v Mariboru, Filozofska fakulteta Univerze sv. Cirila in Metoda v Trnavi (Slovaška)
alja.lipavic@um.si

zasl. prof. dr. Ljubica Marjanovič Umek, Oddelek za psihologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, Oddelek za pedagogiko in andragogiko Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, predsednica časopisnega sveta revij *Cicido* in *Ciciban*
Ljubica.MarjanovicUmek@ff.uni-lj.si

Anže Miš, direktor Miš založbe
anze@miszalozba.com

Mateja Novak, vodja uredništva Miš založbe, koordinatorka mladinskega literarnega festivala Bralnice pod slamnikom
mateja.novak@miszalozba.com

Maša P. Žmitek, ilustratorka, grafična oblikovalka, vodja Centra ilustracije, kuratorka
masapzmittek@gmail.com

Gaja Pöschl, filmska in literarna kritičarka, članica Društva slovenskih filmskih publicistov FIPRESCI, raziskovalka na področju gledališke zgodovine, šepetalka v Slovenskem narodnem gledališču Drama Ljubljana
gajapoeschl@gmail.com

red. prof. dr. Denis Poniž v pokoju, literarni zgodovinar, pesnik, dramatik, esejist
denis.poniz@guest.arnes.si

Slavko Pregl, pisatelj, publicist, založnik, urednik, podpredsednik Društva Bralna značka Slovenije – ZPMS
slavkopregl1@hotmail.com

Tatjana Pregl Kobe, umetnostna zgodovinarica, likovna kritičarka, esejistka, pesnica, pisateljica, publicistka, članica uredniškega odbora revije *Otrok in knjiga*
tatjana.preglkobe@gmail.com

mag. Renate Rugelj, soustanoviteljica založbe UMco, kreativna urednica revije *Bukla*, urednica knjižnega programa založbe UMco, prejemnica nagrade za naj osebnost slovenskega založništva 2024
renate@umco.si

dr. Samo Rugelj, založnik, direktor in odgovorni urednik založbe UMco, literarni in filmski kritik, publicist, pisatelj, prejemnik nagrade za naj osebnost slovenskega založništva 2024
samo@umco.si

Veronika Šoster, pesnica, urednica, prevajalka, filmska in literarna kritičarka
veronika.soster@gmail.com

Alenka Urh, literarna kritičarka, publicistka, prevajalka, urednica, članica izvršnega odbora Slovenske sekcije IBBY, predsednica Društva slovenskih literarnih kritikov
lenka.urh@gmail.com

Petra Vidali, novinarka, urednica kulturne redakcije časnika Večer
petra.vidali@vecer.com

Alexandra Natalie Zaleznik, prevajalka, avtorica, vsestranska ustvarjalka
alexandra.zaleznik@gmail.com

izr. prof. dr. Barbara Zorman, Pedagoška fakulteta Univerze na Primorskem, Fakulteta za humanistične študije Univerze na Primorskem, članica uredniškega odbora revije *Otrok in knjiga*
barbara.zorman@pef.upr.si

doc. dr. Anže Županič, predavatelj na Univerzi v Ljubljani in Univerzi na Primorskem na področjih statistike in bioinformatike, raziskovalec na področju matematičnega modeliranja bioloških sistemov
anze.zupanic@nib.si

Videoigre ne živijo v senci fantazijske književnosti, temveč so njen podaljšek – če so pravljice in fantazijske pripovedi nekoč prebujale domišljijo otrok, potem videoigre danes omogočajo, da jo živimo. In v tem smislu se krog pripovednega izročila ne zapira, temveč odpira – v novo, interaktivno mitologijo.

Sergej Hvala,

Mladinska fantazijska literatura in videoigre kot sorodnika po monomitu

Biti prisoten v tem virtualnem svetu je danes tako ali tako skoraj neizogibno – tudi mi odrasli smo tam, marsikomu bi manjkal, če bi nam kdo nenadoma pobral telefone in računalnike. To samo po sebi še ni moteče, ta svet ti lahko tudi razširja obzorja – dokler se vendarle še zavedaš tudi resničnega sveta in resničnih čustev ljudi okrog sebe.

Andrej E. Skubic,

Tjaša Gajšek: Imeti prave prijatelje te lahko reši kot človeka

Otroško založništvo vse bolj uporablja format slikanice kot prostor za eksperimentiranje, ki je sposoben pojasniti kompleksnost življenja in poetiko otroštva. Grafično-likovni jezik sega od najbolj klasičnih oblik do najdrznejših eksperimentov, z uporabo novih perspektiv preoblikuje tudi klasične pravljice, ki so stalnica književnosti za otroke.

Tilka Jamnik in Tina Bilban,

*62. sejem mladinskih knjig v Bologni
(31. marec–3. april 2025)*

Ilustratorji ves čas prenavljajo slikarske tehnike, uvajajo elemente filma, stripa, animiranega filma, elektronskih medijev in drugih sodobnih tehnologij. Zato je še posebej danes, ko raven bralne pismenosti upada, njihov prispevek k razvijanju otrokove motivacije za branje pomembnejši kot kdaj prej.

Tatjana Pregl Kobe,

Slovenski knjižni ilustratorji (11. del)

ISSN 0351-5141

9 1770351 514006

Univerzitetna založba
Univerze v Mariboru

mariborska
KNJIŽNICA